

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY

සමූහය

012 ක්ෂණික

සමූහය

012 ක්ෂණික

© ዐቢይ አሕመድ (ዶ/ር)
የደራሲው መብት በሕግ የተጠበቀ ነው።

ይህን መጽሐፍ በሙሉም ሆነ በከፊል ለማሳተም፣
በዲጂታል፣ በድህረ ገጽ ወይም በሌሎች መንገዶች
ለመጠቀም የደራሲውን የጽሑፍ ፈቃድ ይጠይቃል።

የመጽሐፍ ዓክለም አቀፍ መለያ ቁጥር (መዓመቁ)
ISBN 978-99944-75-82-7

የዚህ መጽሐፍ የሕትመት ምዝገባ መረጃ በኢትዮጵያ ብሔራዊ ቤተ መጻሕፍት ወመዘክር፣
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም ቤተ መጻሕፍት እና በአሜሪካ
የኮንግረስ ቤተ መጻሕፍት ተመዝግቦ ይገኛል።

የዚህ መጽሐፍ ገቢ
በገጠራቱ ኢትዮጵያ ትምህርትን ለማስፋፋት የሚውል ነው።

ስለ መጽሐፉ አስተያየት ለመስጠት
medemer2018@gmail.com

ማውጫ

ምስጋና..... 5

መቅድም..... 6

መግቢያ 10

ምዕራፍ አንድ 14

    የሰው ልጅ ተፈጥሮ ተደማሪ ፍላጎቶችና ዐቅም 14

        1.1 የሰው ልጆች ፍላጎት 14

        1.2 የሰው ልጆች ዐቅም 20

ምዕራፍ ሁለት..... 24

    የሁለት ርእዮቶች ተቃርኖ 24

        2.1 ሊበራኪዝም 24

        2.2 ሶሻሊዝም..... 25

        2.3 ሁለቱን ርእዮቶች የማስታረቅ ሙከራ 27

        2.4 በሀገራችን የሞከርናቸው ርእዮተ ዓለሞች 30

        2.5. የሞከርናቸው ርእዮቶች ለምን አላሻገሩንም?..... 38

ምዕራፍ ሦስት 41

    የመደመር ብያኔ 41

        3.1 መደመር፣ ከብቸኝነት ጉድለት ወደ ከሙትነት 41

        3.2. ወረት ማካበት 45

        3.3 የመደመር መሠረታውያን..... 47

        3.4. የመደመር ዕሴቶች..... 50

ምዕራፍ አራት 52

    የተደማሪነት ሳንካዎች..... 52

        4.1 የአስተሳሰብ ሳንካዎች..... 52

        4.2. የግብር ሳንካዎች፣ የመዘመር “ቀይ መሥመሮች” 67

ምዕራፍ አምስት 75

    ጭቆናና የኢትዮጵያ ሀገረ መንግሥት ህልውና..... 75

        5.1. ሰው ወለድ ጭቆና 79

5.2. መዋቅር ወለድ ጭቆና	80
ምዕራፍ ስድስት	86
ኢትዮጵያዊ ዲሞክራሲን የመፈጠር ትልም	86
6.1 የዲሞክራሲ ግንባታ አማራጮች	90
ምዕራፍ ሰባት	100
የሀገር መንግሥት ቅቡልነትን የማረጋገጥ ፈተና	100
7.1 ብሔርተኝነትና የኢትዮጵያ ሀገር መንግሥት ምሥረታ ታሪክ	101
7.2 ዕርቀ ሰላምና ብሔራዊ መግባባት	106
ምዕራፍ ስምንት	113
የነጻ፣ ገለልተኛና ብቁ ተቋማት ግንባታ	113
8.1. የቤተ ዘመድና የጥቅም ሽሪኮች መረብ የወለደው የተቋማት ድቀት	115
8.2. ተቋማዊ ችግሮች የወለደው የተቋማት ችግር	116
ምዕራፍ ዘጠኝ	119
የፖለቲካ አመራር ከገዢነት ወደ መሪነት	119
9.1. በሀገራችን የተስተዋሉ የመሪነት ፈተናዎች	120
9.2. በሀገራችን መገንባት የምንፈልገው የአመራር ዓይነት	125
ምዕራፍ አሥር	127
የፖለቲካ ባሕል ግንባታ፣ ዘላቂውና አስተማማኙ መንገድ	127
10.1. የጋራ ባህልና ዕሴቶቻችን	128
10.2. ቁስ ተሻጋሪ ዕሴቶችና የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ	130
ምዕራፍ አሥራ አንድ	137
የኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ትሩፋቶችና የእድገት ጥራት ፈተና	137
11.1. የፍትሐዊ ተጠቃሚነት ችግር	139
11.2. የማክሮ ኢኮኖሚ መዘባቶች	141
ምዕራፍ አሥራ ሁለት	144
የኢኮኖሚ ሥርዓቱ ስብራት መንሥኤዎች	144
12.1. የገበያ ጉድለት	147
12.2. የመንግሥት ጉድለት	152
12.3. የሥርዓት ጉድለት	156

ምዕራፍ አሥራ ሦስት.....	171
የምርት ኃይሎች አንደ ሀገራዊ እምቅ ዐቅም	171
13.1. የሕዝብ ቁጥርና ስብጥር እንደ ብሔራዊ እምቅ ዐቅም	171
13.2. የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ሀብት እንደ ብሔራዊ እምቅ ዐቅም	179
ምዕራፍ አሥራ አራት.....	186
የኢኮኖሚ መዋቅራዊ ሽግግር፤ የመስፈንጠሪያ ስልት አስፈላጊነት	186
14.1. ግብርና “አዳጊ ሟች”?	187
14.2. የኢንዱስትሪ ልማት ተግዳሮቶች	191
14.3. የቴክኖሎጂ ልማት፡ የአርፍዶ ደራሽነት ምንዳዕ	194
14.4. ዕውቀት መር ኢኮኖሚን የመገንባት ትልም	198
ምዕራፍ አሥራ አምስት	208
የዓለም አቀፍ አዝማሚያዎችና ሀገራዊ አንድምታቸው	208
15.1. የኃይላን ሀገራት ፋክክርና የዓለም አቀፍ ግንኙነት ተዋንያን ቁጥር መጨመር	209
15.2. የሕዝብኝነትና ብሔርተኝነት መግነን	213
ምዕራፍ አሥራ ስድስት.....	216
መደመር እና የውጭ ግንኙነት	216
16.1. የመደመር የውጭ ግንኙነት ፍልስፍና	218
መውጫ	231
መገቢያ ቃላት.....	234
ዋቤ መጻሕፍት.....	237

ምስጋና

የመደመር አስተሳሰብ በውስጤ እየተበላላ ቆይቶ ከአንደበት ከፈለቀበትና ለሌሎች ማጋራት ከጀመርኩበት ቅጽበት ጀምሮ አሁን ያለበት ደረጃ የደረሰው ያው በመደመር አስተሳሰብና መንገድ ነው። የመደመር አስተሳሰብ እንዲዳብር፣ እንዲሰፋ እና ሁለንተናዊ በሆነ መልኩ ግለሰባዊና ማኅበራዊ ሕይወትን ሊነካ በሚችል መጠን ቅርጽ እንዲይዝ ሐሳቡን በመቀበል፣ በማንሸራሸር፣ በመተቸት እና በማዳብር የደገፉኝ ጓደኞቼን፣ የሥራ ባልደረቦቼን እና የትግል ጓዶቼን ለማመስገን እፈልጋለሁ። እንዲሁም ይኸን መጽሐፍ በዚህ መልኩ ለማዘጋጀት ጽሑፉን በማንበብ፣ በማዳብር እና በማረም ድጋፍ ያደረጉልኝ ወዳጆቼ ምስጋናዬ አይለዩቸውም።

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY

መቅደም

“በሻሻ- አልማፍ ገሊን ቢላሻ...
(በሻሻ- ውሎ መግባትም በነጻ)”

ለዐቅመ አስተውሎት ባልደረሰኩበትና ወቅቱን በትክክል በማላስታውሰው የልጅነት አእምሮዬ ላይ ከመደጋገፍና ከመገጣጠም በእጅጉ የላቀ የተፈጥሮ ኃይሎች ትስስርና ተመጋጋቢነት ተጻፈብኩ። የመደመር መምህራ ተፈጥሮናት። ጠመኔዋ ደግሞ የልጅነት መንደሪ በሻሻ፤ ሰሌዳውም የልጅነት አእምሮዬ።

ተፈጥሮ በበሻሻ በኩል በልጅነት አእምሮዬ ላይ ብዙ ነገር ጽፋለች። በሻሻ ረቂቅ ነች። ተፈጥሯዊ ልምላሜዋ፣ ልምላሜውን ያበቀለው አፈር፣ አፈሩን ያራሰው ወንዝና የሰማዩ ዝናብ፣ ማለዳ እየጠበቀች ብቅ የምትለው ጀንበር፣ በቅጠሎቹ መካከል የሚዘዋወረው ንፋስ፣ በወቅቱ ጠንቅቄ ባልረዳውም ለአንዳች ታላቅ ተልዕኮ የተሰማሩ የአንድ ተፈጥሮ ድምር ቀለማት እንጂ የተለያዩ እንዳልሆኑ እውነቷን ትጽፍብኝ ነበር። በኋላ ከፍ ብዬ ስጠይቅ፣ ሳኑብ እና ስረዳ የእነዚያ ሁሉ የተፈጥሮ ኃይሎች ድምር የምድሪቱን ሕይወት የሚያስቀጥል ኅብርና ሕብር መሆኑን ተረዳሁ።

የመደመር ዕሳቤ ስለሕይወት ማሰብ ከጀመርኩበት ጊዜ አንሥቶ አብሮኝ ያደገ ነው። ልጅ ሳለሁ እንደ እኔ ልጅ ነበር፤ ወጣት ስሆን አብሮኝ ፈረጠመ፤ እነሆ ስንለምስና ዐዋቂ ሆኜ ሀገራዊ ሐላፊነትን በተለያዩ ደረጃ ስቀበል ደግሞ አብሮኝ እየበሰለ ስላቀ ደረጃ ለማገለግላት ሀገር የምመርጠው አስተሳሰብ ለመሆን በቃ መደመር።

የመደመር ዕሳቤ የኛ ነው። ያመነጨትም ሆኑ ያዳበሩት ገባሮቹ ሁለት ናቸው። አንዱ በዘመናት ታሪካችን ውስጥ የነበሩና ያሉ ሀገራዊ ሳህሎቻችን አምጠው የወለዱቸውና የኅብረተሰባችን የልብ ትርታ የተቃኘባቸው ዕሴቶቻችን ሲሆኑ፤ ሌላው ደግሞ የተፈጥሮ ሕግ ነው። ለዚህም ነው ለቁልፍ ችግሮቻችን ቁልፍ መፍትሔዎችን እንደሚያቀብል የማምነው።

የመደመር ዕሳቤ በእኔ ውስጥ ይበልጥ እየበሰለና ፍልስፍናዊ ቅርጽ እያየዘ የመጣው በተለያዩ ወቅት በሐላፊነት በሠራሁባቸው ተቋማት አስተሳሰቡ የአመራር ዕሴትና የተቋማዊ ባህል ግንባታ አካል እንዲሆን ማድረግ ከቻልኩ በኋላ ነው። በተለይም የኢንፎርሜሽን መረብ ደኅንነት ኤጀንሲን በማቋቋም ሂደትና ከተቋቋመ በኋላም በቆየሁባቸው ዓመታት (ከ1999 እስከ 2002 ዓ.ም.) መደመር ቁልፍ ተቋማዊ ዕሴት እንዲሆን፣ ብሎም ከሀገር ውስጥና ከውጭ ሀገር ተቋማት ጋር የሚኖረን ግንኙነት በዚሁ መንፈስ እንዲቃኝ ለማድረግና ለውጥ ለማምጣት ጥሬያለሁ።

በሳይንስና ቴክኖሎጂ መረጃ ማዕከል እና በሳይንስና ቴክኖሎጂ ሚኒስቴር ውስጥ በነበርኩበት ወቅትም መደመር የተቋማቱ ቁልፍ ዕሴት፣ የተቋማዊ ባህል እና ግንኙነት ግንባታ ቁልፍ አስተሳሰብ ሆኖ እንዲወጣ ለማድረግ ችያለሁ። በተቋማቱ በነበረኝ ቆይታ አስተሳሰቡ ተቋማዊ ኅብረትንና ተስፋን በመፍጠር የተቋማቱ ሠራተኞች በከፍተኛ ተነሣሽነት ሌት ተቀን እንዲሠሩ እና በሀገር ፍቅር ስሜት የየኩላቸውን እንዲያበረከቱ ማድረግ መቻሉን በተጨማሪም ማየት ችያለሁ።

ከአዳጊ ወጣትነቴ ጀምሮ ከትምህርት ቤትና ከሕይወት ውጣ ውረድ ያገኘኋቸው ዕውቀቶችና ክሂሎቶች ጭምር ያስተማሩኝ ቁም ነገር የመደመር ኃይልና ጉልበት የማይፈታው የኑሮ ችግር፣ የማያሻግረው የፈተና ድልድይ፣ የማያደላድለው የመከራ አቀባት አለመኖሩን ነው። በሕይወት ካየሁትና ከተማርኩት ባሻገር ዘመናት ባስቆጠረው የሀገራችን የስኬት ታሪክ ውስጥ የመደመር ሚና ከፍተኛ እንደነበር መገንዘብ ከባድ አልነበረም። በታሪካችን ስኬታማ የሆንባቸው አጋጣሚዎች ሁሉ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መደመር ያስገኛቸው የስኬት ውጤቶች ናቸው።

ጥቂት የአውሮጳ ሀገራት በቅኝ ግዛት መስፋፋት ፖሊሲ እየተመሩ፣ የደረሱበትን ዓለም ሁሉ እንደ ቅርጫ ሲቀራመቱና በአጭር ጊዜ ውስጥ በመዳፋቸው ሲያስገቡ በነበሩበት ወቅት፣ የጣልያንን ወራሪ ኃይል ግብዓተ መሬት ያፋጠነው በመደመራችን ነው። ስለመደመር ኃይልና ጉልበት ከዓድዋ ተራሮች በላይ ምስክር የለም።

በለጋ ዕድሜዬ በሀገር መከላከያ ሠራዊት ውስጥ በወታደርነት በቆየሁባቸው ዓመታት ከሞላ ጎደል ሁሉንም የሀገራችን አካባቢዎች ተዘዋውሮ የመመልከትና ከሕዝቡም ጋር ተቀራርቦ የመኖር ዕድል አግኝቻለሁ። የተለያዩ ልማዶች፣ ወጎች፣ ዕሴቶች፣ ባህሎች እና የአኗኗር ዘዴዎችን ተመልክቻለሁ። የሰው ልጅ እውነተኛ ማንነት በሚፈተሽበት የጦርነት አውድማ ላይ በውጊያ መሐል ባጋጠሙኝ በጥቂት ክሥተቶች ውስጥ የኢትዮጵያዊ ማንነትን ጥግ ለመገንዘብ ችያለሁ። ኢትዮጵያውያን በመቻቻል፣ በፍቅር፣ በጉርብትና ብቻ ሳይሆን በወንድማማችነት ማንነታቸው እንዳይለያይ ሆኖ የተሰናሰለ፣ እንዳይነጣጠል ሆኖ የተዋደደ እና የተዋሐደ ነው።

ከበጎው የመደመር ልማዳችን በተቃራኒው በጥላቻ፣ በቂም በቀል እና በጠልፎ መጣል ልምምዳችን ምክንያት ሀገራችንን በዓለም መድረክ ላይ የድህነትና የኋላ ቀርነት ተምሳሌት አድርገናታል። ምድሯ የጦርነትና የደም መሬት፣ ሕዝቦቿም የስደተኞች አብነት እንዲሆኑ አድርገናታል። ባለመተባበር፣ ባለመተጋገዝ እና ባለመዋደዳችን ማንነታችንን ለውርደት፣ ሀገራችንን መውጫ ቀዳዳ የሌለው ለሚመስል የጉስቆልናና የትርምስ አዙሪት ዳርገናታል። ይኸ እጅግ አስቸጋሪ መንገድ ሀገራችንን ከጎደል አፋፍ ላይ ማድረሱ ሳይበቃ የማንመለስበት የመከራ አዘቅት ውስጥ ሳይጨምረን በፊት ጉዞው መገታት ይኖርበታል። ይኸን ለማድረግ ትክክለኛው ጊዜ ደግሞ አሁን ነው።

ለዚያም ነው መደመር ጊዜያችንን የሚዋጅ ዕሳቤ የሚሆነው። መደመር ቃሉ ሲጠራ ከሚሰጠው ቀጥተኛ ትርጉም ባሻገር በኢትዮጵያ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ እና ማኅበራዊ ጉዳዮች ላይ የገጠሙንን ችግሮች ተሻግረን እመርታዊ ለውጥ ለማምጣት ይጠቅማሉ ያልኳቸውን የመፍትሔ አማራጮች የቀነቡበኩበት ማሕቀፍ ነው።

ከላይ እንደጠቀስኩት የመደመር ዕሳቤ ምንጮች ተፈጥሮና የሕዝባችን ዕሴት ሲሆኑ ማበልፀጊያዎቹ ደግሞ የጥናትና ምርምር ሥራዎች፣ በተለያዩ ጊዜ ለድርጅት አመራር ውይይት ያዘጋጅኋቸው ጽሑፎች፣ በየወቅቱ ሲያጋጥሙ የነበሩ ተግዳሮቶችን በተመለከተ ለመንግሥት ግንዛቤና ውሳኔ ይጠቅማል ብዬ ያቀረብኳቸው ሰነዶች፣ በተለያዩ ወቅት ለተለያዩ የመንግሥት ሠራተኞችና ሐላፊዎች እንዲሁም ለከፍተኛ ትምህርት ተቋማት መምህራንና የአስተዳደር አባላት ያዘጋጅኋቸው የሥልጠና ጽሑፎች ናቸው።

የሀገራችን ወቅታዊ ሁኔታና መጻኢ መዳረሻዋን የመትለም ፍላጎት እንዳለው አንድ መሪ ይኸን የመጀመር ዕሳቤ ለሀገራዊ ችግሮቻችን መፍቻ የመፍትሔ ቁልፍ አድርጌ ሳቀርብ አስተሳሰቡ ከሥራ ልምድና ከግል ሕይወቴ ጋር ከመቆራኘቱ በላይ በሕዝባችን ባህልና አኗኗር እንዲሁም በሰው ልጆች ተፈጥሮ ውስጥ ጉልህ ቦታ ይዞ እንደሚገኝ በማመን ነው። ዕሳቤው በሀገራችን ማኅበራዊና ሥነ ልቦናዊ ሥራዎች ላይ ተመሥርቶ የተቃኘ በመሆኑ የዘመናት ችግሮቻችን መፍቻ ቁልፍ እንደሚሆን ጥርጥር የለኝም። ይኸንን ሐሳብ ለመጻፍ ስነሣም “ሁሉን ነገር በአንድ ጥራዝ፣ በውስን ገዎች አስፍሬ እጨርሰዋለሁ” በሚል ድፍረት አይደለም። ይኸ መጽሐፍ መጀመሪያ እንጂ መጨረሻ፣ መነሻ እንጂ ማጠቃለያ እንዳልሆነ ግንዛቤ ይወሰድ ለማለት እወዳለሁ።

መልካም ንባብ!

መግቢያ

የዘውዳዊው ሥርዓት የመጨረሻዎቹ ዘመናት (ከንጉሥ ተፈሪ ወደ ሥልጣን መምጣት በኋላ) ኢትዮጵያ እንደ ሀገር የምትከተለው አቋም በምዕራባውያን አስተሳሰብ የተቃኘ ነበር። ሁሉን ነገር እንደ ምዕራባውያን ለማድረግ የተንቀሳቀሰንበት፣ ችግራችንን ለመፍታት የምዕራባውያንን ዘዴ የተከተልንበት፣ የትምህርት ፖሊሲዎቻችንና ሌሎች ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ርዕዮቶቻችን ወደ ምዕራባውያን እንዲያዘነብሉ የፈቀድንበት ወቅት ነበር።

በድኅረ አብዮት ይኸ አካሄድ ተቀየረ። ፊታችንን ከአሜሪካና ከእንግሊዝ ወደ ሶቪየት ኅብረትና ቻይና፣ ከምዕራብ አውሮፓና ከሰሜን አሜሪካ ሀገራት ወደ ምሥራቅ አውሮፓና ሩቅ ምሥራቅ እስያ ሀገራት አዞርን። ከዚያን ጊዜ አንሥቶ እስከ አሁን ድረስ አልፎ አልፎ ወደ ምዕራብ እናማትር ይሆናል እንጂ ቀልባችን ሁሉ ያረፈው ከምሥራቁ ዓለም ላይ ነው። ዳሩ ግን ከቀደመው ጊዜ የተሻለ ነገር አልተፈጠረም። ወደ ውጭ ያየነውን ያህል ወደ ውስጣችን ስላልተመለከትን፣ ለሀገራችን ችግር ሀገር በቀል መፍትሔ ስላልፈለግንለት፣ ችግሮቻችን መልካቸውን ቀያየሩ እንጂ አልተወገዱም።

ርእዮተ ዓለምም ሆነ ሌላ ማንኛውም ሐሳብ ውጤታማ የሚሆነው ከኅብረተሰብ ጠባይ፣ ባህል፣ የአኗኗር ዘይቤ፣ አስተሳሰብ ወዘተ የተቀዳና የሀገሩን ማኅበራዊና ሥነ ልቦናዊ መሠረት ሳይለቅ የተቀረፀ እንደሆነ ነው። ይኸ ሲባል ግን ከምዕራባውያኑም ሆነ ከምሥራቃውያኑ የምንማራቸው ቁም ነገሮች የሉም ማለት ሳይሆን የቤቱን ቁልፍ ጨለማ ውስጥ ጥሎ ብርሃን ያለበት ቦታ ለመፈለግ እንደሚጣጣረው ሰካራም ለሚገጥሙን ውስጣዊ ፈተናዎች መፍትሔ ፍለጋ ማኅበራዊና ሥነ ልቦናዊ መሠረታችንን ለቅቀን ወደ ውጭ ማማተሩ ሊበቃን ይገባል ለማለት ነው።

ሀገራችን ለዘመናት ሲከማቹ ለቆይት ችግሮቿ መፍትሔ የምታገኘው ከባሕር ማዶ ቃርመን ካመጣናቸውና ምንም ሳንመረምር ከገለበጥናቸው የተውሶ አስተሳሰቦች ይልቅ እዚሁ በሀገራችን ለዘመናት ሲከማቹ ከቆይት መልካም ዕሴቶቻችን እንደሚሆን መገንዘብ አለብን። እርግጥ ነው ከውጭ የምናገኛቸውን ዕውቀቶችም ሆኑ ልምዶች ከራሳችን ወግና ልማድ ጋር አስማምተን በልካችን ሽምግን መልበስ ለእኛ እንግዳ ተግባር አይደለም። መንገዳችን የራስ ጥሎ የሰው አንጠልጥሎ መሆን የለበትም፤ የነረቤትን ከራስ ጋር አዛምዶና አዋድዶ አንጂ።

በፖለቲካዊ፣ ማኅበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ጉዳዮች ላይም ከውጭ የምናገኛቸውን ዘዴዎችና አስተሳሰቦች ሀገራዊ ቅርጽ እንዲይዙና ከሀገራችን እውነታ ጋር እንዲስማሙ

አድርገን መውሰዳችን እንደተጠበቀ ሆኖ በዋናነት “ለሀገር በቀል ችግር ሀገር በቀል መፍትሔ” በሚል መርሕ መጓዝ መጀመር እንዳለብን ግን ፈጽሞ ሊዘነጋ አይገባም።

ከዚህ አንጻር መደመር ሀገራዊ ዐውድን መሠረት አድርገን ችግሮቻችንን እንዴት ልንፈታ እንችላለን የሚለውን ጥያቄ መልስ ለማመልከት ያለመ ዕሳቤ ነው። ይህ መጽሐፍ ይኸን መልስ በየፈርጁ ለማቅረብ በአራት ክፍሎች የተከፋፈሉ አሥራ ስድስት ምዕራፎችን ይዟል።

የመጀመሪያው ክፍል ለመደመር መነሻ የሚሆኑ ጉዳዮችና የመደመር መሠረታዊ ሐሳቦች የቀረቡበት ነው። መደመርን ከሥር መሠረቱ ለመረዳት የሰው ልጅን መሠረታዊ ፍላጎትና ዐቅም ይዳስሳል። ቀጥሎም የሰው ልጅን ፍላጎት ለማሟላት መፍትሔ የጠቆሙ የፖለቲካዊ ኢኮኖሚ ዕሳቤዎችን ጥንካሬና ድክመት በመዳሰስ ለሀገራችን ያላቸውን ይዘታና ውጤታማነት ይፈትሻል። በመጨረሻም የመደመርን መሠረታዊ ዕሳቤ ያብራራል። ቀድመው በቀረቡት የሰው ልጅ ተፈጥሮና ርዕዮታዊ ምላሽ መካከል ያለውን ክፍተት {መደመር} እንዴት ለመሙላት እንዳለበት መነሻ የሚሆኑ የሐሳብ ማሕቀፎችን ያስቀምጣል። ለመደመር እንቅፋት የሚሆኑ ጉዳዮችን ይዳስሳል።

ሁለተኛው የመጽሐፉ ክፍል የመደመር ዕሳቤ ፖለቲካዊ ገጽ የቀረበበት ነው። የመደመር ፖለቲካዊ ገጽ ሊፈታው የሚያስበው ታላቁ ሀገራዊ ተግዳሮት በቅጡ ባልተገነባ ብሔረ መንግሥት ውስጥ ዲሞክራሲን መትከልና ማጽናት ሊደቅን የሚችለውን የህልውና ፈተና በማለፍ ጠንካራ ዲሞክራሲያዊት ኢትዮጵያን እውን ማድረግ እንዴት ይቻላል የሚለውን ነው። በዚህ ክፍል ጠንካራ ሀገረ መንግሥትና ዲሞክራሲያዊት ሀገር ለመገንባት ያሉብን ፈተናዎችና ፈተናዎቹን ለመቅረፍ በቀጣይ ማድረግ የሚገቡን ጉዳዮች በመደመር ማሕቀፍ ይዳስሳሉ።

ሦስተኛው ክፍል የመደመር የኢኮኖሚ ዕሳቤዎች የቀረቡበት ነው። ይኸ ክፍል ወቅታዊ የኢኮኖሚ ችግሮችን በዝርዝር በመዳሰስ የኢኮኖሚ ስብራቱን መዋቅራዊ መንሥኤ ያብራራል። ኢትዮጵያ ያላትን የመልማት ዕቅድም በመዳሰስም ኢኮኖሚውን ካለበት ችግር ለማላቀቅና እመርታዊ ለውጥ ለማምጣት ምን መድረግ አለበት የሚለውን ይጠቁማል።

አራተኛውና የመጨረሻው ክፍል የመደመር የውጭ ግንኙነት ዕሳቤ የቀረበበት ነው። ዓለም አቀፍ፣ አህጉራዊ እና ቀጣናዊ አዝማሚያዎችን በመዳሰስ ለሀገራችን ያላቸውን አንድምታ ይፈትሻል። ይኸንን ተከትሎም ሀገራችን ሰውጭ ግንኙነትና በዲፕሎማሲ በኩል መከተል የሚገባትን ፍልስፍናና በቀጣይ ትኩረት ልትሰጥባቸው የሚገባትን ጉዳዮች ያብራራል።

መጽሐፉ ከአካዳሚያዊ ዓላማ ይልቅ ለፖለቲካዊ ዓላማ የተጻፈ በመሆኑ አካዳሚያዊ አቀራረብን ሥራዬ ብሎ የተከተለ አይደለም። በመጽሐፉ ውስጥ መደመርን

ለማሰላሰልና ለማሰናሰል የተለያዩ ጸሐፍት የጻፏቸው መጻሕፍትና ጽሑፎች በግብዓትነት ጥቅም ላይ ውለዋል። በጥቅሉ ዋና ዋና የጽሑፍ ግብዓቶችና ሊታዩ የሚገባቸው ጽሑፎች በዋቤ መጻሕፍት ሥር በመጨረሻ ቀርበዋል።

በመጽሐፉ ውስጥ በተቻለ ዐቅም ቃላትን ሀገራዊ ፍች ሰጥቶ ለመጠቀም ተሞክሯል። በዚህ ሂደት ውስጥ የቃላቱ ትርጉም በተሳሳተ መንገድ እንዳይወሰድ ጥንቃቄ ለማድረግ ሲባል ቃላቱን በየተጠቀሱበት ቦታ ብዬ ለመስጠት ጥረት ተደርጓል። በጽሑፉ ውስጥ ብዬ ያልተሰጣቸው ወይም በደምሳሳው የተጠቀሱ ቃላት ደግሞ በሙዳዬ ቃላት የፍች ዝርዝር ውስጥ ተካተዋል።

ከፍል አንድ

የመደመር ዕሳቤ መነሻ ሐሳቦች

ምዕራፍ አንድ

የሰው ልጅ ተፈጥሮ ተደማሪ ፍላጎቶችና ዐቅም

የሰው ልጆችን የሚጠቅም ማንኛውንም ሐሳብ ከማውጠንጠናችን በፊት ስለሰው ልጅ ተፈጥሮ ማሰብ አስፈላጊ ነው። የሰው ልጅን ተፈጥሮ ማወቅ በአንድ በኩል የሚያስፈልገውን (ፍላጎት) እና የሚፈልገውን (ምኞት) ዐውቀን ይኸን ለማሳካት፣ በሌላ በኩል ደግሞ ዐቅሙን ስመረዳት አሟጦ ሊጠቀምበት የሚያስችለውን አግባብ ለመተለም ያስችላል። ስለዚህም የመደመር ዕሳቤን ለመግለጽ መነሻ ይሆን ዘንድ የሰው ልጅን ተፈጥሮ ከፍላጎቶቹና ከዐቅሙ አንጻር እንመረምራለን።

1.1 የሰው ልጆች ፍላጎት

የሰው ልጆች ፍላጎት በአመዛኙ ዓለም አቀፍ ሳሕርይ ያለው ሲሆን፣ ምኞታቸው ግን እንደ ነባራዊ ሕይወታቸው ይለያያል። በርካታ የአፍሪካ ሕፃናት የሚልሱት የሚቀምሱት አጥተው አንጀታቸው ላይ ጠብ የሚል ነገር የሚጠባበቁት የሙብላት ፍላጎታቸው ስላልተሟላላቸው ነው። የድሃ አፍሪካውያን ልጆች መሆናቸው የሆዳቸውን ጩኸት አያስቆመውም። ረኃብ “የሙብላት ዐቅም ስለሌለኝ አርፌ ልቀመጥ” የሚሉት ጉዳይ አይደለም። የሚልሱትን ማጣት መንገድ ላይ የተመኛትን አሻንጉሊት እንደ ማጣት አይደለም። ፍላጎቶች ሰው በመሆናችን የሚወተውቱን ውስጣዊ የመጉደል ስሜቶች ናቸው። እነዚህን ጉድለቶች በግልጽ ልናውቃቸውም ላናውቃቸውም እንችላለን። ነገር ግን ጉድለቶቹን ለመሙላት መቅበዝበዛችን አይቀሬ ነው። የሰው ልጅ ፍላጎቶችን ሁሉ የሚመራው ህልውናን የማረጋገጥ ጥቅል ፍላጎት ነው። ህልውናን የማረጋገጥ ፍላጎትን “ቀጥተኛ ፍላጎት” እና “ተዘዋዋሪ ፍላጎት” በሚሉ ሁለት መሠረታዊ ክፍሎች ከፍለን ልናየው እንችላለን።

“ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት” ከግልጽና ቅርብ የህልውና አደጋ ራስን የማዳን ፍላጎት ነው። ይኸም ማለት የሰው ልጆች ህልውናቸውን በቀጥታ ከሚፈታተናቸው ግድያ፣ ጦርነት፣ ወይም ሌላ ማንኛውም የመጠቃት ስጋት ራሳቸውን የመታደግና በሕይወት የመቆየት ፍላጎት ነው። ይኸ ፍላጎት በግለሰብም ይሁን በኅብረተሰብ ደረጃ ያለፍላጎት ነው። በግለሰብ ደረጃ ሰዎች ራሳቸውን ከጥቃት የመከላከልና የማቆየት ፍላጎት አላቸው። በተመሳሳይ በኅብረተሰብ ደረጃም ዜጎች ራሳቸውንና ሀገራቸውን ከውጭ

ጥቃትና ወረራ የመታደግና ህልውናቸውን የማስጠበቅ ፍላጎት አላቸው። ራሳቸውንና ሀገራቸውን ከውጭ ጥቃት ይከላከላሉ ስንል የዜጎች ግለሰባዊ ራስን የማዳን ፍላጎት በሀገራዊ ሁኔታዎች ላይም ይከሰታል ማለታችን እንጂ ለሀገር ፍቅር ሲሉ የሚሞቱትን ዜጎች ማለታችን አይደለም። ምክንያቱም ለሀገር ፍቅር ሲሉ መሞት ከቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት ይልቅ ከቡድን ማንነትና ክብር ጋር የሚያያዝ ነው።

በግለሰብም ይሁን በኅብረተሰብ ደረጃ የዜጎችን ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት ለማሟላት ማለትም በጦርነት፣ በግድያ እና በመሳሰሉት ከሚመጣ የህልውና አደጋ ለመከላከል ሀገራት የፖሊስ፣ የመከላከያ፣ የደኅንነት እና መሰል ተቋማትን ያዋቅራሉ።

ዜጎችም በእነዚህ ተቋማት አማካኝነት ታጥቆ መውጣት ሳያስፈልጋቸው ከሀገር ውስጥም ይሁን ከውጭ ሀገር ከሚመጣባቸው አደጋ ይጠበቃሉ። መንግሥትም እነሱን ከጥቃት በመጠበቅ የህልውና ፍላጎታቸውን ያሟላል።

በሌላ በኩል የሰው ልጆች የህልውና ፍላጎት ከግልጽና ቅርብ የህልውና አደጋ የመጠበቅ ብቻ ሳይሆን «ከተዘዋዋሪ የህልውና አደጋ የመጠበቅም ጭምር ነው። ይኸንን ተዘዋዋሪ የህልውና ፍላጎትን ሥጋዊ ፍላጎት፣ የስም (የክብር) ፍላጎት እና የነጻነት ፍላጎት በሚሉ ሦስት ክፍሎች ከፍለን ልናየው እንችላለን።

“ሥጋዊ ፍላጎት” ከእንስሳት ጋር የምንጋራው የመብላት፣ የመጠጣት፣ የመጻዳዳት፣ የመጠለል፣ ከበሽታ የመጠበቅ ወዘተ በሚሉ ፍላጎቶች የሚገለጽ ነው። እነዚህ ፍላጎቶችን ሀገራት በማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ጥበቃ ተቋምቻቸው አማካኝነት ምላሽ ይሰጧቸዋል። ግብርናና የምግብ ዋስትና፣ ጤና፣ ትምህርት፣ ውኃና የመሳሰሉት ፕሮግራሞች ይኸንን የዜጎች አካላዊ ፍላጎት ለማሟላት የሚዘረጉ ናቸው።

የእነዚህ ፍላጎቶች አለመሟላት የሰው ልጆችን ለከፍተኛ ስቃይና እንግልት ብሎም ለሞት የሚዳርግ ነው። ሥጋዊ ፍላጎት ባለመሟላቱ ምክንያት የሰዎች ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ደኅንነት አደጋ ላይ ስለሚወድቅ ሰዎች በረኃብ፣ በበሽታና በተለያዩ ሰው ሠራሽና ተፈጥሯዊ ችግሮች የሚረግፉበት ሁኔታ ይፈጠራል። ይኸም የሰዎችን ህልውና በተዘዋዋሪ አደጋ ላይ ይጥለዋል።

“የስም (የክብር) ፍላጎት” የምንለው የሰው ልጆች ስማቸው ሰበጎ እንዲነሣ የሚያሳዩትን ፍላጎት ነው። ክብር የመፈለግና ለራስ ዋጋ የመስጠት ፍላጎት ነው። ይህ

ፍላጎት እጅግ ውስብስብና ከሌሎች ፍላጎቶች ጋር እጅግ የተሳሰረ በመሆኑ ብዙ ጊዜ በግልጽ ተለይቶ ምላሽ የማይሰጠው ነው።

የስም ፍላጎት ስራስም ሆነ በሌሎች ዘንድ ዋጋ የማግኘትና የመከበር ፍላጎት ነው። የሰው ልጆች ለራሳቸው የሚሰጡት ዋጋ ሌሎች ለእነርሱ በሚሰጡት ግምትና ሰሚያሳዩዋቸው ክብር ላይ የተመሠረተ ቢሆንም ይህን የሌሎችን ግምት የሚተረጉሙበት መንገድ የዚያኑ ያህል ወሳኝ ነው። ይህ በግለሰብም ይሁን በማኅበረሰብ ደረጃ የሚስተዋል ነው።

አንድ ግለሰብ ለራሱ የሚሰጠው ዋጋ ጓደኞቹና ጎረቤቶቹ ለእርሱ ካላቸው አመለካከት የሚመነጭ ቢሆንም ግለሰቡ ይህንን የሌሎችን አመለካከት የሚያይበት መንገድም ለራሱ የሚሰጠውን ግምት ይወስነዋል። በማኅበረሰብ ደረጃም አንድ ማኅበረሰብ ለራሱ የሚሰጠው ግምት ሌሎች ማኅበረሰቦች በሚሰጡት ግምትና ማኅበረሰቡ ያንን በሚተረጉምበት መንገድ ላይ የተመሠረተ ይሆናል። የስም ጥያቄ ማለት የእኩልነት ጥያቄ ነው። የእኩልነት ጥያቄው ዝቅ ተደርጎ ላለመታየት ወይም ከሌሎች ጋር ሲነጻጸሩ ያነሰ ዋጋ ላለማግኘት ወይም ደግሞ ከፍ ብሎ ለመታየት የሚደረግ ጥረት ነው።

የማንነት ጥያቄዎች የዚህ የስም ፍላጎት አካል ናቸው። የማንነት ጥያቄ ስምን ከፍ የማድረግ ፍላጎት ነው። በስም ፍላጎት ውስጥ የእኩልነት ጥያቄ ቢኖርም ፍላጎቱ እኩልነትን በማረጋገጥ ብቻ ላይመለስ ይችላል። የሰው ልጆች ፍላጎት በማያቋርጥ ስምን የማግነን ምኞት የተያዘ በመሆኑ የክብር ፍላጎቱ በእኩልነት ብቻ አይቆምም። ሰዎች ገናና ሆኖ የመታየት ፍላጎታቸው ከፍተኛ በመሆኑ ከሞት በኋላ እንኳን ስማቸው እንዲጠራ የመፈለግ ትልቅ አዝማሚያ አላቸው።

ሌላውና ሦስተኛው ፍላጎት 'የነጻነት ፍላጎት' ነው። ከጥንት እስከ ዛሬ የሰው ልጆች ራሳቸውን ከሌሎች ጥምዘዛና እስር ለማላቀቅ ሰፊ መሥዋዕትነት ሲከፍሉ ኖረዋል። ነጻነት በሕይወት ውስጥ ለሚገጥሙን አማራጮች ስራሳችን የመወሰን ጉዳይ ነው። የነጻነት ፍላጎት ከሰው ልጆች ህልውና ጋር እጅግ የተሳሰረ የሰው ልጆች ባሕርይ ነው። ሰዎች በሞት መካከል እየተሸሉከሎኩ መፈክር የሚያሰሙት የነጻነት ፍላጎታቸው አስገድዷቸው ነው።

በመደመር መነፅር ሲታይ፣ የሰው ልጅ ፍላጎቶች ተደማሪ ባሕርይ እንዳላቸው መረዳት ይቻላል። በአንድ በኩል ፍላጎቶቹ እርስ በርስ የተሳሰሩና ተደማሪ ፍላጎቶች

ሲሆኑ በሌላ በኩል ደግሞ በመካከላቸው ተቃርኖ ስላለ ሰዎች ፍላጎቶቹን በተናጠል ሳይሆን በመደመር ብቻ ሊያሳኳቸው የሚችሉ ናቸው።

ፍላጎቶቹ እርስ በርስ የተሳሰሩ ናቸው ስንል በዋናነት እንዲሁ አንዱን ይመስላል ማለታችን ነው። ለምሳሌ ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት ማለት ከሌሎች ቀጥተኛ ጥቃት መጠበቅ ማለት ነው። ይኸም ማለት በሌላ መልኩ ስናየው ነጻነት ማለት ነው።

የነጻነት ፍላጎታችን እየተጓደለ ሲመጣ የመጨረሻ ውጤቱ ቀጥተኛ የህልውና አደጋ ነው። በመታሰራችን ነጻነት አጣን ስንል በእኛ አካል ላይ ሌላ ሰው እያዘዘበት ነው ማለታችን ነው። ስለዚህ ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት የነጻነት ፍላጎት አካል ነው ማለት እንችላለን። ነገር ግን ከእርስ መለቀቅ ብቻውን ነጻነትን እንጂ እኩልነትን አያረጋግጥም። እኩልነት ከአሳሪያችን ብዝበዛ መለቀቅ ብቻ ሳይሆን ከአሳሪያችን ትይዩ መቆምና እኩል መወዳደርን ያካትታል።

በሌላ በኩል ደግሞ ፍላጎቶቹ በመካከላቸው ተቃርኖ አለ። ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎትን ስናሟላ ነጻነትን ልናጓድል እንችላለን። ነጻነትን ስናሟላ እኩልነትን ልናጓድል እንችላለን። ለምሳሌ ዜጎችን ከጥቃት ለመከላከል ስንል ሰዜን ላይ ከፍተኛ ቁጥጥር እናደርጋለን፤ ይኸም የዜጎችን ነጻነት ይገዳደራል። ነጻነታቸውን እንጠብቅ ብለን እርምጃ ከመውሰድ ብንቆጠብ ደግሞ ሕግና ሥርዓት የሚጥስ ሰው ጥቃት ሊሰነዘርባቸውና ህልውናቸውን አደጋ ውስጥ ሊጥለው ይችላል።

በሌላ በኩል የዜጎችን እኩልነት እናስጠብቃለን ስንል ሰዎች በነጻነት የመኖርና የመሥራት ፍላጎት ላይ ገደብ መጣላችን አይቀርም። ዜጎችን እኩል ለማድረግ ሲባል ፈርጣሞችን መቆጣጠርና ከስግብግብነት መግታት ይጀመራል፤ በሰዎች ሥራና ሀብት ላይ ገደብ ይጣላል፤ የፖለቲካ የበላይነት እንዳይይዙ ገደብ ይጣላል። ይህም የሰዎችን ነጻነት ያጓድላል። ነጻነታቸውን እናከብር ብለን እንደፈለጋችሁ ብንላቸው ደግሞ ፈርጣሞች ደካሞችን እየደፈጠጡ በሀብት፣ በፖለቲካ፣ በባህል፣ ወዘተ የበላይነት ያገኛሉ። ይህም እኩልነትን ያጓድላል።

ስለዚህም በአንድ በኩል በፍላጎቶቹ መካከል ያለውን ውስጣዊ ትስስርና አንድነት፣ በሌላ በኩል ደግሞ በመካከላቸው ያለውን ተቃርኖ ስንመለከት ፍላጎቶቹን ማሟላት የሚቻለው ፍላጎቶቹም ሆነ ሰዎች ሲደመሩ መሆኑን መገንዘብ እንችላለን። የአንዱ ነጻነት በአንዱ እኩልነት ላይ ተጽዕኖ የሚፈጥር ከሆነ፣ አንዱን ከጥቃት ስንጠብቅ የሌላውን ነጻነት የሚሸረሸር ከሆነ የአንዳችን ዕጣ ፈንታ በሌላችን ዕጣ ፈንታ ላይ የተቋጠረ ነውና ፍላጎቶቻችንን ለማሟላት መፍትሔው መደመር ነው። በተመሳሳይ

ፍላጎቶቻችን ራሳቸውም የተደማሪነት ጠባይ ስላላቸው አንዱ ያለ ሌላው ብቻውን ህልውናችንን ሊያረጋግጥልን አይችልም።

ስለዚህም ሁሉንም ፍላጎቶች ደምረን ስንመለከታቸው ነው ህልውናችንን የሚያረጋግጡልን እንጂ አንዱን ፍላጎት ከአንዱ በማስቀደም ወይም አንዱን አስታውሰን ሌላውን ዘንግተን ሩቅ ልንጓዝ አንችልም።

“ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት” ዋነኛ ፍላጎቷ ሆኖ ለዘመናት በመቆየቱ የሀገራችን ረጅም ታሪኳ የሚያጠነጥነው ራሷን ከጦርነት አደጋ ጠብቃ ህልውናዋን በማስቀጠል ላይ ነበር። ሀገሪቱ ፋታ ባገኘችባቸው ዘመናት ዛሬ የምንኮራባቸውን የሥልጣኔ አሻራዎች ለማስቀመጥ ሞክራለች። ሆኖም ሀገርን ከአደጋ ለመጠበቅ በሚደረገው ርብርብ ላይ በስፋት በማተኮራችን ከሥልጣኔ በብዙ ርቀን ቆየን። በሀገራችን ዘመናዊ ታሪክ ጅምሬ ላይ ለሥልጣኔ ያሳየነው መነሣሣትም ይኸን ቀጥተኛ የህልውና ፍላጎት ለማሟላት ያለመና በጦር ኃይል ዝመና ላይ የተመሠረተ እንጂ ሌሎች ፍላጎቶችን ለማሟላት የነበረው መነሣሣት በበቂ ሁኔታ አይታይም ነበር።

ዋናው ጥያቄ ግን “ራስን ከጥቃት መከላከል ብቻ የሰዎችን ህልውና ያስጠብቃል ወይ?” የሚለው ነው። በሀገራችን በነፍጥ ካለቀው ሰው ሌላ በበሽታና በረኅብ ያለቀው ሕዝብ ቁጥር ቀላል የሚባል አይደለም። ከሺ ዓመታት በፊት ጀምሮ ሕዝብን ያረገፉ የረኅብና ቸነፈር አደጋዎች በሕዝባችን ላይ መፈራረቃቸውን ሀገራዊ የታሪክ መዛግብት ይነግሩናል። ስለዚህም የህልውና አደጋ ከቀለሃ ጫፍ ብቻ የሚመጣ አይደለም። የህልውና አደጋ መሰብ ሲጎድልም ይመጣል። ዘግይተን የተረዳነው አንድ እውነት ይኸንን ነው። ሆኖም አካላዊ ፍላጎቶችን ተሪ ትን ፍላጎቶቻችንን ለማሟላት ስንንቀሳቀስ አሁንም የገጠመን ችግር አካላዊ ፍላጎትን ከስምና ከነጻነት ፍላጎት የሚቀድም አድርገን ማሰባችን ነው። “በአግባቡ ያልሰላ ሕዝብ ሌላ ፍላጎት አይኖረውም” ብሎ ማሰብ ወይም ደግሞ “ሆድ ይቀድማል” የሚል አስተሳሰብ ረኅብ ከፈጠረብን ሰቀቀን የተወለደ አስተሳሰብ ነው።

“ሰው ሥጋዊ ፍላጎቱን ካሟላ ሌላው ቀስ ብሎ ይደርሳል” የሚለው አባባል ሰውን እንስሳ ብቻ አድርጎ ከማየት የሚመጣ ነው። ሰው ግን ሰው የሆነው በሥጋዊ ፍላጎቶቹ ብቻ አይደለም። ለስሙና ለነጻነቱ ቀናዒና ሚች በመሆኑም እንጂ። «ስም ከሚጠፋ እንጀራ ይጥፋ» የሚለው የሀገራችን ብሄልም ያለ ምክንያት አልተነገረም።

የሰው ልጆች የስምና የነጻነት ፍላጎታቸው ራሳቸውን ለሞት አሳልፎ እስከመስጠት የሚያደርሳቸው ጠንካራ ፍላጎት ነው። የስም ፍላጎታችን ካልተሟላና ለራሳችን

የምንሰጠው ግምት ካሸቆለቆለ ለምግብ ቀርቶ ለሕይወት ፍላጎት አይኖረንም። በርካታ ሰዎች ራሳቸውን የሚያጠፉትም ሆነ ከሌላው ጋር ጠብ ገጥመው የሚሞቱት ይህን የስም ፍላጎት ለማሟላት ነው።

በመደመር ፍልስፍና መሠረት ሁሉም ፍላጎቶች እንደየሁኔታቸው ቅድሚያ የሚሰጣቸው ናቸው እንጂ ቋሚ የሆነ ቅደም ተከተል ወይም ደረጃ መስጠት ቁንጽል ዕይታ ነው። አንዱን ፍላጎት ችላ ብሎ ሌላውን ማስተናገድ የህልውና ችግራችንን አይፈታውም። አስቀድሞ በሀገር ላይ የሚሰነዘር ጥቃትን ለመከላከልም ሆነ በሀገር ውስጥ የሚከሰት ብጥብጥን ለመመከት ተዘዋዋሪ የህልውና ፍላጎቶችን ስማሟላት ጠንካራ ኅብረተሰብ መገንባት ያስፈልጋል። ብጥብጥና ጦርነቱ ከተከሥተ ሰኋላ ወይም በመከሰት ላይ እያለ ለማስቆምና ለማጥፋት ከመረባረብ ይልቅ አስቀድሞ ወደ ብጥብጡ የሚወስዱንንና ህልውናችንን ለአደጋ የሚያጋልጡትን ፍላጎቶች ማሟላት አስፈላጊ ነው።

የሰው ልጅ ፍላጎቶች ሁሉም እንደ ነባራዊ ሁኔታቸው እየታዩ በእኩልነት ሊስተናገዱ የሚገባቸው ወሳኝ ፍላጎቶች ናቸው። ሰዎች ሰው በመሆናቸው የሚኖሯቸውን ፍላጎቶች ማሟላት ይገባናል። ሰዎች ከእንሰሳት የተለየ ፍላጎት ያላቸው ፍጥረታት በመሆናቸው የሰው ልጆችን ፍላጎት የምንመለከተው ከዚህ ውስብስብ ተፈጥሯቸው እንጻር ነው።

ለምሳሌ መግደርደር በባህላችን ምንን ያመለክታል? ሰው ቤት ሄደን ርቦንም ቢሆን ብሉ ስንባል የምንግደረደረው ለምንድነው? መግደርደር የሥጋዊ ፍላጎትና የስም ፍላጎት ግጭት ውጤት በመሆኑ ነው። ሥጋዊ ፍላጎት ከስም ፍላጎት የሚቀድም ሲሆን ኖሮ እየራብን በመግደርደር ሳንበላ አንወጣም ነበር። ስለዚህ መግደርደር ሥጋዊ ፍላጎትና የስም ፍላጎት በሰው ልጅ ውስጥ ያላቸው ደረጃ ሰቅደም ተከተል እንደማይቀመጥና የሰው ልጅ ሁለቱም ፍላጎቶች ወጥረው እንደሚይዙት የሚያሳይ ማኅበራዊ ልማድ ነው።

ኢትዮጵያ ህልውናዋን ለማረጋገጥ በተጓዘችበት መንገድ የስምንና የነጻነትን ጥያቄ ሰአግባቡ ሳትመልስ ህልውናዋን ለማረጋገጥ ስትሞክር የታፈነው ፍላጎት በአመድ እንደተዳፈነ ረመጥ ውስጥ ውስጡን እየተቀጣጠለ በመጨረሻ ፈንድቶ ሰደዱ ሊበላት ሲል በብዙ ተአምር አያሌ ጊዜ ተርፋለች።

ይህ በየጊዜው የሚከሰትና ጠፋ ሲሉት ዳግም እየተንቀሳቀሰ ሀገሪቱን ሁሌም ለማያቋርጥ የህልውና አደጋ አዙሪት የዳረጋት ፍላጎትን የማፈን መንገድ ነው። ማንኛውንም ፍላጎት የማስተናገጃ መንገድ ሊዘረጋለት ሲገባ ከታፈነ እንደ ረመጥ ውስጥ ውስጡን እየተቀጣጠለ ሀገሪቱን አድብቶ እንደሚበላት ማወቅ አለብን። የሰው ልጆች ፍላጎት የህልውና ፍላጎት ነውና ፍላጎቶችን አለመመለስ በህልውና ላይ እንደመጫወት ይቆጠራል።

1.2 የሰው ልጆች ዐቅም

የሰው ልጆች በሕይወት ውስጥ የሚጓዙበት ውጣ ውረድ “ሰነባሩ የድርጊትና ምላሽ የፊዚክስ አስተሳሰብ የሚመራ ነው” የሚሉ በአንድ በኩል፣ እንዲሁም የሰው ልጆች “ዕጣ ፈንታቸውን በነጻ ፈቃዳቸው የሚወስኑ ነጻ ፍጥረታት እንጂ በማሸን ሕግ የሚተዳደሩ የአካባቢያቸው ባሪያዎች አይደሉም” የሚሉ በሌላ በኩል በሰው ልጅ ዐቅም ዙሪያ የቆየ ክርክር አላቸው። የሰው ልጆች ነጻ ፈቃድ የላቸውም” የሚሉ ሰዎች የሰው ልጆችን ወይ ሥነ ሕይወታዊ ዕይታ የሚመለከቱ አልያም ደግሞ በአካባቢያቸው ተጽዕኖ ሥር ይወድቃሉ የሚሉ ናቸው።

የሰው ልጆች ዕጣ ፈንታ “በሥነ ሕይወታዊ ዕቅማቸው” ላይ የተወሰነ ነው የሚለው የሥነ ሕይወታውያን ዕይታ «ሰዎች በተፈጥሮ ይዘውት የተወለዱት ነገር ይመራቸዋል» የሚል አስተሳሰብ አለው። ሰዎች (በተፈጥሮ የታዘዘላቸውን ወይም እንዲሁነት ተደርገው ይዘውት የመጡትን ሊቀይሩት ፈጽመው አይችሉም፤ ያንኑ ይዘውና በዚያው ተመርተው መኖር አለባቸው» ብሎ ያስተምራል። ይህ አስተሳሰብ በሰው ልጆች የረጅም ጊዜ ታሪክ ውስጥ ሰፊ ሥፍራ የያዘና አሁን ኋላ ቀር አድርገን ለምን ጥራቸው አስተሳሰቦች መሠረት የጣለ ነው።

የተለያዩ ቡድኖችን ልዩነት ሥነ ሕይወታዊ ትርጉም በመስጠት ቡድኖቹ ለእኩልነት የሚያደርጉትን ትግል ለማቆጣጠር ትልቅ መሣሪያ ሆኖ ያገለገለ ዕይታ ነው። ለምሳሌ የጥቁር ሕዝቦችን የሙብት ትግል ለማኮላሽት ሲንቀሳቀስ የነበረው የነጭ አክራሪነት መንፈስ ዋነኛ መነሻው ነጮችን ስተፈጥሮ ከጥቁሮች የበለጡ አድርጎ ማሰብ ነው። አሁንም ድረስ በአካዳሚያዊ ጽሑፎች ሳይቀር ይህንን ከሳይንስ ውጭ መሆኑ የተረጋገጠውን የሥነ ሕይወታዊ ልዩነት ተረክ የሚያራግቡ ምሁራን አሉ። በተመሳሳይ የሴቶች የሙብት ትግል ዋናው ፈተና ሴቶች በተፈጥሯቸው ከወንዶች ያነሱ ናቸው የሚልና በሴቶችና በወንዶች መካከል የሚታየውን ሁለንተናዊ ልዩነት በተፈጥሮ የሚያሳብብ አስተሳሰብ ነው።

ይህ የሰው ልጆችን ዕጣ ፈንታ ለተፈጥሮ የሚሰጥና ዕጣ ፈንታቸውን በራሳቸው ጥረት እንዳይለውጡ የሚያደርግ ዕይታ በአሁኑ ጊዜ እየተሸነፈ መጥቷል። የዕይታው ሌላ ገጽ ደግሞ የሰው ልጆች ማንነትና ዕጣ ፈንታ ከአካባቢያቸው ጋር በሚያደርጉት “የድርጊትና ምላሽ ሂደት የሚፈጠር እንጂ በሰው ልጆች ሐሳብና ፍላጎት የሚፈጠር አይደለም” የሚል ነው። ሐሳቡ “የሰው ልጆች የአካባቢያቸው ባሪያዎች ናቸው” የሚል አመለካከት አለው። ይህም ማለት የአንድን ሰው ባሕርይ የሚወስነው አካባቢው በእሱ ላይ የሚፈጥረው ተጽዕኖ እንጂ የእሱ የራሱ ምርጫ አይደለም ማለት ነው።

በተቃራኒው ከቅርብ ጊዜያት ወዲህ “የሰው ልጆች ዕጣ ፈንታቸውን በራሳቸው የሚገነቡ ፍጥረታት ናቸው” የሚለው አስተሳሰብ እያየለ መጥቷል። ኢብዛኞቹ የሰው ልጅ የሚገኝባቸው ማኅበራዊ እውነታዎች ራሱ የገነባቸውና በጊዜ ሂደትም ራሱ የገነባቸውን ነገሮች እንደ ውጫዊ ሕግ የሚመለከትበት ሁኔታ ተፈጥሯል የሚል አስተሳሰብ ነው። ምንም እንኳን በግለሰቦች መካከል ተፈጥሯዊ ልዩነቶች እንዳሉ ሳይንስ ያመነበት ሲሆንም ማኅበራዊ የቡድን ልዩነቶችና የሕዝቦች ኃላ ቀርነት ግን በማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሥራቱ ላይ የተመሠረተ እንደሆነ ያትታል። ይህም የሰው ልጆች ሕይወታቸውን የመቀየር ችሎታ በእጃቸው ነው የሚል አስተሳሰብ ነው። ከቅርብ ጊዜያት ወዲህ የግለሰቦች የአእምሮ ብቃት ሳይቀር በግለሰቦች ፍላጎትና ጥረት ላይ የተመሠረተ እንደሆነ የሚያትቱ ሐሳቦች እየበዙ ነው። ይህም የሰው ልጆች ዕጣ ፈንታ በነጻ ፈቃዳቸው ላይ የተመሠረተ ነው የሚለውን ሐሳብ ያጎለባል።

በመደመር ፍልስፍና መሠረት የሰው ልጆች ነጻ ፈቃድ በየጊዜው እያደገ የሚሄድና ሰዕድገቱ ውስጥም የዕውቀትና የሥነ ልቦና ኃይል እያዳበረ የሚሄድ ነው። የሰው ልጆች ጉዞም ነጻ ፈቃዳቸውን እያጠነከሩ ከአካባቢና ከተፈጥሮ ባሪያነታቸው ነጻ እየወጡ የሚመጡበት ሂደት ነው። ስለዚህም የሰው ልጆች ነጻ ፈቃድ ቀደም ብለው በሠሩት ሥራ ላይ የሚመሠረት ነው። ይህም ማለት ትናንት የሠሯቸው ሥራዎች ለቀጣይ ሥራቸው መነሻ ወረት ይሆናቸዋል ማለት ነው።

ሰዎች ነጻ ፈቃድ አላቸው። ነጻ ፈቃዱ ግን ሙሉ ፈቃድ አይደለም። ተፈጥሮን እያሸነፉ በመጡ ቁጥር ነጻ ፈቃዳቸው እየጎለበተ ይመጣል። ሆኖም ይህ እየጎለበተ የመጣው ነጻ ፈቃድ ተፈጥሮን ቢያሸንፉም የራሳቸው የእጅ ሥራ መልሶ ራሳቸውን የሚያሸንፉቸውና ነጻ ፈቃዳቸውን የሚወስንላቸው እየሆነ መጥቷል። ለምሳሌ ቴክኖሎጂ በሰው ልጆች አጠቃላይ ሕይወት ላይ እያመጣ ያለው ተጽዕኖ ከተፈጥሮ በላይ የሰው ልጆችን ነጻ ፈቃድ የሚፈታተን ነው።

የሰው ልጆች ነጻ ፈቃድ አላቸው ስንል ባሕርያቸው ከአካባቢያቸው ጋር በሚደረግ ድርጊትና ምላሽ አይወሰንም እያልን አይደለም። የሰው ልጅን የከበቡት ተፈጥሯዊና ሰው ሠራሽ ነገሮች በሰው ልጅ ባሕርይ ላይ አሻራቸውን ያሳርፋሉ። ከዚህም አንጻር የሰው ልጅ ራሱ የሚዘረጋው መዋቅር የራሱን ባሕርይና ሕይወት የሚቀርፅ ይሆናል ማለት ነው። ነገር ግን የሰው ልጅ ከአካባቢው የሚማረው በንጹሕ የድርጊትና ምላሽ የፈዚክስ ሕግ ሳይሆን ንቁ አእምሮውን በመጠቀም ነው። ስለዚህም ከአካባቢው የሚማረውን የመምረጥና የመተርጎም እንዲሁም የማሻሻል ተፈጥሯዊ ብቃት አለው ማለት ነው። ይህም ማለት የሰው ልጅ የፖለቲካ መዋቅሮች እንደፈለጉ የሚያሸሩት ግዑዝ ነገር ሳይሆን የፖለቲካ መዋቅሮችን የሚተረጎምና የሚጠመዘዝ ንቁ አእምሮ አለው ማለት ነው። ይህም ስተቋማት ግንባታ ላይ ብቻ የተንጠላጠለው የሊቢራሊዝም አስተሳሰብ ራቅ እንደሚያስገዝ ያመለክተናል።

የሰው ልጅ በብዙ ነገሮች እየተራቀቀ ከመጣበትና አሁን ከደረሰበት የሥልጣን ሠገነት ላይ ቢገኝም ቅሉ የሰው ልጆች ፍላጎት አሁንም በአግባቡ በተሟላ መልኩ እየተመለሰ አይደለም። አሁንም የሰው ልጆች በረኃብ ይረግፋሉ። አሁንም በመድኃኒትና በሕክምና እጦት ይማቅቃሉ። አሁንም እርስ በርሳቸው የሚገዳደሉና ኑሯቸው ከተዘዋዋሪ አደን ያልተላቀቀ ነው።

የሰው ልጆች ሥልጣን ስለምን ቡራቡሬ ሆነ? የአንዱ ፍላጎት ሲሟላ የሌላው ፍላጎት ስለምን ጦሙን ያድራል? ሰዚህ ሁሉ የሥልጣን ገድል መካከል መከራና ሰቀቀን፣ ሞትና ቁስለት፣ እንባና እራታ እንዴት በዚህ መጠን የዓለማችን የዘወትር እውነታዎች ሆኑ? በርካታ ምሁራን ስሰው ልጆች መካከል ስላለው የሥልጣን ወይም የልማት ደረጃ ልዩነት ከተፈጥሮ ጸጋዎች፣ ከአመራር ብቃት፣ ከመንግሥት ባሕርይ፣ ከባህል፣ ከተቋማት ዕቅም፣ ከዓለም አቀፍ ግንኙነትና ቅኝ ግዛት ጋር የተያያዙ በርካታ መንሥኤዎችን ሲያስቀምጡም በመነሻነት ይህ የሥልጣን ልዩነት ጥያቄ የሰው ልጆችን ተፈጥሮ በተመለከተ ሌላ ክርክር የሚያስነሣ ነው።

በአንድ በኩል የሰው ልጅ ስግብግብ፣ ራስ ወዳድ፣ ተፎካካሪ እና ጠበኛ ፍጥረት ነው የሚለው ዕይታ እና በሌላ በኩል ደግሞ የሰው ልጅ በመሠረቱ መልካም፣ ተባባሪ፣ እና ለሌሎች አሳቢ ፍጥረት ነው የሚለው ዕይታ የክርክር አጀንዳ ፈጥሯል።

ከአንደኛው የዓለም ጦርነት በኋላ የሥነ ሕይወትና የሥነ ዝግመት ሊቃውንት ጦርነቱ በፈጠረባቸው ተጽዕኖና ሽብር ምክንያት “የሰው ልጅ ጨካኝና አደገኛ ፍጥረት ነው” የሚል ሐሳብ አምጥተዋል። የሰው ልጅ ከሌሎች እንስሳት ቀድሞ የሠለጠነበት ምክንያትም “ስከፍተኛ ጭካኔው አካባቢውን እየተቆጣጠረ በመምጣቱ ነው” ይላሉ። ይህ ሰአንደኛው የዓለም ጦርነት ማግሥት የተጀመረ አስተሳሰብ ሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲከሠት ይበልጥ ተጠናክሮ የብዙዎችን ቀልብ የሚስብ ሆነ። በአንጻሩ በዓለም ላይ የኮምዩኒዝም ርእዮተ ዓለም እየሠፈነ ሲመጣ የሊቃውንት ቀልብ በሰው ልጆች የትብብርና የመልካምነት ተፈጥሮ ላይ እያተኮረ መጣ።

ከፍተኛ ይልቅ ትብብርን የሰው ልጅ ተፈጥሮ አድርጎ መቁጠር ተጀመረ። ኮሙኒዝምን የሚተቸ ሊቃውንት ደግሞ በተቃራኒው “ኮሙኒዝም የሰው ልጆችን የራስ ወዳድነትና የፍክክር ተፈጥሮን የዘነጋ ነው” በሚል ሐሳባቸውን መሰንዘር ጀመሩ። ውሎ አድርጎ የሊበራሊዝም አስተሳሰብ ተቀባይነቱ እየሰፋ ሲመጣ የሰው ልጆችን ስግብግብ፣ ራስ ወዳድና ተፎካካሪ ፍጥረታት እንደሆኑ የሚቆጥረው አመለካከት የበላይነት እያገኘ መጣ። በዚህ የሰው ልጅ ተፈጥሮን በመበየን ሂደት ውስጥ የሚስተዋለው ዋናው ችግር ብያኔው ከርእዮተ ዓለም የሚቀዳ መሆኑ ነው። መሆን የሚገባው ግን በተቃራኒው ነበር። ስለሰው ልጅ ተፈጥሮ ያለንን ዕይታ በነጻ አእምሮ ከመዘንን በኋላ ርእዮተ ዓለማችንን ብንቀርጽ የሰለጠነ ትክክል እንሆን ነበር።

ጋሪውን ከፈረሱ በማስቀደማችን ምክንያትም በሰ ልጅ ተፈጥሮ ላይ የምንሠነዝራቸው ድምዳሜዎች ርእዮተ ዓለማችንን ተመራጭ ለማድረግ የሚደረግ መቅሰዝበዝ ሆነ።

የሰው ልጆች ተፈጥሮ ለበጎነትም ለክፋትም፣ ለፍክክርም ለትብብርም፣ ለራስ ወዳድነትም፣ ለሰው አሳቢነትም፣ ለጠበኝነትም ለሰላማዊነትም ክፍት የሆነና በየትኛውም አቅጣጫ የማደግ ዕድል ያለው ነገር እንጂ በአንድ ጽንፍ ላይ የሚቆም ነገር አይደለም። የሰው ልጅ የምጡቅ አእምሮ ባለቤት ነው። ይህን ምጡቅ አእምሮውን ለበጎነትም ለክፋትም ሊጠቀምበት ይችላል። ለበጎነት ሲጠቀምበት በዓለማችን በጎነታቸው እንደሚጠቀሱት መልካም ሰዎች፤ ለክፋት ሲጠቀምበትም በክፋታቸው መጠን እንደሚጠሩት ክፉ ሰዎች ሊሆን ይችላል።

በመደመር ዕይታ መሠረት የሰው ልጅ የፍክክርም ሆነ የትብብር፣ የጠበኝነትም ሆነ የሰላማዊነት ዝንባሌው በእጁ ላይ ነው። የሚፈልገውን ባሕርይ የመገንባትና የማጠናከር ዐቅሙ አለው። ወጣ ገባ ብሎ የበሰለው የሰው ልጅ ሥልጣኔ የእያንዳንዱን ሰው ፍላጎት በማሟላት ሙሉ በሙሉ የበሰለ እውነተኛ ሥልጣኔ እንዲሆን ይኸን የሰው ልጆች ዐቅም መገንዘብ የግድ ይላል።

ምዕራፍ ሁለት

የሁለት ርእዮቶች ተቃርኖ

በርእዮተ ዓለማዊ ውይይቶችና ክርክሮች ውስጥ የሊበራሊዝምና የሶሻሊዝም ተቃርኖ ጎልቶ የሚነሣ ዋና ጉዳይ ነው። ርእዮተ ዓለማዊ ውዝግቦች በዋናነት ሁለቱን ርእዮቶች ለማስታረቅ የሚደረጉ ጥረቶች ሆነው እናገኛለን። የሁለቱ ርእዮቶች ተቃርኖም ከሰው ልጅ ፍላጎቶች መሠረታዊ ተቃርኖ የሚመነጭ፣ በዋናነትም በእኩልነትና በነጻነት መካከል ካለው ተቃርኖ የሚነሣ ነው። «ሊበራሊዝም ለሰው ልጆች የነጻነት ፍላጎት ቅድሚያ የሚሰጥ ርእዮት ሲሆን፣ በአንጻሩ ሶሻሊዝም ደግሞ ለሰው ልጆች የእኩልነት ፍላጎት ቅድሚያ የሚሰጥ ነው።

2.1 ሊበራሊዝም

የሊበራል ፍልስፍና ቀደምት ጠንሳሾቹ ለሰው ልጆች ግለሰባዊ ነጻነት ቅድሚያ የሚሰጡና የሰው ልጅን የማያቋርጥ የፍጆታ ጥም በማርካት ላይ ያተኮሩ ነበሩ። በዚህም የሰው ልጆችን ሀብት የማፍራትና የማካበት ፍላጎት በማስተናገድና በነጻ ምኞትና መሻታቸው ላይ እንቅፋት ባለመፍጠር የሰው ልጆችን ነጻነት ለማረጋገጥ እንዲቻል የገበያን ነጻነት ሰብከዋል። የሊበራል ፍልስፍና በጊዜው የነበሩት የፍጹማዊ ሀገረ መንግሥታት አካላት እጅ መርዘሙና ፈላጭ ቆራጭነታቸው የሰዎችን የኢኮኖሚ ሆነ የፖለቲካ ነጻነት በመግፈፉ የተፈጠረ ፍልስፍና ነበር።

ይህ ፍልስፍና የሰዎችን ሠርቶ የመለወጥና የማደግ እንዲሁም በምኞታቸው ልክ የመኖር ጥረት የሚያከላሸው የመንግሥት እጅ በመሆኑ የመንግሥትን እጅ አሳጥረን ልንቆርጠው ይገባል ብሎ ያምናል። የመንግሥት እጅ በግለሰቦች መካከል የሚኖረውን ነጻ ውድድር በማመቻቸትና የዜጎችን ደኅንነት በማረጋገጥ ላይ እንዲወሰን ይፈልጋል። መንግሥት መሠረታዊ ከሆኑ ሉዓላዊነትን ከማስከበርና የሕግ በላይነትን ከማረጋገጥ ውጭ ኢኮኖሚውን ለገበያተኞች እንዲተወው ይወተውታል። ገበያ በራሱ «ሥውር እጅ» አማካይነት ሚዛኑን እየጠበቀ ወደ ስኬት ይገስግሳል፤ በዚህም የሰው ልጅን ፍላጎት ይበልጥ እያሳካ ይኼዳል ብሎ ያምናል።

የሊበራሊዝም ፍልስፍና ዋና ፍላጎቱ የሰው ልጆችን የፖለቲካና የኢኮኖሚ ነጻነት ማረጋገጥ ነው። ዙፋኑን የተቆናጠጡ ኃይሎች የጦር ኃይላቸውን መከታ በማድረግ የዜጎችን ሀብት የሚያጋብሱና የዜጎችን የብልጽግና ጥረት የሚገድቡ በመሆናቸው ይህን የፖለቲከኞች ማናለብኝነት ለመግራት የተተለመ ርእዮት ነው። ይህ የመንግሥት ባለሥልጣናት በዜጎች ሠርቶ የመለወጥ እንቅስቃሴ ላይ የሚያሳድሩት ኢኮኖሚያዊ

ጭቆና ከፖለቲካዊ ተጽዕኖ የሚነሣ ነውና ፖለቲካው ባለሥልጣናቱን ሊገራ የሚችል መላ ማበጀት አለበት ብሎ ያምናል።

ሊበራሊስቶቹ “የሰው ልጅ ነጻነቱ ከተረጋገጠለት ሠርቶ ለመበልጸግ የማይደከም፣ በማያቋርጥ የምኞትና የመለወጥ ጥም የተያዘ ፍጥረት ነው” የሚል እምነት አላቸው። በመሠረታዊ ተፈጥሮውም የሚጠቅመውንና የሚጎዳውን ለይቶ የሚያውቅ ምክንያታዊ፣ እኩል ዕድል ከተሰጠው እኩል የማደግና የመለወጥ ዐቅም ያለው ነው ብለው ያምናሉ። ይህን ሠርቶ የመበልጸግ ሕልሙን የሚያጨናግፉት ሳይሠሩ ለመለወጥ የሚሞከሩ፣ በመሣሪያቸው የሚተማመኑ የፖለቲካ ሰዎች ናቸው ብለው ያስባሉ። ሰመሆኑም ዋነኛ ዓላማቸው የግለሰቦችን ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ነጻነት ማረጋገጥ ነው።

የሊበራሊዝም ሐሳብ የተነሣበት ጊዜ ከኢንዱስትሪ አብዮት ጋር የገጠመ ነበር። ወይም የሊበራሊዝም አስተሳሰብን ተከትሎ የኢንዱስትሪ አብዮት ፈነዳ። የነጻ ገበያ ሥርዓት እንደ በረሐ ቋያ ተቀጣጠለ። ሐሳብ ያላቸውና ገንዘብ ያላቸው ሙዓላ ንዋያቸውን ማፍሰስ፣ ትርፍ ማፈስ፣ ያገኙትን ትርፍ እንደገና ማፍሰስ፣ ተጨማሪ ትርፍ ማጋበስ ጀመሩ፤ አውሮጳም በኢንዱስትሪዎች ተሞላች።

ገበያው ለገበያተኛው ብቻ ሲተው ወይም መንግሥት ከኢኮኖሚ ላይ እጁን ሲያነሣ የገበያ ኢኮኖሚ ይስፋፋል የሚለው ዕሳቤ በተግባር ተመሰከረ። ነገር ግን የመጣው ውጤት ሁሉንም ተጠቃሚ የሚያደርግ ሳይሆን ጥቂቶች ስድሎት ሲንደላቀቁ ብዙኃኑን የበይ ተመልካች የሚያደርግ መሆኑ በገሀድ ታየ። ሀብት በጥቂቶች እጅ ገብቶ ጭቁኖች የባሰ ተጨቁነው በከፍተኛ የጉስቁልና ኑሮ ውስጥ ተነከሩ። ምርታማነትን ለማሳደግ መፈብረክ የጀመሩ የማምረቻ መሣሪያዎች ሕፃናትን ሳይቀር ለጉልበት ብዝበዛ የሚዳርግ፣ ገበሬውን (ጭሰኛውን) ከመሬቱም ከምርቱም ገለል የሚያደርግ መሆኑ በተግባር ታየ። ይህን የተመለከቱ የፃኛው ክፍለ ዘመን ፈላስፎች የሰው ልጆችን የእኩልነት ጥያቄ ወደፊት አመጡት። ካፒታሊዝም የፈውዳሊዝምን ጭቆና መልክ በመቀየር ጭቁኖችን የበለጠ እንዲጨቁኑ የሚያደርግ እንጂ ለሰው ልጅ መድኅን ሊሆን እንደማይችል ዐወጁ። ይህም የሶሻሊዝም ርዕዮተ ዓለምን ወለደ።

2.2 ሶሻሊዝም

የሊበራሊዝም አስተሳሰብ መሥራቾች የአምባገነን ነገሥታት ፈላጭ ቆራጭነት አንገሽግሻቸው ተነሡ ከተባለ፣ የሶሻሊዝም ርዕዮተ ዓለም አቀንቃኞች ደግሞ ያንገሽገሻቸው የሠራተኛው መደብ መበዝበዝ ነው። ሊበራሊስቶች የመንግሥትን እጅ ለማሳጠር የሄዱበትን ያህል ሶሻሊስቶች የባለሀብቱን እጅ ለማሳጠር ተንቀሳቀሱ። ሊበራሊስቶች “የሰው ልጅ ዕድገት የሚረጋገጠው ገበያው ራሱን በራሱ ሲያስተዳድር

ነው” ብለው የሰበኩትን ያህል፣ ሶሻሊስቶች ደግሞ “የገበያ ሥርዓት ግብአተ መሬት ካልተፈጸመ የማሳበረሰቡ ችግር አይፈታም” አሉ።

የሶሻሊዝም ፈላስፎች የሰው ልጆች ለውጥና የዘመናዊነት ጉዞ በሰው ልጆች ሐሳብና ፍላጎት ታስቦ የተተለመ ሳይሆን የተወሰኑ ቡድኖች ቁሳዊ የበላይነት የፈጠረውና የእነርሱን ፍላጎት የሚያስጠብቅ ነው የሚል ክርክር አመጡ። በወቅቱ እየጎለበተ ለመጣው ካፒታሊስታዊ ሥርዓት ታሪካዊ ትንተና በመስጠት ሥርዓቱ መልኩን ቀይሮ የመጣ “የባሪያ አሳዳሪነት ውላጅ ሥርዓት” እንደሆነ ተናገሩ። በ“ሳሪያ አሳዳሪ” እና በ“ሳሪያ” መካከል የነበረው አለመመጣጠን (ኢ-እኩልነት) በባላባትና በጭሰኛው ጨቋኝ የሥርዓት ድልድይ ተሻግሮ በከበርቴውና በወዝ አደሩ መካከል ቀጥሏል የሚል መከራከሪያ አቀረሱ።

በዚህ የሶሻሊስቶቹ መከራከሪያ መሠረት የሊበራሊስቶቹ የነጻነት ትርጓሜ ጠባብና የተሳሳተ ነው። ሊበራሊዝም ነጻነትን “ከሰው ቅፍደዳ ነጻ መሆን” በሚል ሲተረጉመው፣ ሶሻሊዝም ግን “በታሪክ ሲገነባ ከቆየው መዋቅራዊ የጭቆና ስንሰለት ነጻ መሆን” በሚል ይተረጉመዋል። በቀጥታ ገጹ የሶሻሊዝም ዋነኛ ማጠንጠኛ መደባዊ ክፍፍሎች ቀርተው የሰው ልጆች እኩልነት የሚሰፍንበት ዓለም በመዘርጋት ላይ ያተኮረ ነው።

ሶሻሊዝም ሰዎች ሠርተው የላባቸውን ፍሬ ለሌላው እንዲያቀብሉ የሚያደርገው ሥርዓት መገርሰስ አለበት ብሎ ያምናል። ስባሪያ አሳዳሪ ሥርዓት ውስጥ “ሳሪያው” ቀኑን ሙሉ ሲለፋ ቢውልም የላሱ ፍሬ ግን ለአሳዳሪው እንጂ ለእርሱ አይተርፈውም።

በዚህ ሂደት “ሳሪያው” የሚያገኘው የዕለት ጉርስ ጥቅሙ በቀጣዩ ቀን ለሥራ እንዲሠማራ ብቻ ነው። ሠርቶ የማግኘትና በሥራው ፍሬ ልክ የመለወጥ ዕድል የለውም።

በካፒታሊስታዊ ሥርዓትም የሥራተኛው መደብ የዕለት ጉርሱን የሚያሟላ አሞሌ ከማግኘቱ በስተቀር የሰውነት ባሕርይው የሚጠይቀውን ሠርቶ የማግኘትና የመበልጸግ ፍላጎት የሚያሟላ አይደለም። ይልቁንም የላቡን ውጤት ከበርቴዎቹ ይወስዱበታል። ተጨማሪ ምርት ሲያመርትም ባያመርትም ለእሱ የምትደርሰው ያችው “አሞሌ” ደመወዙ ነች። ምን ስጋን ቢታለብ ያው ሰገል ነው።

ከበርቴዎቹ ለማምረት የሚያስችሉ የምርት ኃይሎችን በባለቤትነት ለመያዝ በመቻላቸው የላቡን ፍሬ የመውሰድ ዕድል ያገኛሉ። የምርት ኃይሎች ለምርት አስፈላጊ የሆኑ እንደ መሬትና ካፒታል ያሉ ግብአቶች ናቸው። እነዚህ ግብአቶች በጥቂት ሰዎች ቁጥጥር ሥር የመዋላቸውን ሁኔታ ለመቀየርም ከበርቴዎችን የሚያገለግለውና የሚጠቅመው እንዲሁም በከበርቴዎች የሚታዘዘው ሥርዓት ሙሉ ሰሙሉ መወገድ

አለበት የሚል አቋም ያዙ። በተለይ የመጀመሪያዎቹ የሶሻሊዝም ሐሳብ ጠንሳሾች ካፒታሊዝም ራሱን በራሱ ጠልፎ መጣሉና በወጣበት መንገድ መንኮታኮቱ እንደማይቀር ተነበዩ። ለዚህም የዓለም ላብ አደሮች በእንደነት እንዲቆሙ አሳሰቡ።

የሶሻሊስቶቹ ህልም በላብ አደሩ የሚመራ ጡንቻ ያለው ፓርቲ በማቋቋም በብርቱ ከንዱ የካፒታሊዝምን ግብአተ መሬት ለማፋጠን ነበር። ይኸም የላብ አደሩን ጊዜያዊ አምባገነናዊ መንግሥት በማቋቋም ኢኮኖሚውን የተቆጣጠረውን የክበርቴ ሥርዓት ማጥፋትና መደብ አልባ ኅብረተሰብ መፍጠር ነው። በእንዲህ ዓይነት አብዮት የሚመሠረተው መንግሥትም ክበርቴው የምርት ኃይሎችን በመያዙ ምክንያት ላብ አደሩን ፈንግሎት እንዳይኖር መንግሥት እጁን ሰድዶ የምርት ኃይሎቹን ለመቆጣጠር ያለመ የዕዝ ኢኮኖሚን የሚተገብር ነው። በዚህ ዕሳቤ በመመራት በርካታ አብዮቶች በበርካታ ሀገራት እንዲካሄዱ አደረገ።

በዚህ ርዕዮተ መሠረት በጭቁኖች አብዮት የሚፈጠረው ጊዜያዊ አምባገነናዊ መንግሥት የክበርቴዎችን የበላይነት አጥፍቶ ሁሉም ዜጎች እኩል የሚሆኑበትን ሥርዓት ይፈጥራል። ይኼንኑ አስተሳሰብ ከአውሮጳ የተለየ ታሪክ ባላቸውና ኢንዱስትሪ ባልተስፋፋባቸው ሀገራት (ለምሳሌ በእስያ) እንዲሠራ ለማድረግ ጉዳዩን ከቅድመ ካፒታሊስታዊ የምርት ሥርዓቶች ወይም በዋናነት ከአርሶ አደሮች ሁኔታ ጋር አገናኝቶ ለመተንተን ተሞክረ።

2.3 ሁለቱን ርዕዮተቶች የማስታረቅ ሙከራ

ካፒታሊዝም በሊበራሊዝምም ሆነ በሶሻሊዝም ተጻራሪ ዕይታዎች እንደተገመተው አልሆነም። ሊበራሊስቶች እንደጠበቁት ሁሉንም ሰው (ወይም ቢያንስ አብዛኛውን) ተጠቃሚ ማድረግ አልቻለም። ሶሻሊስቶች እንደተነበዩትም ራሱን ጠልፎ አልጣለም። ይልቅንስ ጥሬ ዕቃና ገበያ ሲያጥረው አዳዲስ ዓለማትን እያሰሰ መስፋፋቱን ቀጠለ። በዚህም ምክንያት በሊበራሊዝምና በሶሻሊዝም አስተሳሰብ ውስጥ የነበሩ ሐሳቦች ሌሎች አማራጮችንም ማፍለቅ ጀመሩ።

በሊበራሊዝምና በሶሻሊዝም ርዕዮተቶች መካከል የተደረገው ፍጭት ነጻነትን እና እኩልነትን እንዴት እናስታርቃለን?” የሚለው ጥያቄ ጎልቶ እንዲወጣ አደረገው።

ሊበራሊዝም “ ዕድገትና ብልጽግና የሚመጣው በዜጎች መካከል ሠርቶ የመበልጸግ ውድድር እንዲኖር ሜዳውን ስናመቻች ነው >> ብሎ ሲያምን ዜጎች ለውድድሩ በእኩል ሁኔታ መነሣት እንዳለባቸው ይዘነጋል። ከፊሉ ዜጋ፡ ትናንት በቂ ሀብት ያከማቸ ፈርጣማ ባለጸጋ ሆኖ፣ ከፊሉ ደግሞ የሚላስ የሚቀመስ የሌለው ምንዱብ ከሆነ፣ ሁለቱን ይወዳደሩ ማለት ምንዱቡን ስፈርጣማው ባለጸጋ ከማስጨፍለቅ የዘለለ ውጤት እንደሌለው ቀድሞውኑ ይታወቃል። “ዳኞችም አያዳሉም፣ ሕጉም በእኩልነት

ይተገብራል” ብሎ የማይመጣጠኑ ሯጮችን ለሜዳልያ ማወዳደር አሸናፊውን አስቀድሞ ከመምረጥ አይተናነስም።

ይህን የሊበራሊዝም ችግር ቀርፎ ፍትሐዊ ተጠቃሚነትን ለማምጣት በአንድ በኩል ገበያን “ሥራህ ያውጣህ” ብሎ ሙሉ በሙሉ መተው አዋጭ እንዳልሆነ በመረዳት መጠኑ ቢለያይም የተወሰነ የመንግሥት ጣልቃ ገብነት እንደሚያስፈልግ የሚያምኑ ክለሳዎች መጡ። በሌላ በኩል ደግሞ የፍትሐዊ ተጠቃሚነትን ጉዳይ ከማኅበራዊ ውል ጋር በማያያዝ ዝቅተኛውን የፍትሐዊ ተጠቃሚነት መስፈርት ለማስቀመጥ የሚያስችልና በዚህም ጉዳዩን ከፖለቲካ አጀንዳነት ለማውጣት የሚያገለግል ክለሳ ይዘው የመጡ ሊቃውንት ነበሩ።

በአንጻሩ በሶሻሊዝም አቀንቃኞች አካባቢ ደግሞ ገበያን ቀፍድድ በመንግሥት እጅ መያዝ የሰዎችን ሠርቶ የመበልጸግ ነጻነት የሚጎዳና አጠቃላይ ብልጽግናን የሚከደኩድ መሆኑ በሰፊው ተቀባይነት አገኘ።

እነዚህን የሐሳብ ክለሳዎች ተከትሎ ህገራት ለነጻነት የሚሰጡት ትኩረት የዲሞክራሲ ዝንባሌያቸውን የሚያመላክትና በአምባገነንነት ወይም በዲሞክራሲያዊነት እያስፈረጃቸው የመጣ ሲሆን፣ ህገራቱ ለእኩልነት የሚሰጡት አንጻራዊ ትኩረት ደግሞ ማኅበራዊ ደኅንነትን በማረጋገጥ ረገድ ያላቸውን ዝንባሌ የሚወስን ሆኗል። ማኅበራዊ ደኅንነት ስንል ዜጎች ለከፋ ችግርና ስቃይ የማይዳረጉበትና በማኅበራዊ ሥርዓቱ ውስጥ ባይተዋር የማይሆኑበት ሁኔታ ማለት ነው።

በዲሞክራሲው ጎራ የሚፈረጁ ህገራትን ለይተን ለእኩልነት የሚሰጡትን ትኩረት ብንመለከት አጠቃላይ ርእዮቻቸውን ያሳየናል። ሊበራሊስቶቹ የዜጎች ጉስቁልና የሚፈታው አጠቃላይ ብልጽግና ሲመጣ መሆኑን በማመንና ማኅበራዊ ደኅንነትን የማረጋገጥ ሐላፊነቱን ለዜጎቹ ለራሳቸው በመስጠት ለፍትሐዊ ተጠቃሚነት ዝቅተኛ ትኩረት አሳይተዋል። እነዚህ ህገራት ሰማኅበራዊ ደኅንነት ሥራዎቻቸው ውስጥ ዋነኛ ትኩረታቸው ለችግር ለተጋለጡ ሰዎች ድጋፍ የማድረግ ጉዳይ እንጂ የፍትሐዊ ተጠቃሚነት ጉዳይ ብዙም የሚያስጨንቃቸው አይደሉም። ዋነኛ ትኩረታቸው የችሮታ ድጋፎችን ለተቸገሩ በማቅረብ ላይ የተወሰነ ነው። ከችሮታ ድጋፍ በዘለለ ለማኅበራዊ ደኅንነት ችግር ዋናው መፍትሔ ገበያ ነው ብለው ያምናሉ።

በሌላ በኩል ወግ አጥባቂ የሚባሉት ህገራት ለዜጎች ማኅበራዊ ደኅንነት አንጻራዊ ትኩረት በመስጠት የተለያዩ የዋስትና ሥርዓቶችን ዘርግተዋል። የዋስትና ሥርዓቶቹ በዜጎች አስተዋጽዖ ላይ የተመሠረቱና ሠራተኞች በሚያዋጡት ገንዘብ ልክ የዋስትና አገልግሎት የሚያገኙበትን መንገድ ያመቻቹ ናቸው።

ሆኖም ይህ ዓይነት መንገድ የበለጠ ለሚያዋጡ የበለጠ ዋስትና የመስጠት ጉዳይ እንጂ የፍትሐዊነት ጥያቄን የሚፈታ እንዲሁም ለተቸገሩ ለሥራ አጥ ዜጎች መፍትሔ የሚሰጥ አይደለም። የነጻነትና የእኩልነትን ጥያቄዎችን አስታርቀው በሊበራሊዝምና

በሶሻሊዝም መካከል አማራጭ ሆነው ለመምጣት የሞከሩት ሶሻል ዲሞክራሲን የሚከተሉ ሀገራት ናቸው። ካፒታሊዝም ፍትሐዊ የሀብት ክፍፍልን የማያረጋግጥ መሆኑ እሙን ቢሆንም፣ መፍትሔው ግን ካፒታሊዝምን ማውደም ሳይሆን በትክክለኛ ስልቶች ክፍተቶቹን ማከም ነው የሚሉ ናቸው።

ሶሻል ዲሞክራሲ እንደ ገምጋሚው ዝንባሌ “ሊበራሊዝምን የሚጠጋን” ወይም “ለሶሻሊዝም የዲሞክራሲ ጭንብል የሚያጠልቅ” ተደርጎ ቢታይም ከሁለቱም ርእዮተ ዓለሞች ነጥር በራሱ እንዲቆም የሚያደርጉት መሠረታዊ ልዩነቶች አሉት። ርእዮተ ዓለሙ የሶሻሊዝምን ሁለቱን መሠረታዊ ዓምዶች (የኢኮኖሚ ወሳኝነትንና የመደብ ትግልን) በመቃረን የፖለቲካ ወሳኝነትን እና መደብ ተሻጋሪ ትብብርን መሠረት ያደረገ ነው። ከሶሻሊዝም በተቃረኝ መልኩ ሁሉም ሰው የላቀ ጥቅም የሚያገኘው ከካፒታሊዝም መውደም ሳይሆን መፋፋት መሆኑን ያስረግጣል። የሚጎመራው ካፒታል ግን የጥቂቶች ኪስ ውስጥ ብቻ እንዳይገባ በመንግሥት ሚና ለሁሉም ዜጎች የተመቻቸ መሠረታዊ የኢኮኖሚ አቅም መፍጠር ይገባል ብሎ ያምናል።

ይህን አቅጣጫ የተከተሉ ሀገራት የመንግሥትን ገቢ በተለያዩ መንገዶች በማሳደግ በተለይም በግብር ላይ በማተኮር ሀብትን በመንግሥት በኩል መልሶ የማከፋፈል ሥራ ይሠራሉ። ማኅበራዊ ደኅንነትን በከፍተኛ ደረጃ ለማስጠበቅ የሚሞክሩ በመሆናቸውም የዳረጎት መንግሥታት በመባል ይጠቀሳሉ። እነዚህ ሀገራት በሀብት ክፍፍሉ ላይ ሰፊ ድርሻ የሚወስዱና ለዜጎች እኩልነት ትኩረት የሚሰጡ ናቸው። በውጤቱም ፍትሐዊ ተጠቃሚነት የሚስተዋልባቸው ሀገራት ሆነዋል። ሶሻል ዲሞክራሲ ለዜጎች የኑሮ ጥራት ትኩረት በመስጠትና ከዚያም ባሻገር በሕይወታቸው ላይ ያላቸውን ርካታና ደስተኝነት ስመከታተል ብልጽግናን ከገበያ የዘለለ የሰው ልጆች ጉዳይ ለማድረግ ይሞክራል። ሆኖም ሶሻል ዲሞክራሲ ከሚክሊስቶች አሁንም ትችት ይቀርብበታል። ትችቱም ሶሻል ዲሞክራሲ ሠራተኞችን ለምዝበራ የሚዳርገውን ሥርዓት በመጠጋገን ዜጎች አጉል ምቹት እንዲሰማቸው ያደርጋል እንጂ መሠረታዊ የሆነውን ሠርቶ የመበልጸግ መብታቸውን አያስከብርም የሚል ነው።

ዜጎች በማንኛውም ሀብት ላይ እኩል ተጠቃሚ የሚሆኑበትን መሠረታዊ የሰው ልጅነት ጸጋ ቀምቶ እንደ መልካም “ሳሪያ አሳዳሪ” ለዜጎች የሚበሉትንና የሚጠጡትን እየሰጠ የሚያኖር ሥርዓት ነው ይሉታል።

ሊበራሊስቶች ደግሞ ሶሻል ዲሞክራሲ በከፍተኛ ግብር ላይ የተመሠረተ በመሆኑ የግል ባለሀብቱን የሚያቀጭጭና በግብር ጫና ምክንያትም በሥጋት የተዋጠና ፈጠራን የማይደፍር እንዲሆን የሚያደርግ ነው የሚል ትችት ያቀርቡበታል። በተጨማሪም ሰጥቂቶች የሚመነጭ ሀብትን ለሰፊው ሕዝብ ስጦታና በሥራ አጥነት ዋስትና ክፍያዎች ስለሚያከፋፍል ሶሻል ዲሞክራሲ ዘለቄታዊነትን ለማረጋገጥ አይችልም ይላሉ። በዚህም ምክንያት ይህ ርእዮተ ዓለም በተለይ የመንግሥት የሀብት መደላደል

ዝቅተኛ በሆነባቸው እዳጊ ሀገራት ላይ ያለውን ተጨባጭ ሁኔታ ያላማከለ እንደሆነ ትችት ይቀርብበታል።

በአደገት ሀገራት ሶሻል ዲሞክራሲ ለዜጎቻቸው የተደራጀ አገልግሎት ለመስጠት የሚያስፈልገውን ከፍተኛ ገንዘብ ከግሉ ባለሀብት ስግብር እንዲሰበሰቡ ያስችላቸዋል። ይህም የሆነው ባለሀብቶቻቸው በድሃ ሀገራት ላይ ጥገኛ በመሆን ርካሽ የሰው ጉልበትንና የተፈጥሮ ሀብትን ስለሰበሰቡ ነው። የምርት ኃይሎችን በቀላሉ በመቆጣጠር ከፍተኛ ትርፍ ስለሚያጋብሱ በመንግሥታቱ ታክስ በቀላሉ የሚደነብሩና የሚቀጭጩ ባለመሆናቸው ነው። በዚህም ምክንያት የእነዚህ ሥርዓቶች ቀጣይነት ከኒዮ ሊበራሊዝም ህልውና ጋር የተቆራኘ ነው።

ምንም እንኳን የኒዮ ሊበራሊዝም ርዕዮተ ወይንም ሊበራሊዝምን ሲከተሉ በነበሩ ሀገራት የሚቀነቀን ቢሆንም፣ ሶሻል ዲሞክራቶቹም የቆሙት ዓለም አቀፍ ባለሀብቶቻቸው ከድሃ ሀገራት በሚሰበሰቡት ሀብት ነው። ኒዮ ሊበራሊዝም ነጻ የሽቀጥና የካፒታል ዝውውርን የሚያቀነቅን እና ከገበያ ባሻገር ምርትንም ድንበር ዘለል የሚያደርግ በመሆኑ ፈርጣማዎቹ ባለሀብቶቻቸው በየሀገራቱ እየዘሩ ስሚያዋጣቸው መንገድ ሀብት ማካበት እንዲችሉ አድርጓቸዋል።

ምንም እንኳን ኒዮ ሊበራሊዝም የሶሻል ዲሞክራቶቹን የመንግሥት ጣልቃ ገብነት መርሕ ውድቅ በማድረግ የመጣ ርዕዮተ ቢሆንም በሂደት ግን ለሶሻል ዲሞክራቶቹ ምቹ ሁኔታ ፈጥሮላቸዋል። ሀገራቱ የመንግሥትን የበጀት እጥረት ተቋቁመው የዘለቁትም ኒዮ ሊበራሊዝም በከፈተላቸው መንገድ በመጠቀም ነው።

2.4 በሀገራችን የሞከርናቸው ርዕዮተ ዓለሞች

የተማሪዎች ንቅናቄና ሶሻሊዝም

በሀገራችን በርዕዮተ ዓለም ዙሪያ የሚደረጉ ንግግሮች የተጀመሩት በተማሪዎች ንቅናቄ ወቅት ነበር። ለዚህ ደግሞ ሁለት ምክንያቶች ነበሩት። በኢትዮጵያ የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት መስፋፋትን ተከትሎ የመጣው የውጭውን ዓለም የፖለቲካ ሥርዓቶች የመፈተሽ አዝማሚያ የመጀመሪያው ነው። ሌላው ደግሞ፣ ይኸው ጊዜ የማርክሲዝም ንድፈ ሐሳብ ከፈጣሪው ከካርል ማርክስ ኅልፈት በርካታ ዓመታት ሰኋላ በዓለም ላይ በከፍተኛ ሁኔታ ተጽዕኖ ማሳደር ከጀመረበት ወቅት ጋር መገጣጠሙ ነው።

በተለይም ጀርመንና ኢራንን በመሳሰሉ ሀገራት የነበረው የተማሪዎች እንቅስቃሴ በቀላሉ ወደ ሀገራችን በመዛመቱ የርዕዮተ ዓለም ጉዳይ የዘመናዊ አስተሳሰባችን ማሟሻ ሆኖ መጣ። ሀገራችን የመጀመሪያዎቹን የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት በምድሯ ስከፈተችበት ወቅት በድንግል ልቦናችን ውስጥ “የሶሻሊዝም ርዕዮተ” ገባ።

በዚህም ከሊቅ እስከ ደቂቅ የሀገራችን ወጣት አፍ ማሟሻ ይኼው የሶሻሊዝም ርዕዮተ ዓለም ሆነ። በዚህ ሕልም መሰል የርዕዮተ ዓለም ሙዚቃ ዳንኪራ ስንመታ ሀገራችን ምን ዓይነት ሁኔታ ውስጥ እንዳለችና ችግራችን ምን እንደሆነ እንኳን ቆም ብለን ለማስተዋል አልቻልንም። የላብ አደር ጭቆናና ከጭቆናው የመውጫውን መንገድ ዋና ጉዳይ አድርገን ስንተነትን በሀገራችን ነባራዊ ሁኔታ ይህ ዓይነቱ መደብ እንዳልተፈጠረ ተዘነጋገን። ሌላው ቀርቶ በሀገራችን የነበሩት ኢንዱስትሪዎች በጣት የሚቆጠሩ እንደነበሩ ልብ አላልንም።

ከባሕር ማዶ የነረፉትን ሐሳቦች በቀጥታ አምጥተን ሕዝቡን በመጋት ሀገራዊ ስካር ውስጥ ገባን። ዙር ብለን ስናየው ትርጉም በማይሰጡና አንዳንዶቻቸው ፈገግ በሚያደርጉ ጉዳዮች እርስ በርስ ስንራኮትና ስንጋደል አሳለፍን። መድኃኒት ይሆናል ብለን ከውጭ የወሰድነው ርዕዮተ ዓለም እርሱ ራሱ የሌላ በሽታ ምክንያት ሆነ።

ርዕዮተ ዓለሞቹን በእኛ ሀገር ሁኔታ ለመተርጎም የተደረገው ጥረት ስእኛ ልክ ያልተገዛን ጫማ የመጫማት ያክል ነበር። ጉዳዩ በጫማ መግዛት ብቻም የሚቆም አልሆነም። ይልቁንስ እግርን በጫማው ልክ የመከርከም ያህል ተራመደ። ርዕዮተ ዓለሙን በአግባቡ መርምረን ብዬ የምንሰጥበትና የሚጠቅመንን ብቻ መዘነን መውሰድ የምንችልበት ንቃት ኅሊና ስላላዳበርን ጊዜያችንን በጉንጭ አልፋ ንትርኮች አሳለፍን። የሀገራችንን ብሔራዊ ጥቅምና ፍላጎት የሚጎዳ፣ ስክነትና መደማመጥ የጠፋበት መንገድ ስለተከተልን ውጤቱ በጦርነትና እርስ በርስ ግጭት መተላለቅ ሆነ።

በወቅቱ የሀገራችን የፖለቲካ ኃይሎች ሁሉም ማለት በሚቻል መልኩ ይህን የሶሻሊዝም ፍልስፍና ያቀነቅኑ ነበር። የሐሳብ ልዩነቶቻቸውም በግለሰባዊ ወይም ወሳኝ ባልሆኑ ዝርዝር ጉዳዮች ላይ ብቻ የታጠሩ ነበሩ። በዚህ ጊዜ ዋናዎቹ ጥያቄዎች በቡድን መብት ዙሪያ የታጠሩና በዋናነትም በመደቦች፣ በብሔሮች እና በሃይማኖቶች መካከል እኩልነት እንዲመጣ በመጠየቅ ላይ ያተኮሩ ነበሩ። ጥያቄዎቹ የፈጠሩትን ግርግር እንደ ምቹ ሁኔታ ተጠቅሞ ወደ ሥልጣን የወጣውና ተመሳሳይ ርዕዮተ ዓለም አራምዳለሁ ይል የነበረው የደርግ መንግሥት ጥያቄዎቹን በኃይል ለመጨፍለቅ ሞከረ። በዚህም የተነሳ የታፈኑት ጥያቄዎች በብሶት ምክንያት ተጋነውና ተለጥጠው በኋላ ላይ ደርግን ራሱን እስከመደምሰስ ድረሱ።

የሕዝቦችን የቡድን መብት ማክበርና ማስከበር የግድ አስፈላጊ የሆነና በደፈናው «ፈረንጅ አመጣሽ» ተብሎ ገሽሽ የሚደረግ አይደለም። ጥያቄዎቹን ከእኛ ሀገር ነባራዊ ሁኔታ አንጻር ለማጥናትና ለመረዳት ጥረት ከማድረግ ይልቅ በተማሪነታችን የአዘምድ” ፈተናን እንደመሥራት ያለ በግድ የማመሳሰል ሂደት የታየበት ነበር። ጉዳዩን በስክነት ከማጥናትና ከመመርመር፣ ከመወያየትና ከመከራከር ይልቅ ለደፋር ድምዳሜዎችና እስጥ አገባዎች የተዳረግንበት ወቅት ነው። ባላጠናነው ጉዳይ ድምዳሜ ላይ ለመድረስ ችኩልነት ተስተውሎብናል።

የሩሲያን አብዮት እግር በእግር እየተከተልን የፓርቲ ስያሜውን እንዲሁም ነጭ ሽብርና ቀይ ሽብርን ሳይቀር ለመገልበጥ ያደረግነው መውተርተር ከድጡ ወደ ማጡ እየወሰደን እያለ የርእዮተ ዓለም «የኔታችን። መንገድን ላሻሽል ብላ ተነሣች። እኛም “ዳስ ካፒታል” እና “ኢምፔሪያሊዝም”ን በገለበጥንበት እጃችን “ግላሲኖስት” እና “ፔሬስትሮይካ”ን ወደ መተርጎም ገባን። ወደ ወሰዱን ሁሉ የምንነዳ ተሳቢ ሆነን ከዕዝ ኢኮኖሚ ወደ ቅይጥ ኢኮኖሚ ተገለበጥን።

“ኢሕአዴግና ሶሻሊዝም” -አብዮታዊ ዲሞክራሲ፣ ልማታዊመንግሥት ወይም የሕዳሴው መስመር

የደርግ መንግሥት ወድቆ ኢሕአዴግ ሥልጣን ሲይዝ የሶሻሊዝም ርእዮተ ዓለም ከለላና ጠበቃ የነበረው የምሥራቁ ዓለም እጅ የሰጠበት ጊዜ ነበር። በመሆኑም አቋምን አሻሽሎ ከጊዜው ሁኔታ ጋር መቀጠል የግድ አስፈላጊ ሆነ። ከመነሻው በሶሻሊዝም ያምን የነበረው፣ በኋላም የሩሲያን ሳይሆን የአልባንያን ሶሻሊዝም ለመተግበር እንደሚፈልግ ሲገልጽ ለነበረው ኢሕአዴግ አዲስ መንገድ መፈለግ ግድ ሆነበት።

በፖለቲካው መስክ ማሻሻያዎች በማድረግ የመድበለ ፓርቲ ሥርዓትን ለመዘርጋት፣ ሐሳብን በነጻነት ለመግለጽ፣ ለመሰብሰብ፣ ለመደራጀትና ለነጻ ፕሬስ የሚሆኑ ርምጃዎች ተወሰዱ። ይህን ተከትሎም የድጋፍና የተቃውሞ ሰልፎች መደረግ ጀመሩ፤ አዳዲስ ፓርቲዎች ብቅ አሉ፤ ጋዜጦችና መጽሔቶች እንደ አሸንፈሉ፤ ጫፍ የረገጡ ጽሑፎች ጭምር በግሉ ፕሬስ መውጣት ጀመሩ። ሀገሪቱ ወደ ሊበራል ዲሞክራሲ ልትሸጋገር የምታኮበኩብ መሰለች።

በኢኮኖሚው መስክም በደርግ የዕዝ እና ኋላም የቅይጥ ኢኮኖሚ ይተገበሩ የነበሩ በርካታ የፊስካልና የሞኔተሪ ሕጎች መሻሻል ጀመሩ። በመንግሥት ተይዘው የነበሩ ድርጅቶች ቀስ በቀስ ወደ ግል ይዞታ ተዛወሩ። እስከ ወዲያኛው ባለሀብቶች እንዳይፈጠሩ የሚያደርጉ ገደቦችና ክልከላዎች ተነሡ። ከተወሰኑ የኢኮኖሚ ዘርፎች በስተቀር አብዛኞቹ ለግልና ለውጭ ባለሀብቶች ተከፈቱ።

ያም ሆኖ በቃልም ሆነ በተግባር ሊበራሊዝምን እንደ ርእዮተ ዓለም የመቀበልና የመተግበር ሂደት ውስጥ አልገባንም። ምክንያቱም ወቅቱ ሶሻሊዝም የወደቀበት ብቻ ሳይሆን ሊበራሊዝምን ያለቅጥ የተጋቱ ሀገራትም ማጥ ውስጥ የገቡበት ወቅት ነበርና። ከዚያ ይልቅ ውግንናውን ለአርሶ አደሩ የኅብረተሰብ ክፍል ያደረገ አብዮታዊ ዲሞክራሲያዊ መስመር ተከተልን።

አብዮታዊ ዲሞክራሲ ሁሉንም የቅድመ ገበያ ሥርዓት ኋላ ቀር ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ትስስሮች እንዲሁም ፖለቲካዊ አመለካከቶች በሥር ነቀል መንገድ አስወግዶ

ፍትሐዊና የተሟላ የነጻ ገበያ ኢኮኖሚ በመገንባት የሚፈጥረው ዲሞክራሲ፣ ሰፊው ሕዝብ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ተጠቃሚ የሚሆንበት የንዑስ ከበርቴ የአርሶ አደር ዲሞክራሲ መሆኑ ይታወቃል።

ሥርዓታችን መደባዊ ውግንናውን ለአርሶ አደሩ በማድረግ በ“አብዮታዊ ምሁር መሪነት የካፒታሊዝምን ሥርዓት በማዳበር ወደ ሶሻል ዲሞክራሲ የሚያሸጋግረን ድልድይ እንደሆነ ተቀምጧል። ሽግግሩን የሚመራው አብዮታዊ ዲሞክራት ኃይልም “ዲሞክራሲያዊ ፕሮግራምን በተሟላ ይዘቱ የተቀበለ፣ የተሟላና ጠንካራ ዲሞክራሲያዊ አመለካከት ያለው ኃይል” መሆን እንዳለበት ተቀምጧል።

የአብዮታዊ ዲሞክራሲ ብርታቶችና ሕጻጾች

አብዮታዊ ዲሞክራሲን በንድፈ ሐሳብ ደረጃ ስንገመገመውም ሆነ ለዓመታት የተገበርንበትን መንገድ ስንመለከት እንደማንኛውም ርእዮተ ዓለም የተለያዩ ጥንካሬዎችና ሕጻጾች ይስተዋሉበታል።

አብዛኛው ሕዝቧ በግብርና ለሚተዳደረው ኢትዮጵያ አርሶ አደርን መሠረት ያደረገ የፖለቲካ መስመር መሆኑ ጠንካራ ጎኑ ነው። የአርሶ አደሩን ሕይወት ቀና ለማድረግ የተደረጉት በርካታ ጥረቶችና የተገኙ ውጤቶችም በዚህ ማሕቀፍ ውስጥ የሚታዩ ናቸው።

በሌላ በኩል አብዮታዊ ዲሞክራሲ እንደ ንድፈ ሐሳብም ሆነ በትግበራ ደረጃ የሚስተዋሉበት ሕጻጾች አሉት። በውስጡ ያሉት ተቃርኖዎችና በትግበራ ወቅት የተሠሩት ስሕተቶች በጅምሬው ላይ የነበረው የንድፈ ሐሳብ አሳማኝነት እና ሰፊ ተቀባይነት በጊዜ ሂደት ጥያቄ እየተነሣበት እንዲመጣ አድርጓል። ከሕጻጾቹ መካከል ዋና ዋናዎቹ ከዚህ በታች ቀርቦታል።

1. ስለልሂቃን ያለው ዕይታ የሚጣረስ መሆኑ

አንደኛው ውስጣዊ ተቃርኖ በፓርቲው ወይም በመንግሥት ውስጥ ያሉ “ተራማጅ” የፖለቲካ ልሂቃንንና የግሉ ዘርፍ ያሉ የኢኮኖሚ ልሂቃንን የሚያይበት የተዛነፈ ዕይታ ነው። በሀገሪቱ የገበያ ጉድለት መኖሩን በመገንዘብ እንዲሁም የሰዎች ራስ ወዳድነትና ግለሰባዊ የሀብት ጥም ፍትሐዊ የሀብት ድልድልን እንደማይፈጥር በመረዳት መንግሥት በገበያ ውስጥ ጣልቃ እንዲገባ ሲያደርግ በተቃራኒው የፖለቲካ ልሂቃን ለሰፊው ሕዝብና ለአርሶ አደሩ የሚያስቡ፣ ከራስ ወዳድነት የራቁ፣ እና “የበራላቸው” አድርጎ ማሰቡ እርስ በእርሱ የሚቃረን ሐሳብ ነው። በሂደት እንደተስተዋለውም በመንግሥት ጉድለት ምክንያት የተፈጠረው ሙስናና ኪራይ ሰብሳቢነት የሚያመለክተን የሕዝብ ጥቅም በግለሰብ ጥቅመኞች ብቻ ሳይሆን በመንግሥት ብልሹ አሠራር ምክንያትም ሊነጠቅ እንደሚችል ነው።

ምንም እንኳን አብዮታዊ ዲሞክራሲ የብዙኃንን መብት ማስጠበቅ ዋነኛ ዲላማው ቢሆንም የብዙኃኑን መብት የሚጋፉ ልሂቃንን በመቆጣጠር ወደ መስመር ሊያስገባ የሚችል የተጠያቂነት ሥርዓት መፍጠር አልቻለም።

II. ኢኮኖሚያዊ አላካኪነት የተጫነው መሆኑ

አብዮታዊ ዲሞክራሲ የሰሻሊዝም ውሉድ ስለሆነ መሠረታዊ ዕሳቤው ኢኮኖሚያዊ አላካኪነት የተጫነው ነው። ይህም ማለት ችግሮችን ሁሉ ከኢኮኖሚ ጋር የማገናኘት ወይም በኢኮኖሚ ላይ የማላከክ ችግር ነው። ሰሻሊዝም የኅብረተሰቡ ላዕላይ መዋቅር ማለትም የፖለቲካ፣ የሕግ እና የባህል መዋቅሮች፣ የምርት ግንኙነቶችና በአጠቃላይም የኢኮኖሚው ውጤት ነው ብሎ ያምናል።

ስለዚህም የፖለቲካም ሆነ ሌላ ችግሮች የኢኮኖሚ መዋቅሩ ውጤት ናቸው ብሎ ያስባል። ነገር ግን የሰው ልጆች ሕይወት በምርት ግንኙነት ብቻ የታጠረ አይደለም። ሠራተኛው ወደሚሠራበት ኢንዱስትሪ ወይም ሌላ የሥራ ቦታ ሲሄድ በሠራተኛነቱ የሚኖረው ማኅበራዊ ቦታ እንዳለ ሁሉ፣ ይኼው ሠራተኛ በየታው፣ በሙያው ወይም በሌላ ማንነቱ የሚወሰደው ማኅበራዊ ቦታ ይኖረዋል። ከምርት ግንኙነት ባሻገር ቤተሰባዊ ግንኙነትና ሌሎችም ማኅበራዊ ግንኙነቶች የሰዎችን ማኅበራዊ ቦታ በመወሰን ልዩ ልዩ ማኅበራዊ ሥራቶች እንዲኖሩ ያደርጋሉ።

ከዚህ ኢኮኖሚያዊ አላካኪነት ልማድ የመጣው አብዮታዊ ዲሞክራሲ፣ ኢኮኖሚያዊ ልማት ላይ ትኩረት አድርጎ ሲንቀሳቀስ ሀገራችን ለተከታታይ ነውጥና ትርምስ የምትዳረገው በድህነት ምክንያት በሚመጣ ብሰት ነው ብሎ ታሳቢ አድርጓል። ይህ ግን የጉዳዩን አንድ ገጽታ ብቻ የሚያሳይ ምልክታ ነው። ዜጎች በድህነት ምክንያት ተብሰክሳኪና አማራሪ ስለሚሆኑ ለግጭትና ለነውጥ የሚነሣሡ ሲሆንም በአንጻሩ ባለፉት ዓመታት እነዚህን ፍላጎቶች ለማሟላት ያደረገው ጥረት ግጭትና ትርምስን እየቀነሰ ሰላምን እያሰፈነልን አልመጣም። ይህም ዜጎች ማኅበራዊ አገልግሎቶች ስላገኙ ብቻ ሰላም ይሰፍናል የሚለው አስተሳሰብ የተሳሳተ እንደሆነ በተግባር አሳይቶናል።

ሰዎችን ከእንስሳት ከለዩዋቸው ነገሮች መካከል ከቁሳዊ ፍላጎቶች የዘለሉ ፍላጎቶቻቸው ናቸው። እነዚህም የነጻነት፣ የሰብአዊ መብት፣ የፍትሕ፣ የእኩልነት፣ ሐሳብን በነጻነት የመግለጽ መብት፣ ወዘተ ናቸው። አንድ ሰው ምግብ፣ ቤቱ፣ ልብሱ፣ ትራንስፖርቱና መዝናኛው ስለተሟላ ብቻ ከለውጥና የነውጥ ነጻ አይሆንም። ለእንስሳዊ ክፍሉ የሚሆኑት ሲሟሉም ሆነ ከመሟላታቸው በፊት ሰብአዊ የነፍስ ፍላጎቶቹን ችላ ሊል አይችልም። የዜጎቻቸውን ቁሳዊ ፍላጎት በሀብታቸው ብዛት ለማሟላት የጣሩ አምባገነን መንግሥታት ከሕዝባቸው ተቃውሞ የሚገጥማቸው «ሰው በእንጀራ ብቻ

ስለማይኖርን ነው። ይልቁንም ድህነትን ከማሸነፍ በተጨማሪ የነጻነትና የፍትሐዊ ተጠቃሚነት ጉዳዮች ትኩረት ሊሰጣቸው ይገባል።

III. አሸጋጋሪ መስመርነቱን ትቶ ቋሚ መሆኑ

አብዮታዊ ዲሞክራሲ አሸጋጋሪ ፕሮግራም ሆኖ ሳለ እንደ ቋሚና ዘላቂ ርዕዮተኛ ዓለም መቀበላችን ሌላው ችግር ነው። በሰነዶቻችንም ጭምር እንደተቀመጠው አብዮታዊ ዲሞክራሲ እንደ ኮሙኒዝምና የከበርቴ ሥርዓት ራሱን ስቋሚነት ለመትከል የሚሠራ ርዕዮተኛ ዓለማዊ የመንግሥት ሥርዓት አይደለም። የአብዮታዊ ዲሞክራሲ ግብ በቅድመ ካፒታሊስታዊ ደረጃ ያለ ማኅበረሰብ ወደ ካፒታሊስታዊ ሥርዓት እንዲሸጋገር በማድረግ የተሟላ ዲሞክራሲና ኢኮኖሚያዊ ፍትሕ የነገሠበት ማኅበረሰብ መገንባት ነው። በዚህም ርዕዮቱ በአጭር ጊዜ ከሰጠ በሰሻል ዲሞክራሲ እንደሚተካ ተቀምጧል።

ካፒታሊስታዊ ሽግግርን የማዋለድ ተልእኮ ያለው አብዮታዊ ዲሞክራሲ ለሽግግሩ የሚያስፈልጉ ቀዳሚ የፖለቲካና ኢኮኖሚ ዕድገቶችን በሚገባው ልክ ማምጣት አልቻለም። የሀገራችንን ኢኮኖሚ ለማሸጋገር የተሠሩት ሥራዎች ካፒታሊዝምን ከመገንባት አንጻር ምን ያህል ውጤታማ ነበሩ? ብሎ መጠየቅ አስፈላጊ ነው። ይህን በተሻለ መልኩ ለማየት በተደራቢነት ተግባር ላይ የዋለውን ልማታዊ ወይም ልማታዊ ዲሞክራሲያዊ መንግሥትን በቅድሚያ ማየት ይገባል።

ልማታዊ መንግሥት የሩቅ ምሥራቅ እስያ ሀገራት ተአምራዊ የሚባል ኢኮኖሚያዊ ዕድገት እንዲያስመዘገቡ ያስቻለ ርዕዮተኛ ዓለም ነው። ልማታዊ መንግሥትም ልክ እንደ አብዮታዊ ዲሞክራሲ የመሸጋጋሪያ ርዕዮተኛ ሲሆን በዋነኝነት መንግሥት ኢኮኖሚውን ሰማነቃቃት ለግል ባለሀብቶች ምቹ የሆነ ምኅዳር ለመፍጠር የሚያስችል ነው። በዚህም በተመረጡ፣ የግሉ ባለሀብት ሊገባቸው በማይችል፣ በአጭር ጊዜ ብዙ ውጤት ሊያመጡ በሚችሉ እና በቀጣይ ለግሉ ዘርፍ ዕድገት መደላድል ስሚፈጥሩ መስኮች ላይ መንግሥት በንቃት እንዲሳተፍ በማድረግ ኢኮኖሚውን ለማነቃቃት ያለመ ነው። በዚህ ርዕዮተኛ ትግበራ ወቅት የተመዘገበው ፈጣን ኢኮኖሚያዊ ዕድገት በመልካም ጎኑ የሚነሣ ሲሆንም በሚፈለገው ደረጃ ነጻ ገበያ መመሥረትና ጥገኛ ያልሆነ የግል ዘርፍ መገንባት አልተቻለም።

የመንግሥት ጉድለት መንሰራፋትን ተከትሎ ኢኮኖሚው በጥቂት ኃይሎች ቁጥጥር ሥር በመውደቁ ምክንያት የመንግሥትን ሀብት የሚቀራመት በመረብ የተሳሰረ ባለሀብት ተፈላጊነት። ጥሮ ግሮ ሀብት ማፍራት ለሚፈልግ ባለሀብት በሩ ዝግ ሆነ። መንግሥት ቀስ በቀስ ከገበያው እየወጣ ይሄዳል የሚለው መርሕ ተዘንግቶ በጥቂት ዓመታት ውስጥ ሰፕራይቬታይዜሽን ወደ ግል ካዞርናቸው ተቋማት የሚበልጡ ተቋማትን እንደገና አቋቋምን። በብረታ ብረትና በመሰል

ግዙፍ ዘርፎች እንዲሠማሩ ያቋቋምናቸው ተቋማት ቴሌቪዥን መገጣጠም ጀመሩ ብለን ፈነደቅን።

መንግሥት በልማት በኩል በሚያደርገው ጥረት ውስጥ የመንግሥት ሚና በግሉ ባለሀብት እየተተካ የሚመጣበትንና በዓለም አቀፍ ደረጃ ተወዳዳሪ የሚሆኑ ጠንካራ ባለሀብቶችን ለማፍራት ያስቀመጥነው ትልም ተጨናግፎ በሂደቱ የግሉ ባለሀብት በመንግሥት እየተገፋ እንዲቀጭጭ ሆኗል። ይህ የሆነበት ምክንያት መንግሥት ለሕዝብ ጥቅምና ብልጽግና ሲል የሚያደርገውን የገበያ ጣልቃ ገብነት እንደምቹ አጋጣሚ በመጠቀም ዘረፋቸውን የሚያጧጡፉ የመንግሥት ጥገኛ ልሂቃን ጥቅማቸው እንዳይቀርባቸው በሚያደርጉት ጫና ነው።

መንግሥት ቦታውን ለግል ባለሀብቱ እየለቀቀ ከመጣ እነዚህ ስመንግሥት ስም የሚዘርፉ ግለሰቦች ጥቅማቸው ስለሚነካ በቻሉት ዐቅም የግል ባለሀብቱ እየቀጨጨ የመንግሥት ጣልቃ ገብነት እንዲጨምር ይፈልጋሉ። አብዮታዊ ዲሞክራሲ ይህን ዝርፊያ ለመቆጣጠር የሚያስችለንን ነጻ የሕግ ሥርዓት ስላልዘረጋና የሕግ የበላይነትን ስላላሰፈነ ዘራፊዎቹ ሕጉን እንደ መሣሪያ በመጠቀም የዘረፉ መረባቸውን አጠናክሩ።

በመሆኑም በአብዮታዊ ዲሞክራሲም ሆነ በልማታዊ መንግሥት ትግበራ ወቅት የተሳተው ዋነኛው ጉዳይ መሸጋገሪያ ድልድይ መሆናቸውን መዘንጋታችን ወይም ሳንሸጋገር እንድንቆም መፈለጋችን ነው። መሸጋገሪያው ራሱ መዳረሻ ሆነ። ድልድዩን በቶሎ አጠናቆ ወደ ቀጣዩ ማኅበረሰባዊ ደረጃ አለመሸጋገር፣ በፖለቲካው መስክ የአርሶ አደሩን ማኅበረሰብ የሞግዚትነት ካባ፣ በኢኮኖሚው መስክ ደግሞ ዋና ዋና ዘርፎችን የመቆጣጠር ዕድል ሰጠ።

ይህን እንደ መልካም ዕድል የሚጠቀሙ ባለሥልጣናትና ባለሀብቶች በቻሉት መጠን ድልድዩ ላይ ቆመው ለእነርሱ ብቻ የሚበጀውን ጥቅም እንዲያሳድዱ አደረገ። ድልድዩ ከተፈቀደለት ክብደትና ጊዜ በላይ ለመሸከም በመገደዱ መጀመሪያ መነቃነቅ በኋላም መሰነጣጠቅ ጀመረ። በመጨረሻም ፖለቲካዊና ሀገራዊ ህልውናችንን የሚፈትን ችግር ውስጥ ተዘፈቅን።

ግብርናችን በፍጥነት ሽግግር እንዳያደርግ፣ የተማረው የገበሬ ልጅ በፍጥነት ወደ ጎጆ ኢንዱስትሪና ወደ መካከለኛ ደረጃ አምራች ፋብሪካዎች እንዳያደግ፣ በመንግሥት ከታቀዱ ዘርፎች ውጭ ባሉና ፈጣን ዕድገት ሊያስመዘግቡ ስሚችሉ ዘርፎች መሠማራት የሚፈልጉ ባለሀብቶች የብድርና መሰል አቅርቦቶችን እንዳያገኙ፣ በአጠቃላይም የኢኮኖሚ ዕድገቱ ከመንግሥት ኢንቨስትመንት ባሻገር በሰፊ መሠረት ላይ እንዳይቆም አድርጎታል።

IV. ሕገ መንግሥታዊ የመድበለ ፓርቲ ሥርዓትን በአውራ ፓርቲ የሚተካ መሆኑ

ኢሕአዴግ ታግሎ ያጸደቀው ሕገ መንግሥት የመድበለ ፓርቲ ዲሞክራሲያዊ ሥርዓትን የመገንባት ዓላማ ያለው ነው። በአንጻሩ አብዮታዊ ዲሞክራሲያዊ ፕሮግራሞችን የአርሶ አደሩን ጥቅምና ፍላጎት የሚያስከብር አውራ ፓርቲ የማጽናት ነባራዊና ኅሊናዊ ሁኔታ ፈጥሯል። በመሆኑም የፖለቲካ ምኅዳሩ እንዲጠብቅና የዲሞክራሲ ሥርዓት ግንባታ እንዲቀጭጭ አድርጓል። አልፎ አልፎ በሕዝባዊ ተቀባይነት ምክንያት አውራ ፓርቲ ሊፈጠር ይችላል። ችግር የሚሆነው አውራ ፓርቲ የተፈጠረው ቢሮክራሲውን በመቆጣጠርና በረቀቀ መንገድ ተፎካካሪ ፓርቲዎችን በመደፍጠጥ በተጽዕኖ መሆኑ ነው። ይህ ደግሞ ከሕገ መንግሥቱ ዓላማ ጋር ተቃራኒ ነው።

በ 1980ዎቹ መልካም ጅምር የነበረው የዲሞክራሲ ሥርዓት ግንባታ ሂደታችን ከነበረበት አካታች ሁኔታ ቀስ በቀስ የፖለቲካ ምኅዳሩን ወደሚያጠብቅ ሁኔታ ተንሸራተተ። ብዝሃነት መሠረታዊ እውነታ በሆነባት ሀገራችን በሕገ መንግሥቱ የተቀመጡ መሠረታዊ መርሆችና መብቶች የሚከበሩ ሳይሆኑ የሚደፈጠጡና የሚከሰሱበት፣ መድበለ ፓርቲን የፈቀደ ሕገ መንግሥት እያለ የአውራ ፓርቲ መደላድልን በመገንባት ማንኛውንም መንግሥታዊ ተቋም የአውራ ፓርቲ አጀንዳ ብቻ የሚያስተጋባበት ሁኔታ እንዲፈጠር አድርጓል።

V. በቅድመ ካፒታሊስት ስልተ ምርት ላይ ያተኮረና ለሌሎቹ ስልተ ምርቶች ትኩረት ያልሰጠ መሆኑ

ከኢኮኖሚያዊ ገጹ ጋር የተያያዘው የአብዮታዊ ዲሞክራሲ ሕጻኔ በቅድመ ካፒታሊስት ስልተ ምርት ላይ ያተኮረና ለሌሎቹ ስልተ ምርቶች ትኩረት ያልሰጠ መሆኑ ነው። በአንድ ሀገር ውስጥ የተለያዩ ስልተ ምርቶች ሊኖሩ ይችላሉ። ካለፈው ሥርዓት ተሸጋግረው የመጡ ወይም ገና እየተፈጠሩ ያሉ ስልተ ምርቶች ከዋናው ስልተ ምርት ጋር ተሰናስለው ካልታዩ የሀገሪቱን ማኅበራዊ ሥሪት በአንድ አቅጣጫ ብቻ በመመልከት ምሉዕ የሆነ ሀገራዊ ስትራቴጂ ለመገንባት ይሳናቸዋል።

በሀገራችን ከዓለም አቀፍ የገበያ ኢኮኖሚ መፈጠርና ከቴክኖሎጂ መስፋፋት ጋር ተያይዞ የካፒታሊስት ስልተ ምርት እየገለበተና የሀገሪቱን ማኅበራዊ ሥሪት እየወሰነ መጥቷል። አብዮታዊ ዲሞክራሲ በዋናነት በአርሶ አደሩ ላይ ያነጣጠረ በመሆኑ በሀገራችን በመፈጠር ላይ ያለውን የካፒታሊስት ስልተ ምርት ተንትኖ አቅጣጫ የሚያስቀምጥ አልሆነም።

VI. ከጠንካራ የመንግሥት ቢሮክራሲ ይልቅ ጠንካራ ፓርቲ ለመፍጠር መሞከሩ

በሀገራችን የልማታዊ መንግሥት ተልዕኮን የሚመጥን ዕውቀት፣ ክሂሎት እና አመለካከት ባለቤት የሆኑ የሲቪል ሰርቪስ፣ የፍትሕና የዲሞክራሲ ተቋማት አልተገነቡም።

ይህ የሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ የልማታዊ መንግሥት ፈለግ ተደርገው ከሚቆጠሩት የደቡብ ምሥራቅ እስያ ልማታዊ መንግሥታት ተሞክሮ በተቃራኒ የቆመ ነው። ምክንያቱም የልማታዊ መንግሥት ዋነኛ ጥንካሬ ዘላቂና ጠንካራ ተቋማትንና ቢሮክራሲን መፍጠር መቻሉ ነው። እያደር የበላይነት ይዞ የመጣው “ዲሞክራሲያዊ ልማታዊ መንግሥት” አመለካከት ይቅርና የ“አምባገነናዊ የልማት መንግሥት” የበላይነት ይዞ በነበረበት ጊዜ እንኳን አንዱና ትልቁ ግኝቱ እነኝህን ጠንካራ ተቋማት መገንባትና በተለይም በከፍተኛ ችሎታና ሀገራዊ ስሜት የተገነባ፣ ከፖለቲካ ወገንተኝነት የተላቀቀ ቢሮክራሲ ለመፍጠር መቻሉ ነበር።

በነጻነት ተንቀሳቅሰው የአሠራር ብልሹነቶችንና ሕገ ወጥነትን በማጋለጥ ኢፍትሐዊ ተግባራትን የሚዋጉ የሲቪል ማኅበረሰብ ተቋማት፣ ጋዜጠኞች፣ የጥበብ ሰዎች በሙሉ መደሰኛ ነጻነታቸውን ተነፍገው “ልማታዊ” የሚል ቅጥያ እንዲኖራቸውና ሥርዓቱን ያለምንም ማመንታት እንዲደግፉ ተደረገ። ይኸም መንግሥታዊ ተጠያቂነትና ቁጥጥር እንዳይኖር ስር ከፍቷል።

2.5. የሞከርናቸው ርእዮቶች ለምን አላሻገሩንም?

በአጠቃላይ እስካሁን ድረስ ኢትዮጵያ በመጀመሪያ ሶሻሊዝምን፣ በማስከተልም የእርሱ ቅጥያና ዝርያ የሆነውን ኦብዮታዊ ዲሞክራሲን፣ ከዚያም ወደ ሊበራሊዝም እንደ መሸጋገሪያ ድልድይ ተደርጎ የሚወሰደውን የልማታዊ መንግሥት አካሄድን ሞክራለች። በሌላ በኩል ተፎካካሪ ፓርቲዎች ደግሞ ሊበራል ዲሞክራሲ እና ሶሻል ዲሞክራሲ መተግበሩ የተሻለ እንደሆነ ሐሳብ ይሰነዘራሉ። ሆኖም ግን ሌላ ርእዮተ ዓለም ከመሞከራችን በፊት በቅድሚያ “ኢትዮጵያን ወደ ተሻለ ዲሞክራሲያዊና የበለጸገች ሀገር ለማሸጋገር የቀደሙት ርእዮተ ዓለሞች ለምን የታቀደላቸውን ያህል ውጤታማ ሳይሆኑ ቀሩ?” የሚለውን ጥያቄ ማንሣት አስፈላጊ ነው።

ሶሻሊዝም በተለያዩ ሀገራት ላይ የተሟላ የኢኮኖሚ ብልጽግናና ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ለመዘርጋት አላስቻለም ብሎ በድፍረት መናገር ይቻላል።

በተቃራኒው ጥፋትን አስከትሏል። እርግጥ ነው፤ በሁሉም ሀገራት ያደረሰው የጥፋት መጠን እኩል አይደለም። ሰገራችን “ሶሻሊዝም” ያን ያህል ጥፋት ያስከተለብን በምን ምክንያት ነው? ብለን ማጤን ይገባል።

ልማታዊ መንግሥት በተለይ በሩቅ ምሥራቅ የእስያ ሀገራት በአጭር ጊዜ ተአምራዊ ዕድገት እንዲያስመዘግቡ ያስቻለ አስተሳሰብ ነው። በተለይ ደቡብ ኮሪያ፣ ሲንጋፖርና ሆንግ ኮንግ በኢኮኖሚው መስክ ሳይወሰኑ በፖለቲካውም መስክ የዳበረ ሥርዓት ለመፍጠር ችለዋል።

ልማታዊ መንግሥት በኢትዮጵያ ውስጥ በተለይ ኢኮኖሚያዊ ዕድገት በማስመዘገብ ረገድ ይበል የሚያሰኝ ውጤት ያሳየ ቢሆንም፣ የግሉን ዘርፍ ተሳትፎ ሰማረጋገጥ መቀራረብ ሽግግርን እውን ከማድረግ አንጻር ሰፊ ክፍተቶች ተስተውለውበታል። ከዚህም በላይ በፖለቲካ ነጻነት ባለመታጀቡ ሀገራችንን ወደ ከፋ ቀውስ ውስጥ ከቷታል። እዚህ ላይ ሊነሣ የሚገባው መሠረታዊ ጉዳይ በደቡብ ኮሪያና በቻይና ለግዙፍና ውጤታማ የግልና የመንግሥት ኩባንያዎች መመሥረት ምክንያት የሆነው ሞዴል እንዴት ብኢኮን (ሜቴክን) መቀመጫ ከተተው? የሚለው ጥያቄ ነው።

ማንኛውም ርዕዮተ ዓለም ትምህርት የምንቀስምሰትና መልካሙን ወስደን ሌላውን ራሳችን የምንሞላው እንጂ የማሰቢያ ማህቀፋችን ሆኖ ምላን የምንዝታሰት መሆን አይገባውም። ባለፉት አምስት ዐመታት ዓመታት ኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው ትርምስ ከውጭ ያገኘነውን ዕውቀት ከሀገራችን ሁኔታ ጋር በደፈናው ስናሳትመው የተፈጠረ ችግር ነው። በዚህም ምክንያት ውለን አድረጎ የትናንት ችግሮቻችንን እንደ አዲስ የምናልመዘምዘና አንድ ዕንቅፋት ብዙ ጊዜ የሚመታን ሕዝቦች ሆነናል።

በአንድ በኩል አብዮታዊ ዲሞክራሲንና ልማታዊ ዲሞክራሲን የምናቀነቅን ሰዎች በምሥራቅ ፖለቲካ ቀልባችን እየተሳበ፤ በሌላ በኩል ሊበራል ዲሞክራሲንና ሶሻል ዲሞክራሲን የምናቀነቅን ሰዎች በምዕራብ ፖለቲካ እየማልንና እየተዘታገቡ የሀገራችንንና የሕዝባችንን ችግር ከፈረንጆቹ ማህቀፎች ወጥተን ማሰላሰል አልቻልንም።

የምዕራቡን ፖለቲካ የሚያቀነቅኑ ሰዎች፣ የምዕራቡ ፖለቲካ በእኛ ሀገር ስልክ ያልተሰፋ የተውሰ ልብስ እንደሆነ ዘንግተውታል። ኢሕአዴግ የሩቅ ምሥራቅና የምሥራቅ አውሮጳ ርዕዮተኞችን አምጥቶ ደፋብን ብለው እየተቹ እነርሱም የምዕራቡ ርዕዮተ ውስጥ ገብተው የሰበሰቡትን ነገር የሀገር መፍትሔ አድርጋችሁ ካልተቀበላችሁ ይላሉ። «ርዕዮተኞቹን በእኛ ሀገር ተግባራዊ ብናደርጋቸው ምን ሊፈጠር ይችላል?» ብለው በምናባቸው ለመሳል እንኳን አልሞከሩም። ሊበራል ዲሞክራሲ ከአውሮጳ የሊበራሊዝም ሳህል ግንባታ የሚመነና በእነርሱ ንቃተ ኅሊና ልክ የተሰፋ ዲሞክራሲ ነው። የሊበራል ሐሳቦች ጀምሪ ፈላስፎች እንኳን «ሊበራል ዲሞክራሲ የሕዝብን ንቃተ

ኅሊና የሚፈልግ ነው» ብለው ጽፈው እያለ፤ እኛ ግን በደፈናው «ሕዝብ የሚሠራውን ያውቃል» የሚል ለጆሮ የሚጣፍጥ መፈክር እናሰማለን።

ለረጅም ዘመናት ትምህርት በደረሰበት ያልደረሰ፣ ስለ ዕለት ጉርሱ ከማብሰልሰል ያልተላቀቀ ሕዝብና ሀገር ይዘን ሰቀጥታ የምዕራቡን ፖለቲካ በሀገራችን ላይ ለመጫን የምናደርገው ጥረት አስገራሚ ነው። ለስንዴው የሚሆን መሬት ሳናዘጋጅ ነው ስንዴውን ለመዝራት የምንፈልገው። እንዲህ ሲሆን ኪሳራው ሦስት ነው። መሬቱም፣ ዘሩም፣ ገበሬውም ይከስራሉ። የኛም ኪሳራ ከዚህ አይለይም።

ስለዚህም ከኢትዮጵያውያን መሠረታዊ ሥሪት የሚነሣ፣ ችግሮቻችንን ሊፈታ የሚችል፣ እኛው እያቃናነውና እያሟላነው ምንሄደው፣ ጎም አቀፍ ነባራዊ ሁኔታ ጋር የተገናዘበ፣ ሁላችንንም ሊያግባባና ሊያስተባብር የሚችል አንዳች ሉዓላዊና ኢትዮጵያዊ ፍልስፍና ያስፈልገናል። በዓለም ላይ የሚቀነቀኑ ፍልስፍናዎችን በመዳሰስ ቁም ነገራቸውን ብቻ እንደ አስፈላጊነቱ እየወሰድን ራሳችን የምንፈትለው ችግር ፈቺ ዕሳቤ ያስፈልገናል።

ምዕራፍ ሦስት

የመደመር ብያኔ

መደመር የማኅበራዊ፣ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ዘርፎችን ጨምሮ ሁሉንም ግላዊና ማኅበረሰባዊ የሕይወት ዘይቤን የሚነካ ዕሳቤ ነው። አላባዎቹም ሀገራችን ኢትዮጵያ ልትሄድበትና ልትደርስበት የሚገቡ መንገዶችና መዳረሻዎች ናቸው። ለዕሳቤው መዳበር ገሬ ምክንያቱ በሀገራችን ባለፉት አራት ዓመታት የተቀጣጠለው ሀገራዊ ለውጥ ፍንትው አድርጎ ያሳየን ዘላቂና አፋጣኝ መፍትሔ የሚፈልጉ ሀገራዊ ተግዳሮቶች ናቸው።

በመሆኑም የመደመር ዕሳቤ የሀገራችንን ተጨባጭ ችግሮችና ኅሊናዊ ሁኔታዎች መሠረት ያደረገ ነው። የዕሳቤው ምንጭ ሀገራዊ ተጨባጭና ዐውዳዊ ሁኔታዎች በመሆናቸው ለመደመር የሚሰጠው ትርጓሜም ከዚህ ዐውዳዊና ተጨባጭ ሁኔታ የሚመነጭ ነው። ዓለም አቀፍ ዕውቀቶች የመደመርን ሐሳብ ለማዳበር አጋኝ ሚና አበርክተዋል። ሆኖም ግን የእነዚህ ዓለም አቀፍ ዕውቀቶች ፋይዳ መለኪያውና ማንጠሪያው ተጨባጭ ውስጣዊ ሀገራዊ ሁኔታ ነው።

መደመር ማለት፡-

የመደመር ዋነኛ ዓላማ ሀገራችን ባለፉት ዓመታት ያስመዘገበቻቸውን የፖለቲካና የኢኮኖሚ ድሎች ጠብቆ ማስፋት፣ የተሠሩ ስሕተቶችን ማረም እንዲሁም የመጻዲውን ትውልድ ጥቅምና ፍላጎት ማሳካት ነው። በመሆኑም መደመር ከችግር ትንተና አንጻር ሀገር በቀል ነው። ከመፍትሔ ፍለጋ አንጻር ደግሞ ከሀገር ውስጥም፣ ከውጭም ትምህርት በመውሰድ የተቀመረ ነው።

3.1 መደመር፣ ከብቸኝነት ጉድለት ወደ ከሠተነት

ምንም ነገር በራሱ ምሉዕ አይደለም። እያንዳንዱ ነገር ከአለመኖር ወደ መኖር፣ ከአለመሆን ወደ መሆን የሚሸጋገረው ምሉዕነትን ለማምጣት በሚያደርገው ጥረት ነው። ነገሮች ሁሉም ስለውጥ ሂደት ውስጥ የሚያልፉት ይህን ምሉዕነት ለማምጣት በሚያደርጉት ውጣ ውረድ ነው። ይኸን ምሉዕነት ለማምጣት ደግሞ ከከባሴያቸው ጋር ግንኙነት ማድረግ አለባቸው። የሚያደርጉት ግንኙነትም ለምሉዕነት የሚጠቅማቸውን ነገር ከከባሴያቸው ይሰበስባሉ። ይህን ለምሉዕነት ጉዞ አስፈላጊ የሆነውን ግንኙነት ማድረግ ሲቸገሩ የብቸኝነት ጉድለት ይከሰታል።

በሰው ልጆች ማኅበራዊ ሕይወት ውስጥ የብቸኝነት ጉድለት ትልቅ ሥፍራ አለው። የሰው ልጆች ራሳቸውን ወደ ምሉዕነት እያሳደጉ ለመሄድ የሚያደርጉት ጥረት ነው ማኅበረሰባዊ አደረጃጀቶችን የፈጠረው። ምሉዕነት ሐሳባዊ መዳረሻ እንጂ በተግባር የሚጨበጥ ጉዳይ አይደለም። ይህን ሐሳባዊ መዳረሻ ለመጨበጥ የሚደረግ ጥረት ሰዎች ከከባቢያቸው ጋር ግንኙነት እንዲያደርጉና ጉድለታቸውን የሚሞሉበት ነገር እንዲያማትሩ ያደርጋቸዋል።

ይህ የብቸኝነት ጉድለትን ለመሙላት የሚደረግ ጥረት ነው የሰው ልጆችን ሁለንተናዊ ዕድገት የሚያመጣው። የሰው ልጅ ከፍጥረታት ሁሉ ህልውናውን አስጠብቆ ለመቆየት ርዳታና ትብብርን የሚሻ ፍጡር ነው። የሰው ልጅ ለብቻው እራሱን መመገብም ሆነ ራሱን ከአደጋ በዘላቂነት ጠብቆ በሕይወት መቆየት አይችልም። በመሆኑም ትብብር አንድ የተፈጥሮ ሕግ ነው። የሰው ልጅ ከትብብር ውጭ ህልውናውን ማስጠበቅ አይችልም። የሰው ልጆች መሠረታዊ ፍላጎቶቻችን ቢያሟሉ እንኳ ለብቻችን መኖር የማንችል ማኅበራዊ ፍጥረት ነን። ከግለሰቦች እልፎ ቡድኖችና ማኅበረሰቦች እንኳ ራሳቸውን መግበውና ህልውናቸውን ጠብቀው ለመቆየት ከሌሎች ማኅበረሰቦች ጋር ይተባበራሉ። በንግድ አማካኝነት ሸቀጥና አገልግሎት ይለዋወጣሉ። ምርትን በማምረት ሂደት ግለሰቦች ያላቸውን ዕውቀትና ክህሎት ተጠቅመው በሥራና ሚና ክፍፍል፣ በኅብረትና በቅንጅት ምርት ያመርታሉ።

የሰው ልጅ ህልውናውን የማስጠበቅ ውስጣዊ ፍላጎቱን ለማሟላት የሚያጋጥመው ዋነኛ ተግዳሮት የህብት ውስንነት ነው። በዚህም ምክንያት የሰው ልጆች ህብትን ለመጠቀም በሚያደርጉት እንቅስቃሴ ፉክክር ውስጥ ይገባሉ። በፉክክር የተሻለ ብቃት ያለው ህብቱን ይጠቀማል። በፉክክር መሠረታዊ ሕግ አማካኝነት የሰው ልጅ ጥቅሙን የሚያሳድግለትን አማራጭ ሁሌም ይከተላል። ይህ የተፈጥሮ ርጫ ሕግ ነው። በመሆኑም ፉክክር ሰማኅበራዊ ሕይወት ውስጥ ብቃትን፣ ቅልጥፍን እና ውጤታማነትን ያዳብራል። ሆኖም ፉክክር ከልክ በላይ ያየለበት ሥርዓት ሄዶ ሄዶ ወደ ስግብግብነት ማምራቱ አይቀርም። በመሆኑም በተለያዩ ጉዳዮች ዙሪያ ትብብር ያስፈልጋል።

የሰው ልጅ የሚያገኘውን ጥቅም ከአጭር ጊዜ ብቻ ሳይሆን ከረጅም ጊዜ አንጻር የሚያሰላ ፍጡር ነው። በመሆኑም በቀጥታም ባይሆን በተዘዋዋሪ ጥቅም በሚያስገኙ ማኅበራዊ ጉድኝቶች ላይ የሰው ልጅ ጊዜውንና ዐቅሙን ያፈሳል። የረጅም ጊዜ ማኅበራዊ ኢንቨስትመንት ያደርጋል። ይህ ኢንቨስትመንት ቆይቶም ሲሆን የግለሰቡን ጥቅም ያሳድጋል። ስለዚህ ከፉክክር እኩል በትብብር የሚገኙ ባሕርይዎችን ተፈጥሮ ይመርጣቸዋል። ይልቁንም ይህ ማኅበራዊ ጉድኝት የሁሉንም ተዋንያን ጥቅም የሚያስገኝ በመሆኑ ተፈጥሮ በተሻለ መልኩ ትመርጠዋለች።

የሰው ልጆች በተለያዩ ምክንያቶች ከከባቢያቸው ጋር ያላቸውን ግንኙነት በማቋረጥ ወይም በመቀነስ ለብቸኝነት ሊዳረጉ ይችላሉ። ዋናው የብቸኝነት ምንጭ ግን

በፋክክርና በትብብር መካከል የሚከሰት የሚሆነውን መዛባት ነው። በአንድ በኩል ብቸኝነት የሚከሰተው በፋክክርና ስትብብር መካከል ሚዛን ሲዛባ ነው፤ በሌላ በኩል ደግሞ ከብቸኝነት መውጣት የሚቻለው ፋክክርና ትብብርን ለመፍጠር ሲቻል ነው።

በሰዎች ማኅበራዊ ግንኙነት ውስጥ ፋክክር እያየለ ሲመጣ ሰዎች ከከባቢያቸው ጋር ባላቸው ግንኙነት «ጉድለታችንን የሚሞላ ነገር ማግኘት አንችልም» ብለው ተስፋ ቆርጠው ይቀመጣሉ። ስፋክክር ግንኙነት ውስጥ ከከባቢያቸው ጉድለታቸውን የሚሞላ ነገር ከማግኘት ይልቅ ጉድለታቸውን የሚጨምር ኪሳራ እያስተናገዱ እንደሆነ ሲያስቡ ግንኙነታቸውን ያቋርጣሉ። ፋክክርን በማቆም በፋክክር ምክንያት የሚደርስባቸውን ጉድለት ባለበት ለመግታት ይሞክራሉ። በዚህም ምክንያት ለከባቢያቸው ብሎም ለለውጥ ዝግ ይሆናሉ። ብቸኝነት ከከባቢያችን የምናገኘውን የለውጥ ግብዓት ስለሚያቆመው የዝቅጠት ለውጥ ውስጥ እንገባለን። በዚህም ምክንያት የብቸኝነት ጉድለት የመጨረሻው ውጤት መሰበሰብ ነው።

በሌላ በኩል በማኅበራዊ ግንኙነት ውስጥ ትብብር እያየለ ሲመጣ ሰዎች የጉድለት ስሜታቸውን የሚሞላ ነገር ከከባቢያቸው በቀላሉ ስለሚያገኙ የምሉዕነት ስሜታቸው እያየለ ይመጣል። ከከባቢያቸው የለመዱት የ“እሺታ መልስ ያዘናጋቸውና “ሁሉም ነገር በእጃችን ነው” በሚል መንፈስ የጉድለት ስሜታቸው ይጠፋል። ይህ የምሉዕነት ስሜት ጉድለታቸውን ለመመላት ከመሯሯጥ ይልቅ ለከባቢያቸውና ለለውጥ ዝግ እንዲሆኑ ያደርጋቸዋል። የምሉዕነት ስሜታቸው “ከከባቢያችን ውጭ የሚያስፈልገን ነገር የለም” ወደሚል ከህደት ይከታቸውና ብቸኝነት ውስጥ ይገባሉ። ፋክክር ከሚፈጥረው ጉድለትን የመቀበል ስሜት በተቃራኒው ትብብር ጉድለትን የመከድ ስሜት ውስጥ የሚከት ነው። ይኸም ለለውጥ ዝግ ያደርጋል። ፍቱኑ መድኃኒት ፋክክር ትብብርን ሳይጠፋው፣ ትብብርም ፋክክርን ሳይደመስሰው፣ በተወቅቦና በሚሆነ መኖር ነው።

ፋክክርና ትብብር አንዳቸው በአንዳቸው ላይ እያየሉ ሲመጡ የብቸኝነት ጉድለት የሚለኩሰውን ከከባቢ ጋር የመገናኘት ሂደት ይገቱታል። የብቸኝነት ጉድለትን እየሞሉ ለመምጣትና ዕድገት ላይ የተመሠረተ ለውጥ ለማምጣት ፋክክርና ትብብር አስፈላጊዎች ናቸው። ፋክክር የሌለበት ሕይወት ለእርካታ ቅርብ ስለሚሆን ለለውጥ ዝግ ያደርገናል፤ በዚህም ለብቸኝነት ይዳርገናል። በሌላ በኩል ትብብር የሌለበት ሕይወት እርካታ ስለሚያጣ በተስፋ መቁረጥ ውስጥ ዘፍቆ ለለውጥ ዝግ እንድንሆን ያደርገናል፤ ይህም ለብቸኝነት ይዳርገናል።

የብቸኝነት ጉድለት በፋክክርና ትብብር ሚዛን ማጣት ምክንያት ራሳችንን ከትብብርም ከፋክክርም የምንነጥልበት ሁኔታ ነው። ይህም ማለት ፋክክር ሲያይል ወይም ትብብር ሲያይል ሰዎች ከከባቢያቸው ጋር የሚያደርጉት መስተጋብር ይቋረጣል። የብቸኝነት ጉድለት በሰዎች ማኅበራዊ ሥርዓት ውስጥ በተለያዩ ንዑስ ሥርዓቶች መካከል ያለውን ግንኙነት በመበየን ማኅበራዊ ሥራቶችን ይወስናል። ሰዎች

በቤተሰብ፣ በጎረቤት፣ ማኅበረሰብ፣ ስጋገር፣ በከፍላ አህጉር፣ በአህጉር እና ዓለም አቀፍ ግንኙነታቸው ውስጥ የፈጠሯቸው ማኅበራዊ፣ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ሥርዓቶች ሁሉ በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ አልፈው የሚያድጉ ወይም የሚበሰብሱ ናቸው።

በዚህ ዐውድ ሥርዓት ስንል የተለያዩ አላባዎች ተሰባስበው በጋራ ጥምረት የሚፈጥሩት ውስብስብ ጥቅል ማንነት ማለታችን ሁ። ይህ ጥቅል ከነት ሥርዓቱን በተናጥል ካዋቀሩት አላባዎች ባሕርይ የተለየ ማንነትን ያንጸባርቃል። ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ጉዳዮች ክፍት፣ ውስብስብና ተለዋዋጭ ሥርዓቶች ናቸው። እነዚህ ከነቶች የተነጠሉ ሳይሆን የተሰናሰሉ ናቸው። ራሳቸውን የሚያስተባብሩ፣ ከውጭ ካለ ለውጥ ጋር ራሳቸውን የሚያስማሙና በውስጣቸው የሚገኙ ተዋንያንን ቀጣይነት ያለው መስተጋብር የሚሹ ናቸው። በመሆኑም በሚፈጥሩት ቀጣይነት ያለው መስተጋብር ሂደት አዲስ ውሕድ ማንነት ወይም ውጤት ይፈጥራሉ።

ሥርዓቶችን ከብቸኝነት ጉድለት የሚያወጣቸው ወደ ምሉዕነት ለመቅረብ ከከባቢያቸው ጋር ግንኙነት ማድረግ ወይም በባይተዋርነታቸው ጸንተው በመበስበስ መጥፋት ናቸው።

ሥርዓቶች ወደ ምሉዕነት የሚያደርጉት ጉዞ ከከባቢያቸው ጋር ያላቸውን ግንኙነት ቀጣይነቱን በመጠበቅ ወደ አዲስ ትልቅ ሥርዓት ያሳድጋቸዋል። በዚህ መንገድ ትንንሽ ሥርዓቶች ከብቸኝነት ጉድለታቸው እየወጡ ሰመጡ ቁጥር ከከባቢያቸው ጋር በመሰባሰብ ወደ ትልቅ ሥርዓትነት ይቀየራሉ። ይህን ከትንንሽ ነገሮች ግንኙነት ትልልቅ ነገሮች የመፈጠራቸውን ሂደት “ሁትነት” እንለዋለን።

የእያንዳንዱ ነገር አፈጣጠር ከትንንሽ ነገሮች መሰባሰብ የመጣ ነው። ተፈጥሮ እውን የሆነችው ትንንሽ ነገሮች ተሰባስበው ትልልቅ ነገሮችን እየፈጠሩ ነው። የሰው ልጅ አሁን የመሠረታቸው ትልልቅ ኅብረቶች ከቤተሰብና ከጎሳ አደረጃጀቶች ተነሥተው እዚህ የደረሱ ናቸው። ሥርዓቶች ያላቸው ምርጫ ወይ እያደጉ ህልውናቸውን እያረጋገጡ መሄድ ወይም እያነሱ ጥፋታቸውን እያረጋገጡ መሄድ ነው። እያደጉና ህልውናቸውን እያረጋገጡ ወደ ምልዓት መጓዛቸውንና በትልቅ ምንነት ውስጥ መገለጣቸውን ነው “ከሁትነት” የምንለው። ከሁትነት የዕድገት ውስጥ ህልውናን እያረጋገጡ የመምጣት ሂደት ነው። ህልውና የሚረጋገጠው በዕድገት ውስጥ ብቻ ነውና። ከሁትነት የሚመጣው ነገሮች እየተሰባሰቡ፣ እየተከማቹ እና እየካበቱ ሲመጡ ነው። ይህንን ሂደት ነው እንግዲህ መደመር የምንለው።

የአለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ መዝገበ ቃላት ደመረ የሚለውን ቃል መጨመር፣ ማግባት፣ መግጠም፣ ማገናኘት፣ ማዋሐድ፣ አንድ ማድረግ፣ መቀላቀል መደባለቅ ይለዋል። የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል በ1993 ዓ.ም. ያዘጋጀው መዝገበ ቃላት መደመር የሚለው ቃል «ድምር» ከሚለው ዓምድ ቃል ወይም «ደመረ» ከሚለው ግስ የሚገኝ እንደሆነ ይገልጻል። በዚህ መሠረት ደመረ ማለት

“አከበ፣ አከማቸ፣ ሰበሰብ፣ አንድ ላይ አጠቃለለ” የሚል ትርጓሜ ይሰጠዋል። በተመሳሳይ የአለቃ ደስታ ተክለ ወልድ መዝገበ ቃላትም “ሰበሰብ፣ አከበ፣ አከማቸ፣ አንድ ላይ አደረገ፣ ባንድነት አቆመ፣ ጠመጠመ” ብሎ ይተረጎምዋል።

ከትነትን እየፈጠርን ህልውናችንን ለማስጠበቅ ሐሳባችንን፣ ገንዘባችንን፣ ዕውቀታችንን፣ ተግባራችንን፣ ኑሯችንን፣ ወዘተ... ስጠቅላለው መሰብሰብ፣ ማከማቸት እና ማካበት ያስፈልገናል። በፈቃደኝነት በዚህ ሂደት ውስጥ ራስን ማሳለፍና ከሡትነትን ማረጋገጥን ነው “መደመር” የምንለው።

“መሰብሰብ” ስንል የተበታተነውን ወደ አንድ ማምጣት ማለት ሲሆን በመጀመር እሳቤ ውስጥ የጎንዮሽ ጅምርን ይመለከታል። ይህም ማለት ዛሬ ያሉንን ሐሳቦች፣ ገንዘቦች፣ ዕውቀቶች፣ ወዘተ መሰብሰብ ማለት ነው። የተለያዩ ኃይሎች ያላቸውን ቅም ወደ አንድ መሰብሰብ ማለት ነው።

በሌላ በኩል “ማከማቸት” ስንል በአንዱ ላይ አንዱን መጨመር ማለት ሲሆን በመደመር እሳቤ ውስጥ ቁልቁል ድምርን ይመለከታል። ይህም ማለት በትናንት ሥራዎችና ሐሳቦች ላይ የዛሬን ሐሳብና ሥራ መጨመር ማለት ነው። ነገሮችን ሁሌም እንደ አዲስ ከመጀመር ይልቅ በላያቸው ላይ መጨመርን ይመለከታል።

መሰብሰብ ዛሬ ላይ የሚገኙትን ሐሳቦች ማገናኘት ሲሆን ማከማቸት ደግሞ በትናንት ሐሳብ ላይ የዛሬን መጨመር ማለት ነው። ይህን ሂደት በቀጣይነት ማከናወንና ለከሡትነት የሚያበቃ ወረት ማጠራቀም ደግሞ “ማካበት” ሊባል ይችላል። ስመደመር ፍቺ ውስጥ የተሰጡት ቃላት አንድም በዘመናት ውስጥ ያሉንን ዕሴቶች አገናኝቶ፣ እዋሕዶና አንድ አድርጎ መውሰድን፣ አንድም ዛሬ በተለያዩ ወገኖች ዘንድ ያለውን ዕቅም አግባብቶ፣ አጋጥሞና አስተባብሮ መጠቀምን የሚያሳዩ ናቸው።

ስለዚህም መደመር ስንል ዝም ብለን ከተውነው ለህልውና አደጋ የሚዳርገንን፣ ቀስበቀስ እየበሰበሰን እንድንጠፋ የሚያደርገንን የብቸኝነት ጉድለት ለመሙላት፣ በዚህም ክትነታችንን እያረጋገጥን ህልውናችንን ለማስቀጠል እንችል ዘንድ ዐቅም የምናገኝበት የፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ወረት ማፍሪያ መንገድ ነው።

3.2. ወረት ማካበት

“ወረት” በጥሬ ትርጉሙ ለንግድ መነሻ የሚሆን ገንዘብ ወይም ካፒታል ማለታችን ነው። በመደመር እሳቤ መሠረት ወረት ስንል ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴዎቻችን ውጤታማ እንዲሆኑ የሚያስፈልግ ሁለንተናዊ መነሻ ዕቅም ማለት ነው።

የሰው ልጆችና ማኅበራዊ ሥራዮቻቸው በሁለንተናዊ ዕድገታቸው ውስጥ የሚነሡበት ወለል የጉዟቸውን የስኬት መጠን የሚወስን ነው። ዝቅ ካለ ወለል የሚነሡ ከሆኑ ቀጣይ ጥረታቸው ውስብስብና አስቸጋሪ፣ ጉዟቸውም የሕልም ጉዞ መሆኑ አይቀርም።

ትናንት ያልተሠሩ ብዙ ውዝፍ ሥራዎች ካሉና ዛሬም ሥራቸው በተናጠል ከሆነ የለውጥ መነሻ ወለሉ ዝቅተኛ ስለሚሆን ለውጥን በቶሎ ማምጣት አስቸጋሪ ይሆናል። በአንጻሩ ከትናንት እየካበቱ የመጡ ወረቶች ካሉና ዛሬም ሐሳቦችና ሥራዎች እየተሰበሰቡ ከመጡ ከእነርሱ ላይ ተነሥቶ ለውጥ ማምጣት ቀላል ይሆናል።

ኢትዮጵያ በኢኮኖሚና በፖለቲካ ጥረቷ ወደ ከፍታው ለመጓዝና ህልውናዋን ለማረጋገጥ የምታደርገው ጥረት አዝጋሚና ውስብስብ የሚሆነው ያሉንን ዐቅሞች በመሰብሰብና ስነበሩን ላይ በመጨመር የመነሻ ወረት ማካበት ስላልለመድን ነው። በመጀመሪያ በትናንት ላይ ተነሥተን ከመገንባት ይልቅ ሁሌም እንደ አዲስ እንጀምራለን። ይህም ለነገሮች ሰርክ አዲስ እንድንሆን ያደርገናል፤ ዐቅማችንንም ሰርክ ጫጩት ያደርገዋል። ሁለተኛ ያለንን ሰብስቦን ከመጠቀም ይልቅ በየተናጠል ስለምንፍጨረጨር የዐቅም ውሳኔነታችን ሁሌም ከመንከባለል አይታደገንም። ስለዚህም ከሁትነትን የምናመጣበት ወረት ያንሰናል። በንግድ ሥራ ውስጥ “ወረት” ስንል ንግድን ለማከናወን የሚያስፈልግ መነሻ ሀብት እንደሆነው ሁሉ በመጀመር እሳቤ ደግሞ “ወረት” ማለት ቀጣዩን ሥራችንን ለመሥራት መነሻ የሚሆነን ነባራዊ ዐቅም ማለት ነው።

የባህል፣ የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ፣ የቴክኖሎጂ፣ ወዘተ... ክምችታችን ካላደገና በዚያ ላይ ተነሥተን ቀጣዩን ሥራችንን ካልሠራን እርምጃችን ሁሌም አዝጋሚ መሆኑ አይቀርም። ከነበረን ላይ ጨምረን ከመሥራት ይልቅ የነበረውን አፍርሰን ጥራጊውን ካልደፋን የሠራን አይመስለንም። የነበረው ነገር ምንም ይሁን እሱ ላይ ቆሞ፣ ስሕተቱን አርሞ ቀጣይ ጊዜን ከምትለም ይልቅ የነበረውን አፍርሰን እንደ አዲስ ለማጅ ሆነን እንጀምራለን። ነገሮች ደግሞ ካልተሰባሰቡና ካልተከማቹ በስተቀር ብቻቸውን ትንሽ እና ደካማ ናቸው። በተለይም እንደ ኢትዮጵያ ለረጅም ጊዜ ከዓለም ጋር ያላትን ግንኙነት አቋርጣ ስብቸኝነት ጉድለት ውስጥ እየተዳከመች ለነበረች ሀገር ተጽዕኖው ድርብ መሆኑ አይቀርም። ኢትዮጵያ ለብዙ ዘመናት ራሷን በብቸኝነት በተራራዎቿ ውስጥ ቀበራ በመኖሯና በሯን ለግንኙነት ዝግ አድርጋ

በመቆየቷ በለውጥ ዕጦት ስብቸኝነት ጉድለት ውስጥ ቆይታለች። እንደ ዘመናዊ ሀገረ መንግሥት ከተመሠረተች በኋላ ደግሞ በሯን ለውጭ ሀገራት ብትከፍትም በዜጎቿ መካከል ያለው ግንኙነት ደካማ በመሆኑና ይህን ተከትሎም ዐቅሞቻችንን መሰብሰብና ማከማቸት ስላልቻልን በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ እንዳከራለን።

አሁን በሀገራችን ላይ የሚስተዋለው ዋና ችግር በተናጠል በየፊናችን ከመሮጥ ይልቅ ያለንን ዐቅም ሰብስቦን መጠቀም አለመቻላችን፤ ከነበረው ላይ ተነሥቶ ለመገንባት ከመሞከር ይልቅ ብዙውን ጊዜያችንን ለማፍረስ ስለምናጠፋው የተከሠተ ነው። ሰብዙ ጉዳዮች ላይ መነሻችን እጅግ ከዝቅተኛው ወለል ላይ ስለሆነ በቶሎ ወደ ከፍታው ለመውጣት ያለንን ዕቅድም ሁሉ ደምረን መጠቀም የግድ ይለናል። ከትናንት እየተከማቹ የመጡና በቂ የመነሻ ወረት የያዝንባቸው ጉዳዮች እንዳሉ ሁሉ በብዙ ጉዳዮች ከከምችት ይልቅ ውዝፍ ሥራ አለብን። ወደ ቀጣዩ ሥራ ከመግባታችን በፊት ይህን ውዝፍ ሥራ ማጥራት ይጠበቅብናል። በተናጠልና በብቸኝነት በመጓዝ ደግሞ ይህን ውዝፍ ሥራ ማቃለል እንችልም። ከሠትነታችንን እያረጋገጥን ህልውናችንን ለማስጠበቅ ከፈለግን ወደ መበስበስ የሚመራንን የብቸኝነት ጉድለት ለመፍታት በቶሎ መደመር አለብን።

3.3 የመደመር መሠረታውያን

ልዩነቶቻችንን ተሻግረን ዐቅማችንን ለማካበትና ከብቸኝነት ጉድለት ለመውጣት የጋራ ግብ ማስቀመጥ እና ከብቸኝነት ጉድለት ለመውጣት ተነሣሽነት ማሳየት አስፈላጊዎች ናቸው። እነዚህን ሁለት ጉዳዮች የመደመር መሠረታውያን ብለን ልንጠራቸው እንችላለን።

“የጋራ ግብ” የመደመር አንዱ መሠረታዊ ጉዳይ ነው ስንል መደመር ልዩነትን ተሻግሮ ለጋራ ዓላማና ጥቅም መስለፍን ስለሚመርጥ ነው። በእያንዳንዱ ልዩነት ውስጥ የጋራ ግብን መሠረት አድርጎ መተባበርና ውጤት ማምጣት ይቻላል ብሎ ታላቢ ያደርጋል። የዲድዋ ድል እውኝ የሆነው በውስጣችን የነበረውን ልዩነት የተሻገረ የጋራ ግብ ስለያዝንና ለዚያ ስለተሰለፍን ነው።

የጋራ ግብ የጋራ ህልውናንና የጋራ ድልን ያቀዳጃል። ለጋራ ግብ መስለፍ ጤናማ የሆነና ሚዛኑ የተጠበቀ ትብብርና ፉክክር እንዲኖርና ኃይላችንን መሰብሰብ እንድንችል የሚያደርግ ነው። በትብብርና በፉክክር መካከል ያለውን ሚዛን መጠበቅ እጅግ አስፈላጊ ነው። አንዱን ትተን በአንዱ ላይ ብቻ ካተኮርን የጋራ ግብን ማረጋገጥና የጋራ ህልውናን ማስቀጠል አይቻልም። ለምሳሌ በሀገራችን በቡና ዘርፍ የተለያዩ የግል ባለሀብቶች እርስ በእርሳቸው ፉክክር ሲያደርጉ የተሻለ ጥራት ያለው ቡና ወደ ገበያ እንዲቀርብ በር ይከፍታሉ። በአንጻሩ ደግሞ አጠቃላይ ዘርፉ የሚያጋጥሙትን ችግሮች ከመፍታት አንጻር ትብብር ያስፈልጋል። ቡና አብቃይ አርሶ አደሮችን በጋራ መደገፍ፣ ዘመናዊ የቡና ማከማቻ በጋራ መገንባት እንዲሁም ህገርን በሚወክል በአንድ የግድ ምልክት ምርቶቻቸውን በዓለም ገበያ ለመሸጥ ሱና በእእምሯዊ ንብረትነት እንዲመዘገብ ስጋራ መሥራት ያስፈልጋል። ሰቡና ምርትና ሽያጭ ሂደት ውስጥ ያሉ ተዋንያን ተባብረው በጋራ በእነዚህ ጉዳዮች ዙሪያ ቢሠሩ የዘርፉ አጠቃላይ እድገት እመርታዊ እንዲሆን አስተዋጽኦ ያደርጋሉ፤ የጋራ ተጠቃሚነታቸውን ያሳድጋሉ።

ሰዎች በጋራ ግብ ዙሪያ ተሰባስበው የሚሠሯቸው ሥራዎች በሌሎች ጉዳዮች ላይ ያላቸውን ልዩነት ለመፍታት የሚያስችል የግንኙነት ወረት ይሰጣቸዋል። የጋራ ግሳቸውን ለማሳካት በሚያደርጉት ርብርብ ውስጥ እርስ በርስ መናበብና መግባባት ይጀምራሉ። ይህም ለቀጣዩ ጉዟቸው መነሻ ይሆናቸዋል። በተዋንያን መካከል መናበብ በመፍጠር የጊዜንና የቦታን ተፈጥሯዊ ገዥነት መሻገር አንዱ የመደመር መፈጠሪያ መንገድ ነው። መደመር ከተናበቡና ከሚደጋገፉ እንዲሁም በመሐላቸው መስተጋብራዊ ግብረ መልስ ባለ የበርካታ ተዋንያን መረብ ወይም ሥርዓት ውስጥ የሚገኝ ዕሴት ነው።

ማንኛውም ግንኙነት ቀላል ከሚመስሉ የጋራ ግቦች የሚነሣ ነው። የመጀመር ዕሳቤ ይህን የታችኛው ወለል ግንኙነት ጤናማ በሆነ ሁኔታ ማስኬድ ወደ ከፍተኛው የከሠትነት ግብ ያደርሰናል የሚል ነው።

የጋራ ግብን መሠረት አድርጎ መንቀሳቀስ በጋራ መሥራትንና የጋራ ማንነትን እየፈጠረ ይሄዳል። የጋራ ማንነት ተሠርቶ የሚያልቅ ነገር ሳይሆን ሁሌም እየተሠራ እያደገ የሚሄድ ነገር ነው። የጋራ ማንነት እየተገነባ የሚሄደው ደግሞ በጋራ ግብ ዙሪያ

በመረባረብ ነው። የጋራ ግብ ልዩነትን ታሳቢ ያደረገ ግብ በመሆኑ ማንኛውም ሰው ይህን ግብ ለማሳካት ከመሥራት የሚያግደው ጤናማ ሰበብ ሊኖር አይችልም። ስለዚህም የጋራ ማንነትን ያለሰበብና እርስ በርስ ያለመካሰስ ዕውን ማድረግ የሚቻልበት ሁኔታ ይፈጠራል። ይህም ከሠትነትን ዕውን እያደረገ ህልውናችንን ያረጋግጣል።

ሌላኛው የመደመር መሠረታዊ ጉዳይ “ተነሣሽነት” ነው። ተነሣሽነት ማለት ማንኛውም ግለሰብ ወይም ንዑስ ሥርዓት ከከባቢው ጋር በሚያደርገው ግንኙነት ውስጥ የግንኙነቱ ለኋላ መሆን ማለት ነው። በርን ዘግቶ በለውጥ ዕጦት በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ ከመበስበስ ይልቅ፣ የጎረቤትን በር ማንኳኳት ማለት ነው። ተነሣሽነት ከእልህ፣ ከኩርፊያ፣ ከጠባቂነት እና ከፍዝ ባሕርይ ወጥቶ ለመጀመሪያው ግንኙነት እጅ መዘርጋት ማለት ነው።

ሥርዓቶች ከብቸኝነት አዙሪት ተላቀው ወደ ለውጥ ለማምራት የለውጥ ምንጭ የሆነውን ከባቢያቸውን ለግንኙነት የሚቀሰቅሱ ሰዎች ያስፈልጓቸዋል። ልሂቃን ንዑስ ሥርዓቱ ከሌሎች ንዑሳን ሥርዓቶች ጋር ያለውን ግንኙነት ለማወቅ መዋቅራዊ ዕድል ያላቸው በመሆናቸው ሁሌም ግንኙነትን ለመለኮስ መጣር አለባቸው። ጥቂት ወይም ደካማ ልሂቃን ያሉበት ሥርዓት ተነሣሽነት ወስደው ከከባቢው ጋር የሚያገናኙት አስተዋይ ሰዎች አያገኝም። በአንጻሩ ንቁና ብዙ ልሂቃን ያሉበት ሥርዓት የብቸኝነት ጉድለትን ሰቶሎ ተገንዝበው ሥርዓቱን ከከባቢው ጋር ለማገናኘት ተነሣሽነት ያላቸው ሰዎች ይኖሩታል።

የዚህ ምክንያቱ ደግሞ ሥርዓቶች በባሕርያቸው ውስብስብ በመሆናቸው በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ ሆነው እየበሰበሱ መሆናቸውን መረዳት አስቸጋሪ ስለሆነ ነው። አንድ በሥርዓቱ ውስጥ ያለ ሰው፣ የሥርዓቱ አካል ሆኖ እያለ የሥርዓቱን

መበስበስ ሊረዳው አይችልም። ከውጭ ያሉ ሰዎች ግን የዚያን ሥርዓት መበስበስ በቀላሉ ሊረዱት ይችላሉ። “ጆሮ ለራሱ ባዳ ነው” እንዲሉ። ንቁ ልሂቃን ግን በሥርዓቱ ውስጥ እየኖሩም ቢሆን ሥርዓቱ እየበሰበሰ እንደሆነ መረዳት ይችላሉ። ስለዚህም ሥርዓቱን ለመታደግ በተነሣሽነት ግንኙነትን ይለኩላሉ።

መደመር የልሂቃንንና እነሱ የሚመሩትን ሕዝብ ጉልህ ተሳትፎና ተነሣሽነት የሚፈልግ ሂደት ነው። ቃሉም ሌሎችን መሳብ ሳይሆን የራስ መሄድን ታሳቢ የሚያደርግ ነው። አባቶች ሲያስታርቁ “እስኪ ባንተ ይቅር” እንደሚሉት ሁሉ “በእኔ ይቅር” ብሎ ለግንኙነት መነሣሣትን የሚያመለክት ነው። ስለዚህም በመደመር ውስጥ ነገሮችን በሌላው ወገን ማላከክ ትርጉም የለውም። “አልመጣ ብሎኝ ነው” ከሚል ክስ ተላቀን የራሳችንን መሄድ ይፈልጋል። በዚህ ተነሣሽነት ውስጥ ነው መጀመር ዕውን የሚሆነው።

የሰዎችን የተነሣሽነት መጠን ተከትሎ መደመር በተለያዩ ደረጃዎች ሊከፋፈል የሚችል ሂደት ነው። በዋናነትም የመደመርን ሂደት ሦስት ደረጃዎች ከፋፍሎ መመልከት ይቻላል፤ እነሱም “አልፎ ሂያድነት”፣ “እንግድነት” እና “ቤተኛነት” ናቸው።

“አልፎ ሂያድነት” መደመርን በሩቁ አይቶ ማለፍ፣ የመደመርን ዕሳቤ ሰምቶ በቸልተኝነት መዝለል፣ በሀገር ጉዳይ የውጭ ታዛቢ መሆን፣ ራስን እንደ መንገደኛ ወይም እንደ ባይተዋር መመልከት ነው። ሀገራችን ብዙ የፖለቲካ ምስቅልቅሎች ያሳለፈች ሀገር በመሆኗ በዚህ ደረጃ ውስጥ ብዙውን ጊዜውን የሚያሳልፈው ሰው በርካታ እንደሚሆን መገመት ይቻላል። በሀገራችን ጉዳይ ራሱን እንደ ታዛቢ የሚመለከት፣ እንደ ውጭ ሰው ሆኖ አስተያየት የሚሰጥ፣ ቀርቦ ለመነጋገር ፈራ ተባ የሚል ሰው በሙሉ በዚህ የመደመር ደረጃ ላይ የሚገኝ ነው ማለት አንችላለን። ከፊሉ የሀገራችን የፖለቲካ ባህል በፈጠረው የመጠራጠር ልማድ ተተብትቦ፣ ሌላው ከነበረበት የኩርፊያ ድባቄ ለመንቃት እየታገለ ራሱን በአልፎ ሂያድነት ያሰልፋል። “እንግድነት” ከአልፎ ሂያድነት ተላቆ ወደ ቤት መግባት ነው። የመጀመርን ዕሳቤ መተዋወቅ፣ ዓላማዎቹን መገንዘብ፣ አብሮነትን መሻት እና ለመጀመር ዝንባሌ ማሳየት ተደርጎ ሊቆጠር ይችላል። ይኸ ደረጃ መደመርን የመገንዘብ ጅምሮች የሚታዩበት እና የመደመር ፍላጎት የሚስተዋልበት ነው። በሀገር ጉዳይ ያገባኛል ብሎ አንድ እርምጃ ተራምዶ የመምከር፣ የመነጋገር፣ እና የመከራከር አዝማሚያዎች ይፈጠሩበታል። ሌላውን ለመረዳትና በሌላው ጫማ ሆኖ ለመገንዘብ ጥረት ይደረግበታል። ሰዎች መደመርን በአግባቡ ለመረዳትና ለመደመር ዝግጁነት የሚያሳዩበት እና የመደመር አካል እንጂ አልፎ ሂያድ የውጭ ሰው አለመሆናቸውን የሚረዱበት ነው።

“ቤተኛነት” ሰዎች መደመርን የራሳቸው ዕሳቤ የሚያደርጉበት ደረጃ ነው። መደመርን ዐውቀው፣ ተረድተው፣ ዕሳቤውን ሲከተሉ እና የራሳቸው ሲያደርጉት የቤተኛነት ደረጃ ላይ ደርሰዋል እንላለን። መደመር ከመንም የሚቀበሉት ሐሳብ ሳይሆን

ከራሳቸው ለራሳቸው የቀረበ፣ የጋራ ዕጣ ፈንታቸውን ወደፊት የሚያራምድ፣ የራሳቸው ሐላፊነትና መርሕ መሆኑን ይረዳሉ። ማንም አሸናፊ፣ ማንም ተሸናፊ የማይሆንበት የሁላችንም የድል መንገድ መሆኑን ይገነዘባሉ። በዚህ ደረጃ ሰዎች “ሀገራችን የራሳችን ናት”፣ “በሀገራችን ጉዳይ ያገናናል” የሚል አስተሳሰብ ያዳብራሉ። የሀገራቸው የባለቤትነት ስሜት ስለሚሰማቸው ለህልውናዋ ዘላቂነት ይታገላሉ። ከተናጠልና ጊዜያዊ ሽኩቻ አሻግረው የጋራ ዕጣ ፈንታችንን ለማማተር ይሞክራሉ።

3.4. የመደመር ዕሴቶች

የመደመር ዕሴቶች በአጠቃላይ በኢትዮጵያ ላይ እንዲገነቡ የምንፈልጋቸውን ዕሴቶች ታሳቢ ያደረጉ ጥቅል ዕሴቶች ናቸው። እነዚህ ዕሴቶች የመደመር ምሰራሾች ናቸው። ዕሴት ማለት ለነገሮች የምንሰጠው አንጻራዊ ዋጋና ሁኔታዎችን የምንመዘንበት መስፈርት ማለት ሲሆን ይህም መስፈርት ጥቅል ወይም ዝርዝር ሊሆን ይችላል። የመደመር ዕሴቶች ከብቸኝነት ጉድለት ለመውጣትና ከሁኑነትን እያረጋገጡ ለመሄድ እንችል ዘንድ ቅድሚያ የምንሰጣቸው ጥቅል ጉዳዮች ናቸው።

ከመጀመር ዕሴቶች መካከል አንዱ «ሀገራዊ አንድነት» ነው። ሀገራዊ አንድነት ማንነታችን እንዳይለያይ ሆኖ የተጋመደ፣ የተሰናሰለ እና የተዋሐድ መሆኑን አመላካች ነው። የሀገራችን ብሔሮች ዕጣ ፋንታ በጋራ ለማደግ የተሠራ ብቻ እንጂ ተለያይተን ወይም ተነጣጥለን ሉዓላዊ ሀገር ሆንን፣ የነጠላ ህልውናችንን አስጠብቅን በሰላም መቆየት አንችልም። ሀገራዊ አንድነታችን የምርጫ ብቻ ሳይሆን የህልውና ማስጠበቅ ጉዳይ ጭምር ነው።

ሌላኛው የመደመር ዕሴት የዜጎች ክብርን ነው። የዜጎች ክብር ኢትዮጵያውያን በሀገር ውስጥም ይሁን በውጭ ሀገር ክብራቸው ተጠብቆና ሀገራቸውን መከታ አድርገው እንዲኖሩ ቅድሚያ ሰጥቶ የመሥራት ፍላጎት ነው።

ክብር የጋራ ጥቅምና ስጋትን የማስጠበቅ መርሕ ነው። ሰዎችን ሁል ጊዜም ወደ ግብ መቅረቢያ መንገድ ሳይሆን ራሳቸው ግቦች እንደሆኑ የማመን ዕሴት ነው። የሰዎች ክብር በሁሉም ሰብዓዊ ፍጡር፣ በብድን እና በግለሰብ ደረጃ ሊታይ ይችላል። ሌሎች ማንኛውም ዕሴቶች የሰዎችን ክብር የሚያረጋግጡ መሆን አለባቸው። በሥራዎቻችን ሁሉ ዜጎችን አክብሮ ማገልገል፣ በማንኛውም ጉዳይ ላይ በክብር ማማከርና መያዝ ቅድሚያ ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ ነው። መደመር ከዚህ አንጻር ዘረኝነትንና ጎጠኝነትን በማስወገድ «ሰው ሰው በመሆኑ ብቻ ክብሩና ነጻነቱ እንዲከበር ዘብ መቆም ማለት ነው። መደመር በዚህ ጊዜ ግለሰባዊ ነጻነትና ማኅበረሰባዊ ደኅንነትን ማቀናቀን ይሆናል።

ከሌሎቹ ዕሴቶች ጋር እጅግ የተሳሰረው ሌላው የመደመር ዕሴት ብልጽግና ነው። ብልጽግና የዜጎች ሥጋዊ፣ የስምና የነጻነት ፍላጎቶች በቀጣይነት ማሟላት እንዲችሉ

አቅማቸውን ማሳደግ ነው። ብልጽግና የሰው ልጅ ሥጋዊ ፍላጎቶች የሆኑትን የምግብ፣ የመጠጥ፣ የልብስ፣ መጠለያ፣ የጤና፣ የትምህርትና የንጽሕና አገልግሎቶችን አሟልቶ ማግኘት ነው። በተጨማሪም የሰው ልጆችን ቀጣይነትና አስተማማኝነት ያለው ነጻ የምርጫ አድማስ በማስፋት የዜጎችን ደስተኝነት ማረጋገጥ ነው።

ምዕራፍ አራት

የተደማሪነት ሳንካዎች

መደመር በልኬት የሚታይ ፍልስፍና ነው። ለዚህ ፍልስፍና ያለን ቅርበት በመደመር ሜትር የሚለካና ከፍልስፍናው ሁለንተና ጋር ባለን ቅርበት መጠን የሚገለጽ ነው። ለመደመር ያለን ቅርበትም የመደመር ሳንካዎችን በምናልፍበት መጠን ላይ የሚወሰን ይሆናል። መደመር በጥቅሉ ሁለት ሳንካዎች አሉት፤ የግብር እና የአስተሳሰብ።

4.1 የአስተሳሰብ ሳንካዎች

የመደመር የአስተሳሰብ ሳንካዎች አጠቃላይ የአስተሳሰብ ችግሮቻችንን የሚመለከቱ ናቸው። ተደማሪነታችንም እነዚህን የአስተሳሰብ ችግሮች በቀረፍንበት መጠን የሚወሰን ይሆናል። መደመር ማለትም እነዚህን የአስተሳሰብ ችግሮች ተሻግሮ የአስተሳሰብ ልዕልና ማምጣት ማለት ነው። እነዚህን የአስተሳሰብ ችግሮች ቀጥለን አንድ በአንድ እንመለከታለን።

ዋልታ-ረገጥነት

ዋልታ ረገጥ አስተሳሰብ በሀገራችን ጎልቶ የሚስተዋል አንዱና የመጀመሪያ የአስተሳሰብ ችግር ነው። በብዙ ጉዳዮች ሁለት ተቃራኒ ጫፎች ላይ ቆሞ ማነብነብ እንጂ አንዱ የአንዱን መነባንብ ለመስማት ትንሽ ጠጋ ለማለት አይሞክርም። ሁለት ጫፍ ላይ ተራርቆ የቆመ ሰው በመጀመሪያ ደረጃ የፈለገውን ያህል ቢጮህ አንዱ የአንዱን ንግግር ሊያዳምጥ አይችልም። ማዶ ለማዶ ቆመን ለየብቻችን ብናጉተመትም ወይም ብናነሰንብ ከገደል ማሚቶ በስተቀር የሚሰማን የለም።

ዓላማችን የገዛ ራሳችንን ድምፅ መስማት ካልሆነ በስተቀር ሁሌም ከገደል ማሚቶ ጋር ማውጋት አያስፈልግም። የገደል ማሚቶ ስንል የምንለውን የሚደግምና የሚያዳንቅ ሰው ማለታችን ነው። የሚያስፈልገው በተቃራኒ ዋልታ ላይ ወደቆመው ሰው ተጠግቶ የሚለውን ማዳመጥ ያስፈልጋል። የሚለውን አዳምጠን ምን ፈልገህ ነው? » ብንለው ከገደል ማሚቶ ውጭ የሚያዳምጠው ሰው እንዳለ ስለሚያስብ ከማነብነብ ወጥቶ ችግሩን በአግባቡ ያስረዳል። ስለሰማነውም በምላሹ ለመስማት ዝግጁ ይሆናል።

ጽንፍ የመያዝና እኔ ያልኩት ካልሆነ የሚል ግትርነት በሀገራችን የተለመደ የፖለቲካ ባህል ነው። ለአብነት ያህል በሁለት ብሔርተኝነት እርስ በርሱ እና በኢትዮጵያዊነት

መካከል፤ በሃይማኖቶች መካከል፤ በዘመናዊ ወይም ሀገር በቀል ዕውቀትን በማስቀደም፤ በርእዮተ ዓለሞች መካከል፤ በተማከለና ባልተማከለ የመንግሥት አስተዳደር ምርጫ፤ ሰው-ይይትና በኃይል አማራጭ መካከል፤ በዕርቅ ሰላም እስፈላጊነት እና የመሳሰሉትን መጥቀስ ይቻላል።

በመደመር ዕሳቤ በእነዚህና በሌሎችም አስፈላጊ ሀገራዊ ጉዳዮች ላይ ብሔራዊ መግባባት ለመፍጠር፤ አመክንዮ፣ ርትዕ፣ የአተገባበር ውጤታማነትን መሠረት ያደረገ የማቻቻል እና የሚዛናዊነት መርሕን መከተል ያስፈልጋል። ኢትዮጵያ በተለያዩ ጉዳዮች ላይ ጫፍ የረገጠ አስተሳሰብ ያላቸው ሰዎች ሀገር ናት። በታሪክ ጉዳይ ጫፍ ረግጠን አንዱ የአንዱን ተረክ ለመረዳት ቀርቶ ለማዳመጥ ዝግጁ አይደለም። ሐሳብን እንደግል ርስት ወስዶ እሱን ለማስጠበቅ ከመውተርተር ይልቅ ሐሳብ የሚቀያየር፣ የሚዋሐድ፣ የሚብሰለሰል ጉዳይ መሆኑን ተረድቶ ሐሳቡን ለማዳበር የሚሞክረው ሰው ጥቂት ነው። አንዱ የታሪክን ርግማን ብቻ፣ ሌላው የታሪክን ምርቃት ብቻ መስማት የሚፈልግ ከሆነ ልንግባባ አንችልም። አዲስ ዕውቀትን የምንሻው እና የምንቀሰለው የቀደመው ሐሳባችንን እንዲያጠነክርልን ብቻ ከሆነ ልንለወጥ አንችልም።

ሌላው ቀርቶ ለሀገራችን ብልጽግና የሚበጀንን መንገድ ለማወቅ እንኳን በምዕራባዊነትና በሀገር በቀልነት መካከል ሁለት የተራራቁ ጫፎች ፈጥረናል። ከፊሉ ዕውቀት ሰፈረንጅ አፍ ካልተነገረ የማይጸና የሚመስለው አለ። ከፊሉ ደግሞ ዕውቀት ከውጭ ማምጣትን እንደ ብሔራዊ ጥቃት ቆጥሮ “አካኪ ዘራፍ” የሚል አለ። ዕውቀት የሰው ልጆች የጋራ ሀብት መሆኑን ሳይገነዘብ ስገር በቀል ዕውቀት ብቻ ታጥሮ ዕድሜውን የሚያሳልፍም ጥቂት አይደለም። በሀገራችን በፖለቲካው፣ በማኅበራዊው፣ በኢኮኖሚው፣ ወዘተ ያሉን አመለካከቶች ሁሉ ዋልታ ረገጥነት ያጠቃቸዋል።

ዋልታ ረገጥነት በመደመር ውስጥ “መሰብሰብ” ን የሚያሰናክልና የሚገታ አስተሳሰብ ነው። በሀገራችን በተለያዩ አቅጣጫ ለብቸኝነትን ጉድለት ውስጥ የሚበሰብሱ ሐሳቦችንና ጉልበቶችን ሰብስቦ ወደ ወረትነት ለመቀየር ይቻል ዘንድ ዋልታ ረገጥነትን ማስወገድ ያስፈልጋል።

ዋልታ ረገጥነትን የሚያጠፋው አንዱ መፍትሔ መሠረታዊ የአስተሳሰብ ሽግግር ማድረግ ነው። የአስተሳሰብ ሽግግር ጎራ የለሽ የልኬት ዕይታን የሚያዳብር ነው። ይኸም ማለት ነገሮችን ለመረዳት የፈጠርናቸው የተቃርኖ ምድቦች አስተሳሰባችንን እንዳይቀፈድዱት ማድረግ ነው። የሰው ልጅ ነገሮችን በቀላሉ ለመረዳት ያመቸው ዘንድ እያንዳንዱን ጉዳይ በሁለት ተቃራኒ ጫፎች ከፍሎ ይመለከታል።

ነጭና ጥቁር፣ ክፉና ደግ፣ ጎበዝና ሰነፍ፣ ጠላትና ወዳጅ፣ አጭርና ረጅም፣ ወዘተ.... የሚሉ የሽላ ቡድኖችን ፍረጃዎችን ፈጥሮ ይንቀሳቀሳል። ለአረዳድ እንዲቀለን ያዳበርነው ይህ ነገሮችን በሁለት ተቃራኒ ጎራዎች የመክፈል ዘዴ በጊዜ ሂደት አስተሳሰባችንን ቀፍድዶ የልኬት ልማዳችንን ገድሎታል።

የልኬት ልማድ ጎራ የለሽ አስተሳሰብ ነው። ቁመት የሚለካው “ስንት ሜትር ነው?” በሚል ልኬት እንጂ አጭር ወይም ረጅም በሚል መደዴ ክፍልፋይ አይደለም። ወደ እውነቱ በደንብ የሚያስጠጋን ይህ ዕይታ ነው። አለበለዚያ መፍትሔያችን ሁሉ የእግር ልኬትን ሳያውቁ “እግሬ ትንሽ ነው” ወይም “እግሬ ትልቅ ነው” በሚል ብቻ ጫማ እንደመግዛት ነው። ነጭ ወይም ጥቁር ከማለት ይልቅ የጥቁረትን መጠን መለካት፣ ክፉ ወይም ደግ ከማለት ይልቅ የክፋቱን መጠን መለካት ወደ እውነቱ የበለጠ ያቀርባል። ነገሮችን የሚለያያቸው የይዘታቸው መጠን እንጂ መሠረታዊ የተፈጥሮ መቃረን አይደለም። ክፉነት ለዚህ ወይም ለዚያ ሰው አንሥተን የምንለጥፈው ታርጋ አይደለም። ሁላችንም ከፋት አለብን። የክፋት መጠኑ የሚለያይ ሰው እንጂ ክፉ የሚባል ሰው የለም። በሁሉም መስክ ዕይታችን በልኬት ላይ የተመሠረተ ከሆነ ነገሮችን ለመለወጥ አይቻልም።

በልኬት ላይ ሳልተመሠረተ የጎራ ምደባ ነገሮችን ለመለወጥ አንችልም፤ ምክንያቱም አንዴ ጠላት ብለን በጎራ የለየነውን ሰው ወዳጅ ልናደርገው አንችልምና ነው። ስለዚህም የለውጥ አስተሳሰብ ምንጩ ነገሮችን በጎራ የለሽ ዕይታ መመልከት ነው። ጎራ የለሽ ዕይታ ከቋንቋ ጋር የተሳሰረ በመሆኑ በቀላሉ የሚወገድ ነገር አይደለም። በጊዜ ሂደት ከጎራ ምደባ የሚመነጨ ቃላትን እያጠፋን በምትኩ ጎራ የለሽ የልኬት ቋንቋን እስክንተካ ድረስ ቃላቱን ነገሮችን ለመረዳት ልንጠቀምባቸው እንችላለን። የሰው ልጆች 4ቀንና ሌሊት» ከሚሉት ዕሳቤዎች ወጥተው ጊዜን በሰዓት መለካት እንደቻሉት ሁሉ በጊዜ ሂደት ሐሳቦቻችንን ሁሉ በልኬት የማየት ችሎታችን መጨመሩ የማይቀር ነው። አሁን ጥያቄያችን “ንግግር ወይስ አልነጋም?” ከሚል ተሻግሮ “ስንት ሰዓት ሆኗል?” ወደሚል የልኬት ቋንቋ እንደ ተቀየረው ሁሉ፣ በጊዜ ሂደት ከጎራ ምደባ የሚመነጨውን ሥያሜ ቃሎቻችንን እያሻሻልናቸው እንመጣለን። በቃላት ጉዳይ ላይ የምናደርገውን ማሻሻል ቢያንስ ፖለቲካችንን ሲያውኩት የኖሩትን ምደባ ቃላትን በማስወገድ ልንጀምር እንችላለን።

ባለፉት ጊዜያት በተለይም ከ1960ዎቹ የተማሪዎች እንቅስቃሴ በኋላ መድረኩን የተቆጣጠሩት የፖለቲካ ቃላትና አገላለጾች የሆነ ቡድንን ለማሸማቀቅ በሚውሉ ቃላት የተሞሉ ናቸው። ትምክህተኝነት፣ ጠባብነት፣ ፀረ ሰላም፣ ፀረ ልማት፣ ፀረ ሕዝብ፣ አድኃሪ እና የመሳሰሉት ቃላት ለዲሞክራሲያዊ ንግግር የማይመቹና መቀራረብን ሳይሆን መራራቅን የሚያመጡ ናቸው። በመሆኑም “ቃል እንደሚገድል፤ ቃል እንደሚያድን” ተገንዝበን እንዲህ ዓይነት የጎራ ምደባን የሚገልፁና ቅራኔን የሚያባብሱ ቃላትን በማስወገድ ብንጀምር መልካም ነው።

በጎራ የለሽ ዕይታ ላይ የቆመ ሥርዓት ለመዘርጋት ሌላ የሚያስፈልገን ነገር በውይይትና በክርክር ባህላችን መካከል ሚዛን መጠበቅ ነው። ክርክር በአንድ ሀገር ውስጥ አዲስ ሐሳብ እንዲመነጭ እና የሐሳብ አማራጮች እንዲሰፉ በማድረግ በኩል

ትልቅ ሚና የሚጫወት ነው። በክርክሩ ሂደት ውስጥ ሰዎች ሐሳባቸው ተቀባይነት እንዲያገኝ በሚሰበሰቡት ማስረጃ እና በሚያደርጉት ጥረት ውስጥ የሚኖረው የአእምሮ ውጥረት አዲስ ነገር መፍጠሩ አይቀርም። የመድበለ ፓርቲ ዲሞክራሲ ሰብዙ ሀገራት በተለይም በምዕራቡ ዓለም በክርክር ባህል ላይ የቆመ ነው። ሂደቱም አዳዲስ ሐሳቦችን ለማመንጨትና የሐሳብ ሚዛንን ለመጠበቅ ትልቅ አስተዋጽኦ አለው። የምዕራቡ ዓለም “ለቅራጥሳዊ ባህል” በዚህ የክርክር ልማድ ላይ የተገነባ ነው ተብሎ ይታመናል።

ነገር ግን ክርክር ሥልጡን መንገድን ካልተከተለ መፍትሔ ከማምጣት ይልቅ የሚያበላሻቸው ጉዳዮች አሉ። በተለይም እንደ ኢትዮጵያ ባሉ የዲሞክራሲ ባህል ባልዳበረባቸውና ቅራኔዎች ገና ባልሰከኩባቸው ሀገራት ላይ ከብሔራዊ መግባባት ላይ ለመድረስ እና ዲሞክራሲው በእግሩ ቆሞ እንዲሄድ ለማድረግ ከክርክር የበለጠ ውይይት የተሻለ የመግባባት ዕድል ይፈጥራል። የክርክር ዕቅዳዎችን ደካማ በመሆኑና አዲስ ሐሳብ የመፍጠር ልምዳችን ገና በተገቢው መጠን ያላደገ በመሆኑ ክርክራችን ሐሳብ ከማመንጨት ይልቅ ወደ እልህና ኩርፊያ የሚመራን ሆኗል። ይኸም ዋልታ ረገጥነታችንን በማባባስ ወደ ገደል እየመራን ነው።

ስለዚህም ውይይት ላይ ትኩረት ሰጥቶ መሥራት አስፈላጊ ነው። የምሥራቁ ዓለም “ኮንሬቭሪየላዊ ባህል” በውይይት ልማድ ላይ የተገነባ ነው ተብሎ ይታመናል። ነገር ግን ውይይት ምንም እንኳን አሳሳቢ ችግርን ለመፍታት ጥሩ መንገድ ቢሆንም ከክርክር የሚፈልቁ እንግዳ ሐሳቦችን ለማግኘት ደግሞ አይጠቅምም።

ስለዚህም ጎራ የለሽ ዕይታን ውጤታማ በሆነ መንገድ ለመገንባት በክርክርና ውይይት ከረትና ልቀት የተፈተለ ንግግር ያስፈልገናል። ይህም ከራሳችን ሐሳብ የተሻለ ሌላ ሐሳብ ሊኖር እንደሚችል ዐውቀን የመጠባበቂያ ክፍተት እንድንተው ያደርገናል። የያዝነው ሐሳብ ልክ ነው ብለን ለሌላ ሐሳብ ስራችንን ጠርቅመን እንዳንዘጋ ያደርጋል። የምናልባት ምኅዳር መካከል እንድንተው ያደርጋል።

ጊዜ-ታካኪነት

ሌላው የመደመር ዕንቅፋት የሆነ የአስተሳሰብ ችግር “ጊዜ ታካኪነት” ነው። ጊዜ ታካኪነት በትናንት፣ በዛሬ፣ ወይም ደግሞ በነገ ላይ ብቻ የማተኮር አባዜ ነው። በጊዜ ዕይታችን ከሦስቱ አንዱን ብቻ መርጠን ሁሌም ሐሳባችን ያንን ጊዜ የሚታከክ ከሆነ ወደ እውነቱ ለመቅረብ እንቸገራለን። ጊዜ ታካኪነት እንደ ርእሰ ጉዳዩ የሚለያይበት አጋጣሚ ብዙ ነው። በዚያው ልክ ደግሞ አጀንዳው ምንም ይሁን ምን በሁሉም ጉዳይ ላይ ጊዜ መርጦ የሚሸነጥ ነው።

አንዳንድ ሰው ሐሳቡና ንግግሩ ሁሉ ትናንትን የሚታከክ ነው፤ ሌላው ደግሞ ሁሉን ነገር በዛሬ መነጻር የሚመለከት ነው፤ አንዳንዶች ደግሞ ስለ ነገ ብቻ የሚጨነቁ ናቸው። ትናንትን፣ ዛሬን እና ነገን አስተሳሰብ የማይመለከትና አንዱን የጊዜ ሰሌዳ ብቻ መርጦ

ያንን ሲታከክ የሚኖር ሰው ወደ እውነቱ አይቀርብም። ስለ ትናንት ገድል ብቻ እያወራን ውለን ማደር ዛሬንና ነገን እንዳናስተውል ያደርገናል። በተመሳሳይ ስለ ትናንት ሙሾ እያወረድን ዘመናችንን ከጨረስነው የዛሬንና የነገን መከራ ሳንጋፈጥ በትናንት ተውጠን እንድንቀር ይይዘናል። ትናንት ከድክመቱ የሚሰጠንን ትምህርትና ከጥንካሬው የሚያወርሰንን ወኔ ይዘን ከዛሬና ከነገ ጋር አስተሳሰረን ካልተጠቀምንበት ወደ ቁልቁለት ይወስደናል።

ሁሉ ነገራችንን ከትናንት ለመቅዳት መሞከርና ዛሬያችንን ወደ ትናንት መጎተት ዕድሜን አለማወቅ ነው። ከዚች አጭር ዕድሜያችን ላይ ትናንትን እያመነዝክን ልንኖር ከሞከርን የተሰጠንን ዕድሜ ምኑን ኖርንበት? ከትናንት መማር እንጂ ትናንትን መቀየር አይቻልም። ትናንትን የመቀየሪያ ምርጫ መፍትሔ ዛሬን አስተካክሎ መሥራት ነው።

በሌላ በኩል በዛሬ ላይ ብቻ ያተኮረና ነገሮችን በዕለታዊ መነጻር ብቻ የመመልከት አዝማሚያም ሰብዙዎቻችን ዘንድ ይስተዋላል። በዛሬ ድክመታችን ላይ ብቻ ማተኮር ውዝፍ ሥራ እንዳለብን መዘንጋት ነው። ትናንት ሳንሠራው ቀርተን ሲጠራቀም ቆይቶ አሁን ላይ የደረሰ ብዙ ውዝፍ ሥራ አለብን። የዛሬን ችግር የምንፈታው ውዝፍ ሥራችንን በፍጥነት በማቃለል ከሌሎች ጋር ተወዳዳሪ ሊያደርገን የሚችል አዎንታዊ ተዛማጅ ተጽዕኖ ያለው ዘዴ ስንከተል ነው። ተዛማጅ ተጽዕኖ ስንል በአንድ ጉዳይ ላይ የምንሠራው ሥራ በተዘዋዋሪ ሰሌዎች ጉዳዮች ላይም ለውጥ የሚያመጣ ሲሆንና “በአንድ ድንጋይ ሁለት ወፍ” ለመምታት የሚያስችል አቋራጭ መንገድ ሲፈጥር ነው።

ሰው የትናንት ተጽዕኖ አለበት። የጠባያችን፣ የማንነታችን እና የሰብእናችን ምንጩ ከኋላ ነው። አስተዳደራችንና ሥርዓታችን ከትናንት የሚመዘዝ ነገር አላቸው። ትናንትን አንጥሮ ማወቅ፣ እነዚህን ተጽዕኖዎች ለይቶ በጎውን ለመውሰድና አረሙን ለመንቀል ይጠቅመናል።

በሀገራችን የምንኮራባቸው ለዛሬ ተምረን ልንጠቀምባቸውና ለሌሎች አሳይተን ልናተርፍባቸው የምንችልባቸው ታሪካዊ ትሩፋቶች አሉን። ለዘመናት የዳበረ ዕውቀት፣ ቱባ ባህል፣ ከተፈጥሮ ጋር የተሰማማ የአኗኗር መንገድ፣ የእርስ በርስ መስተጋብር፣ እምቢ ባይነትና ለነጻነት ሟች መሆን፣ ሀገርን መውደድና ሥነ ምግባራዊ አኗኗር ከትናንት የምንወስዳቸው ናቸው። በተቃራኒ ደግሞ ዐውቀን ልናርማቸው የሚገቡን የአመለካከት፣ የአሠራር፣ የልማድ፣ የአተራረክ፣ ወዘተ... የትናንት ጉዳዮች አሉን። “ሁሉም ነገር ድር ቀረ” ዓይነት ብሂሎቻችን ዛሬ የሚደረግ ነገር ሁሉ የማይጥመው አስተሳሰብ መገለጫዎች ናቸው።

ሀገራችን ብዙ ዘመናዊ ጉዳዮችን የጀመረችው ከሌሎች በርካታ የዓለም ሀገራት ዘግይታ ነው። በሀገራችን የተስተዋሉና እየተስተዋሉ ያሉ ውስብስብ የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ፣ የማኅበራዊ እና የደህንነት ችግሮች ወይም ፈተናዎች ለዘመናት የተከማቹ ውዝፍ ሥራዎቻችን ናቸው። ለዘመናት በተሳሳተ ፖሊሲና ተቋማዊ አደረጃጀት

ምክንያት ሳይሠራ የቀረ የትምህርት፣ የጤና፣ የኤሌክትሪክ፣ የትራንስፖርት ወዘተ... መሠረተ ልማቶችና ጠንካራ ተቋማት ያለመኖር ለድህነታችንና ኋላ ቀርቦታችን ያደረገው አስተዋጽኦ በቀላሉ የሚገመት አይደለም።

የዲሞክራሲ አለመዳሰር፣ የትምህርትና ሚዲያ ሥርጭት አለመስፋፋት፣ በተቋማት ውስጥ የሞያ ተገባርነት አለመገኘት፣ የዜጎች ንቃተ ጎሊና አለመዳበር፣ የባለ ሥልጣኖች የሥልጣን አተያይ መዛነፍ፣ የፖለቲካ ፓርቲዎችና ምሁራን ጠንካራ አለመሆን፣ የሲቪል ተቋማት ተሳትፎ ዝቅተኝነት፣ የኢንዱስትሪና የከተማነት አለመስፋፋት ወዘተ... የተከማቹና ብዙ ሥራ የሚጠይቁ የዚህ ትውልድ ዕዳዎች ናቸው።

ይኸንን ሁኔታ ዘንግቶ የነገሮችን ጥንካሬም ሆነ ድክመት ከዛሬ ብቻ የሚመነጭ አድርጎ ማሰብ እና ድልንም ሆነ መደነቃቀፍን የዛሬ ውጤት ብቻ አድርጎ የመመልከት አባዜ በብዙ ሰዎች ዘንድ ይስተዋላል። ለምሳሌ፡- ድህነታችን ያልተቀረፈው ዛሬ ባለብን ድክመት ብቻ ሳይሆን ብዙ የተበላሹ ትናንቶችም ስላሉን ነው። በአስተሳሰብና በባህል፣ የአሠራርና በአስተዳደር ለድህነት ምቹ ሁኔታ የሚፈጥሩ መደላድሎች ሳይጠረጉ ከርመዋል። በሌላ በኩል በዲፕሎማሲው ላይ የምናሳያቸው ስኬቶች የዛሬ ጥንካሬያችን ውጤት ብቻ ሳይሆኑ ትናንት ያከማቸው የዲፕሎማሲ ወረት ስላለን ጭምር ነው።

ስለዚህም ነገሮችን ሁሉ ከዛሬ ጋር ብቻ ማያያዝ እና ችግሮችንም ሆነ ስኬቶችን የዛሬ ውጤት ብቻ አድርጎ ማሰብ ወደ እውነቱ አያቀርበንም። ይኸ በዕለቱ የአየር ሁኔታ ላይ ብቻ ጥገኛ የመሆን አስተሳሰብን “ዕለታዊነት” እንለዋለን። ዕይታችን ከወቅታዊ ድሳሴ ብቻ የሚቀዳ ከሆነ ዕለታዊነት እያጠቃን እንደሆነ ልናስተውል ይገባል። ዛሬ፣ የትናንትና የነገን ሚዛን ማስጠበቂያ ካልሆነ ብቻውን ሲቆም ይዛነፋል።

በሀገራችን ብዙ የዕይታ ተጽዕኖ የሌለው ነገ ነው። ስለ ነገ የማሰብ ልማዳችን ብዙ የሚባል አይደለም። ከነገ አንጻር የሚቀረጸው ዕይታትን ከሌሎች ዕይታዎች ጋር ተሳስሮና ተመጣጥኖ መዳበር አለበት። ነገር ግን ነገ ላይ መቸንከርም የራሱ ጣጣ አለው። ሕይወትን ስነ መነጻር ብቻ ለመመልከት መሞከር በአንድ በኩል ባዶ ሕልመኝነት፣ በሌላ በኩል ቀቢፀ ተስፈኝነት ነው።

ተስፋ አስፈላጊ ነው። ሕይወትን በተስፋ መነጻር ብቻ መመልከት ግን በዕድሜ መጫወት ነው። ተስፋ ከዛሬ እውነትና ከትናንት እምነት ጋር ካልተናበበና ካልተዋዋጠ ዕድሜን አስይዞ የመጫወት አደገኛ ቁማር ነው።

ከሕልምም ከፊደልም ገበታ የራቁ ልጆቻችንን ይዘን ተስፋ ልንመግባቸው አንችልም። ተስፋ ላይ ተለጥፈን የማናልፋቸው እንቅልፍ የሚነሡ ጉዳዮች አሉብን።

በሌላ በኩል “ቀቢፀ ተስፈኝነት” የበለጠ አደገኛ በሽታ ነው። ቀቢፀ ተስፋ ከጊዜ ታካኪነት አዝማሚያዎች ሁሉ እጅግ አስከፊው ነው። የሞት ጉርብትና ነው። የዛሬውን ጉልበታችንን የሚያጠነክር፣ ከትናንት የወኔ ስንቅ የሚቀበል የተስፋ መነጻር ነው

የሚያስፈልገን። ትናንትን ከዛሬ ጋር ፈትለን ከሕልማችን ሰም ውስጥ ስንካከረው ነው ተስፋችን ጧፍ ሆኖ ጨለማውን የሚያሻግረን።

በጊዜ ላይ ያለን ዕይታ በአንድ የጊዜ ክብብ ውስጥ የተለጠፈና አንዱን የጊዜ ጥግ የሚታከክ እንዳይሆን መነጻጽን መወልወል ያስፈልጋል። የትናንትን ውዝፍ ሥራና ወረት፣ ከዛሬ ድክመትና ጥንካሬ እንዲሁም ከነገ ተስፋና ሥጋት ጋር እያናብብን ካልተመለከትነው ጊዜ ታካኪነት ዋጋ ያስከፍላል። ጊዜ ታካኪነት ለመደመር ትልቅ እንቅፋት የሚሆንበት ዋናው ምክንያት “ማከማቸት” ነው የሚቃረን አስተሳሰብ በመሆኑ ነው። በሀገራችን የጉድለት ስሜትና የምልዓት ስሜት ያላቸው ሰዎች ከብቸኝነትን ጉድለት ለመውጣት የሚያስችላቸውን ሁኔታ አልፈጠሩም።

አእምሯቸውን በፋክክር የጠመዱ ሰዎች የጉድለት ስሜታቸው የሚያይል ሲሆን ትናንት አልጠቀመንም ብለው ስለሚያስቡ በትናንት ላይ ከመጨመር ይልቅ ትናንትን አፍርሰው እንደ አዲስ መጀመር ይፈልጋሉ። እነዚህ ሰዎች በተለምዶ “ተራማጅ” ተብለው የሚጠሩ ናቸው። ነገር ግን ርምጃቸው እንደ አዞ መንገድ የትናንትን ዱካ እያጠፋ ስለሚሄድ ጉዟቸው ከድክድክ የሚያላቅቅ አይደለም። ተራማጆች የትናንት ታካኪዎች ናቸው፤ ንግግራቸው ሁሉ ስትናንት ላይ የሚያጠነጥን ነው። በመሆኑም ትናንት በተሠራው ላይ እየጨመሩ ከምችት ከመፍጠር ይልቅ ትናንትን ለማፍረስ ስለሚረጉ ወረት ለማካበት አስቸጋሪ ይሆናል።

በአንጻሩ ስለትብብር የሚያቀነቅኑ ሰዎች ደግሞ የምልዓት ስሜታቸው ስለሚያይል ትናንት እንዳለ እንዲቀጥልና ዛሬ ላይ ምንም ነገር እንዳይጨመርበት ይወተውታሉ። እነዚህ ሰዎች ደግሞ በተለምዶ “ወግ አጥባቂ” ተብለው ይጠራሉ። ወግ አጥባቂዎች ትናንት እንዳለ እንዲቆይና ዛሬ ላይ ምንም ነገር እንዳይጨመርበት ስለሚፈልጉ ከምችት ለመፍጠርና ወረት ለማካበት አስቸጋሪ ይሆናል።

ስለሆነም ከምችትን በማሳደግ መደመርን ዕውን ለማድረግ ከእነዚህ ጊዜ ታካኪ የአስተሳሰብ ዝንባሌዎች መላቀቅ ያስፈልጋል።

አቅላይነት

ሌላው ሁለንተናዊውን ትልቁን ምስል የጋረደው የአስተሳሰብ ችግር አቅላይነት ነው። አቅላይነት ነገሮችን በየብልታቸውና በአንድ ላይ ከነውስብስብነታቸው ለመረዳት ከመሞከር ይልቅ ነገሮችን በቀላል መንገድ ለመረዳት መሞከር ነው። አቅላይነት በብዙ ዓይነት መልክ ሊገለጥ ይችላል። ነገር ግን ሁሉም የአቅላይነት ሙከራ ስለነገሮች ቁንጽል ዕይታ በመያዝ የሚጠናቀቅ ነው።

የአቅላይነት አንዱ መልክ የተበጣጠሰ ዕይታ ነው። የተበጣጠሰ ዕይታ ነገሮችን በተነጣጠለና ትርጉም በማይሰጥ መንገድ መመልከት ነው። ብዙ ዕይታዎቻችን

በተበጣጠሰ ዕይታ የተጠረነፉ በመሆናቸው የነገሮችን መጨረሻና ድምር ተጽዕኖ ለመረዳት ይከብደናል። አንዳንዴ ምን እየሠራን እንደሆነና ወዴት እንደሚያደርሱን ለመገንዘብ የሚቻለን ዕይታችን ብጥስጣሽ ስለሚሆን ነው። አሁን የምንሠራው ሥራ ቀደም ብሎ ከተሠራውና በኋላ ከምንሠራው ሥራ ጋር ምን እንደሚያገናኘው ሳናውቅ ከሠራነው ወደ ግብ ሊያደርሱን አይችልም።

በድርጊቶቻችን መካከል የምክንያትና ውጤት ትስስር መኖሩን ማወቅ ይኖርብናል። ሆኖም በድርጊትና ውጤት መካከል የሚኖረውን ትስስር ማወቅ ብቻ በቂ አይደለም። ምክንያትና ውጤትን እንደ ወንዝ በአንድ አቅጣጫ ብቻ የሚፈስ ነገር እድርጎ መመልከት ስለ ነገሮች ሙሉ ሥዕል አይሰጠንም። የሀገራችንን ኋላቀርነትና የማደክደክ ጉዞ ውስጠ ምስጢሩን ለመረዳት በእያንዳንዱ የሀገሪቱ ዱካዎች መካከል እንደ ድር እርስ በርሱ የተያያዘ ግንኙነት መኖሩን መረዳት ያስፈልጋል።

የትምህርት መስክ ውድቀት ሲያጋጥምን በጤናው፣ በግብርናው፣ በኢንዱስትሪው፣ በሌላውም መስክ ላይ ተጽዕኖ ስለሚያሳድር መላው ሥርዓቱን ሊያናጋው ይችላል። ስለዚህም የሕዝባችን ጤና የሚጓደለው በጤናው መስክ ላይ የምንሠራቸው ሥራዎች ስለደከሙ ብቻ ላይሆን ይችላል፤ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት ለጤና ዘርፉ ብቃት ያላቸው ሐኪሞች ስላላቀረቡለት ሊሆንም ይችላል።

አንድን ጉዳይ ስናይ ታሪካችንን፣ ባህላችንን፣ ልማዳችንን፣ እምነታችንን፣ አብረን ካላየናቸው በአንድ እጅ ማጨብጨብ ይሆናል። አካባቢና አየር ንብረት በሁሉም ጉዞዎቻችን የየራሳቸው ድርሻ ነበራቸው፤ አላቸውም። ዛሬ የያዝናቸው ተፈጥሯዊ ቅርጾችና ማንነቶች ከአካባቢና ከአየር ንብረት ጋር የተያያዙ ናቸው። ለዚህ ነው ነጥሎ መመልከት ችግር እንጂ መፍትሔ የማይወልደው።

ሁሉም መስኮች በምክንያትና ውጤት ስንሰለት የተጠላለፉ በመሆናቸው ጥልፍልፉን በአግባቡ መረዳትና ስለ አጠቃላይ ሥርዓቱ ሙሉ ሥዕል መያዝ ያስፈልጋል። ይህም ከባለ አንድ አቅጣጫ ዕይታ ይልቅ የሥርዓትን ዙሪያ ጥምጥም ለማየትና ለመተንበይ የመሞከርን አስፈላጊነት የሚያሳይ ነው። ይህ የሥርዓትን ዙሪያ ጥምጥም የመረዳት ጉዳይ እጅግ አንገብጋቢ የሚሆነው ከተደፈቅንበት ዘርፈ ብዙ ኋላ ቀርነት በአጭር ጊዜ ለመውጣት ስስ ብልቶችን ለመለየት ስለሚጠቀመን ነው። ተዛማጅ ተጽዕኖ የሚያመጡልንን የሥርዓቱ ስስ ብልቶች እየለየን ሥርዓቱ በአቋራጭ ከኋላ ቀርነት እንዲወጣ ካላደረግን ውዝፍ ሥራው ተደርምሶ ይውጠናል።

አንዱ የመደመር ገጽታ ነገሮችን ነጥሎ ከማየት ይልቅ ሙሉውን በአወቃቀርና በአሠራር ተጣምረው ለማየት መቻልም ነው። ያልተያያዘና ያልተደጋገፈ የሕይወት እውነታ ማግኘት አስቸጋሪ ነውና። ለዚህም ነው መደመር አቅላይ ሊሆን የማይችለው።

የአቅላይነት ዕይታ ሌላኛው መልክ የማሳበብና የማላከክ አዝማሚያ ነው። ከፊሎቻችን የችግራችንን ሁሉ መነሻ የፖለቲካ ችግር ልናደርገው እንፈልጋለን።

ሌሎቻችን ደግሞ የችግሮቻችን ሁሉ ምንጭ ባህል ነው እንላለን። ሌሎቻችን እምነታችንን እንወቅሳለን፤ ሌሎቻችን ታሪካችንን፤ ሌሎቻችን መሪዎቻችንን እንከሳለን፤ ሌሎቻችን ያለንበትን አየር ንብረት፤ ሌሎች መልክዳ ምድሩን፤ ሌሎች ብዝሃነታችንን፤ ሌሎች ደግሞ የፈጣሪና የቀደመ ትውልድ ርግማንን እንወቅሳለን። አሁንም እንዲህ ዓይነት ዕይታዎች የሥርዓትን ውስብስብነት ከመዘንጋት የሚመጡ ናቸው።

ሰኢኮኖሚ፣ በፖለቲካ፣ በባህል፣ በእምነት፣ በተፈጥሮ ሀብት፣ በታሪክ፣ በአየር ንብረት፣ በመልክዳ ምድር፣ ወዘተ... መካከል ከፍተኛ መስተጋብርና የምክንያትና ውጤት ግንኙነት አለ። የሁሉን ችግርም ሆነ መፍትሔ መነሻ ከአንድ ጉድጓድ እንደሚፈልቅ አድርጎ ማሰብ ከሥርዓቱ ውስብስብነት ለመራቅ የሚደረግ የአቅላይነት ሙከራ ነው። አላካኪነት ብዙውን ጊዜ አንድን ጉዳይ ብቻ በጥልቀት በማወቃችን የሚመጠ የአስተሳሰብ ችግር ነው።

በደንብ ያጠናነውና ያወቅነው ነገር ሁሉን ነገራችንን እንደሚወስን የማሰብ አዝማሚያ አለ። ፖለቲካን ብቻ በደንብ ሲያጠና የኖረ ሰው ፖለቲካን የሁሉ ነገር ወሳኝ ያደርገውና ፖለቲካዊ አላካኪነትን ሊያዳብር ይችላል። ኢኮኖሚን ብቻ ሲያጠና የኖረ ሰው ደግሞ ኢኮኖሚያዊ አላካኪነትን ያዳብራል።

ሌላኛው የአቅላይነት ዕይታ መገለጫ ፡«ሐሳባዊነት» ነው። ሐሳባዊነት ራሳችን ለፈጠርነው የሐሳብ መስመር ማሸገገና ነው። አንድ የሐሳብ መስመር ከሳሉ በኋላ ያችን ለመከተል የሚደረግ መፍጨርጨር ነው። ሐሳባዊነት የርእዮት መስመራችንን ለማስተካከል አስፈላጊ ቢሆንም በሌላ በኩል ነቢር ነብስ ዕይታ ያስፈልገናል። 44ነቢር ነብስን ዕይታ ከሐሳባዊ መስመር ባሻገር ከነባራዊ ሁኔታ ላይ ተነሥቶ ጉዞን የመንደፍ አስተሳሰብ ነው። ከተነከርንበት አረንቋ የሚያወጣንና ለተወሳሰሰው ችግራችን መፍትሔ የሚሆነው ይህ የንቁነት ዕይታ ነው። ሐሳባዊነት ያሰንፋል። ሕይወትን ወደ አንድ መስመር ሰብስቦ የሚመለከት አቅላይ አመለካከት ነው። ጉዞን እያዩ የማስተካከል ነቢር ነብስ ዕይታ ያስፈልገናል። እየሰበሰቡ፣ እያከማቹ እና እያካበቱ ለመሄድ ነባራዊ ሁኔታን ማንበብና ጉድለትን እየሞሉ መሄድ ይጠይቃል።

ነቢር ነብስ ዕይታ የተግባራዊነት ርትዕን መከተል ነው። በሀገራችን የሚንቀሳቀሱ የትኞቹም የፖለቲካ ኃይሎች የፖለቲካና የኢኮኖሚ ፕሮግራም፣ ርእዮተ ዓለም፣ የፖሊሲ ሐሳብም ሆነ ተዋስኦ ተጨባጭ የሀገሪቱን ሁኔታና ችግር የተረዳ መሆን ይርበታል። በቀላሉ ሊተገበር የሚችል እና ቢተገበር ዘላቂ መፍትሔ ሊያመጣ የሚችል መሆን ይጠበቅበታል። በውጤቱ ተዛማጅ፣ ተመጣጣኝ እና የሚያደግ ተጽዕኖ ሊያመጣ የሚችል ቢሆን ተመራጭ ነው። በመሆኑም የመደመር ዕሳቤ ነቢር ነብስ መርሕ እነዚህን ፍላጎቶች የሚመልሱ አማራጭ ሐሳቦች በሀገራችን የፖለቲካዊ ኢኮኖሚ መድረክ እንዲቀርብ የሚጎተጉትና የሚኮረኩር ነው።

የሀገራችንን ሁኔታ ዝም ብሎ ከሌላ ሀገር ተጨባጭ ሁኔታ የመጡ አመለካከቶችን ወይም ርዕዮቶችን የሙጥኝ በማለት አይፈታም። በአንድ መነጻር ብቻ ሁሉን ነገር ለመፍታት መሞከር ውጤቱ ውድቀት ነው። እስካሁን የሄድንበት መንገድም የሚያሳየን ይህንን ነው። የሀገራችን ሁኔታ እጅግ ውስብስብ ስለሆነ ዝም ብሎ ጥቅል በሆነ አቅላይ አመለካከት ሊፈታ የሚችል አይደለም።

ከችግሮቹ ጋር ተመጣጣኝ የሆነ ሀገር በቀልና የሌሎች ሀገሮች ተሞክሮዎች የተቀመረበት መሬት የረገጠ መፍትሔ ይፈልጋል። ይህ በጥቅል አመለካከት መነሻውና መሠረቱ ሀገራዊ ሁኔታው እና በሀገሪቱ ውስጥ የቆዩ ሀገር በቀል አመለካከቶችንም መሠረት ያደረገ መሆን ይኖርበታል። የፖሊሲ አማራጮችን የምንለካው ከአጠቃላይ ርዕዮተ ዓለማዊ አቅጣጫ ተነሥተን ብቻ ሳይሆን፤ በተጨማሪም እየገጠሙን ላሉ ችግሮች መፍትሔ ይሆናሉ ወይ? ከሚለው መፍትሔ የሚሻ ተግባራዊ አመለካከት መሆን ይገባዋል። የፖለቲካዊ ኢኮኖሚ መፍትሔ ትክክለኛነት የሚረጋገጠው ስተጨባጭ የገጠመንና ተመርምሮ የተለየ ችግር የሚፈታ ሆኖ ሲገኝ ነው። ይኸም ሆኖ በመፍትሔነት የሚወሰዱ አማራጮች ራሳቸው ከአንድ አጠቃላይ ትክክልና ትክክል ያልሆነ ከምንለው መለኪያ በመነሣት ሊሆን ይችላል።

ለአብነት ያክል ነጻነት የሰው ልጅ ተፈጥሯዊ ማንነት ነው፤ ከሚለው ጥቅል ሜታፊዚካዊ አተያይ በመነሣት የሊበራል አቀንቃኞች የሰው ልጅ የዜግነት መብት መከበር አለበት የሚል ሐሳብ ያራምዳሉ። ከሰው ልጅ ክብር አንጻር ይህ ሊደገፍ የሚችል አቋም ነው። ይህ አቋም ከሰብአዊ ክብር አንጻር ሲደገፍም፤ ለሰብአዊ ክብር የሚኖረው ተቀባይነት በመሠረታዊነት የሚመነጨው ነጻነቱ የተከበረ ዜጋ፤ ለማኅበረሰባዊ ብልጽግና የሚኖረው አዎንታዊ አስተዋጽኦን ከግንዛቤ በመከተት ነው። ሰብአዊ መብትን መደገፍ ያለብን ከሞራላዊ መርሕ አንጻር አሳማኝ በመሆኑ ብቻ አይደለም። ነጻነት ተፈጥሯዊም ሆነ አልሆነ፤ የሰው ልጅ ነጻነቱ ሲከበር የሚያገኘው የአስተሳሰብ ነጻነት ሰብአዊ እምቅ ዐቅምን አሟጦ እንዲጠቀም ያስችላል። ሰብአዊ መብቱ የተከበረ የሰው ልጅ ራሱንና ማኅበረሰቡን ለማሻሻል ይጠቅማል ከሚል መነሻ ነው።

በአንጻሩ ይህ ነጻነት የሚያስገኘው ማኅበረሰባዊ ጥቅም ሚዛኑ ጎሎ ማኅበራዊ ጥቅምና ክብርን የሚጎዳ ሆኖ ሲገኝ አስፈላጊውን ገደብ ሊጣልበት ይችላል። እኩልነትንም በተመሳሳይ ተጨባጭ ከሆነ ማኅበራዊ ጠቀሜታው አንጻር ልንደግፈው እንችላለን። ይህ ከመርሕ አንጻር ትክክል ነው። “እውነት” ወይም “ትክክል” የምንለው ነገር እንደዚህ ካለው ተጨባጭ ውጤት በመነሣት የምንለካው መሆን አለበት።

ሙያን መናቅ

እኛ ኢትዮጵያውያን ስለሥራ እና ስለሞያ ያለን አተያይ ሰተቃርኖ የተሞላ ነው። የድህነታችን ምንጩ፣ በክህሎትና በቴክኒክ ዝቅ የማለታችን መንሥኤው እና የምርታማነታችን አለማደግ ምክንያቱ ከዚህ፣ በሞያና ሥራ ዙሪያ ካለብን የተቃርኖ ዕይታ ችግር የተነሣ ነው።

ምንም እንኳን በአባባል ደረጃ “ሥራ ለሠራው፣ እሾህ ላጣሪው” ፣ “ሥራ ክቡር ነው” ፣ “የሞያ ትንሽ የለውም” ፣ “ሥራ ካልሠራችሁ፣ የት ሊገኝ ምሳችሁ” ፣ “ሥራ ያጣ ገበሬ፣ ጨው የሌለው በርበሬ” ፣ ወዘተ የሚሉ ጥሩ ምሳሌያዊ ንግግሮችን ብንደጋግምም ወደ ዕለት ተዕለት ሕይወታችን ስንመጣ ግን ሞያን የምናከብር ሳይሆን የምንንቅ መሆናችን ግልጽ ነው። በኢትዮጵያ ረዥም ታሪክ ውስጥ ለሚሠራ ሰው የሚሰጠው ግምት ከአዎንታዊነት ይልቅ አሉታዊነት የተጫነው ነበር። የእጅ ጥበብ ባለሞያን “አንጥረኛ፣ “ሱዳ” ፣ “ካይላ” ፣ ነጋዴን “መጫኛ ነካሽ” ፣ አርሶ አደርን “አፈር ማሽ” ፣ አርብቶ አደርን “ዘላን” ፣ ዘፋኝን “አዝማሪ” ፣ መድኃኒት ቀማሚን “ሥር በጣሽ” ፣ “መተተኛ” ፣ ጸሐፊን “ደብተራ” ፣ የቤት ሠራተኛን “ገረድ” ፣ ሸማኔን “ቁጢት በጣሽ” ፣ ወዘተ በማለት ስናጥላለን ኖረናል።

በታሪካችን ውስጥ ሞያን በተመለከተ ያለን አመለካከት ሥራውን ከሠራተኛው የማላቅ፣ ሞያውን ከባለሙያው የማሳነስ፣ ውጤቱን ከሂደቱ ነጥሎ የማየት ችግር ነው። ባለሞያውን ንቆ የእጁን ጥበብ መውሰድ፣ ሠራተኛውን ተጠይፎ የሥራውን ውጤት ማድነቅ እንደ ማኅበረሰብ የእድገት ጉዟችን እንዲሰናከል ያደረገ ማነቆ ነው። ባለሞያው የሚሠራው ጥበብ እድ ከቤተ መንግሥት እስከ ቤተ መቅደስ ከተራው ሕዝብ እስከ መኳንንት ቤት ድረስ ይገጥሳል፣ ይበላበታል፣ ይለበስበታል፣ ይተኛበታል፣ ይዘፈንበታል፣ ይቀደስበታል፣ ይታረስበታል።

ባለሞያው ግን የውርደት ስም እየተሰጠው ይኖቃል። ከሌላው ሕዝብ ጋር እንዳይጋባ ይከለክላል። መንደሩ የተለየ እንዲሆን ተደርጎ ይገለላል። በዚህ ሂደት ውስጥ ባለሞያዎች ሞያቸውን ምስጢራዊ እንዲያደርጉት፣ ዕውቀታቸውን ለጎረቤት ቀርቶ ለልጆቻቸው ሳያስተላልፉ ይዘውት እስከ ወዲያኛው እንዲሰናከቱ፣ እንደ ማኅበረሰብም በመደመር ውስጥ የሚገኘውን በረከት እንዳናገኝ አድርጓል።

ባለሞያውን ንቆ የሞያውን ውጤት የመፈለጉ አካሄድ የሀገሪቱን የኢንዱስትሪ ጉዞ ገድሎታል። ለሞያና ለባለሞያ የምንሰጠው ቦታ ዝቅተኛ ብቻ ሳይሆን አሸማቃቂ በመሆኑ ባለሞያው ዕውቀትና ጥበቡን አላሳደገውም። በአውሮፓና በሩቅ ምሥራቅ ጥንታዊ የጥበብ እድ ብሞያዎች ወደ ጎጆ ኢንዱስትሪ፣ በሂደትም ወደ ታላላቅ ኢንዱስትሪዎች እድገዋል። በእኛ ሀገር ያንን ለማድረግ እንዳንችል ያደረገን አንዱ ምክንያት ለሞያና ለባለሞያ የነበረን አመለካከት ነው። ከክህነትና ከሹመት ውጭ ያለው

ሥራ ሁሉ ተገቢውን ክብር አላገኘም። የኃይልም ሆነ የክብር ምንጭ በዋናነት ቤተ ክህነትና ቤተ መንግሥት ብቻ ነበሩ።

ይህ ጥበበኞችን ማናናቅ በተለይ በኋላ ቀሪ ማኅበረሰብ ደረጃ የጎላ ተጽዕኖ ያሳድራል። ሞያተኛ ሲናቅ እርሱም ሞያውን ሲተው፣ ሙያው በክብር ማደግና መሸጋገር ያቅተዋል። ከበሬ ማረሻ ወደ ትራክተር ማደግ ሲገባው ዛሬ ሌላው ቀርቶ ማረሻ ሠሪ ለማግኘት ኪሎ ሜትሮች የመጓዝ ችግር አስከትሏል። ማንም ሰው ማኅበረሰቡ የሚያራክሰውን ሞያ ተቀብሎ መቀጠል አይፈልግም። ይኸም እያደር የቴክኖሎጂ ሽግግር እድገትን አቀጭጭ አስቀርቷል።

ይህ ኋላ ቀር አስተሳሰብና ተግባር በአሁኑ ወቅት የፖሊሲ መሠረት የሌለውና ሰዎች በይፋ የማይደግፉት ቢሆንም፣ እንደ ማንኛውም የማኅበረሰብ ሥሪት በአንድ ጀምበር የሚናድ አይደለም። አሁንም ቢሆን በአነስተኛና ጥቃቅን ተደራጅተው የሚሠሩትን የማጣጣል፣ የኮብል ድንጋይ የሚያነጥፉትን የማናናቅ፣ ነጋዴን ሁሉ አጭበርባሪ አድርጎ የማሰብ አባዜዎች በሕዝቡ ዘንድ ተደጋግመው ይስተዋላሉ።

በመደመር ዕሳቤ መሠረት የሀገር እድገት ያለሞያዎች እድገት እውን ሊሆን አይችልም። ሞያ ከባለሞያው፣ አንዱ ሞያም ከሌለው ሞያ፣ እንዲሁም የሞያው ው ከተጠቃሚው ተደምሮና ተጣምሮ ነው የምንፈልገውን ሥልጣኔ ልናይ የምንችለው።

ሞያን ከናቅን የተለያዩ አበርክቶዎችን መሰብሰብና ወደ ወረትነት መቀየር አንችልም። ሁሉም ሞያዎች ተሰብስበው ሲደመሩ ነው ትልቅ ጉልበትና የለውጥ አቅም ልናገኝ የምንችለው።

ባለሙያውን ንቆ የሙያውን ውጤት የመፈለጉ አካሄድ የሀገሪቱን የኢንዱስትሪ ጉዞ ገድሎታል። ለሙያና ለባለሙያ የምንሰጠው ቦታ ዝቅተኛ ብቻ ሳይሆን አሸማቃቂ በመሆኑ ባለሙያው ዕውቀትና ጥበቡን አላሳደገውም። በአውሮፓና በሩቅ ምሥራቅ ጥንታዊ እደ ጥበብ ሙያዎች ወደ ጎጆ ኢንዱስትሪ፣ ስሂደትም ወደ ታላላቅ ኢንዱስትሪዎች አድገዋል። በእኛ ሀገር ያንን ለማድረግ እንዳንችል ያደረገን አንዱ ምክንያት ለሙያና ለባለሙያ የነበረን አመለካከት ነው። ከክህነትና ከሹመት ውጭ ያለው ሥራ ሁሉ ተገቢውን ክብር አላገኘም። የኃይልም ሆነ የክብር ምንጭ በዋናነት ቤተ-ክህነትና ቤተ-መንግሥት ብቻ ነበሩ።

ይኸ ጥበበኞችን ማናናቅ በተለይ በኋላ ቀሪ ማኅበረሰብ ደረጃ የጎላ አስተዋጽኦ ያሳድራል። ሙያተኛ ሲናቅ እርሱም ሙያውን ሲተው፣ ሙያው በክብር ማደግና መሸጋገር ያቅተዋል። ከበሬ ማረሻ ወደ ትራክተር ማደግ ሲገባው ዛሬ ሌላው ቀርቶ ማረሻ ሰሪ ለማግኘት ኪሎ ሜትሮች የመጓዝ ችግር አስከትሏል። ማንም ሰው ማኅበረሰቡ የሚያራክሰውን ሙያ ተቀብሎ መቀጠል አይፈልግም። ይኸም እያደር የቴክኖሎጂ ሽግግር እድገትን አቀጭጭ አስቀርቷል።

ይኸ ኋላ ቀር አስተሳሰብና ተግባር በአሁኑ ወቅት የፖሊሲ መሠረት የሌለውና ሰዎች ሰይፋ የማይደግፉት ቢሆንም፣ እንደ ማንኛውም የማኅበረሰብ ሥሪት በአንድ ጀምበር የሚናድ አይደለም። አሁንም ቢሆን በአነስተኛና ጥቃቅን ተደራጅተው የሚሠሩትን የማጣጣል፣ የኩብል ድንጋይ የሚያነጥፉትን የማናናቅ፣ ነጋዴን ሁሉ አጭበርባሪ አድርጎ የማሰብ አባዜዎች በሕዝቡ ዘንድ ተደጋግመው ይስተዋላሉ።

በመደመር እሳቤ መሠረት የሀገር እድገት ያለሙያዎች እድገት ዕውን ሊሆን አይችልም። ሙያ ከባለሙያው፣ አንዱ ሙያም ከሌላው ሙያ፣ እንዲሁም የሙያው ውጤት ከተጠቃሚው ተደምርና ተጣምር ነው የምንፈልገውን ሥልጣኔ ልናይ የምንችለው። ሙያን ከናቅን የተለያዩ አበርክቶዎችን መሰብሰብና ወደ ወረትነት መቀየር አንችልም። ሁሉም ሙያዎች ተሰብስበው ሲደመሩ ነው ትልቅ ጉልበትና የለውጥ አቅም ልናገኝ የምንችለው።

ሞገደኝነት፣ ፌዘኝነት እና አድር-ባይነት

የለውጥ ሐሳብን የምንቀበልበት መንገድ ከሦስት አንዱን ሳንካዎች የያዘ ነው። የመጀመሪያው “ሞገደኝነት” ሲሆን ይህም ሁሉንም የለውጥ ሐሳብ ላለመቀበል ሰብስቦ መደርደርና ለመዋጥ መቸገር ነው። ሁለተኛው ደግሞ “ፌዘኝነት” ሲሆን ይኸም ትላልቅ የለውጥ ሐሳቦችን ሁሉ ለቀልድና ለቧልት እየዋሉ ከቁም ነገራቸው ይልቅ ቀልዳቸው እንዲበዛ ማድረግ ነው። ነገሮችን በነጠረ ዐይን አይቶ ከማሰላሰል ይልቅ ነገሩን ዋዛና ፈዛዛ አድርጎ ማለፍ ነው። ፌዘኝነት በብዙ መልኩ ከሞገደኝነት ጋር የተያያዘ ወይም የሞገደኝነት ውጤት ነው። ሦስተኛው ደግሞ “አድር ባይነት” ሲሆን ከለውጥ ሐሳብ ይልቅ ለግለሰብ በማበር ሳይገባን ለመቀበልና ለማስረዳት መሯሯጥና በዚህም የባሰ ጥፋት ማድረስ ነው። ስለውጥና ስኬት ውስጥ ሀገርና ሕዝብ እንዲጠቀሙ ሳይሆን ከለውጡ ይገኛል ተብሎ የሚታሰበውን ፍርፋሪ ለመልቀም ማቆስቶሰን፣ እያወደሱ፣ እያንቆለጳጳሱና የተለወጡ እየመሰሉ የግል ጥቅምን ማሳደድን ይመለከታል።

“ሞገደኝነት” የምንለው አዲስ ነገርን ለመቀበል የምናሳየውን ልግመትና እምቢታ ነው። በዚህም ምክንያት መሪዎች ከሌሎች ሀገራት የተማሩትን ጠቃሚ ነገር ወደ ሀገራችን ለማስገባት እጅግ ይቸገራሉ። ይኸም ብቻ ሳይሆን መሪዎቹ ራሳቸው አዲስ ነገር ለመቀበል ልግመኝነት ሲያሳዩም ይስተዋላል። ዐፄ ቴዎድሮስ ኢትዮጵያን አዘምናለሁ ብለው ሲነሡ የገጠማቸው አንዱ ፈተናም ይኼ ነው። ከአዲሱ ሐሳብ ጋር ተገናዝቦ ለውጣቸውን ከማፋጠንና ጉድለቱን ሞልቶ የተሻለ እንዲሆን ከማገዝ ይልቅ ብዙዎች ዳር ቆመው እንደ እብድ ያዩዋቸው ነበር።

አዲስ ነገርን ለመቀበል በምናሳየው “ሞገደኝነት” ምክንያት የመሪዎች ሕልም ወደ ሕዝቡ ዘልቆ ለመግባት ዕንቅፋት ይበዛበታል። በዚህም ምክንያት አዲስ ሐሳብ ይዘው የሚመጡ መሪዎች ከሕዝባቸው ሞገደኝነት ጋር መጋጨታቸው አይቀሬ ነው። ይኸኔ

ሕልማቸውን ለማስፈጸም ሲሉ ከሞገደኞች ጋር ግብግብ ይገጥማሉ። ብዙ ጊዜ መሪዎችን ገዢ የሚያደርጋቸው ዋና ምክንያት የሕልማቸው ክፋት ሳይሆን ሕልማቸውን ለማስፈጸም ከጥበብና ከብልሃት ይልቅ ጉልበት መጠቀማቸው ነው።

ጉልበትን መጠቀም ቀላሉና አእምሮን የማይጠይቀው ዘዴ ነው። ሕዝብን አሳምኖና በጎ ተጽዕኖ ፈጥሮ መምራት ግን እጅግ ፈታኝና ጥበብን የሚጠይቅ መንገድ ነው። መሪዎች ቀላሉን መንገድ በመምረጥ ሕልማቸውን ለማስፈጸም በሚያደርጉት መውተርተር ውስጥ ሕልማቸውን ማስፈጸም ቀርቶ የነበረንን እንኳን እንድናጣ እየሆንን ጉዟችን ወደ ኋላ ሆኗል።

“ፌዘኝነት” በሌላ በኩል ቁም ነገሮችን ሁሉ ወደ ቧልት በመቀየር ሐሳቦቹ ተገቢውን ዋጋ እንዳያገኙ ማድረግ ነው። እንደ ማኅበረሰብ ካሉብን ችግሮች አንዱ ሊያንገበግበን፣ ሊያስቆጨንና ሊያብሰለስለን በሚገባው ሁሉ ላይ ፈዘና ቧልት እየተረከን እንደማሸላው እያረርን መሳቃችን ነው። በሂደት የጉዳዩ አሳሳቢነት ቀርቶ ስለጉዳዩ እንደፈ የቀለደው ቀልድ እየገነነ፣ ከችግራችን መፍትሔ ሳይሆን ቀልድ እንፈጥራለን።

አንድ አዲስ ሐሳብ ያነሣ ሰው ሐሳቡን ከፊዘና ከቧልት መጠበቅ ይጠበቅበታል። ይህ ካልሆነ ግን ለቁም ነገር የተባለው ሐሳብ ለቀልድ ውሎ ባክኖ ይቀራል። ቀልድ ጭቆናን ለመቋቋም የሚያገለግል ነገር ነው። ብዙ በጭቆና ውስጥ የሚኖሩ ሕዝቦች የጭቆናቸውን ሕመም የሚቋቋሙትና ኑሯቸውን የሚያስቀጥሉት ራሳቸውን በቀልድ እየደለሉ ነው። ነገር ግን ቀልድ ሰዎች ጭቆናን በሥርዓት ታግለው እንዳያሸንፉ ጊዜያዊ መደለያ ስለሚሆናቸው በሽታውን ከማዳን ይልቅ ሕመሙን የማስታገሻ መንገድ ነው። በዚህም ምክንያት ጭቆናን የማስቀጠል ሚና ይኖረዋል።

ኢትዮጵያውያንም ለረጅም ዘመን በጭቆና ውስጥ በመኖራችን ምክንያት የጭቆናን ሕመም የምንደልልበት የቀልድ ልማድ አዳብረናል። በርግጥ ቀልድ ጭቆናን ከመደለል ባሻገር ለገዢዎች መራራውን እውነት አዋዝቶ ለማቅረብ ይጠቅማል። ነገር ግን በቀልድ የቀረበን ነገር ከቁም ነገር ቆጥረው መፍትሔ የሚሰጡ ገዢዎች ከስንት አንድ ናቸው። በአጠቃላይ ቀልድ በእያንዳንዱ ጉዳይ ላይ መግባት ሲጀምርና ከቁም ነገር ጋር የሚለያቸውን ድንበር አልፎ ሲሄድ ጭቆናንም ሆነ ማንኛውንም ስሕተት ለማረም ዕድል ይነፍጋል። ትልልቅ ሐሳቦችን ያጫጫል።

የፌዘኝነት ልማድ የሰዎችን የሐሳብ ዕድገት ሲገድል ነው የኖረው። በተለየ መንገድ ለማሰብ የሞከሩ የሀገራችን ሰዎች ቀልደኞች ተደርገው ሲቆጠሩ ኖረዋል።

ሰዎች ሞክሮ መሳሳትንና አዲስ ነገር መጀመርን ይፈሩታል። ይሳቅሰናል፤ መሳቂያ መሳሰቂያ እንሆናለን፤ እናፍራለን፤ የሀገር መተረቻ እንሆናለን ብለው ይፈራሉ። በቁም ነገር ወስዶ ከማበረታታትና ከማረም ይልቅ በነገሩ ላይ ማፌዘስ ስለሚመረጥ ከመናገር ዝምታ፣ ከመሥራት እጅ ማጣጠፍ፣ ከመሞከር መቆጠብ፣ ከመጀመር መከተል እንዲመረጥ አድርጎታል።

ሦስተኛው ሳንካ “አድር ባይነት” ለውጥን የሚፈትነው ሌላኛው የአስተሳሰብ ጽንፍ ነው። አድር ባይነት የመሪዎችን ሕልም ለጊዜያዊ ጥቅም ሲሉ ሳያላምጡ የመዋጥ ችግር ነው። አድር ባዮች ሕልሙን ሳያላምጡ ስለሚውጡት የሕልመን ጣዕም አያውቁትም። የተነገራቸውን ሁሉ “እሽ” ብለው የሚቀበሉና “አቤት ወዴት” የሚሉ በመሆናቸው ሰገዢዎች ዘንድ ተወዳጅና ተመራጭ ይሆናሉ። ነገር ግን አድር ባይነት ሕልምን ለማሳካት የሚጫወተው ሚና በአመዛኙ አሉታዊ ነው። መሪዎች ሕልማቸውን ከልሱ ተጋርቶ ያንን እውን ለማድረግ የሚደመርና ሕልሙ ላይ ችግር ሲኖርም ያንን ችግር ለመናገር፣ ከመሪዎችም ጋር ለመወያየትና ለመከራከር ወደ ኋላ የማይል ተከታይ ነው የሚያስፈልጋቸው። በሀገራችን ይህ የአድር ባይነት አስተሳሰብ ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በጣም እየጨመረ በመምጣቱ ምክንያት የሕዝብን ድጋፍና ተቃውሞ መለየት እስኪሳነን ድረስ ደርሶ ነበር። አድር ባይነት የጋራ ግብን አስቀምጦ ለመንቀሳቀስ ትልቅ ዕንቅፋት የሆነብን ችግር ነው።

በፖለቲካውም ሆነ በሕዝብ አገልግሎት አመራር ሂደት ውስጥ አድር ባይነት ትልቅ በሽታችን ነው። በፖለቲካው መስክ አድር ባይነት በሕዝብ ዘንድ ሲሠርጽ በሕዝብና በመሪ መካከል የሐሳብ ግብይት አይኖርም፤ ቢኖርም ጤናማ አይሆንም። ይኸም ማለት በአንድ ሀገር ፖለቲካ ውስጥ መንግሥት የሕዝብን ድምፅና ትክክለኛ ፍላጎት ማወቅ የሚችልበት መንገድ አይኖርም ማለት ነው። በዚህም መንግሥት የሕዝብን ሐሳብ ሳይገዛ የራሱን ሕልም ለመሸጥ የሚሞከርበት ሁኔታ ይፈጠራል፤ ያ ደግሞ ለፖለቲካ ቀውስ ይዳርጋል። መንግሥት የሕዝብን ፍላጎት ማወቅ የሚችለው ምክንያታዊ የሆነ የሐሳብ ልውውጥ በመሪና ተመሪ መካከል ሲካሄድ ነው። ድጋፉንም ሆነ ተቃውሞውን በግልጽ መመርመርና ለውጥ ማምጣት የሚቻለው አድር ባይነቱ ሲቀር ነው። በሕዝብ አገልግሎት ሥራዎች ላይም መሪዎች በአድርባይ ሠራተኞች ስለሚከበቡና ከምገደኞች ለመራቅ ሲሉ ከአድር ባዮች ጋር የጫጉላ ሽርሽር ውስጥ ይገባሉ።

አድር ባዮቹ ለተቋማት ስኬትና ለሕዝብ ጥቅም ከመጣር ይልቅ መሪዎቻቸውን በማስደሰት ጥቅም ለማግኘት ይጥራሉ። በተቋማት ውስጥም ለሕዝብ ከመቆምና ለተቋሙ ራዕይ ስኬት ከመረባረብ ይልቅ አለቃን ለማስደሰት ሲባል የመኩነስነስ ሳሕርይ ይሰፍናል።

ሞገደኞች፣ ፌዘኞች እና አድርባዮች ወደ ምክንያታዊ ተከታይነት እስካልተለወጡ ድረስ ማንኛውም በጎ ሕልም በእነዚህ አስተሳሰቦች ምክንያት ሰቶሎ ይመክናል። ይህ ሲባል ግን ሞገደኝነትም ሆነ አድር ባይነት የሕዝብ ወይም የተመሪ ችግሮች ብቻ ሳይሆኑ መሪዎችም ላይ የሚስተዋሉ መሆናቸውን መገንዘብ ያስፈልጋል።

መሪዎች ከሕዝብ የሚነሱን ወይም ከተመሪዎቻቸው የሚሰነከርን ተቃውሞና ሐሳብ እንደ አስፈላጊነቱ የሚቀበሉ ካልሆኑ ራሳቸው ሞገደኛ ይሆናሉ ማለት ነው። ይኸም መሪነት የሚያስፈልገውን የጋራ ሕልምን ትቶ የራሱን የመሪውን ሕልም ብቻ ይዞ ስለሚጓዝ መሪውን ከመሪነት ወደ ገዥነት ይቀይረዋል።

በሌላ በኩል ደግሞ የሕዝብን ሐሳብና ፍላጎት እያነጠሩ ከመውሰድ ይልቅ ሳያላምጡ የሚውጡ ከሆነ “ሕዝባችን” ያጠቃቸዋል። ሕዝባችን የመሪዎች አድርገደነት ነው። መሪዎች የሕዝብን ስሜታዊ ድጋፍ ለማግኘት ሲሉ የሕልም እንጀራ የሚጋግሩበት መንገድ ነው። አመክንዮአዊ በሆነ መንገድ እንደሚሳካ፣ ትክክልም እንዳልሆነ እያወቁ የሕዝብን ስሜታዊ ድጋፍ ለማግኘት ሲሉ ግን የማይሆነውን ይሆናል ይላሉ። ከዘላቂ ዓላማ ይልቅ ጊዜያዊ ነጠብጣቦችን ይመርጣሉ።

የምክንያታዊነት ጉድለታችን ሕይወት የሰጣቸው የግድግዳነት፣ የፌዘኝነትና የአድርገደነት ችግሮች ምክንያታዊነት እየጎለበተ ሲሄድ እንደሚቀረፉ ግልጽ ነው። ምክንያታዊነት ሲጎለበት ተነጋግሮ ለመግባባት የሚያስችል ማኅበራዊና ፖለቲካዊ ንቃት ጎሊና ይኖራል። ይህ ሲሆንም በብቸኝነትን ጉድለት ውስጥ እየበሰበሱ ከመምጣት ወጥቶ ወደ ክሙትነት ለማምራት ይቻላል።

4.2. የግብር ሳንካዎች፣ የመዘመር “ቀይ መሥመሮች”

የግብር ሳንካዎቹ የመደመር ፍልስፍና “ቀይ መሥመሮችናቸው። ምንም እንኳን መደመር በአጠቃላይ የልኬት ፍልስፍና የሚታይ ሲሆንም የግብር ሳንካዎቹን ማለፍ የታችኛው ወለል መሥፈርት ነው። ይኸም ማለት የጉዞውን ኃይል የሚገቱና የሚገዘግዙ ድርጊቶችን፣ የተጓዦችን ልብ የሚያዝሉና ስግብግብነትን የሚያስፋፉ ተግባሮችን፣ ለግለሰቦችና ለጥቂቶች ጥቅም ሲባል የብዙኃኑንና የሀገርን ህልውና የሚገዳደሩ ልማዶችንና ጥፋቶችን በፍጥነትና በማያዳግም ሁኔታ ማስወገድን ታሳቢ ያደርጋል። በተለይም ስላሸቀ ሞራል የሚደረጉ ዝርፊያዎችንና የተደራጁ ሌብነቶችን የሚታገሥላቸውን የለውም።

እንዲሁም በስንፍናና በዳተኝነት ያለብቃት ከሚደረጉ ድፍረቶች የሚከሰቱትን ውጤት አልባና ዝርክርክ አሠራሮችንና ብክነቶችን አይቶ እንዳላየ የማያሳልፍበትና የይለፍ ፈቃድ የሚከለክልበት ግልጽ የሆነ ቀይ መሥመር ያሠምራል። መደመር ሁለት ነገሮችን የሚጸየፍ ፍልስፍና ነው። እነዚህ ሁለት ነገሮች ውስጥ የተዘፈቀ ሰው ለመደመር ራሱን ከነዚህ ነገሮች የግድ ማጽዳት ይኖርበታል፤ ከጎሊና ቢስነትናከልግመኝነት።

ጎሊና-ቢስነት

ጎሊና ማለት በማኅበራዊ ሕይወታችን ውስጥ የምናወጣቸው የሞራል ሕግጋት በውስጣችን ሠርጸው የነገሮችን ክፉነትና በጎነት ለመበዩን የሚያገለግሉበት ሥራት ነው። የሰው ልጆች በግንኙነታቸው ውስጥ ክፉውን እየተው መልካሙን እንዲከተሉ

የሚያደርጋቸው፣ የማኅበረሰቡን ሕግ የሚያጣቅሱበት የአእምሮ ክፍል ነው። የሰዎች ግንኙነትና አብሮነት የሚመሠረተው በኅሊና ላይ ነው። መደመር ዕውን እንዲሆን ሰዎችን የሚያግባባቸውና ለመደመር ዝግጁ የሚያደርጋቸው ኅሊና ነው። ሰዎች ይህን ለመጀመር ዋና መሠረት የሆነውንና መተማመንን የሚፈጥረውን ነገር ዘንግተው ማኅበራዊ የሞራል ሕግጋትን የሚጥስ ነገር ውስጥ የሚገቡበትን ሁኔታ ነው “ኅሊና ቢስነት” የምንለው። ኅሊና ቢስነት ሀገራችንን ያጎበጣት፣ በመከራ የጠበሳት፣ ከችግሯ እንዳትወጣ የሚያልወሰውሳት አደገኛ ደዌ ነው።

የዲሞክራሲም ሆነ የብልጽግና ሙከራችን ስንዝር ሳንራመድ እያዳለጠ የሚመልሰን ኅሊና ቢስነት ስለተጣጠነ ነው። ስግብግብነት፣ ስለ ሰዎች ሕይወት አለመጨነቅ፣ ሌብነት፣ በሀገር ጥቅም ላይ መደራደር የመሳሰሉት ችግሮች ሁሉ ኅሊና ቢስነት ሲንሰራፋብን የሚመጡ ችግሮች ናቸው።

በሀገራችን ወንጀለኝነትን በተመለከተ የተዛባ አመለካከት አለ። ብዙውን ጊዜ ወንጀለኝነት የድሃው ማኅበረሰብ ክፍል ግብር ተደርጎ ይቆጠራል። ሕዝቡ እንደ ነውር የሚቆጥረውና ሰቀጥታ የሚያወግዘውም በድሆች የሚፈጸምን ወንጀል ነው። ለምሳሌ ያህል ስርቆት በድሆች ብቻ የሚፈጸም ወንጀል እንደሆነ ስለሚቆጠር፣ ማኅበረሰቡ በማኅበራዊ መቆጣጠሪያ ዕሴቶቹ የሚያወግዛቸውና የሚጠየፋቸው በጉልት ገበያ፣ በታክሲ ውስጥ እና በመሳሰሉት አካባቢዎች የሚደረጉ ስርቆቶችን ብቻ ነው። በሌብነት የሚሰይማቸውም እነዚህን ድሃ ወንጀለኞችን ብቻ ነው። ነገር ግን ኮትና ከረባታቸውን ሰድረው ሲሮ የሚውሉ የመካከለኛውና የላይኛው መደብ ሌቦች ማኅበረሰቡንና ሀገሪቱን በጠቅላላ ለከፋ ቀውስ ይዳርጋሉ። እነርሱን ግን “ሲሾም ያልበላ ሲሻር ይቆጩዋል” በሚል ተረት እንዲያውም ያበረታታቸዋል። እነዚህ ባለከረባት ተምነሽናሽ ሌቦች ከድሆቹ ሌቦች በላይ የሀገሪቱ እድገት እንዲስተጓጎል በማድረግና የሕዝቡን ሞራል በማበስበስ የሚያስከትሉት ጉዳት ልክ የለውም።

በሀገራችን “የከረባት ለባሽ ወንጀል” ን በተለያዩ ባህላዊ ዕሴቶቻችን ስንደግፈውና ስናበረታታው በመቆየታችን፣ የተደራጀ ዘረፋ ከምንጊዜውም በላይ ተስፋፍቶና ጎልብቶ የመጣበት ጊዜ ላይ እንገኛለን። ስርቆት፣ ግድያ እና የመሳሰሉት በከረባት ለባሾቹ የቢሮ ሰዎች ሲፈጸም የሚጠየፉ ማኅበራዊ ዕሴቶች ገና አልተፈጠሩም።

“ሹም በጠፋበት እንጂ ስረቀ አይባልም” በሚል የተንሻፈፈ አስተሳሰብ ምክንያት በሀገራችን ስርቆት ከረሳት አድርገው እስከ ፈጸሙት ድረስ የማያሳፍር ድርጊት እስከመሆን ደርሷል። ግድያ፣ አፈና፣ ድብደባ፣ ወዘተ ወንጀሎችም በከረባት ለባሹ ቢፈጸሙም ሕዝቡ ገና ሥም ያላወጣላቸው ወንጀሎች ናቸው።

ባሳለፍናቸው ዐሠርት ዓመታት ምንም እንኳን የተደራጀ ዘረፋን ለመታገል ከፍተኛ ጥረት ቢደረግም ጥረቱ ግን ውጤታማ አልነበረም። ይባስ ብሎ የተደራጀ ዘረፋ በመጨመሩ ምክንያት የሀገሪቱ ዋና ፈተና ሊሆን ችሏል።

የማኅበራዊ ፍትሕ ጥያቄዎችም ከዚህ ጋር በእጅጉ የተያያዙ ናቸው። ደካማ መንግሥት ባለበት ሀገር የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋ አምስተኛው ብርቱ ኃይል ወይም የመንግሥት ተቀናቃኝ ሆኖ ሥሩን ይሰድዳል። ለዚህም አራተኛው የመንግሥት ቅርንጫፍ ተብሎ የሚጠራው የመገናኛ ብዙኃኑ ዘርፍ መተኛቱና ድምፅ የሌለው ፊሽካ መሆኑ አንዱ የደካማ መንግሥት መንሥኤና ምልክት ነው ሊባል ይችላል።

የአንድ ሀገር ሕጎች፣ ደንቦች እና ፖሊሲዎችም የተደራጀ ሌብነትን ለመግታትም ሆነ ለማስፋፋት ከፍተኛ ድርሻ አላቸው። ሕጉ፣ ደንቡ እና ፖሊሲው የሚደግፉቸው ከሆነ፣ ዜጎች በዘራፊዎችና በሌቦች በደል ሲፈጸምባቸው በደለኛውን ለመፋረድና ሌቦችን ለመጋፈጥ ይነሣሉ፤ ተከራክረውም ያሸንፋሉ። ሌሎችም እነርሱን አይተው ወደፊት ይመጣሉ። ሌቦችም መፍራት ይጀምራሉ።

ይህ አጥፊ ኃይል እንዲያቆጠቁጥ፣ ከዚያም እንዲፋፋ የሚያግዘው ሌላው ዋነኛ ጎሬ የግል አስተሳሰባችንና የጋራ ባህላችን ነው። ሰርቆ ማደግን በማያወግዝ ባህል ውስጥ፣ ዘርፎ መከበርን በማይጠየቁ ማኅበረሰብ ውስጥ፣ ሌብነትንና ዘረፋን መግጋት ከባድ ነው። ሰው ግመል ሰርቆ ሊያገነብስ ይቅርና በግመሉ ጀርባ ተፈናጦ ከበሮ እያስመታ እየተጨፈረለት የሚሄድበት ሀገርና ሳህል ፈጥረናል። ሥልጣኑን ተጠቅሞ የሰረቀ ሹም የአደን በለስ እንደቀናው ጀግና በአደባባይ ወጥቶ ለመጭከር ይዳዳው ጀምሯል።

የሌላ ዐይነ ደረቅ ኪሳችንንና ልባችንን ያለምንም ሐፍረት በሚያደርቅበት አስፈሪ ባህል ውስጥ መኖር ከጀመርን ቆየን። የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋን በተመለከተ ባህላችን ሊለወጥ ይገባል። አስተሳሰባችን መለወጥ አለበት። ቋንቋችን መለወጥ ይኖርበታል። ይህ ካልሆነ እድገታችን እንደ ጫጫ፣ ፍትሐችን እንደ ጨነገፈ፣ ኢኮኖሚያችን እንደ ተዳከመ መኖራችን ይቀጥላል። የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋ በተንሰራፋበት ሀገር ውስጥ፣ ለእድገት ቁልፍ የሆነው ፍትሐዊ ውድድር ይዳከማል፤ ሌሎች የሚኖራቸው ተወዳድሮ የማሸነፍ ዕድልና አቅም መንምኖ ይጠፋል።

የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋ ሲባል ከቀጥተኛ የገንዘብ ዝርፊያ ባሻገር ብዙ መገለጫዎች አሉት። ወንጀለኛን ለቅቆ፣ ንጹሑን በማሰር በፍትሕ ላይ የሚፈጸም ሌብነት አለ። ያለ ሕግና ያለ አግባብ ሌሎች እንዲጠቀሙ፣ እንዲያድጉ፣ እንዲሸሙ፣ እንዲያተርፉ በማድረግ እምነትንና እውነትን መዝረፍ አለ።

የተደራጀ ሌብነት ሲንሰራፋ፣ የሚሠራው እየደሸየ ተቀማጭ ይከብራል። ሰነፋ ተማሪ አልፎ፣ ጎበዙ ተማሪ ይወድቃል። በሕግ ዓለም ውስጥ ደግሞ ንጹሑ ታስሮ፣ ወንጀለኛው ይፈቃል። በገበያ ላይ ተፈላጊው ዕቃ ተገፍቶ በርካሽ ለመሸጥ እየተገደደ፣ መኖሪያው ዕቃ ሰውድ ይሸጣል።

የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋ ሀብታችንን ከማውደምም አልፎ ሀገራዊ ስማችንን ያጎድፋል። ከብራችንን ያሳንሳል። የዚህ ሥርዓት መንሰራፋት ዜጎች በመንግሥታቸው ላይ ያላቸውን እምነት ይሸረሸራል። በሰዎችና በሰዎች፣ ድርጅትና ስድርጅት፣

ሰማኅበረሰብና ማኅበረሰብ መካከል ያለውን መተማመን ያጠፋል። ከምንም በላይ ዜጎች ለብቸኝነትን ይጋለጣሉ።

በማኅበረሰቡ የግንኙነትና የኑሮ መርሶች ላይ መተማመን ስለሚያጠና ኢኮኖሚያዊ የሚዛን መዘገብ በከፍተኛ ሁኔታ ስለሚጨምር ተስፋ ቢስነት ያጫናቸዋል። ሠርቶ ለመለወጥ ያላቸው ፍላጎት ይላሽቃል። ምንም እንኳን ኢኮኖሚያዊ የሚዛን መዘገብ ብቸኝነትን ከኢኮኖሚ እድገት ጋር ተያይዘው የመምጣት ተፈጥሯዊ ባሕርይ ቢኖራቸውም በተደራጀ ሌብነትና ዘረፋ ላይ የተመሠረተ ሥርዓት ግን ብቸኝነትን በማባባስና የሕዝቦችን የሀገር ባለቤትነት ስሜት በመንጠቅ ለከፍተኛ ቀውስ ይዳርጋል።

የተደራጀ ሌብነትና ዘረፋን በመከላከል ረገድ መንግሥት እና ፖለቲከኞች በግብግቡ ላይ የአንበሳውን ድርሻ መውሰድ የሚኖርባቸው ቢሆንም፣ የግሉ ዘርፍም ትልቅ ድርሻ ሊኖረው ይገባል። የግል ባለሀብቶች የመንግሥት ባለሥልጣናትን በሌብነት ከመክሰስ በተጨማሪ በራሳቸው ዐይን ውስጥ ያለውን ጉድፍም ማየት ይጠበቅባቸዋል።

ሲቪል ማኅበራት፣ የሃይማኖት አባቶች፣ የሀገር ሽማግሌዎች፣ ታዋቂ ግለሰቦች፣ ይኸን የእድገት ጠንቅ ለመዋጋት ምሳሌ ሆነው መሥራት፣ የሠሩትንም ለሕዝብ ማሳየት ይጠበቅባቸዋል። በሌላው ዓለም እንደሚታየው፣ መገናኛ ብዙኃንም ራሳቸውን አጠናክረው በመገኘት፣ ከፍተኛ ዘረፋን በማጋለጥ፣ ሌላ መንግሥትን ሞጋቾ የመንግሥት ዘርፍነታቸውን የሚያረጋግጥ ጠንካራ እንቅስቃሴ ማድረግ ይኖርባቸዋል። ራሳቸውን ከኅሊና ቢስነት ወደ ኅሊናዊነት በመቀየር።

በሀገር እድገትና በዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ሂደት ውስጥ አሉታዊ ሚናው ከፍተኛ የሆነው እና አደገኛ ካንሰር ተደርጎ የሚቆጠረውን ይኸንን የኅሊና ቢስነት በሽታ ከሥሩ ነቅሎ ማጥፋት የመደመር መርሕ ተደርጎ መወሰድ ይኖርበታል። ይህ ደግሞ እውን የሚሆነው በተፈጥሮ የተቸርነውን የርትዕና የፍትሕ ዝንባሌ ሰዕውቀትና ሰተግባር በማበልጸግ ስኅሊና መመራትን ከለመድን ብቻ ነው።

ማኅበረሰብ የኅሊና ነጻነትንና ንጽሕናን እንደ ዋና መርሕ ካልያዘው ማናቸውንም ግብ ለውጤት ማብቃት አስቸጋሪ ነው። ኅሊና ቢስነት በዜጎች መካከል አለመተማመንን በማጠናከር፣ ሰዎች እርስ በርስ ለመተማመን ሌላ ተጨማሪ ምልክቶችን እንደ መስፈርት የሚወስዱበትን የጭንቀት ሁኔታ ይፈጥራል። በዚህም ጤናማ ግንኙነትን በማበላሸት ዜጎች በከባቢያቸው ተስፋ ቆርጠው በብቸኝነትን ውስጥ እንዲወድቁ ያደርጋል። ኅሊና ቢስነት ለሰው ልጆች ግንኙነት መሠረታዊ ጉዳይ የሆነውን መተማመንን በማጥፋት ሰዎች ለጋራ ግብ እንዳይሰባሰቡና ግንኙነት እንዳይመሠርቱ ስለሚያደርግ የመደመር ትልቁ ሳንካ ተደርጎ ይቆጠራል።

“ለገመ” የሚለው ቃል ክፋትን፣ ጥመትን፣ ፍልታን፣ እምቢ ማለትን፣ ዐውቆ መተኛትን፣ ሐኬተኛ መሆንን የሚገልጥ ነው። ልግመኝነት ስንልም “ከፋተኝነት፣

ጠማማነት፣ ቸልተኛነት፣ ሐኬተኛነት” ማለት ነው። እነዚህን ጠባያት አስተባብሮ የያዘው ውስጣዊ የባሕርይ በሽታ የሚገልጥ ቃል ነው።

በመደመር ፍልስፍና ከኅሊና ቢስነት ቀጥሎ ሌላው ሊወገድ የሚገባውና እንደ ቀይ መሥመር የሚታየው ልግመኝነት ነው። ከነአባባሉም “ወስፌ ከለገመ ቅቤ አይወጋ” ነው። ልግመኝነት ያቀድነውን ሁሉ የሚያመክን፣ የወጠንነውን የሚያጨነግ፣ የተለምነውን የሚያፈርስ፣ ወደፊት የሳብነውን ወደኋላ የሚጎትት ክፉ ልማድ ነው። ልግመኛ ሰው ራሷን ፈልጎ የማግኘትም ሆነ የመሸከም ጉልበት የለውም። ሀገራችን ልግመኞችን ተሸክማ የምታዘግም ላይሆን ታታሪዎችን ይዛ የምትፈተለክ መሆን አለባት።

ልግመኝነት ካለ መደመር የማይታሰብ ነው። መደመር የጋራ ዕቅድን ለጋራ ዓላማ አሟጦ መጠቀምን የሚፈልግ ሂደት ሲሆን፣ ልግመኝነት ዐቅምን ደብቆ ከዓላማው ለመቋደስ የመፈለግ አዝማሚያ ነው። ዐቅም ካልተደመረ ደግሞ ዓላማው ሊሳካ አይችልም። ስለዚህም ልግመኝነት መደመርን የሚፈታተነው ትልቅ ሳንካ ነው። ስህገራችን እነሱ ቁጭ ብለው በሌላው ወገናቸው ጥረት ሁሉ ነገር እንዲለወጥ የሚጠብቁ የዳር ተመልካቾች፣ ግባቸው የማይሳካበት አንዱ ምክንያት የእነሱ ዐቅም ስላልተደመረ እንደሆነ ይዘነጉታል።

የሀገራችን የሥራ ባህል ግምገማ እንደሚያሳያው የልግመኝነት ባሕርይ በሠራተኞች ብቻ ሳይሆን በአመራሮቻችንም ውስጥ ሥር እየሰደደ ከመጣ ውሎ አድሯል። በምንምና በማንም ሁኔታ አለመደንገጥ፣ ለሕዝብ ጥያቄ ጆሮ አለመስጠት እና ከችግር ጋር ተላምዶ ማንቀላፋት ማሳበራዊ እባዜ ከሆነ ቆይቷል።

አንድ ፕሮጀክት ከታቀደለት ወጭ በዐሥር እጥፍ አስወጥቶና ከታቀደለት ጊዜ በሦስት እጥፍ ዘግይቶ ሳይገባደድ ሲቀር የፕሮጀክቱ ሐላፊ ሰጥፋተኝነት ስሜት ከመፀፀት ይልቅ በጋዜጠኞች ፊት ቀርቦ በልብ ሙሉነት እዚህ ደረጃ ለማድረስ ምን ያህል ቁርጠኝነት የተሞላው ሥራ እንደሠራ ይደሰኩራል። ካቀደው ዓመታዊ ዕቅድ አምስት በመቶ ብቻ ያሳካ ሐላፊ “የእናቴ ቀሚስ አደናቀፈኝ” ዓይነት ምክንያቶችን ሲደረድር ምንም ሐፍረት አይሰማውም። ድሮ ድሮም “ሞኝ ባያፍር የሞኝ ዘመድ ያፍር” ይባል ነበር። ዛሬ ግን የተሰጠውን ሐላፊነት ያልተወጣ፣ በሕዝብ ሀብትና ጊዜ የቀለደ ሹም የዘመድ ኩራት ወደ መሆን እያደገ ነው።

ይኸ ባህል አልፎ አልፎ የሚታዩ ፍሬ ሰጪ የለውጥ ርምጃዎችን በማሰናከል እንደ ሀገርና እንደ ሕዝብ ያደረሰው ጉዳት በቀላሉ ሊታለፍ የሚችል አይደለም። የተሰላሸ ሞራልና ውጤታማነት የሌለው የሥራ ባህል እንደ ሀገር ወደ አዘቅት የሚገፋ ክፉ ልምምድ ነው።

ስንፍናና ልግመኝነት ክፉ ሥር ነው። በስንፍናና በልግመኝነት የሚከሰትን ውጤት አልባና ዝርክርክ አሠራርን ከመነሻው ቀይ መሥመር አሥምረን ማገድ አለብን። ይኸንን ለመሰለው ተቋማትንና ሀገርን ለሚጎዳ ጸያፍ ባህል የይለፍ ፈቃድ የሚከለክልበት ግልጽ የሆነ ቀይ መሥመር በጉልህ ማኖር ወቅቱ የሚጠይቀው ጉዳይ ሆኗል።

እጅግ ከፍተኛ ሐላፊነት የሚጠይቁና ያለችሎታ ሊሠሩ የማይችሉ ቦታዎችን ጨምሮ በተለያዩ ደረጃዎች ሕዝብን ለማገልገል መንግሥት በከፊታቸው ቦታዎች ላይ የተቀመጡ ሰዎች በመረጃና በዕውቀት ራሳቸውን ሳያስታጥቁ፣ ጊዜንና ባለ ጉዳይን ከመጤፍ ሳይቆጥሩ፣ ከዓመት ዓመት ተግባር እንደሠራ ሰው ከእርከን እርከን የሚያድጉበት ዘመን ጀምሮ መጥለቅ ይኖርበታል።

መደመር ራስን በዕውቀትና በክህሎት በማሻሻል፣ በትጋት፣ ሰልጠና በሰጠው ቦታው ላይ መሥራታቸውን ይጠይቃል። መንግሥታዊ ተቋማትም ሆኑ የፖለቲካ ድርጅቶች አማራጭ ያጡና ብቃት የሌላቸው ሰዎች ማጠራቀሚያ ጎተራ መሆናቸው ማብቃት ይኖርበታል። የሕዝብ አገልጋይ ሰዎች በባሕርያቸው ታማኞችና በሞራል የተገነቡ፣ በችሎታቸውና በዕውቀታቸው ደግሞ ተወዳድረው ብልጫና ብቃት ያሳዩ በመሆናቸው ብቻ በሥራ ላይ መቆየት ይኖርባቸዋል። ያለውጤት በወሬና በትውውቅ ወንበር እያሞቁ ከአንድ ደረጃ ወደ ሌላ ደረጃ በእድገት ከፍ የሚሉባት ጀምሮ ዳግም ላትወጣ መጥለቅ ይኖርባቸዋል።

እድገት ያለበቁ ዕውቀትና ያለበቁ ትጋት ሊመጣ አይችልም። ሀገር በሰነፎችና ብቃት በሌላቸው ሰዎች ተመርታ አትለወጥም፤ አታደግም። መጠናቀቅ ሳልቻሉ ፕሮጀክቶች ሳቢያ ሀገርና ሕዝብ በቢሊዮን የሚቆጠር ሀብት ለማጣታቸው አንዱ ምክንያት ከዚህ የሚመነጭ ነው። የሕዝብ ተመራጮችም ሆኑ የአስፈጻሚው ዘርፍ ተሟላቶችና ባለሙያዎች፣ ከማንም የተሻለ አርአያነት ያለው የሥራ ሞራልና ብቃት የጨበጡ መሆን ይጠበቅባቸዋል። ትናንትን ዛሬ ላይ የሚደግሙ ሳይሆኑ የተሻሻለና አዲስ ዛሬን ለመፍጠር የሚተጉ መሆን ይኖርባቸዋል።

“አምናና ካቻምና ሳይሆን እያየህ፣ ዛሬም በዛ መንገድ ትታክታለህ” እንድትል አዝማሪ፣ እኛም በመጣንበት መንገድ እየተመላለስን የችግራችን ምንጭና ምክንያት በሆነው በከሸፈው ዘዴያችንና ግብራችን እየደጋገምን ነጉደን የተለየ ውጤት መጠበቅ አንችልም። ያ ከንቱ ድካም መሆኑን ያለፉት ጥቂት ዓመታት የሀገራችን ሁኔታ ማስረጃ ነው።

ነገን በዛሬ ዓይን የሚያዩ ሳይሆን ዛሬን ስነ ሳይን የሚያዩ የሕዝብ አገልጋዮች ግንባር ቀደም የለውጥ ሐዋርያት እንዲሆኑ ይጠበቃል። የመደመር የለውጥ ርምጃ እመርታዊ ውጤት ማስመዘገብ እንዲችል ታማኝነትን ከብቃትና ከትጋት ጋር አጣምረው የተላበሱ ምርጥ ተሟላቶችን፣ ባለሙያዎችን እና ሠራተኞችን ብቻ መያዝ አለብን። እነርሱ ናቸው የተቀላጠፈ ሥራን በመሥራት የሕዝብን አመኔታ በፍጥነት ሊመልሱ የሚችሉት።

ከዚህም ባሻገር የተሰላሹትን ነገሮች ለማስተካከል፣ የተጀመረውን ሀገራዊ የለውጥና የእድገት ጉዞ ከግብ ለማድረስ፣ ችሎታና ብቃትን መለያ ዓርማዎቹ ያደረገ ሕዝባዊ አገልጋይ ያስፈልገናል።

ክፍል ሁለት

የሀገራችን የፖለቲካ ስብራትና የጥገና አማራጭ

ምዕራፍ አምስት

ጭቆናና የኢትዮጵያ ሀገር መንግሥት ህልውና

አንድ የፖለቲካ ሥርዓት በሌላ በተተካ ቁጥር ሰሚፈጠሩ ምስቅልቅሎች ምክንያት የሀገራችን ህልውና ሀገር መንግሥቷን በጊዜያዊነት የማስተዳደር ሥልጣንን ካገኘ ቡድን ጋር በአንድ የተቆራኘ ይመስል አስተዳደራዊ ሥርዓቶች በተቀየሩ ቁጥር ስለሀገራችን የህልውና ቀጣይነት ዘወትር የምንቆዝም ሕዝቦች ሆነናል። የአንድ አስተዳደራዊ ሥርዓት መወገድ የሀገር መፍረስ አደጋ የሚሆንበት አጋጣሚ አንድ መቶ ሃያ ዓመታትን ባስቆጠረው ዘመናዊው ሀገር መንግሥታችን በተደጋጋሚ የሚስተዋል የታሪካችን እውነታ ሆኗል።

ከጣልያን ወረራዎች አንሥቶ እስከምንገኝበት ጊዜ ድረስ እንደዚህ ዓይነት ጭንቅ ውስጥ ማለፍ ዕጣ ፈንታችን ሆኖ ቆይቷል። በቅርቡም ተመሳሳይ ጭንቅ በለውጥ ውልደት ምጥ ውስጥ በምትገኘው ሀገራችን ውስጥ በጉልህ ታይቷል። ዲሞክራሲን በጠንካራ ተቋማዊ መሠረት ላይ ለማኖር እየተደረገ ባለው ወቅታዊ ጥረትም ላይ እያጋጠሙ ባሉ ግጭቶችና ትርምሶች ሀገራችን በድጋሚ ለሌላ አደጋ የተጋለጠችበት ሁኔታ ራሳችንን በጥልቅ እንድንፈትሽ የሚቀስቅስ የማንቁያ ደወል ነው።

ሀገራችን በየጊዜው ከሚገጥማት የህልውና አደጋ አዙሪት መውጣት ያቃታት ለምንድን ነው? ከኛ ጋር ተቀራራቢ የመንግሥትነት ታሪክ እንዳላቸው ሕዝቦች ሁሉ ከጊዜያዊ አስተዳደራዊ ሥርዓቶች በዘለለ መዝለቅ የሚችል የሀገሪቱን ህልውና በአስተማማኝ ሁኔታ የሚያስቀጥል ሀገር መንግሥታዊ ዐቅም መፍጠር የተሳነን ለምንድን ነው? የሚሉት ጥያቄዎች አሁን ላይ የፖለቲካችን ቁልፍ ጥያቄዎች ሆነው መጥተዋል።

ኢትዮጵያ በታሪኳ ዙሪያዎን አሰፍሶፈው ሲጠብቁት ከነበሩ ጠላቶቿ መንጋጋ ለማምለጥ የዘመናዊ ብዙ እጅ አንዴ በመጋፈጥ ሌላ ጊዜም በማድፈጥ ነው ያሳለፈችው። ይኸም ጊዜያዊ ህልውናዋን ከማስቀጠል ያለፈ ፋይዳ ሳይኖረው አልፏል። ነገሥታቱ ከውስጥም ከውጭም የሚነሡትን አጣዳፊ የፖለቲካ ጥያቄዎች ለመታታት ሲንገታገቱ ሀገሪቱን ለማበልጸግም ሆነ ለማሠልጠን የሚጠቅም አቅጣጫ ለመቅረጽም ሆነ ለመተግበር ፋታ አላገኙም። በዚህም ምክንያት ሀገሪቱ በተደጋጋሚ በአጣዳፊ የህልውና አጣብቂኝ ውስጥ ስለምትያዝ ነገሥታቱ ሙሉ ጊዜያቸውን ሀገር ለማረጋጋት ሲባክኑ እድሜያቸው ያልቅ ነበር።

ከዘመናዊ ሀገር መንግሥት መፈጠር በኋላ ነገሥታት ከውጭ ጠላቶች ሀገራቸውን ከመጠበቅና ሃይማኖታዊ ክዋኔዎች ላይ ከማተኮር ወጥተው የብልጽግናና የሥልጣኔ

ጉዳይን ትኩረት መስጠት ጀምረዋል። የዘመናዊነት ዕሴቶች በሆኑት የነጻነት፣ የእኩልነት እና የወንድማማችነት ጉዳዮች ዙሪያ ዝንባሌ አሳይተዋል።

በዓለም ላይ የሰው ልጆች ከቅድመ ዘመናዊነት ጊዜ በፊት የነበራቸውን የጉልበት ሕግ በማሳበራዊ ውሎችና በዘመናዊ ዕሴቶች እንደተኩት ሁሉ በእኛም ሀገር እነዚህ ዕሴቶች ትኩረት ማግኘት የጀመሩት የዘመናዊ ሀገር መንግሥት ግንባታችንን ተከትሎ ነው።

ሆኖም እነዚህን ዕሴቶች የማበልጸግና የሕዝቡን ፍላጎት የማስከበር ርምጃዎች ውሱን ሆነው ቀጠሉ። ለዚህም አንዱና ዋናው ምክንያት የሀገር መንግሥቱ ቅቡልነት ከጅምሩ በፊተና የተሞላ በመሆኑ ገዢዎች የሕዝብን ፍላጎት ከማሟላት ይልቅ ይኸን ቅቡልነት ለማምጣት ሲኳትኑ ማለፋቸው ነው።

የሀገር መንግሥት ቅቡልነት ማለት ሕዝቦች በሀገር መንግሥቱ ላይ እምነት ሲያሳድሩና ሲስማሙበት ማለት ነው። ጉዳዩ ከገዢዎች ቅቡልነት ጋር ሊያያዝም ላይያያዝም ይችላል። ገዢዎች ይኸን የሀገር መንግሥቱን ቅቡልነት ለማምጣት መባከናቸው የሕዝብን ፍላጎቶች ለማሟላት የሚውለውን ጊዜና ትኩረት፣ የሀገርን አጣዳፊ ህልውና ለማስጠበቅ እንዲውል አድርጎታል። ቀደም ያሉት ነገሥታት ከውጭ የሚሰነዘርን አጣዳፊ የህልውና አደጋ ለመመከት ሲራወጡ እንዳሳለፉት ሁሉ፣ አዲሶቹ ገዢዎች ደግሞ ከውስጥ የሚሰነዘርን አጣዳፊ የህልውና አደጋ ለመመከት ሲራወጡ ጊዜያቸውን ይፈጁታል። ይኸም ሂደት የሕዝቡን ፍላጎት ለማሟላት የሚውለውን ጥረትና ጊዜ ያሳንሰውና ሕዝቡን ለብሶት ይዳርገዋል። ገዢዎቹ ሀገር በማረጋጋት ሂደት ውስጥ ሰጊዜያዊ ስልቶች ስለሚጠመዱ ቋሚውን የሕዝብ ፍላጎት ሳያሟሉለት ይቀራሉ። በመጨረሻም ለመውደቃቸው ምክንያት የሚሆነው የፍላጎቶቹ አለመሟላት ምሬትን ፈጥሮ የዐመፀ አቀጣጣይ ነዳጅ ስለሚሆነው ነው። ዋናውን ጉልበታቸውን የሕዝብን ፍላጎት ለማሟላት ሳይሆን አጣዳፊ የህልውና አደጋዎችን ለመመከት ስለሚያፈሱት የፍላጎት መጓደሉ ዐመፁን ጉልበት ይሰጠዋል። በዚህ ሂደት ውስጥም ጭቆናን ዋና የህልውና ማስጠበቂያ ዘዴ ያደርጉታል።

ለዚህ የገዢዎች የጭቆና መንገድ አንዱ ምክንያት የኢትዮጵያ ልሂቃን ሥራት ነው። የኢትዮጵያ ልሂቃን በተለያዩ ታሪካዊና መዋቅራዊ ምክንያቶች ለማሰላሰል የራቁ ናቸው ብሎ ለማሰብ የሚያስደፍሩ አጋጣሚዎች አሉ። ብዙዎች ያነበቡትን እንደ ምግብ ዝግጅት በቀጥታ ለመተግበር ያልማሉ እንጂ ነባራዊ ሁኔታን አገናዝበው ለመጓዝ የሚደርጉት ጥረት ደካማ ነው።

ጉዳዩ ከትምህርትና ከባህል ዳራ የሚመነጭ መዋቅራዊ ገጽ ቢኖረውም የልሂቃኑ ገዝህላልነትና ስንፍና ከተጠያቂነት የሚያድናቸው አይደለም። ገዢዎችም ከዚህ የልሂቃን ባህል የሚመነጩ በመሆናቸው ድርጊቶቻቸው ከልሂቃኑ ብዙ የራቀ አይደለም።

ምንም እንኳን ሥልጣኑ ከነባራዊ የሀገረ መንግሥቱ ሁኔታ ጋር በቀጥታ ስለሚያጋፍጣቸው እውነታውን የተሻለ የመረዳት ዕድል ቢያገኙም ከመሠረታዊ የልሂቃን ባህል የተወለደው ፖለቲካዊ ሥሪታቸው ለችኮላና ለመደዴ ውሳኔ ይዳርጋቸዋል። ይኸም ተቀናቃኝ ልሂቃንን በኃይል ደፍጠው እንዲያልፉና ይኸንን ተከትሎም ልሂቃኑ የሚያንቀሳቅሱትን ሕዝብም አብረው እንዲደፈጥጡ ያደርጋቸዋል።

በሌላ በኩል ሀገራችን ከግራም ከቀኝም የሚነሡ ጽንፍ የረገጡ ሐሳቦችን በማቻቻል ለኢትዮጵያ ይሰጃል ያሉትን ሚዛናዊ መንገድ ለመከተል የሞከሩ ጥቂት ውድ ልጆችን ለማፍራት ችለዋል። ከግራም ከቀኝም የሚዘንበውን የጥላቻ ደፍ ተቋቁመውና ችለው ሐሳባቸውን ከዘመን ዘመን ማሻገር የቻሉ ቢኖሩም የእነዚህ ቅን ዜጎች ሐሳብ አይሎ የብዙኃንን ይሁንታ ሰማግኘት ገዢ የመሆን ዕድል አላገኘም። በርግጥም ከቀኝም ከግራም ዱላ የሚሰነዘርሰት ሐሳብ ዱላውን ተቋቁሞ ገዥ የመሆን ዕድሉ አነስተኛ ቢሆንም ይኸን የመሻቱ ጉዳይ ግን ችላ ሊባል የማይችል ነው። ዕድሉ በተገኘበት ወቅትም አስፈላጊው መሥዋዕትነት ተከፍሎም ቢሆን ለልዕልናው ሊቆምለት የሚገባ መልካም ሐሳብ ነው።

በበርካታ የታሪክ አጋጣሚዎች እንደተረዳነው ይበጃል ያልነውን ሐሳብ ስናነሣ ስንጥል የኖርን ሕዝቦች ነን። ጦርነት ውስጥ ስንገባ የሀገሪቱ የህልውና ጥያቄ ያሳስበናል፤ ጦርነቱን ስንጨርስ እንረሳዋለን። የጣልያንን ወረራ ለመመከት ከሀገሪቱ አራቱም አቅጣጫ ተምሞ ዓድዋ ላይ የከተመው የኢትዮጵያ ኅብረ ብሔር ጦር የዓድዋ ድልን ከተቀዳጀ በኋላ፣ ከጦርነቱ ማግስት ሀገረ መንግሥቱ የሕዝቡን መሠረታዊ ኋላ ቀርነት ለመመንገል የሄደበት መንገድ አጭር ነበር። ሌላው ቀርቶ ጠላት ጊዜ ወስዶና የጦር መሣሪያውን አዘምኖ በሌላ ስልት ተመልሶ ሊመጣብን ይችላል ተብሎ አልተጠበቀም።

ዋናው ችግር የህልውናን ጥያቄ ከጊዜያዊ፣ ከቅርብና ቀጥተኛ ችግሮች አንጻር ብቻ መመልከታችን ነው። የሀገራችንን የህልውና ጥያቄ ለመፍታት ግን በጊዜው የተጋረጠውን አደጋ ከመፍታት በዘለለ አስቀድመን ለአደጋው የሚዳርገንንና አደጋውን አቀጣጥሎ ወደ ተጨባጭ የፖለቲካ ስብራት የሚቀይረውን ዘላቂ የችግር ሰንኮፍ መፍታት ያስፈልገናል።

ለእርስ በርስ ግጭት ዋና መነሻና የነውጥ እርሾ የሆኑትን የፍላጎት መጓደል ችግሮች ለመፍታት ትኩረትን ወደዚያ ማዘንበል ያስፈልጋል።

ነውጥና የእርስ በርስ ጦርነት የአንድ ሀገር ራስን የማጥፋት ሙከራ ነው ሊሳል ይችላል። የአንድ ሀገር የህልውና አደጋ በሀገሪቷ ላይ ከውጭ በሚሰነዘር ጥቃት ብቻ ሳይሆን ከውስጥ በሚመነጭ ራስን የማጥፋት ሙከራ ጭምር የሚመጣ ነው። በሌላ አገላለጽ ራሳችንን ከውጭ ወራሪ ለመታደግ እንደምንጥረው ሁሉ ራሳችንን ከራሳችን እኩይ ዕሳቤዎች ለመታደግ ወይም ከእርስ በርስ ግጭት ለመዳን መትጋት ያስፈልገናል።

ህልውናችንን በተዘዋዋሪ አደጋ ላይ ሲጥሉ ያስተዋልናቸውን ያልተሟሉ የሕዝባችንን ፍላጎቶች ሥጋዊ፣ ስምን የማስከበርና እና ነጻነት የመሻት ፍላጎቶች መሆናቸውን በሌላ ምዕራፍ ለማብራራት ተሞክሯል። ለመሆኑ እነዚህ ፍላጎቶች እንዴት ሊጓደሉ ቻሉ? የመደመር ፍልስፍናስ ፍላጎቶቹን እንዴት ሊፈታቸው አስቧል? እነዚህን መሠረታዊ ጥያቄዎችና ሌሎች ተያያዥ ጉዳዮችን መመልከት ያስፈልጋል።

የሀገራችን ሕዝብ ተግባራዊ ኑሮን የማሸነፍ፣ ከድህነት አረንቋ ወጥቶ በልቶና ጠጥቶ እጩ የሚልበት፣ ከጦርነት አብሳሪ የነጋሪት ጉሰማ ወጥቶ በሰላም ውሎ የሚያድርበትን ሕልም ሰንቆ ለዘመናት የኖረ ሕዝብ ነው። እነዚህን ሕልሞች ሰንቆ መኖር ብቻ ሳይሆን ለሕልሞቹ መሳካት ዕንቅፋት የሆኑበትን ሁሉ ተፈጥሮ በቸረችውና ራሱም ጥሮ ግሮ በፈጠራቸው ዘዴዎች ሲታገል ኑሯል። አንዳንዴ ያዝ ለቀቅ እያደረገ አንዳንዴም በከፍተኛ ጽናት የጭቆና ቀንበሮችን አሸቀንጥሮ ለመጣል ሲተጋ ኑሯል።

ይህ ሕዝባችን ለዘመናት ሲታገል የኖረው ጭቆና በባሕርይው የሰው ልጆች ዕጣ ፈንታቸውን ከእጃቸው ላይ ተነጥቀው፣ ኑሯቸውን ከራሳቸው ፍላጎት ውጭ እንዲመሩ የሚያስገድድ ነበር። ጭቆና የሰዎችን ፍላጎት ለማሟላት የሚውለውን ማንኛውንም ነገር እየነጠቀ ለሌሎች ሰዎች መሻት እንዲውል ያደርጋል። ከአንዱ ምስኪን ጉሮሮ ላይ ቀምቶ ለሌላው ውስኪ ይቀዳል። የአንዱን ሰው አፍ ሹብ በሌላው ዓ፣ ቱን ሙሉ እንዲያወራ ያደርጋል። በአንዱ ሰው ውርደት ላይ የሌላውን ክብር ይገነባል።

በማንኛውም ማኅበረሰብ ውስጥ ሊሰፍን የሚችለውን ጭቆና በሁለት ከፍለን ልናየው እንችላለን። አንደኛው የጭቆና ዓይነት ከሰዎች ክፉ ሐሳብና ሳሊና የሚመነጭና በሰዎች ፍላጎትና ዕቅድ የሚተገበር ጭቆና ነው። እንዲህ ዓይነት ጭቆና ጨቋኝና ተጨቋኝ ያሉሰትና ጭቆናው የሚያበቃውም ጨቋኞችን ታግሎ ድል በማድረግ ይሆናል። ይኸኛውን የጭቆና ዓይነት “ሰው ወለድ ጭቆና” ልንለው እንችላለን። ሁለተኛው የጭቆና ዓይነት ደግሞ ከመዋቅር ወይም ከሥርዓት የሚመነጭ ጭቆና ነው። ይኼኛው የጭቆና ዓይነት ሰዲሞክራሲያዊ ሀገራትም ጭምር የሚስተዋልና ጭቆናው ሆነ ተብሎ የማይከወን፣ ነገር ግን የተዘረጋው ተቋማዊ መዋቅር ወይም ሥርዓት ሰዎችን መርጦ የሚያጠቃና ፍላጎታቸውን የሚያጓድል ሲሆን ነው። ምንም እንኳን መዋቅሩን የሚዘረጉት ሰዎች በመሆናቸው አስቀድሞ ሰው ወለድ ጭቆና የነበረ ቢሆንም በጊዜ ሂጅት የራሱን ህልውና ይዞ ከሰዎች ቀጥተኛ ቁጥጥር ውጭ የሚንቀሳቀስ ይሆናል። በዚህም ምክንያት የጭቆናው ምንጭ መዋቅሩ ነው ማለት ነው። ይህ ዓይነቱ ጭቆና “መዋቅር ወለድ ጭቆና” ሊባል ይችላል።

ሁለቱ የጭቆና ዓይነቶች እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ መሆናቸው ሁለቱንም ጭቆናዎች ለማስወገድ የሚደረገውን ትግል ውስብስብ ያደርገዋል። የሰው ወለድ ጭቆናን ለማስከበር በሚደረገው ጥረት ውስጥ ግለሰቦች ቅድሚያ እያገኙ ስለሚመጡ የቡድንን መብት የሚመለከተው መዋቅራዊ ጭቆና ይዘነጋል። ለመዋቅራዊ ጭቆና

በሚሰጠው ትኩረት ውስጥ ደግሞ ግለሰቦች ይረሱና ሰው ወለድ ጭቆና ይበረታል። ሁለቱንም የጭቆና ዓይነቶች ለማስወገድ የሚደረገው ጥረት የፖለቲካ መንገዳችንን የሚወስን ጉዳይ ይሆናል።

5.1. ሰው ወለድ ጭቆና

ሰው ወለድ ጭቆናን ለመረዳት ያለፉት ሃምሳ ዓመታት የፖለቲካ ታሪካችን ብቻ ወስደን መመልከት ይበቃል። ባለፉት ሃምሳ ዓመታት በሀገራችን ዜጎች ላይ የተፈጸመው ግፍና መከራ እጅግ አስነዋሪና ሕዝባችንን እና ሀገራችንን ለዘለቄታዊ ችግሮች የዳረገ ነው። ኢትዮጵያውያን መሠረታዊ የሆኑ የግለሰብና የብሔር መብቶችን በመጠየቃቸው ብቻ ተደብድበዋል፤ ታስረዋል፤ ተገድለዋል።

በሰው ልጅ ላይ መፈጸም የሌለባቸው ሰቆቃዎች በዜጎች ላይ ተፈጽመዋል። ይህ የሕዝቦችንና የዜጎችን ነጻነት የመግፈፍና ቀፍድዶና አንገት አስደፍቶ የመግዛት አዝማሚያ መሠረታዊ የሆነውን የሰውን ልጅ ክብር ዝቅ የሚያደርግና የሕዝቦችን ማንነትና መብቶችን የሚደፈጥጥ አካሄድ ነበር።

ዜጎች እንዲራቡ፣ በበሽታ እንዲያልቁ፣ በችግር እንዲንከራተቱ እና ሀገር ጥለው እንዲሰደዱ ያደረገ የግፍ አገዛዝ ያሳለፍን ሕዝቦች ነን። ኢትዮጵያውያን ሁሉ የዚህ ጭቆና ቀንበር ስለባ ናቸው። ኢትዮጵያውያን ሁሉ በዚህ የጭቆና ሰንሰለት ተጠፍረዋል። ኢትዮጵያውያን ሁሉ በዚህ የእሳት ጅራፍ ተገርፈዋል፤ በጀርባቸውም ይኸንን የግፈኞች ሰንበር ተሸክመው ይዞራሉ።

ጨቋኞች አዛዥ ናዛዥነታቸው የሚመነጨው ለጠብመንጃ ባላቸው ቅርበት ነው። ሥልጣናቸውን በጠመንጃ ስላገኙት ሊያስጠብቁት የሚሞከሩትም በጠመንጃ ነው። ሥልጣናቸው የመነጨው ከሕዝብ ይሁንታና ከአስተዳደራዊ ቅብልነት ሳይሆን ከጠመንጃ አፈ ሙዝ ነው። አፈ ሙዛችን ካዘነበለ ሥልጣናችንን እንነጠቃለን ብሰው ይፈራሉ። እነርሱም ሥልጣኑን በጉልበት ስላገኙት አንዱ ጉልበተኛ መጥቶ በድንገት ጉድ እንዳይሠራቸው ይሠጋሉ። ስለዚህም ዙሪያቸውን ከአካባቢያቸው፣ ከሃይማኖታቸው፣ ከብሔራቸው ወይም ከሥጋ ዘመዶቻቸው በተሰበሰቡ ታማኝ አገልጋዮች ይከሰሳሉ። ይህ ደግሞ የሀገሪቱን የፖለቲካ ተቋማት ገለልተኝነትና ብቃት እጅጉን ይጎዳል።

ሥልጣናቸውን ከሄራና ከጥቃት ለመታደግ የሚወስዱት ዘመድ የመሰብሰብ አካሄድ በመረብ እየተያያዘ ሊሰፋ ይችላል። ይህም ብቃት የሌላቸውን ሰዎች በዙፋኑ ዙሪያ ሊያከማች ይችላል። እነዚህ ብቃት የሌላቸው ዘመዳጦች የሚፈጥሩት ሥርዓት ደግሞ የዜጎችን ፍላጎቶች የሚደፈጥጥ፣ ስለ እውነትና ዕውቀት ሳይሆን ስለ ሥልጣንና ጥቅም ብቻ የሚጨነቅ፣ ለራሳቸው ለሥልጣኑ ባለሴቶች ብቻ የሚጠቅም ነውረኛ

ሥርዓት ይሆናል። ይህ በዘመድ አዝማድ የመሳሳብ ችግር የሚመነጨው ሥልጣንን በነጻ ተቋማት አማካኝነት የማስጠበቅ ሥርዓት ስላልተዘረጋ ነው።

መሪዎች ሥልጣናቸውን ስለማስጠበቅ የማይጨነቁሰትን፣ ይልቁንም ዋናው ትኩረታቸው የሕዝብንና የሀገርን ፍላጎት ማሟላት የሚሆንበትን ሥርዓት ስላልዘረጋን፣ መንበሩን የጨበጡ ሁሉ ራሳቸውን ከሜራና ከጥቃት ለመከላከል ጠብመንጃንና በዘመድ መሳሳብን ዋነኛ ስልት ያደርጉታል። ጨቋኞች በዘመድ የሚሰሰቡት በዋናነት ሥልጣናቸውን ለማስጠበቅ እንጂ ለብሔራቸው፣ ለአካባቢያቸው ወይም ለሃይማኖታቸው ግድ ኑሯቸው አይደሉም።

እነርሱ የወጡበት አካባቢ፣ ብሔር እና ሃይማኖት ስከፍተኛ ጉስቁልና ውስጥ ቢኖሩም የጨቋኝነት ስሙ ግን ከእነርሱ ራስ ላይ አይወርድም። ሕዝቡ በጨቋኞቹ ላይ ያለውን ብሶትና ምሬት የሚወጣው ጨቋኞቹ የወጡበትን አካባቢ ሕዝብ በማማረርና በመተቸት ሊሆን ይችላል።

ሰው ወለድ ጭቆና በዋናነት ዜጎችን ስመላ የሚሰድልና ከግለሰቦች የሚመነጭ ቢሆንም ጥፋቱ ግን ለትውልዶች የሚሻገር፣ ዘለቄታዊ የሆኑ ተቋማትን የሚያከስም የሀገር ቀጣይነትን ጥያቄ ውስጥ የሚያስገባ ሊሆን ይችላል።

የሀገረ መንግሥታችን ዓይነተኛ መገለጫ የሆነውን ይህንን ሰው ወለድ ጭቆና በወሳኝነት በማስቀረት የተዘፈቅንበትን የጭቆና አዙሪት ለመበጠስ ጥንቃቄና ማስተዋል የተሞላበት መፍትሔ ያስፈልጋል። ዜጎች በገዛ ሀገራቸው ባይተዋር የማይሆኑበት፣ የተወሰኑ ሰዎች እንደፈለጉ የማይፈነጩበትና ሌላውን ሕዝብ የማያፍኑበት፣ ሥልጣን ከአፈ ሙዝ ሳይሆን ከሕዝብ ይሁንታ የሚመነጭበት፣ የዜጎች በክብር፣ በነጻነትና በእኩልነት የመኖር ጥያቄዎች የሚመለሱበት ሥርዓት መዘርጋት አስፈላጊ ነው።

5.2. መዋቅር ወለድ ጭቆና

ሁለተኛው የጭቆና ዓይነት ደግሞ ከመዋቅር ወይም ከሥርዓት የመነጨ ጭቆና ነው። ይኼኛው የጭቆና ዓይነት በዲሞክራሲያዊ ሀገራትም ጭምር የሚስተዋልና ጭቆናው ሆነ ተብሎ የማይከወን ነገር ግን የተዘረጋው ባህላዊና ዘመናዊ ተቋማዊ መዋቅር ወይም አጠቃላይ ሥርዓት ሰዎችን መርጦ የሚያጠቃና ፍላጎታቸውን የሚያጓድልበት ነው።

ግለሰቦች ላይ ያለው ተጽዕኖ ዝግ ባይሆንም መዋቅር ወለድ ጭቆና በዋናነት በቡድኖች ላይ የሚፈጸም ነው። ቡድኖች በአንድ ነጠላ ጉዳይ ወይም ጥቅል ማንነትን በሚወስን መልኩ ሊዋቀሩ ይችላሉ። ለምሳሌ በግራ እጃቸው የሚጠቀሙ ሰዎች ግራኝነታቸው ብቻውን አንድ ቡድን እንዲፈጥሩ ሊያደርጋቸው ይችላል። ይህ በነጠላ ማንነት ላይ የሚመሠረት ቡድን ወደ ማንነት ቡድን ለማደግ ግን ግራኝነታቸውን

በተመለከተ የሚደርስባቸው ተጨባጭ ወይም ሐሳባዊ ጭቆና ሊኖር ይገባል። ይህ ተጨባጭ ወይም ሐሳባዊ ጭቆና በጨመረ ቁጥር ቡድኑ የሰዎች ጥቅል ማንነት መገለጫ ሆኖ ይቀርባል።

መዋቅር በቡድኖች ላይ የሚያደርሰውን ጭቆና ለመከላከል ቡድኖቻችን ማጥፋት ወይም ማዳከም መፍትሔ ነው የሚል አመለካከት አለ። ይህ ሐሳብ የቡድኖች ጭቆና የሚበቅለው ከቡድኖች መፈጠር ጋር ተያይዞ ነውና፤ ቡድኖች ከሌሎ ወይም ከጠፉ የቡድን ጭቆና አይኖርም የሚል መከራከሪያ የሚያቀርብ ነው። የቡድኖቹ መፈጠር ራሱ መነሻው ጭቆና ነውና ቡድኖቹን በማጥፋት ጭቆናውን ማስወገድ ይቻላል የሚል ዕይታ ነው። ሆኖም ይህ አስተሳሰብ ሦስት መሠረታዊ ችግሮች አሉበት።

አንደኛ የሰው ልጆች አድማስ ጠባብ አደረጃጀቶች በአጭር ጊዜ ውስጥ እየጠፉ ይሄዳሉ፤ በምትካቸውም ሲቪክ ኅብረተሰብ እየተተካ ይመጣል ብሎ ታሳቢ የሚያደርግ ነው። የሰው ልጆች ጉዞ ከአድማስ ጠባብ ማኅበረሰብነት ወደ ሲቪክ ኅብረተሰብነት የሚሄድ ነው የሚልው ይህ አስተሳሰብ፤ አሁን ከምንመለከተው ነገራዊ እውነታ ጋር የሚሄድ አይደለም። አድማስ ጠባብ ማንነቶች በዘመናዊነት ውስጥ እየጠፉ የሚመጡ ሳይሆኑ ልናመልጣቸው የማንችላቸው ማኅበራዊ እውነታዎች መሆናቸውን መገንዘብ ያስፈልጋል። በአጭር ጊዜ ውስጥ ጠፍተው ሲቪክ ኅብረተሰብ ይፈጠራል ብሎ ማሰብ እውነታውን መሸሽ ነው።

ሁለተኛው የዚህ አስተሳሰብ ችግር፤ የቡድን ጭቆናን በሲቪል መዋቅር ደረጃ ብቻ የሚገኝ አድርጎ ማሰቡ ነው። የሲቪል መዋቅሩ ማንኛውንም ግለሰብ በእኩል እንዲያስተናግድ ተደርጎ ከተዘረጋ የቡድን ማንነትን ማጥፋት ይቻላል ብሎ ታሳቢ ያደርጋል። ነገር ግን ግለሰቦችን እኩል የሚያስተናግድ የሲቪል ሥርዓት መገንባት ብቻ ቡድኖችን አያጠፋቸውም።

በቡድን ማንነቶች ላይ ሥነ ልቦናና ኢኮኖሚ ትልቅ ድርሻ አላቸው። ስለዚህም በሳይኮ ፖለቲካዊና በኢኮኖሚያዊ ሥርዓቱ ላይ የሚታዩ ዝንፈቶች በየጊዜው ቡድን መፍጠራቸውና ያሉትንም እያጠነከሩ መሄዳቸው አይቀርም። የላዕላይ መዋቅሩ ዝንፈቶች በቢሮክራሲ ብቻ የምንፈታቸው ጉዳዮች እንዳልሆኑ መገንዘብ ያስፈልጋል።

ሦስተኛው የዚህ አስተሳሰብ ችግር ቡድኖቹን ለማጥፋት የቡድኖቹን ችግር በአግባቡ መረዳትና የቡድኖቹን ዐቅም መገንባት እንደሚያስፈልግ መዘንጋቱ ነው። የቡድኖቹን ችግር ለመረዳትና ዐቅማቸውን ለመገንባት ደግሞ ቡድኖቹ መኖራቸውን መቀበል ያስፈልጋል። ስለዚህም ቢያንስ በስትራቴጂ ደረጃ ቡድኖች መኖራቸውን ካልተቀበልን ቡድኖች ለመብታቸው እንዲታገሉ ማድረግ አይቻልም። ለምሳሌ፤ የሴቶችን ችግር ለመፍታት መጀመሪያ ሴት የሚባል ቡድን መኖሩን መቀበል ያስፈልጋል፤ ለሌላ ቡድን አንታገልምና። ሴቶችንም ዐቅም መስጠትና ለፍላጎቶቻቸው እንዲታገሉ ማድረግ የሚቻለው በሴትነት ቆመው እንዲተባበሩ ለማድረግ ከተቻለ

ነው። አለበለዚያ ሴትና ወንድ የሚባለውን የቡድን ክፍፍል በባዶ ሜዳ ልናጠፋው አንችልም። ሰዎችን ከጻፉቸው ይልቅ በግለሰብነታቸው እንዲቆሙ ማድረግ የሚቻለው በመጀመሪያ ሴቶች በሴትነታቸው የደረሰባቸውን ጭቆና መረዳትና መታገል እንዲችሉ ማድረግ ሲቻል ነው። ለዚህ ደግሞ የሴትነት ማንነትን ተቀብሎ መነሣት ያስፈልጋል። ላብ አደሩ ከካፒታሊዝም የብዝበዛ ሥርዓት ለመላቀቅ የሚታገለው በመጀመሪያ ላብ አደርነቱን መቀበል ሲችል ነው። ስለዚህም የቡድን ማንነትን ማጥፋትና በግለሰብ ማንነት መተካት የሚቻለው በባዶ ሜዳ ለግለሰቦች ብቻ ዕውቅና ለመስጠት አይደለም። ይህ ዓይነቱ አካሄድ ጭቆናውን የሚያድብሰብስና ተጨቋኞቹ ለመብታቸው ተደራጅተው እንዳይታገሉ የሚያደርግ ነው።

ታዲያ መፍትሔው ምንድነው? በቡድን ቅርጽ የሚከሰተውን መዋቅር ወለድ ጭቆና እንዴት ልናጠፋው ወይም ልንቀንሰው እንችላለን? የቡድን ማንነት የጭቆናን ቅሬት ሳይተው እንዴት ልናጠፋው እንችላለን? ይህን ችግር ለመፍታት የሰዎች ግንኙነት በእኩልነት ላይ ያልተመሠረተ እንዲሆን የሚያደርገውን መዋቅር በአግባቡ መረዳትና የተዛባውን ጎኑን ማስተካከል ያስፈልጋል። ይህንንም «መዋቅራዊ ጥገናን ልንለው እንችላለን»።

መዋቅር ሁሌም በጊዜ ሂደት ያልተፈለጉና የተዛቡ ግንኙነቶች መፍጠሩ አይቀርም። ስለዚህም በየጊዜው አካሄዱን እያዩ መጠገን ያስፈልጋል። መኪና አንዴ ምርጥ ተደርጎ ስለተሠራ ወደ ጋራጅ ከመሄድ እንደማያደነን ሁሉ፣ መዋቅርም የፈለገውን ያክል በአግባቡ ቢዘረጋ በየመንገዱ የሚገጥሙት ብዙ ዓይነት እንቅፋቶችና አጋጣሚዎች በመኖራቸው ምክንያት ሁሌም ጥገና የሚፈልግ ነገር ነው።

በሀገራችን ከፖለቲካ መዋቅር የሚመነጨ በርካታ የሕዝብ ችግሮችና በደሎች አሉ። የፖለቲካ መዋቅሩ የወለዳቸው ጭቆናዎች ከትናንት የተቀበልናቸው ሸክሞችና ዛሬ የምንፈጥራቸው የነገ ዕዳዎች ናቸው። ሀገራችን በአጠቃላይ ዘጠኝ ዋና ዋና የመዋቅር ጥገና የሚፈልጉ የቡድን ማንነቶች አሉባት። ብሔር፣ አካባቢ ክፍለ ሀገር፣ የአካል ጉዳት፣ የመሐል/የጠረፍ ነዋሪነት፣ መደብ፣ ሥርዓተ ጾታ፣ ዕድሜ፣ ከተማነት፣ገጠሬነት እና ሃይማኖት ናቸው።

ቢያንስ ለጊዜው በጉልህ የሚገኙትና የሚጨበጥ መዋቅራዊ ጭቆና የሚስተዋልባቸው እነዚህ ዘጠኞች ናቸው። ለወደፊቱ የነዚህ የቡድን ማንነቶች አዳዲስ ገጾችም ይሁኑ እንደ አዲስ የሚፈጠሩ ሌሎች የቡድን ማንነቶች መፈጠራቸው የሚጠበቅ ነው። ስለዚህም በመዋቅሩ ላይ ተከታታይ ጥገና ማድረግ አስፈላጊ ነው።

የመዋቅር ጥገናውን ለማድረግ በርካታ ተግዳሮቶች ቢኖሩም ሁለት ተግዳሮቶችን በዋናነት መጥቀስ ይቻላል። የመጀመሪያው የመዋቅር ወለድ ጭቆናው በጊዜ ሂደት ተፈጥሯዊ ምስቅልቅሎችን በመፍጠር ውስብስብነት ያላቸው፣ በቀላሉ ለመረዳትና ለመፍታት አስቸጋሪ የሆኑ እርስ በርሳቸው የተጠላለፉ የፖለቲካ ችግሮችን ይፈጥራል።

ሁለተኛው የቡድናዊ አክራሪነትና አጻፋዊ ጭቆናዎችን በማስከተል በጥገናው ላይ መሰናክልን መፍጠሩ ነው።

የመዋቅር ወለድ ጭቆና ውስብስብነት

መዋቅር ወለድ ጭቆና እንደ ሰው ወለድ ጭቆና ግልጽና ለመረዳት ቀላል አይደለም። የጭቆናው ባሕርይም የተወሳሰበና በቀላሉ ተረድቶ መፍትሔ ለመስጠት የሚመች አይደለም። በዚህም ምክንያት የመዋቅር ወለድ ጭቆናን ለአጠቃላይ ኅብረተሰቡም ይሁን ለጭቆናው ገፈት ቀማሽ ለመረዳት የተራዘመ ጊዜ የሚወስድ ነው። በተለይም ጭቁኖች ሰጭቆናቸው ዙሪያ ያላቸው ግንዛቤ ዝቅተኛ መሆኑ ከፍተኛ ችግር ነው። ይህ የጭቁኖች የግንዛቤ ዝቅተኝነት የተለያዩ መልኮች ሊኖሩት ይችላል። አንዱ የግንዛቤ ችግር ጭቁኖች ጭቆናቸውን አለማወቃቸው ነው። እየተጨቆኑ መሆናቸውን ካላወቁ ደግሞ ከጭቆናው ለመውጣት የሚያደርጉት እንቅስቃሴ አይኖርም።

ከቡድን አባላቱ መካከል ጭቆናቸውን ተረድቶ የሚጮህላቸውና የሚያስተምራቸው ሰው ከሌለ ጭቆናቸውን ሳይረዱት ይቀራሉ። መዋቅራዊ ችግሩን ለመረዳት ይበልጥ ውስብስብ የሚያደርገው ጉዳይ ደግሞ የተደራራቢ ጭቆና መኖር ነው። ለምሳሌ አንዲት ሴት በሴትነቷ የሚደርስባት ጭቆና እንዳለ ሆኖ በሌላ በኩል ደግሞ አካል ጉዳተኛ ብትሆን፣ የሚደርስባት ጭቆና ተደራራቢ ነው ማለት ነው። የመዋቅር ወለድ ጭቆናን ውስብስብ ባሕርይ ተረድቶ ለመብት መታገል አስቸጋሪ ከመሆኑ የተነሣ ብዙ ቡድኖች ከመዋቅር ጭቆና ለመውጣት የሚያደርጉት ትግል ዝቅተኛ ነው። በአንጻሩ ጭቆናቸውን የለዩ ቡድኖች በመብት ትግሉ ገፍተው ይሄዳሉ። ለምሳሌ በህገራችን በብሔሮች ዙሪያ ያለው ትግል ከፍተኛ ነው። ለዚህም ሰዎች ከሌሎች የቡድን ማንነታቸው ይልቅ የብሔር የቡድን ማንነታቸው ላይ ይበልጥ ንቃተ ኅሊናቸው መዳበሩ ትልቅ አስተዋጽኦ አለው። የዚህ ምክንያትም የብሔር የቡድን መብትን የሚያቀነቅኑ ልሂቃን ከሌሎች የቡድን መብት አቀንቃኞች ይልቅ ድምፃቸውን ከፍ አድርገው ስለጮኹ ነው።

ሌላኛው ችግር ጭቆናን በይሁንታ መቀበል ነው። የቡድን አባላቱ ስለጭቆናቸው ሲያውቁም ወይም ቢነገራቸውም ጉዳዩ ልክ እንደሆነና ሊጨቆኑ እንደሚገባቸው የሚናገሩና በይሁንታ የሚቀበሉ ከሆነ ጭቆናቸውን ተቀብለዋል ማለት ነው። ቡድኖቹ ለረጅም ጊዜ ሲጨቆኑ ከመኖራቸው የተነሣ መዋቅሩ የፈጠራቸውን የተዛቡ አስተሳሰቦች በመቀበል በራሳቸው ላይ የሚፈርዱ ከሆነ ጭቆናን ሲቃደኝነት መቀበል ነው።

እጅግ አደገኛው የአስተሳሰብ ችግር ራስን በራስ መጨቆን ነው። ራስን በራስ መጨቆን የጭቆናው ሥነ ልቦናዊ ገጽታ ነው። ቡድኖች ለረጅም ጊዜ በሚያዳብሩት የተዛባ ግንኙነት የተነሣ ለራሳቸው የሚሰጡት ግምት አነስተኛ ስለሚሆን መዋቅሩ

ከተጠገነ በኋላም ይህን ግምታቸውን ላያስተካክሉትና ራሳቸውን ከተጨቋኝነት አስተሳሰብ ላያላቅቁት ይችላሉ። ይህም የተጨቋኝነት አስተሳሰብ ጭቆናውን ለማስቀጠል የሚያመች ሥነ ልቦና ይፈጥራል።

ይህም ጭቁኖችን የሚተች ወይም ተበዳይን የሚወቅስ ተቀናቃኝ አስተሳሰብ ይወልዳል። ይህም ሄዶ ሄዶ ጭቆናቸውን ምክንያታዊ ሊያደርግ የሚሞክር ሕዝባዊ አስተሳሰብ ይፈጥራል።

በሌላ በኩል ሌላውን ኅብረተሰብ/ቡድን ስለጭቁኖቹ የጭቆና ሁኔታ ማስረዳት ተጨማሪ ችግር ነው። መዋቅር ወለድ ጭቆና በግልጽ የማይታይና በቀላሉ ለመረዳት አስቸጋሪ በመሆኑ ሌላው ኅብረተሰብ ስለ ቡድኖቹ ጭቆና በቀላሉ ላይረዳ ይችላል። በአሁኑ ጊዜ በሕዝብ ዘንድ የሚስተዋለው የግንዛቤ ችግር ቀጥተኛና ግልጽ አይደለም። ምንም እንኳን በቡድኖቹ እኩልነት ዙሪያ በቃል ደረጃ ስምምነት ቢኖርም በተግባር የሚታየው ግን ድብቅ አመለካከት መኖሩን ነው። ለምሳሌ በዘረኝነትና በጾተኝነት ዙሪያ የተደረጉ ጥናቶች እንደሚያትቱት በሁለቱም የቡድን ማንነቶች ዙሪያ እኩልነትን የማይቀበል ሰው በግላጭ ባይኖርም፣ በዓለማችን ላይ የሚስተዋሉት ድርጊቶችና አስተያየቶች ግን ችግሮቹ በድብቅ እንደቀጠሉ እንጂ እንደጠፉ አያመለክቱም። ለዚህም ነው ስለሴቶች እኩልነት በሚወራበት በዚህ ዘመን በተግባር ግን ሴቶችን ወደ አመራር የማምጣት ጉዳይ ውዝፍ ሥራ ሆኖ የቀጠለው።

በአጠቃላይ መዋቅር ወለድ ጭቆና ውስብስብ በመሆኑ ምክንያት የጭቁኖችንም ይሁን የሌላውን ማኅበረሰብ ግንዛቤና አመለካከት መቀየር እንዲያመቻቅ ጥገናው ፈተና ነው። ነገር ግን ችግሩ በዚህ ብቻ የሚያቆም አይደለም። ጭቆናው ውስብስብ በመሆኑ ምክንያትና በየጊዜው ቅርጹን፣ መጠኑን እና ዒላማ የሚያደርጋቸውን ቡድኖች የሚቀያይር በመሆኑ መንግሥት ራሱ ስብራቱን በአግባቡ ተረድቶ ጥገና ለማድረግ ይቸገራል። ስብራት ከላይ ሲመለከቱት የማይታይ ነገር ግን በወጪዎች ሲፈተሽና ሲዳስስ ችግሩ የሚታወቅ ጉዳይ እንደሆነው ሁሉ መዋቅራዊ ስብራትንም መንግሥት በቀላሉ ለመረዳት ይከብደዋል። በጥቅሉ ስብራት መኖሩን ቢያውቅ እንኳን የችግሩን መጠንና ስፋት እንዲሁም የት ላይ መታሸት ወይም መጠገን እንዳለበት ለመረዳት ይቸገራል።

ይህን የሚፈታው ዋና ጉዳይ ጥናት ማድረግ ነው። ለምሳሌ በትምህርት ተሳትፎ ረገድ ከተለያዩ የቡድን ማንነቶች አንጻር ልዩነቱ ቢጠና፣ በብሔር፣ በጾታ፣ በአካባቢ፣ በመሐልና ጠረፍ ነዋሪነት ወዘተ ከፍተኛ ልዩነት መኖሩ አይቀርም።

ይህን ልዩነት በጥናት ከለዩ በኋላ የሚሰጠው መፍትሔ ግን በሲቪልም በፖለቲካም ድምር ዐቅም የሚተገበር መሆን አለበት። የችግሮቹን ልክ በጥናት እየለየን ከተለያዩ የቡድን ማንነቶች አንጻር መፍትሔ ካልሰጠን ፖለቲካችን በአሉባልታና በስሜት ብቻ የተሞላ ይሆናል።

ቡድናዊ አክራሪነትና አጻፋዊ ጭቆና

የግለሰብ መብት አቀንቃኞች የቡድን ማንነትን በማጥፋት ስም ጭቆናውን የሚያድብሱበትና የጭቆና ቅሪትን የሚተው መፍትሔ ነው ያመጡት ብለናል። ሆኖም በሌላ በኩል ደግሞ የቡድን ማንነትን ይዞ ከጭቆና ለመውጣት መታገል፣ የቡድን አክራሪነትን በመፍጠር ከሚፈታው ይልቅ የሚፈጥረው ችግር እየባሰ መጥቷል። የቡድን መብትን ለማስከበር የሚደረገው ትግል ጫፍ እየረገጠ፣ የሀገርን ሰላም የሚያናጋና ዜጎች ተቻቻለው እንዳይኖሩ የሚያደርግ ነው። የዚህም ምክንያቱ ቡድን ማንነት ሥነ ልቦናዊ ገጽታ ስላለው፣ የመብት ታጋዮቹ መብትን በማስጠበቅ ደት ወደ ሥነ ልቦናዊ ጦርነት ስለሚገቡ ነው። ሥነ ልቦናዊ ጦርነቱም ሀገርን ወደ ብጥብጥ ይወስዳታል።

ከቡድናዊ አክራሪነት ጋር የተያያዘው ሌላው ጉዳይ አጻፋዊ ጭቆና ነው። አጻፋዊ ጭቆና ማለት «ተጨቁነናል» ብለው የታገሉ ቡድኖች ትግላቸው ገደቡን አልፎና መሥመሩን ጥሶ እነሱም በምላሹ ለመጨቆን ሲሞክሩ የሚከሰቱ ችግር ነው። ለአኩልነት ከታገሉ በኋላ የአኩልነት መሥመሩን ጥሰው እነርሱም በተራቸው ሎችን መጨቆን ሲፈልጉ አጻፋዊ ጭቆና ይስተዋላል። ብዙዎቹ የአፍሪካ ሀገሮች የቅኝ ግዛት ጭቆናን ታግለው ካሸነፉ በኋላ በራሳቸው ሰዎች ወደ መጨቆን ነው የተሻሩት። የቅኝ ግዛትን ጭቆና የታገሉ ሰዎችም ከቅኝ ገዥዎች ያልተናነሰ ጨቋኞች ሆነዋል። መዋቅራዊ ጥገና በማድረግ ሂደት ውስጥ አንዱ ፈተና ቡድኖቹ መብታቸውን ከማስከበር አልፈው አጻፋዊ ጭቆና ውስጥ እንዳይገቡ መከላከል ነው። ብዙ ጊዜ ቡድኖቹ አጻፋዊ ጭቆና ውስጥ የሚገቡት መዋቅር ወለድ ጭቆናን በአግባቡ ካለመረዳታቸው የተነሣ እንደ ሰው ወለድ ጭቆና ስለሚቆጥሩት ነው። ጭቆናውን ከአንዳች ማኅበረሰብ ጋር ያገናኙታል። በዚህም የተነሣ በንጹሐን ዜጎች ላይ ቂም ይቋጥሩና አጻፋዊ ጭቆና ውስጥ ይገባሉ።

ምዕራፍ ስድስት

ኢትዮጵያዊ ዲሞክራሲን የመፈጠር ትልም

ጭቆናን በሁለንተናዊ መልኩ አስወግዶ ሕዝብን የሀገር ባለቤት ለማድረግ የሕዝብን የሥልጣን ባለቤትነት የሚያረጋግጥ ሥርዓት

ያስፈልጋል። ሕዝብ የሥልጣን ባለቤት ይሁን ማለት በራሱ ጉዳዮች ላይ የመወሰንና ፍላጎቶቹን የማሟላት ዕድል ይሰጠው ማለት ነው። የሕዝብ ፍላጎቶችን ሳይሸራረፉና ፍላጎቶቹን ሳይደፈጥጡ ለመምራትና የሕዝብን የሥልጣን ባለቤትነት ለማረጋገጥ ከእንክብካቤ ከዲሞክራሲ የተሻለ አማራጭ ሥርዓት የለም።

ዲሞክራሲ ማለት የሥልጣን ቅቡልነት ከዘር ሐረግ፣ ከጉልበት ወይም ከማናቸውም ሌላ ተጽዕኖ ይልቅ ከሕዝብ ይሁንታ የሚመነጭ ሲሆን ማለት ነው።

የሥልጣን ቅቡልነት ስንል ሀገርን እያስተዳደረ ያለው አካል በሕዝቡ ዘንድ ያለው ተቀባይነት ማለታችን ነው። በኢትዮጵያ አብዛኞቹ የሥልጣን ቅቡልነት አማራጮች ተሞክረዋል። ወደኋላ ስንሄድ ዋነኛው የሥልጣን ቅቡልነት ማግኘት መቼ ቤተ ክርስቲያን ስትሆን ከቤተ ክርስቲያን መሪዎች ጋር ስምሙ ያልሆነ መሪ ቅቡልነት አጥቶ መንበሩ የሚነቀነቀው በቶሎ ነበር። የቅቡልነት መነሻውም የዘር ሐረግና ጉልበት ተቀላቅሎ ነው። ነገሥታት አንዳንዴ በጦርነት አሸንፈው ሥልጣን ይይዛሉ፤ አንዳንዴ ደግሞ ሥልጣን ከአባት ወደ ልጅ ይተላለፋል። በሁለቱም ሂደት ላይ ግን የቅቡልነት ዋናው ምንጭ ቤተ ክርስቲያን ነበረች።

ከቤተ ክርስቲያን አጽዳቂነት ውጭ ለመጀመሪያ ጊዜ ሥልጣን የያዘው የደርግ መንግሥት ነው። የደርግ መንግሥት በአንድ በኩል የዘውዳዊ ሥርዓቱ የቅቡልነት ምንጭ የሆነውን መለኮታዊ ትርክት ስለተወ፣ በሌላ በኩል ደግሞ አዲስ የቅቡልነት ምንጭ የሆነውን ዲሞክራሲን ለማስፈን ዝግጁ ስላልነበረ ዘመነ መንግሥቱ በቅቡልነት ዕጦት ሲናጋ ነው ያለፈው። ኢሕአዴግ ወደ ሥልጣን ሲመጣ ቅቡልነትን ከዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ለማግኘት የሞከረ ቢሆንም ቆይቶ ግን ቅቡልነትን ከኢኮኖሚ ልማት ለማምጣት ዝንባሌ አሳይቷል። ከድህነት ሰቶሎ መውጣት የቻሉት የደቡብ ምሥራቅ እስያ ሀገራት ቅቡልነትን ከኢኮኖሚ ልማትና ከብልጽግና ለማምጣት የቻሉበት አጋጣሚ ቢኖርም፤ ኢንዱስትሪያን የመሰሉ ሀገራት ላይ ይህ የቅቡልነት ምንጭ ከተወሰኑ ዓመታት በላይ ሊያስከዳቸው አልቻለም። ይኸው ፈታቸውን ወደ ዲሞክራሲ እንዲመልሱ አስገድዷቸዋል። ኢሕአዴግም ምንም እንኳን ቅቡልነትን ከኢኮኖሚ ልማት ማምጣት ይቻላል በሚለው መርሕ ተጉዞ ድህነትን በመቀነስና የሕዝቦችን ኑሮ በአንጻራዊነት ለማሻሻል ላይ አተኩሮ ሲሠራም የኢኮኖሚ እድገቱ የጥራት ችግር በቶሎ

ባለመቀረፉና የዲሞክራሲ ጥያቄዎች እያየሉ በመምጣታቸው ቅቡልነቱ እየተሸረሸረ ለፖለቲካዊ ትርምስ ዳርጎናል።

በኢትዮጵያ የዘውዳዊው ሥርዓት የቅቡልነት ምንጭ ደርቆ የተለያዩ ሕዝባዊ ጥያቄዎች በልሂቃን በኩል መንሸራሸር የጀመሩት በዋ በተማሪዎች ንቅናቄ ጊዜ ነው። የዘመናዊነት ዕሴቶች የሆኑት የነጻነት፣ የእኩልነት እና የወንድማማችነት ጥያቄዎች በአዲሱ ዘመናዊ ልሂቅ መቀንቀን የጀመረው በዚህ ወቅት ነበር። ከእነዚህ ዕሴቶች የመነጨ ሦስት ጥያቄዎች ስንቅናቄው ወቅት ጎልተው ወጥተዋል። የመጀመሪያው ከመደብ ትግል ጋር የሚያያዘው የመሬት ጥያቄ ጉዳይ ነው። መሬትን ከገባር ሥርዓቱና ከአስገባሪ ባላባቶች ይዞታ አላቆ የአርሶ አደሩ ንብረት ለማድረግ ከፍተኛ ትግል ተደርጓል። ሁለተኛው የብሔራዊ ማንነት ጥያቄ ሲሆን ኢትዮጵያ «የብሔሮች እስር ቤት ናትከሚል የችግር ትንተናና መፍትሔ ራስን በራስ እስከ ማስተዳደር፣ አልፎም እስከ መገንጠል የሚደርስ ትርክትን ያዘለ ነው። ሦስተኛው ጥያቄ ሥልጣን ወደ ሕዝብ እንዲመለስና ሕዝባዊ አስተዳደር እንዲቋቋም የሚጠይቀው የዲሞክራሲ ጥያቄ ነው።

እነዚህ ሦስት ጥያቄዎችን ለመመለስ ቢያንስ ሁለት አብዮቶች አሳልፈናል። የ66ቱ ብዮት ከነውስንነቶቹም ሲሆን የመሬት ባለቤትነትን ጥያቄ መሬትን ለአርሶ አደሩ በማከፋፈል መልሷል ማለት ይቻላል። የ1983ቱ አብዮት ደግሞ የብሔር ጥያቄን ከነውስንነቶቹም በሕገ መንግሥቱና በፌዴራል ሥርዓቱ በዋናነት መልስ እንዲያገኙ አድርጓል። በሁለቱም አብዮቶች በአግባቡ ሳይመለስ እስከ አሁን የዘለቀው የዲሞክራሲ ጥያቄ ነው። ይህ ብቻም ሳይሆን በሁለቱ አብዮቶች የተገኙ ድሎችንም ጠብቆ ለማስፋትና ባሰው ላይ ለመገንባት ዕንቅፋት የሆነው የዲሞክራሲ እጦት ወይም የአምባገነን ሥርዓት መደርጀት ነው። የሁለቱ ጥያቄዎች ጉዳይ አሁንም አጀንዳ ሆኖ የቀጠለበት አንዱ ምክንያት መልሶቻቸው በዲሞክራሲ መሠረት ላይ የቆሙ ስላልነበሩ ነው።

ሁለቱ አብዮቶች በተከታታይ ሊመልሷቸው የሞከሩት የመደብና የብሔር ጥያቄዎችን ስንመለከት ሁለቱም ጥያቄዎች በእኩልነት ዕሴት ላይ የቆሙ እንደሆኑ መታዘብ እንችላለን። ይህም ከሦስቱ የዘመናዊነት ዕሴቶች መካከል የእኩልነት ዕሴት ብቻውን ጎልቶ እንደወጣ ያሳየናል። በአንጻሩ የነጻነትና የወንድማማችነት ዕሴቶች በሁለቱ አብዮቶች ውስጥ ዝቅተኛ ሥፍራ ነበራቸው። በመሆኑም በነጻነትና በወንድማማችነት ዕሴቶች መሠረት ላይ የሚቆመው የዲሞክራሲ ሥርዓት በሀገራችን በሚጠበቀው መጠን ሊገነባ አልቻለም። ምንም እንኳን ዲሞክራሲ በቃል ደረጃ በሁሉም የፖለቲካ ልሂቃን አፍ ውስጥ ባይጠፋም ለዲሞክራሲ መሠረት የሆኑት ሁለቱ ዕሴቶች ግን በፖለቲካችን ውስጥ ዝቅተኛ ሥፍራ ያያዙ ናቸው። የእኩልነት ጥያቄን ብቻ አጉልቶ ይዞ ዲሞክራሲን መገንባት ደግሞ የማይታሰብ ነው።

ምንም እንኳን ባለፉት ጥቂት ዓመታት የተነሡት የፖለቲካ አለመረጋጋቶች ምክንያታቸው አሁንም የእኩልነት ጥያቄ ቢሆንም የእኩልነት ጥያቄውን ያባባሰው ግን የመንግሥት እፈና ነው። ይህም የነጻነት ዕሴት ባለፉት ዓመታት ትልቅ የፖለቲካ ለውጥ አነሳሽና ገፊ ምክንያት እንደነበር ያሳየናል። የእኩልነት ጥያቄውን ጉልበት የሰጠውና ውስጥ ለውስጥ እንዲቀጣጠል ያደረገው የነጻነት እጦት ነበር ማለት ይቻላል። በብሔሮች መካከል ያለው ግጭት፣ የፖለቲካው ጤና ማጣትና የመሳሰሉት ከዓመታት በፊት ከነበረው ሁኔታ ጋር ሲነጻጸር እጅግ የከፋ ነው። ችግሩን ከመፍታት ይልቅ እየተወሳሰበ እንዲመጣና የሀገሪቱን ህልውና እንዲፈታተን ያደረገው ዋና ነገር ደግሞ ጭቆና ነው።

በዘመናዊ የፖለቲካ ታሪካችን ውስጥ እጅግ ዝቅተኛ ይዘታ ያለውና በአግባቡ ያልዳበረው የዘመናዊነት ዕሴት ወንድማማችነት ነው። ወንድማማችነት ማለት የሰው ልጆች ሥጋዊ ዝምድና፣ አካባቢያዊ ማንነት ወይም ሌላ አጥር ሳይገድባቸው እርስ በርስ የሚደጋገፉበትና አንዱ የሌላው ችግር እንዲገደው የሚያደርገው ዕሴት ነው። ይህ ዕሴት የሰው ልጆችን የሞራል ማኅበር ያሰፋና እኛና እነሱ ከሚል ክፍፍል ወጥቶ ሁሉም የሰው ልጆች «እኛ» በሚል የሞራል ማኅበረሰብ ውስጥ እንዲታቀፉ የሚያደርግ ነው። ይህ የሰው ልጆች የሞራል ማኅበር እየሰፋ መምጣት ቀድሞ ከዘመናዊ ከአካባቢ ውጭ ላለ ሰው ብዙ አዘኔታና ርኅራኄ የሌለውን ሰው ለሁሉም የሰው ልጆች የሚገደው ሰብአዊ ፍጡር እንዲሆን አድርጎታል። ስለ አንድ አካባቢ ወይም ስለ አንድ ማኅበረሰብ ለመጨነቅ በዚያ ማኅበረሰብ ውስጥ መፈጠርን የግድ የማያደርግ አስተሳሰብን የሚፈጥር ነው።

በኢትዮጵያ የወንድማማችነት ዕሴት ዝቅተኛ መሆን የእኩልነትና የነጻነት ጥያቄዎችን በዲሞክራሲያዊ መንገድ ለመፍታት የምንችልበትን ዕድል እያወሳሰበ ፖለቲካችን በግጭትና በውጥረት የተሞላ እንዲሆን አድርጎታል። የእኩልነትና የነጻነት ጥያቄዎችን ተግባራዊነት ለመፍታትና ስመርሕ ላይ ተመሥርተን ለመጓዝ ዕንቅፋት የሆነው የዚህ ዕሴት አለመዳበር ነው። በእርግጥ በተማሪዎች ንቅናቄ ወቅት ይህ ዕሴት የመደብንም ሆነ የብሔርን ጥያቄዎች ከራሳቸው አካባቢ ተሻግረው የሚመለከቱ ወጣቶችን ማፍራት ችሎ ነበር። ከገዢ መደብ ቤተሰቦች ወጥተው የመደብም ሆነ የብሔር ጥያቄን በፊት አውራሪነት ያቀነቀኑ ብዙ ወጣቶች ነበሩ።

ሆኖም የብሔርና የመደብ ጥያቄዎች የሰው ልጅ በመሆናችን ማንኛችንም ልንታገልላቸው የሚገባን መሆናቸው ቀርቶ የአካባቢው ልሂቅ አጀንዳ ብቻ መሆን ሲጀምሩ ጥያቄዎቹ እየተወሳሰቡና ቅርጻቸውን እየቀያየሩ መጡ። ይህ የሆነውም የእኩልነት ጥያቄን በወንድማማችነት ስሜት ሲያቀነቅኑ የነበሩ አስተሳሰቦች ወደ ዳር እየተገፉ ጥያቄው ለአካባቢ ስመቆርቆር መንፈስ ስለተተካ ነው።

በአሁኑ ጊዜ የሀገራችን ፖለቲካ ዋና ጉዳይ የሆነው የዲሞክራሲ ጥያቄ ነጻነትን ከማምጣት ባሻገር የብሔርንም ሆነ የመደብ ጥያቄዎችን በአግባቡ ለመፍታት አመች

ሁኔታን የሚፈጥር መሆኑ ግልጽ ቢሆንም ዲሞክራሲን ለመገንባት እጅግ አስፈላጊ የሆነው የወንድማማችነት ዕሴት ደካማ መሆን ግን የዲሞክራሲ ግንባታችንን የሚፈትን ጉዳይ ነው።

የወንድማማችነት ዕሴት ከሲቪክ ባህል መዳበር ጋር በእጅጉ የተሳሰረ ነው። የሲቪክ ባህል የምንለው ከአድማሰ ጠባብ ማኅበረሰባዊ የጥቅም ፉክክሮች ወጥቶ ሀገራዊ ጉዳዮችን ፖሊሲዎችን በንቃት የሚከታተልና የሚሳተፍ ኅብረተሰብ ያለበት ባህል ነው። የፖለቲካ ፓርቲዎች አማራጭ ፖሊሲዎችን ለሕዝብ አቅርበው ለሥልጣን ለመፎካከር ይችሉ ዘንድ ከማኅበረሰባዊ ማንነት የተሻገረና በፖሊሲ ምዘና ላይ የሚያተኩር ኅብረተሰብ ያስፈልጋል። የፖለቲካ ውድድሩም አማራጭ ፖሊሲዎችን ሰማቅረብ ላይ የተመሠረተ እንዲሆን ያደርገዋል።

የሲቪክ ባህል ባልዳበረባቸው ሀገራት ሕዝብ በአካባቢያዊ የጥቅም ፉክክሮች ስለሚያዝ በሐሳብ ውድድር ላይ የሚመሠረተውን የዲሞክራሲ ሥርዓትን እውን ለማድረግ አስቸጋሪ ይሆናል። ሕዝብ አማራጭ ፖሊሲዎች ቀርበውለት የሚፈልገውን ፖሊሲ መርጦ መተዳደሩ ይቀርና ፖለቲካው በማኅበረሰባዊ ጉዳዮች እንዲወጠር ያደርገዋል። ይኸም ፖለቲካውን በብሔርና በሃይማኖት ቡድኖች ውጥረት ውስጥ ይጥለውና ፖለቲካዊ አለመረጋጋትን ይፈጥራል።

ይህ ሁኔታም ዲሞክራሲ ህልውናችንን ይጎዳል በሚል መንፈስ መንግሥታት ወደ ጭቆና አዙሪታቸው እንዲመለሱ ያደርጋቸዋል። በዲሞክራሲ ውስጥ በፖለቲካ ኃይሎች መካከል የሚፈጠረው ውጥረት ተከታታይ ብጥብጦችን በማስነሣት የሀገረ መንግሥት ህልውናን ስለሚፈታተን ሕዝብም ሆነ መሪዎች ዲሞክራሲ ብጥብጥን ስለሚያስከትል አያስፈልግም የሚል ድምዳሜ ውስጥ ይገባሉ። ምንም እንኳን ዲሞክራሲ በዘመናችን ዝነኛ የሥልጣን ቅቡልነት ምንጭ ቢሆንም ዲሞክራሲ ብቻውን ግን ቅቡልነትን ሊያመጣ አይችልም። ለዚህም ነው ዲሞክራሲያዊ ሥርዓትን በዘረጉ ማግስት ቅቡልነትን አጥተው በነውጥ የሚታመሱ መንግሥታትን ያየነው። ነገር ግን በኃይል ለመግዛት የሚደረገው ጥረትም ሀገራትን ከብጥብጥ እዙሪት የሚያላቅቃቸው አልሆነም። አፈና ቁምን እየወለደ ችግሩን ይበልጥ እያወሳሰበው ስለሚመጣ ሁሌም በሥጋት ውስጥ መኖር የእንደኛ ዓይነት አዳጊ ሀገራት ዕዳ ሆኗል።

ይህን የሲቪክ ባህል አለመኖርና በአድማሰ ጠባብ አደረጃጀቶች መካከል የሚፈጠር ውጥረት አርግበው ወደ ዲሞክራሲ መግባት የቻሉ ሀገራት አሉ። ሆኖም እነዚህም ሀገራት አብዛኞቹ ዲሞክራሲያቸው ተቋማዊ መደላድል የሌለውና ወደ አምባገነንነት መቼ እንደሚመለስ ማረጋገጫ በሌለው ሥጋት ውስጥ የሚኖሩ ናቸው። ምንም እንኳን ሂደቱን ለመጀመር ተነሣሽነት ሲያሳዩም ዲሞክራሲው በአግሩ መቆም አቅቶት ሲውተረተርና ሌላ ፖለቲካዊ አለመረጋጋቶች ሲንጡት አስተውለናል። ዲሞክራሲን ዘግይተው ከጀመሩ ሀገራት መካከል በተደጋጋሚ የሚጠቀሱት የደቡብአሜሪካ ሀገራት ዲሞክራሲያቸው አሁንም ጸንቶ መቆም ስላልቻለ ሀገረ መንግሥቱን ለማስቀጠል

በሚያስችል ጊዜያዊ ክብካቤ እንጂ በተቋማትና በባህል ላይ የቆመና የማይቀለሰስ ዲሞክራሲ መገንባት አልቻሉም። ይኸም ሲቪክ ባህልን ሳይገነቡ ዲሞክራሲን መመሥረትና ማጽናት እጅግ ፈታኝና ስለፈለግን ብቻ የምናሳካው ቀላል ጉዳይ አለመሆኑን የሚጠቁም ነው።

ስለሆነም ያለንበትን ነባራዊ ሁኔታ ከግምት ውስጥ ያስገባ፣ ውስብስብ ችግሮቻችንን በየደረጃው የሚፈታ፣ በእኛ ልክና መጠን በጥንቃቄ የምንገነባው ኢትዮጵያዊ ዲሞክራሲ ያስፈልገናል። ይህን ግድግዳ ዲሞክራሲ ለመገንባት ደግሞ ዓለም አቀፋዊ ተሞክሮዎችን ግምት ውስጥ ማስገባት፣ ያለንበትን ነባራዊ ሁኔታ ማገናዘብ እንዲሁም የሄድንበትን መንገድ መፈተሽ ያስፈልገናል።

6.1 የዲሞክራሲ ግንባታ አማራጮች

ዲሞክራሲ ጥንት ገና ከጅምሩ ቀጥተኛና ቀጥተኛ የሚሉ አማራጭ አደረጃጀቶችን ይዞ ነው የተነሣው። ቀጥተኛ ዲሞክራሲ ዜጎች በሀገራቸው ጉዳይ ላይ በቀጥታ የሚሳተፉበትና ውሳኔ የሚያሳልፉበት አደረጃጀትን ተመራጭ መንገድ የሚያደርግ ነው። በአንጻሩ ኢቀጥተኛ ወይም የውክልና ዲሞክራሲ ዜጎች እነሱን ወክለው ውሳኔ የሚያሳልፉላቸውን ሰዎች በመምረጥ ፍላጎታቸውን የሚያስፈጽሙበት መንገድ ነው።

በአሁኑ ጊዜ በዓለም ላይ ዋነኛው የዲሞክራሲ አደረጃጀት የውክልና ዲሞክራሲ ነው። ሆኖም ቀጥተኛ ዲሞክራሲም ከውክልና ዲሞክራሲ ጋር ተዳብሎ ተግባር ላይ ይውላል። ሁለቱ የዲሞክራሲ አማራጮች በጊዜ ሂደት በመጡ የተለያዩ አማራጮች ውስጥ የተጽዕኖ ሥፍራ አላቸው። በጥቅሉ ሲታይ ግን የውክልና ዲሞክራሲ በታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ሥፍራ እየያዘ በመምጣቱ ስለ ዲሞክራሲ አደረጃጀት የሚነሡ ሐሳቦች ባመዛኙ የውክልና ሂደት ላይ የሚያጠነጥኑ ናቸው።

ቀጥተኛ ዲሞክራሲ በአሁኑ ጊዜ ተግባራዊ የሚደረግባቸው ሁኔታዎች ጥቂት ናቸው። በቀጥተኛ ዲሞክራሲ ወስጥ የዜጎች ተሳትፎ የድምፀ ውሳኔ ወይም የውይይት ቅርጽ ሊይዝ ይችላል። በዓለም ላይ በሰፊው ተግባራዊ የሚደረገው የማሳተፊያ መንገድ መንግሥት አከራካሪ ጉዳዮችን ለድምፀ ውሳኔ ሲያቀርብና በሕዝብ አነሳሽነት ድምፀ ውሳኔ የሚሰጥባቸው ጉዳዮች ሲኖሩ ነው። በሌላ በኩል ከድምፀ ውሳኔ ሳሻገር በውይይት ወይም በተዋሰኑ ላይ የሚመሠረት ዲሞክራሲ የሰለጠ ውጤታማ ነው የሚሉ ሊቃውንትም አሉ። በተለይም የብሔርና የሃይማኖት ውጥረት ያለባቸው ሀገራት በተዋሰኑ ላይ የተመሠረተ ቀጥተኛ ዲሞክራሲን ተግባራዊ ቢያደርጉ ውጥረቶችን በውይይት ማርገብ ይችላሉ የሚል ሐሳብ ያቀርባሉ። ቀጥተኛ ዲሞክራሲ ስይዘርላንድን በመሰሉ ሀገራት ወደ ታችኛው የመንግሥት መዋቅር ዘልቆ ዜጎችን በውሳኔ ለማሳተፍ ጥቅም ላይ ይውላል።

ከቀጥተኛ ዲሞክራሲ ጋር የሚቀራረብ ዜጎችን በሲቪል ማኅበራታቸው በኩል ማሳተፍ ያስፈልጋል የሚል ሐሳብም በተለያዩ ሊቃውንት ይቀርባል። ይኸኛው ሐሳብ የሕዝብን ሥልጣን በአግባቡ ለማረጋገጥ የህገ መንግሥት ሥልጣንን ለሲቪል ማኅበረሰብ ተቋማት ማካፈል ያስፈልጋል ብሎ የሚያምን ነው። በዋና ይዘቱም የተለጠጠ ሊበራሊስት አስተሳሰብ ነው ማለት ይቻላል።

በዚህ የቴክኖሎጂ ዘመን ቀጥተኛ ዲሞክራሲን በተለያዩ የቴክኖሎጂ ስልቶች ተግባራዊ ማድረግ የተለመደ ነው። የሕዝብ አመለካከት መሰብሰቢያ መጠይቆች ለዚህ አንድ ምሳሌ ናቸው። ቴክኖሎጂ በመንግሥታትና በዜጎች መካከል ያለውን ርቀት በመቅረፍና የጊዜና የቦታ አይመቼነትን በመሻገር ዜጎች በፖለቲካ ላይ በቀጥታ የሚሳተፉበትን ሁኔታ ፈጥሯል። ማኅበራዊ ሚዲያዎች ይህንን የሕዝብ ቀጥተኛ ተሳትፎ በማሳለጥ በኩል ትልቅ ሚና ይጫወታሉ።

የጊዜና የቦታ ችግሩ በቴክኖሎጂ እየተቀረፈና ቢታችኛው የአስተዳደር እርከን እየተፈታ ቢመጣም ቀጥተኛ ዲሞክራሲ አንድ መሠረታዊ የፍልስፍና ድክመት አለበት፤ ይኸውም ሕዝብኝነት ነው። የዚህ ዲሞክራሲ አቀንቃኞች ሕዝብን በውሳኔ አሰጣጥ ሂደት ውስጥ በቀጥታ ማሳተፍን ዋነኛ የሕዝብ አስተዳደር መገለጫ አድርገው ይወስዳሉ። <<ዲሞክራሲ የሕዝብ አስተዳደር ነው ካልን ሕዝብ በቀጥታ ውሳኔ የሚያሳልፍበት መንገድ ተመራጭ ነው ይላሉ። በዚህ አስተሳሰብ መሠረት ሕዝብን ሰወኪሎቹ አማካኝነት ማሳተፍ የሕዝብን ጥቅም በእኩይ ልሂቃን ማስበዝበዝ ነው። ይህ ሕዝብን ዐዋቂና በጎ አሳቢ በአንጻሩ ልሂቃንን ደግሞ በዝባዥና ከሕዝቡ ፍላጎት ውጭ የሚራመዱ እንደሆኑ ታሳቢ የሚያደርግ አስተሳሰብም ሕዝብኝነት ሊባል ይችላል።

ምንም እንኳን ሕዝብን ማሳተፍና ሰራሱ ጉዳይ ላይ ውሳኔ ሰጭ እንዲሆን ማድረግ አስፈላጊ ቢሆንም ቀጥተኛ ዲሞክራሲን ከባድ የሚያደርገው የሕዝብ የኑሮ ሁኔታ ነው። ሕዝብ ብዙ ጊዜውን ለዕለት ጉርሱና ኑሮውን ለማሻሻል ስለሚያባከን ቀኑን እንደ ልሂቃን ፖለቲካን በመከታተልና በማጥናት የሚያሳልፍ አይደለም። ስለዚህም ከጥቅል ነገሮች ባሻገር በዝርዝር ጉዳዮች ላይ በቂ መረጃ የመሰብሰቢያና የመተንተኛ ጊዜና የሕይወት ዘይቤ የለውም። ልሂቃን በአንጻሩ እያንዳንዱን ፖለቲካዊ ጉዳይ የመከታተል፣ የማጥናትና የመፈተሽ ዕድሉ ስላላቸው ነገሮችን በተሻለ መረጃና ዕውቀት ላይ ቆመው ለመወሰን ይችላሉ።

በዚህ የማኅበራዊ ሚዲያ ዘመን የሕዝብን ቀጥተኛ ተሳትፎ ሲያሳልጥ የተከሠተው አንድ ፈተና የዚህ የሕዝብኝነት አመለካከት መናገርና የሕዝብኛ የፖለቲካ ልሂቃን መበራከት ነው። በማኅበራዊ መገናኛ ብዙኃን ላይ ሕዝብና የለውጥ አራማጆች በሚያነሱቸው ስሜታዊ ሐሳቦች በመወሰድ ለሕዝብ የሚጠቅመውን መንገድ ትቶ በሕዝብ ጊዜያዊ ውዳሴ ለማግኘት መሯሯጥ ስህገራችን ትልቅ ፈተና ሆኖ መጥቷል። በዓለም ላይ የቀጥተኛ ዲሞክራሲ ደካማ ጎንን መታዘብ የሚቻለው ማኅበራዊ መገናኛ

ብዙኃኑ (ሚዲያው) በአንጻራዊነት ጠንካራ የሚባሉ እንደ ፈረንሳይ ዓይነት ሀገራትንም ሳይቀር ሲነቀንቃቸው ነው።

የውክልና ዲሞክራሲ በበኩሉ በምርጫ ላይ የሚያተኩር የዲሞክራሲ ዓይነት በመሆኑ በዚህ ዲሞክራሲ ላይ የሚነሡ ሐሳቦች በምርጫና በተያያዥ የውክልና ጉዳዮች ላይ የሚያጠነጥኑ ናቸው። በዚህ ዘመን ነጻ፣ ፍትሐዊ እና ተአማኒ ምርጫ ማካሄድ የእውነተኛ ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ዋነኛ ማሳያ ተደርጎ ይቆጠራል። በአሁኑ ጊዜ እውነተኛ ምርጫ ተካሄደ የሚባለው ሂደቱ ዜጎችን ያሳተፈ ሲሆንና ውጤቱ ደግሞ ፓርቲዎች አንጻራዊ የሆነ ውክልና የሚያገኙበት ሲሆን ነው። የሂደቱን አሳታፊነት ለመለካት ዋናው ነገር የመራጮች ቁጥር ነው። ብዙ መራጮች የተሳተፉበት ምርጫ በደምሳሳው አሳታፊ ምርጫ ተደርጎ ይቆጠራል። ውጤቱን በተመለከተ ደግሞ በምርጫው የሚወዳደሩ ፓርቲዎች አንጻራዊ በሆነ መልኩ መቀመጫ ካገኙ በደምሳሳው ውጤቱ ውክልና የታየበት ነው ሊባል ይችላል።

የውክልና ዲሞክራሲ አንዱ ጎልቆ ድክመት ተደርጎ የሚጠቀሰው ልሂቃዊነት ነው። ልሂቃዊነት ማለት ፖለቲካን የሚያውቁና የሚረዱ ልሂቃን ናቸው የሚልና ለልሂቃን የተጋነነ ግምት የሚሰጥ አስተሳሰብ ነው። የውክልና ዲሞክራሲ ለስሙ የሕዝብ አስተዳደር ይባል እንጂ ልሂቃን ስፖለቲካ ተወዳድረው የሚያስፈጽሙት የራሳቸውን የልሂቃንን ፍላጎት እንጂ የምስኪኑን ሕዝብ ፍላጎት አይደለም፤ በአጭሩ ይህ ዲሞክራሲ በብዙኃን ስም የተመረጡ ልሂቃን የነገሰት የልሂቃን አስተዳደር ነው የሚል ትችት ይቀርብበታል። ልሂቃን ተወክለው ከሕዝብ ይልቅ የራሳቸውን ፍላጎት የሚያስከብሩበትና በሕዝብ ስም የፖለቲካና የኢኮኖሚ ጉልበተኞች የሚገዙበት ሥርዓት ነው ይሉታል።

ይህ ትችት «ውኃ አይቋጥርም» ብለው የሚከራከሩት ሊቃውንት (የልሂቃን አይቀራነትን ፅንሰ ሐሳብ አምጥተዋል። የልሂቃን አይቀራነት ማለት በየትኛውም አካሄድ ብንሄድ ከልሂቃን የበላይነት ማምለጥ አይቻልም የሚል ነው።

በኅብረተሰብ ውስጥ ሁሌም የመምራት ዐቅምና ፍላጎት ያላቸው ጥቂቶች ላቅ ያሉት (ልሂቃን) ናቸው ይላሉ። ስለዚህም በዲሞክራሲያዊም ሆነ በሌሎች ማናቸውም ዓይነት ሥርዓቶች የልሂቃን ወደ ፊት መምጣት አይቀሬ ጉዳይ ነው በማለት ይከራከራሉ። የውክልና ዲሞክራሲ ቀዳሚ ማሳያ ተደርጎ የሚቆጠረው የአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ ነው። ይህ የዲሞክራሲ አደረጃጀት “የብዙኃን አመራር፣ የህዳጣን መብት” በሚል መርሕ የሚታወቅና አብላጫ ድምፅ ያገኘ ፓርቲ ሀገር የሚያስተዳድርበት ሥርዓት ነው። አደረጃጀቱ ህዳጣንን ከውሳኔ ሰጭነት የሚያገልግል ከሥልጣን ውጭ የሚያደረግ ነው በሚል ትችት ይቀርብበታል። የአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ መሠረቱ የሲቪክ ሳህል ከገቡ ሀገራት ስለሆነ የምርጫ ሂደቱ በከፍተኛ የሐሳብ ፉክክር ላይ የተመሠረተ ነው።

በዚህ ዓይነቱ ዲሞክራሲ ላይ የሚሰነዘረው አንድ ትችት የምርጫ ፍክክሩ እየጠዘ ሲመጣ ፓርቲዎች ለማሸነፍ ሲሉ የሕዝቦችን ዝንባሌ ውስጥ እንዲገቡ ያደርጋቸዋል የሚል ነው። ይህም ማለት ፓርቲዎች ምርጫን ለማሸነፍ ሲሉ ስሉ የሆኑ ጉዳዮችን (ለምሳሌ ብሔርን) በማጣቀስ ከፍተኛ ድምፅ ለማግኘት ይሞክራሉ። ይህም የምርጫው ሂደት በስሜት የጠዘ ያደርገዋል። እንደኛ ባሉ በብሔርና በሃይማኖት የተከፋፈሉ ሀገራት ላይ የአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ የምርጫ ፍክክርን በማካረር ለብጥብጥና ለአደጋ የማጋለጥ ውጤት ይኖረዋል። ሆኖም ይህን ፍክክር ለጊዜው አስታግሠው ሰላማዊ ምርጫ ማድረግ የቻሉ አንዳንድ ሀገራት መኖራቸው የሚዘነጋ አይደለም። ሌላኛው በአብላጫ ዲሞክራሲ ላይ የሚቀርበው ትችት ስለ ሂደት እንጂ ስለ ውጤት አይጨነቅም የሚል ነው። በዚህም ምክንያት ስብሔርና ሃይማኖት በተከፋፈሉ ሀገራት ላይ አንድ አብላጫ ድምፅ ያለው ቡድን ሁሌም አሸናፊ የሚሆንበትና ሥልጣንን በብቸኝነት የሚቆጣጠርበት ሁኔታ ይፈጠራል ሲሉ ይተቹታል።

የሲቪክ ባህል ባልተገነባቸውና በተለይም በማንነት ፖለቲካ በተወጠሩ ሀገራት ላይ የአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ አይሠራም የሚል ሐሳብ የሚያራምዱ ሊቃውንትና ፖለቲከኞች በድምፅ ብልጫ ሳይሆን በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ የተሻለ አማራጭ መሆኑን ይናገራሉ። ምንም እንኳን ዲሞክራሲ ማለት በዝነኛና በመሠረታዊ ትርጉሙ ከአብላጫ ድምፅ ጋር የተያያዘና በፍክክር ላይ የተመሠረተ ሥርዓት ቢሆንም

ይህ ሥርዓት በብሔርና በሃይማኖት ለተከፋፈሉ ሀገራት እንደማያዋጣ እነዚህ ሊቃውንት ይናገራሉ። ምንም እንኳን በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ የህዳጣንን ሙብት በማስከበር ረገድ ተመራጭ ነው ቢባልም አንዳንድ ሊቃውንት በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ ፖለቲካውን ከብዙኃን አስተዳደር ወደ ህዳጣን አስተዳደር የሚቀይርና በምትኩ የብዙኃንን ልሳን የሚዘጋ ነው ይሉታል።

በመግባባት ላይ የሚመሠረት ዲሞክራሲ ዘግይተው ወደ ዲሞክራሲ ለመግባት በሚሞክሩና በተለይም በብሔርና በሃይማኖት ክፍፍል በሚታመሱ ሀገራት ዘንድ ተመራጭ ዲሞክራሲ እየ፣ የመጣ ይመስላል። በአሁኑ ጊዜ በሽግግር ፖለቲካዎች ውስጥ ጎልቶ የሚሰማውና በተራው የዲሞክራሲ ተዋስኦውን የተቆጣጠረው ይህ አደረጃጀት ነው። የዲሞክራሲ ዝነኛ ትርጉም ከአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ ወደ መግባባት ዲሞክራሲ እየተቀየረ በሚመስል ሁኔታ ብዙ የዲሞክራሲ ግንባታ ርምጃዎች በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲን ታሳቢ የሚያደርጉ ናቸው። በመግባባት ላይ የሚመሠረት ዲሞክራሲ ቢያንስ አራት ጉዳዮችን ሊያካትት ይችላል። ታላቅ ቅንጅት፣ የህዳጣን ድምፅን በድምፅ የመሻር ሥልጣን፣ ተመጣጣኝ ውክልና እና የአካባቢ ራስ መርነት።

በእነዚህ አራት መሠረታዊ ጉዳዮች ላይ የሚዘረጋው ሥርዓት የህዳጣንን ጥያቄዎች አስቀድሞ ስለሚመልስና ማኅበረሰባዊ ጥያቄዎችን ኢፖለቲካዊ ስለሚያደርግ ግጭቶችን በመቀነስ የተረጋጋ ዲሞክራሲ ይፋ መከራከሪያ ያቀርባሉ። በመግባባት ላይ

የተመሠረተ ዲሞክራሲ በጥቅሉ ትብብርን መሠረት ያደረገ ነገር ግን ማኅበረሰባዊ ማንነትን ታሳቢ የሚያደርግ የዲሞክራሲ አደረጃጀት ነው።

በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ ብሔረሰባዊ ማንነትን ቋሚ አድርጎ የመመልከት አዝማሚያ ያለውና በዚህም አካባቢያዊ ማንነቶችን ከማቀራረብ ይልቅ በመካከላቸው ያለውን ውጥረት የሚያስቀጥል ነው የሚል ትችት ይቀርብበታል። ይህ አደረጃጀት በአውሮጳ እንደ ኔዘርላንድ፣ ቤልጅግምና ስዊዘርላንድ በመሳሰሉ ሀገራት የሚሠራ ቢሆንም በአዳጊ ሀገራት ላይ ሊሠራ እንደማይችል የሚከራከሩ አሉ። ዋነኛው ትችትም በአዳጊ ሀገራት ያለው ችግር እንደ አውሮጳውያኑ መልክዓ ምድርን መሠረት ያደረገ ብሔረሰባዊ ፍክክር ሳይሆን፤ ቋንቋን ወይም የትውልድ ሐረግን የሚያጣቅስ ብሔረሰባዊ ፍክክር ስለሆነ ችግሩን ከመፍታት ይልቅ ያባብሰዋል የሚል ነው። በዚህ ትችት መሠረት የአውሮጳውያኑ ንዑስ ማኅበረሰቦች በአካባቢያዊ ጥቅም ላይ የተመሠረቱና የባህልም ሆነ ሌላ ልዩነታቸውን የሚገነዘቡት መልክዓ ምድርን መሠረት ባደረገ መንገድ ነው። ይህ አደረጃጀት የልሂቃንን የሥልጣን ጥም ለማርካት የሚመች በዚህም ምክንያት ልዩነትን መሠረት ያደረጉ ፍክክሮችን ከማለዘብ ይልቅ የሚያስፋፋ ከረጅም ጊዜ አንጻር ሄዶ ሄዶ ሀገራዊ ሰላምና መረጋጋትን አደጋ ውስጥ የሚከት ነው የሚል ትችት ይቀርብበታል።

ይህን ዓይነት ትችት የሚሰነዘሩት ሊቃውንት በዋናነት ዲሞክራሲ ብሔረሰባዊ ማንነትን በተሻገረ የፖለቲካ ፍክክር ላይ መመሥረት አለበት የሚሉ ናቸው። በእነዚህ ሊቃውንት ዕሳቤ መሠረት በብሔረሰባዊ ማንነት ተደራጅቶ “ትብብር” ከማድረግ ይልቅ በኅብረ ብሔራዊ መንገድ ተደራጅቶ ፍክክር” ማድረግ የተረጋጋ ዲሞክራሲን ለመፍጠር የበለጠ ውጤታማ ነው። በሌላ አገላለጽ በማንነት ዙሪያ መሰባሰቡ የሚያመጣውን መካረር የሚያስወግደው፣ ሰዎች ከነጠላ ማንነት ይልቅ ብዙ ማንነት እንዳላቸው ዐውቀው ፖለቲካቸውን ማንነትን ተሻጋሪ ካደረጉት ነው። ይህ አማራጭ ከመግባባት ዲሞክራሲ በተቃራኒ የፖለቲካ ፍክክርን ታሳቢ የሚያደርግ ነው።

አንዳንድ ሊቃውንት በቀጥተኛ ዲሞክራሲ አቀንቃኞች ዘንድ የሚነሳውን በተዋሰኑ ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ መጠቀም የተረጋጋ ዲሞክራሲ ለመፍጠር መፍትሔ ነው ይላሉ። በዋናነትም የመግባባት ዲሞክራሲን ሰተዋሰኑ ላይ እንዲመሠረት ማድረግን በመፍትሔነት ያስቀምጣሉ።

ጥቂት ሀገራት (ለምሳሌ፣ እስራኤልና ኢስቶኒያ) ደግሞ ብዙኃን የሆኑት ብሔሮች በሀገሪቱ የበላይነት ይዘው የሚቀጥሉበት “የብሔር ዲሞክራሲ» ገንብተዋል። ይህ ዓይነት አደረጃጀት በሀገሮቹ ውስጥ ህዳግንን በብዙኃን ፍላጎትና ቅርጽ የሚያስገዛ መሆኑ በተግባር ከአብላጫ ድምፅ ዲሞክራሲ ጋር የሚያመሳሰለው ቢሆንም፤ ዜጎችን በአንድ ብሔራዊ ማንነት ከመቅረጽ ይልቅ የብሔር ማንነትን ቋሚ ነገር አድርጎ መውሰዱ በመግባባት ላይ ከሚመሠረት ዲሞክራሲ ጋር ያመሳሰለዋል።

ምን ዓይነት ዲሞክራሲ ያስፈልገናክ?

በቀደመው ምዕራፍ እንደተገለጸው የሰው ልጆች ተደማሪ ፍላጎቶቻቸውን ለማሟላት በሚያደርጉት ጥረት ውስጥ ጥረታቸውን የሚደፍቅና በእኔ አውቅልሃለሁ መርሕ አንዱን ፍላጎት ብቻ ነጥሎ ለማሟላት የሚሞክረው የጭቆና ሥርዓት ነው። ይህም አንድን ፍላጎት ብቻ ለማሟላት የሚደረገው ጉዞ የሕዝቦችን ፍላጎት እያጓደለ ለተከታታይ ዐመፅና ብጥብጥ የሚያነሳሳቸው ሆኗል። ሥጋዊ ፍላጎትን አሟልቶ እኩልነትና ነጻነትን የሚያጓድል፣ ነጻነትን ሰጥቶ ቁራሽ እንጀራ የሚነፍግ፣ እኩልነትን ሰጥቶ ነጻነትን የሚነፍግና እኩል የሚያስርብ፣ ወዘተ. ሥርዓት ሁሉ የሰው ልጆችን ፍላጎት የሚያጓድል የጭቆና መንገድ ነው። ስለዚህም የምንዘረጋው ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት የሰው ልጆችን ተደማሪ ፍላጎቶች ያገናዘበ መሆን ይኖርበታል። አንዱን ፍላጎት ብቻ አንጠልጥሎ የሚሮጥ ሥርዓት የሀገራችንን ህልውና በአስተማማኝ መሠረት ላይ ሊያቆምልን አይችልም።

ተደማሪ ፍላጎቶችን ሁሉ እንዴት በአንዴ ለማሟላት ይቻላል? የሰው ልጅ ዕቅም ውስን አይደለም ወይ? የሚሉ ጥያቄዎች መነሳታቸው አይቀርም። ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው፣ በመደመር እሳቤ መሠረት የሰው ልጅ ዕጣ ፈንታውን የመበየን ዕምቅ ዐቅምና ነጻ ፍቃድ ያለው ፍጥረት ነው። ሆኖም ይኸን የሰው ልጆች ዕምቅ ዐቅም ያለብክነት አጠራቅሞ ውጤታማ ለማድረግ በመደመር ፍኖት መጓዝና አንዱ ለአንዱ ዕዳ ሳይሆን ኃይል የሚሆንበትን መንገድ መከተል ይኖርበታል። ይህን ለማድረግ በመጀመሪያ ጭቆናን ለማስወገድ የጋራ ግብና ቁርጠኝነት ሊኖር ይገባል። ጭቆናን ያለቅሪት ለመበጣጠስ ደግሞ ሰው ወለድና መዋቅር ወለድ ጭቆናን አዳብሎ መመልከት የሚችል ኅሊና ያስፈልጋል።

በሀገራችን ስለዲሞክራሲ የሚነሱ አብዛኞቹ ሐሳቦች ዲሞክራሲን በአንዱ የጭቆና ዓይነት ላይ ብቻ እንዲያጠነጥን የሚፈልጉ ናቸው። እነዚህ በአንድ የጭቆና ዓይነት ላይ ብቻ የማተኮር ዝንባሌዎች አንዱን የጭቆና ዓይነት በሌላኛው የጭቆና ዓይነት ውስጥ በግድ ለማጠቃለል የመሞከር እንጂ አንዱን በሌላኛው ላይ ደምሮ የመመልከት አማራጭን የያዙ አይደሉም። ብዙዎቹ ክርክሮች የግለሰብ መብት ሲከበር የቡድን መብት አብሮ ይከበራል በሚልና በተቃራኒው የቡድን መብት ሲከበር የግለሰብ መብት አብሮ ይከበራል በሚሉ አመክንዮዎች የታጠሩ ናቸው።

አመክንዮዎቹን ለማስረዳትም የተለያዩ ሩቅ ምሳሌዎችን በመሳብ የሚደክሙ ናቸው። ነገር ግን ከሁሉ በፊት ሁለት የተለያዩ ጭቆናዎች ከሆኑ የአንዱ መከሰር ሌላኛውን እንዴት ሊያስከብረው እንደሚችል መጠየቅ ያስፈልጋል። መጀመሪያውኑ ሁለት የተለያዩ መነሻ፣ ይዘት እና ቅርጽ ያላቸው ሁለት ችግሮች በአንዱ ልክ ብቻ በተሰፋ መፍትሔ እንዴት ሊፈቱ ይችላሉ? ይህ ዓይነት አካሄድ የአንድን በሽታ መድኃኒት ለሌላ በሽታ መፈወሻነት ለመጠቀም እንደማሰብ ያለ ስሕተት ነው።

ሰው ወለድ እና መዋቅር ወለድ ጭቆና ምንም እንኳን አንዱን ከአንዱ ነጥሎ ለማየት በማይቻል ሁኔታ የተሳሰሩ ቢሆንም በሌላ በኩል ግን የተለያዩ ምንጭና ተፈጥሮ አላቸው። ስለሆነም በአንዱ ልክ ብቻ በተመተረ መፍትሔ ሌላውን ለመፍታት ከመሞከር ይልቅ ሁለቱንም የሚያስተናግድ መፍትሔ መፈለግ የተሻለ ነው።

መፍትሔ በመፈለግ ሂደቱ ውስጥ አንዱ መሠረታዊ ጉዳይ ለሁለቱ ጭቆናዎች ሚዛናዊ ትኩረት የመስጠት ጉዳይ ነው። በቡድን መብት ወይም ሰግለሰብ መብት ላይ ብቻ ትኩረቱን የሚያደርግ አካሄድ አንዱን ፍላጎት አሟልቶ ሌላኛውን ያጓድላል። ስለ ብሔሮች መብት ወይም ስለ እኩልነት ብቻ ስንጨነቅ የዜጎች አጠቃላይ ነጻነትና ደኅንነት ይዘነጋል። በሌላ በኩል ስለ ዜጎች ነጻነት ስናወራ የብሔሮች እኩልነት ይረሳል። ስለዚህም ሁለቱን የጭቆና ዓይነቶች ወይም ሁለቱን የመብት ዓይነቶች አንጻራዊ ትኩረት ሰጥቶ መካከት ያስፈልጋል።

ሰኢትዮጵያ ሁለቱን የጭቆና ዓይነቶች የምንመለከትበት መነጻጸር ከሲቪክና ማኅበረሰባዊ ብሔርተኝነት ጋር የተያያዘ ነው። ሲቪክ ብሔርተኞች በግለሰብ መብት ላይ የሚያተኩሩ ሲሆን፤ ለቡድን መብት መከበር ያላቸው ፍላጎት ግን በአመዛኙ ከቃል የዘለለ አይደለም። በሌላ በኩል ማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች ደግሞ ነገሮችን ሁሉ ከብሔር ጋር የማያያዝና የግለሰቦችን መብት የመዘንጋት ክፍተት አለባቸው። ስለሌሎች የቡድን ማንነቶችም ግድ ያላቸው አይመስሉም።

በሀገራችን ሁለቱ ብሔርተኝነቶች በጣምራ በመኖራቸው ምክንያት በማኅበረሰባዊ ብሔርተኝነት ላይ ብቻ ያተኮረ መፍትሔ ብዙ ርቀት አያስገዝንም። በሀገራችን ባለፉት ዓመታት አነሰም በዛ ሰመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲያዊ ሥርዓትን ለመዘርጋት ተሞክሮ ነበር።

ለመዘርጋት የተሞከረው ሥርዓት የህዳጣንን መብት በማስከበር ላይ ያተኮረና በብሔር ልሂቃን ስምምነት ላይ የተመሠረተ ሥርዓት ነው። ይህ ሥርዓት ከነጉድለቱ የብሔሮችን መብት ለማስከበር የሞከረና በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲን ለመዘርጋት በቂ መነሻ ይዞ የተነሣ ነው። ሆኖም ይህ መከራችን በሀገራችን ያለውን የሲቪክ ብሔርተኝነት የዘነጋ ነበር።

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ብሔረ መንግሥት ለመገንባት በተደረገው ሙከራና ቀደም ብሎ በኢትዮጵያ ሕዝቦች መካከል ሰነበረው መስተጋብር ምክንያት በከፊል የተገነባ ሲቪክ ኅብረተሰብ አለ ማለት ይቻላል። ስለሆነም የኢትዮጵያ ፖለቲካ ከዚህ ሲቪክ ኅብረተሰብ በሚመነጨው ሲቪክ ብሔርተኝነትና የዚህን ሲቪክ ኅብረተሰብ ሥሪት በሚቃወመው የማኅበረሰባዊ ብሔርተኝነት መካከል የተወጠረ ነው።

በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ ለመገንባት ያደረግነው ሙከራ በዋናነት በማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች መካከል በተደረገ መግባባት ላይ የተመሠረተ እንጂ የሲቪክ ብሔርተኞችን ያስተናገድ ነው ማለት አይቻልም። ለዚህም ነው አደረጃጀቱ

ከጅምሩ ስሲቪክ ብሔርተኞች ዘንድ የኢትዮጵያን አንድነት የሚያፈረስና የሕዝቦችን አብሮ መኖር የሚያደፈርስ ተደርጎ የሚቆጠረው። የተረጋጋ ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ለመፍጠር ካስፈለገ ማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች እርስ በርስ ብቻ ሳይሆን በማኅበረሰባዊ ብሔርተኞችና በሲቪክ ብሔርተኞች መካከልም መግባባት መፍጠር ያስፈልጋል።

በማኅበረሰባዊና በሲቪክ ብሔርተኞች መካከል የሚስተዋለው አንድ ትልቅ ችግር በልሂቃዊነትና በሕዝበኝነት መካከል የተፈጠረው ዋልታ ረገጥ ዕይታ ነው። ማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች የችግሮችን መፍትሔ ሁሉ ከልሂቃን መግባባት ውስጥ የሚያስሱ ናቸው። በልሂቃን መካከል የሚደረግን ድርድር የችግሮች ሁሉ መፍቻ ቁልፍ አድርገው ይመለከታሉ። ይህም የልሂቃዊነት ዝንባሌያቸውን የሚያሳይ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ሲቪክ ብሔርተኞች የልሂቃንን ውትወታ ቸል ብለው «ሕዝቡ የሚፈልገው» የሚሉትን ሐሳብ ያራምዳሉ። የተለያዩ ልሂቃንን የወሳኝነት ድርሻና ዐቅም ዘንግተው በደፈናው የሕዝበኝነት ፖለቲካ እንዲፈጠር ይፈልጋሉ። ይህ ደግሞ አሁን ባለው ተጨባጭ ሁኔታ ብዙ አያስኬድም። እንደዚህ ያለው ልሂቃዊነትም ሆነ ሕዝበኝነት ነገሮችን በተሻለ ሚዛን ከመመልከት ይልቅ ጥግ የመያዝ አዝማሚያዎች ናቸው።

ባለፉት ዓመታት በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ ለመገንባት የተደረገው ጥረት በሐሳብ ደረጃ ሲቪክ ብሔርተኝነትን ካለማቀፉ ባሻገር በተግባር ደረጃ ደግሞ ከማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች ስኩል ትችት ይቀርብበታል። ትችቱም ብሔሮች በሕግ የተሰጣቸው መብት ለይስሙላ የተቀመጠ እንጂ በተግባር የተተረጎመ አይደለም የሚል ነው። ሥርዓቱ በሚጠበቀው መጠን ውጤታማ ያልሆነው በአተገባበር ችግር ምክንያት ነው የሚል መከራከሪያ ያቀርባል።

በትግበራ ሂደቱ የገጠሙ ችግሮችና መርሕ አልባ አሠራሮች እንደተጠበቁ ሆነው ይህ አደረጃጀት በሚፈለገው መጠን ውጤታማ ያልሆነበት አንዱ ምክንያት በልሂቃን መካከል ትብብር ባለመኖሩ ነው። በመግባባት ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ ሰመዋቅር ደረጃ ልዩነትን እንዲያስተናግድ ሲደረግ፣ ልዩነቱ ጫፍ እንዳይረገጥ ደግሞ የልሂቃን ትብብር እንደ ልጃም ሆኖ ማገልገል አለበት ብሎ ታሳቢ የሚያደርግ ነው። ብሔር ተሻጋሪ አደረጃጀትን የሚያቀነቅኑ ልሂቃን በኅብረ ብሔራዊ ድርጅቶች መካከል የሚኖርን “ፉክክር” መሠረት ሲያደርጉ የመግባባት ዲሞክራሲ አቀንቃኞች ግን በብሔር ድርጅቶች መካከል የሚኖርን “ትብብር” መሠረት ያደርጋሉ። በእኛ ሀገር የብሔር ልዩነትን የሚያስተናግድ ሥርዓት ዘርግተን፣ ልዩነቱ ጫፍ እንዳይረገጥ የሚያደርገውን “ትብብር” ግን ዘንግተነዋል። ስለሆነም ዲሞክራሲያችን በመዋቅርም ሆነ በልሂቃን ደረጃ ልዩነትን ብቻ የሚያጎላ በመሆኑ የተረጋጋ ዲሞክራሲ ለመመሥረት አስቸጋሪ ነው።

ሌላኛው በሙከራችን ላይ የተስተዋለው ችግር ከላይ እንደተጠቀሰው የመግባባት ዲሞክራሲ ካለው የልሂቃዊነት ዝንባሌ የሚመነጭ ነው። የልሂቃዊነት ዝንባሌው መዋቅር ወለድ ጭቆናን የሚመለከተው ልሂቃንን ሰማግባባት ጊዜያዊ መረጋጋትን ከማምጣት አንጻር ብቻ እንጂ ጭቆናውን ከልብ አስወግዶ የሕዝብን ፍላጎት ለማምጣት አልነበረም። በሌላ አገላለጽ የመግባባት ዲሞክራሲያችን ከአዎንታዊ ሰላም ይልቅ አሉታዊ ሰላም በማምጣት ላይ ያነጣጠረ ነው። አሉታዊ ሰላም የብጥብጥ አለመኖርን እንደ ሰላም የሚቆጥር ሲሆን ጭቆናን ሰማስቀጠል ላይ የተመሠረተና ጭቁኖችን ዝም ለማሰኘት ላይ የሚያተኩር አተያይ ነው። የልሂቃን ስምምነት በብዙ መልኩ ለልሂቃን የሥልጣን ሽሚያ እንዲመች የብሔር ጉዳይን በማጠዛ ላይ የሚመሠረት እንጂ መሬት ላይ ያለውን መዋቅር ወለድ ጭቆና ከምር ለመፍታት የሚሄድበት መንገድ ውስንነት ይታይበታል።

የየብሔሩ ልሂቃን አንጻራዊ ሥልጣን አግኝተው ዝም ብለው መቀመጣቸውን እንደ ሰላም ስለሚቆጥር በጥቅሉ መዋቅር ወለድ ጭቆናን ለመፍታት የሚሄድበት ርቀት አጭር ነው።

ይህ ችግር በሌሎች የዲሞክራሲ ዓይነቶችም ላይ የሚስተዋል ነው። የዲሞክራሲ አደረጃጀቶች ሁሉ ዋነኛ ጥረታቸው ብጥብጥን ማስቀረት እንጂ ጭቆናን ማስቀረት ላይ የሚያተኩር አይደለም። ይህ ሂደት ነው የቡድን መብቶችን ሁሉ ወደ አንድ ጥግ ወስደን ከብሔር መብት ጋር ብቻ እንድናዛምዳቸው ያደረገን። ብሔር ከብዙዎቹ የቡድን ማንነቶች ሁሉ አንዱ ቢሆንም ለልሂቃን የፖለቲካ መሰባሰቢያነት በመዋሉ ምክንያት የፖለቲካችን ብቸኛ የትኩረት ነጥብ የሆነ ይመስላል። ይህ ሌሎችን የቡድን መብቶች ሁሉ ዘንግቶ ትኩረትን ስብሔር ላይ ብቻ የማድረግ አካሄድ ጭቆናን ከማስወገድ ወይም የቡድኖችን መብት ከማስከበር ይልቅ አሉታዊ ሰላም በማምጣት ላይ ማተኮርን ያሳያል። ይህም የብሔርንም ሆነ የሌሎችን ቡድኖች ጭቆና ለማስወገድ የምንሠራው ሥራ ውጤታማ እንዳይሆን አድርጎታል።

በመደመር ዕሳቤ የምንገነባው ዲሞክራሲ የግለሰቦችንም ሆነ የቡድኖችን ጭቆና ከምር ወስዶ ጭቆናን ለማጥፋት የሚሠራ ነው። የቡድን ጭቆናን የምንታገለው አሉታዊ ሰላምን ለማምጣት ወይም ጊዜያዊ መረጋጋትን ለመፍጠር ብቻ ሳይሆን ጭቆናን አስወግዶ የሰው ልጆችን ፍትሐዊ ተጠቃሚነት ለማረጋገጥ መሆን ይኖርበታል።

መደመር ማንበረሰባዊ ብሔርተኝነትን እና ሲቪክ ብሔርተኝነትን አመቻምቶ የሚጓዝ፣ ባለው የመግባባት ዲሞክራሲ ላይ የጎደለውን የልሂቃን ትብብር ለማምጣት የሚሠራ የዲሞክራሲ አማራጭን ይከተላል። የነበረውን ከማፍረስ ይልቅ በነበረው ላይ እየጨመሩ ማከማቻት፣ ስሕተቶችን እያረሙና አዳዲስ ሐሳቦችን እያከሉ ቀጣይ ጉዞን መተለም ወረታችንን የሚያሳድግ መንገድ ነው። ስለሆነም በቀደመው የመግባባት ዲሞክራሲ ሙከራችን ላይ የታዩ ስሕተቶችን እያረምን፣ አዳዲስ ሐሳቦችን እየጨመርን መቀጠል እንጂ በድጋሚ ዘለን ሌላ ሙከራ ውስጥ መግባት አያስፈልገንም። ሀገራችንን

ከቤተ መከራነት ለማውጣት ዋናው መፍትሔ ያለፈውን በትክክል መዝና ችግሩን እያስተካከሉ መሄድ ነው።

በብሔር ልሂቃን መካከል ያለውን ውጥረት ለማርገብና በቀደመው ድርድር ውስጥ ተገቢ ቦታ ያላገኘውን ሲቪክ ብሔርተኝነት ለማካተት ቀጣይ ተዋስኦ መር ድርድሮችን ማድረግ አስፈላጊ ነው። ተዋስኦ መር ድርድር ስንል ለመፍትሔና ለአቋም ከመሮጣችን በፊት ግንኙነታችንን የሚያስተካክል ዕርቅ ማድረግ፣ ጥናቶችና የውይይት መድረኮችን እያዘጋጀን ታፍነው የቆዩና ያልተሰሙ ድምፆችንና ሐሳቦችን እንዲደመጡ መግፋት፣ በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ እየጠፉ ያሉ ልሂቃንን እንዲሰባሰቡ በማድረግ የንቁ ልሂቃን ክምችታችንን ማሳደግ እና በሂደቱም በተለያዩ ጉዳዮች ላይ ድርድር ማድረግ ማለት ነው። ይህ ሂደት ለመደመር ዕንቅፋት የሚሆኑብንን አስተሳሰቦችና ዝንባሌዎች እየገራና እያረቀ፣ ምክንያታዊነትን እያገለበጠና ስለሚመጣ ለዲሞክራሲ ግንባታችን መሠረታዊ ጉዳይ ነው። የሲቪል ማኅበረሰብ ተቋማት፣ ሚዲያዎች እና ምሁራን ከነበሩበት ሁኔታ ወጥተው እንዲጠናከሩና በዲሞክራሲ ግንባታችን ውስጥ ትልቅ ሚና እንዲጫወቱ ማድረግ ትልቅ አስተዋጽኦ ይኖረዋል። ለምሳሌ እንደ ቱኒዝያ ባሉ ሀገራት ወስጥ የሲቪል ማኅበረሰብ ተቋማት ለዲሞክራሲ ግንባታ ያደረጉት አስተዋጽኦ በቀላል የሚታይ አይደለም።

በእንዲህ ዓይነት በሁሉም አካላት ተሳትፎና በመደመር የምንገነባው ዲሞክራሲ ራሳችን ነባራዊ ሁኔታ እየተቀዳ ችግራችንን የሚፈታ ይሆናል። ከእኛው ባህሎችና ዕሴቶች ላይ ተነሥተን የሕዝባችንን ሥነ ልቦናና የኑሮ ሁኔታ ያገናዘበ ስልካችን የተሰፋ ዲሞክራሲ ያስፈልገናል። በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ በምትዳከር ሀገር ውስጥ የምንገነባው ዲሞክራሲ ደግሞ ከብቸኝነት ጉድለት የሚያወጣንን የመደመር ዕሴት የሚገነባና ከችግሮቻችን በቶሎ ለመላቀቅ የሚያስችለንን ድምር ዐቅም ወይም ወረት የሚሰጠን መሆን አለበት። የውዝፍ ሥራችንን ክምችት የምናቃልለው፣ የዐቅማችንን ክምችት ስናካብተው ነው። በዚህ ሂደት የምንገነባው የመደመር ዲሞክራሲ የመጨረሻ ግቡ የሲቪክ ባህል የዳበረባትና ስሐሳብ ውድድር ላይ የተመሠረተ ዲሞክራሲ የሚኖርባትን ኢትዮጵያ ዕውን ማድረግ ነው። ዲሞክራሲና የሀገር ህልውና የማይጋጨበትን፣ በባህል ላይ የሚቆም የዲሞክራሲ ሥርዓትን መገንባት ነው።

ምዕራፍ ሰባት

የሀገረ መንግሥት ቅቡልነትን የማረጋገጥ ፈተና

የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ማለት ሕዝብ ወይም ልሂቃን ሀገረ መንግሥቱን የፍላጎታቸው አስፈጻሚ ወኪል አድርገው የሚቆጥሩበት መጠን ነው። የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ሲኖር ዜጎች ኃይልን የመጠቀም ብቸኛ ሥልጣን ያለው ሀገረ መንግሥቱ ብቻ እንደሆነ ይቀበላሉ። የአንድ ሀገረ መንግሥት ጥንካሬም ከተቋማቱ ብርታትና የማስፈጸም ዐቅም ባሻገር በዚህ የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ላይ የሚመሠረት ነው። ሀገረ መንግሥት “የተቋማት ሥሪት ነው” የሚሉ ሊቃውንት እንዳሉ ሁሉ፤ በተቃራኒው ሀገረ መንግሥት ከተጨባጭ የተቋማት ሥሪትነት ይልቅ “በዜጎች አእምሮ ውስጥ የሚቀረጽ ሐሳባዊ ጉዳይ” በመሆኑ ዜጎች ያልተቀበሉት ሀገረ መንግሥት ህልውናው አደጋ ውስጥ ይወድቃል የሚሉም አሉ።

ስመፍረስ ላይ ያሉ ሀገረ መንግሥታትን ለማቋቋም ዓለም አቀፉ ማኅበረሰብ በተቋማት ግንባታ ላይ ያነጣጠሩ ጥረቶች ቢያደርግም አብዛኞቹ ጥረቶች ስኬታማ የማይሆኑት ሀገረ መንግሥቶቹ በሕዝቡ ወይም በልሂቃን ቅቡልነት ስለማይኖራቸው ነው። ይህም ለጠንካራ ሀገረ መንግሥት መፈጠር የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ማግኘት ምን ያክል ወሳኝ ጉዳይ እንደሆነ የሚያመለክት ነው። የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት በዋናነት የልሂቃን ስምምነት ውጤት መሆኑ የሚካድ አይደለም። ልሂቃን ተስማምተው ያልተቀበሉትን ሀገረ መንግሥት ሕዝቡ በደፈናው ይቀበለዋል ብሎ ማሰብ የልሂቃንን የጥምዘዛና የተጽዕኖ አቅም አለመረዳት ነው።

የኢትዮጵያ ሀገረ መንግሥት ከቅቡልነት ይልቅ በተቋማት ብርታት ላይ የቆመ ነው ማለት ይቻላል። በተለያዩ ጊዜዎች የተነሡትን ፖለቲካዊ መንገራገጮች አልፎ ህልውናውን አስጠብቆ መቀጠል የቻለውም ስተቋማት ብርታት ነው። በአንጻሩ ለመንገራገጮቹ ምክንያት የሆነውን የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ለማምጣት የሄድንበት መንገድ ግን ስኬታማ አልነበረም። ይህም በሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ላይ ብዙ የቤት ሥራዎች እንዳሉብን የሚያመለክት ነው።

የሀገረ መንግሥት ቅቡልነት ችግር ከሁለት መሠረታዊ ጉዳዮች ጋር የተያያዘ ነው ማለት እንችላለን። ከቁስ ተሻጋሪ ዕሴቶች እና ከሀገረ መንግሥት ምሥረታ ታሪክ። በአንድ በኩል ቁስ ተሻጋሪ ዕሴቶች ባልዳበሩባቸው ሀገራት ዜጎች ፖለቲካን ከቡድን ጥቅም አንጻር ስለሚያስተሳስሩትና የሲቪክ ባህል ስለማይኖር፤ በዚህም ምክንያት ግጭቶች ስለሚበረከቱ የሀገረ መንግሥት ቅቡልነትን ማምጣት ያስቸግራል። ይህም ችግሩንም ሆነ መፍትሔውን በዋናነት ኢኮኖሚያዊ ገጽ ይሰጠዋል። ቁስ ተሻጋሪ

ዕሴቶችን በማዳበር የሀገረ መንግሥት ቅቡልነትን ለማምጣት ዋናው ጉዳይ ኢኮኖሚያዊ ልማትን ማምጣት ቢሆንም ከኢኮኖሚ ሥራዎች ጎን ለጎን ዕሴቶችን የሚገነባ የባህል ግንባታ ሥራ በፖለቲካው መስክ መሠራት አለበት።

በአጠቃላይ ቁስ ተሻጋሪ ዕሴቶችን ለማጎልበት የሚሠራው ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ሥራ የሀገረ መንግሥት ቅቡልነትን በማረጋገጥ ረገድ ዘላቂውና አስተማማኙ መንገድ ነው። (ስለባህል የቀረበውን ምዕራፍ ይመልከቱ።) በሌላ በኩል የሀገረ መንግሥት ምሥረታ ታሪክ በምስቅልቅል የተሞላ ከሆነ ቅቡልነትን ማግኘት እጅግ አስቸጋሪ ይሆናል።

የፖለቲካ ልሂቃን ሀገረ መንግሥቱን በተመለከተ የተለያዩ ተረክ ስለሚኖራቸውና በምሥረታው ወቅት የተከሰቱ ሁነቶችን የሚተረጉሙበት መንገድ ስለሚለያይ ሁሌም ግጭትና ትርምስ ይኖራል። ይኸም የሀገረ መንግሥት ቅቡልነትን ችግርና መፍትሔ ፖለቲካዊ ገጽ ይሰጠዋል። ከዚህ የሀገረ መንግሥት ምሥረታ ታሪክ ጋር ተያይዞ የሚከሰተውን ምስቅልቅል ለመፍታት የሚሠራው ሥራ ለችግሩ ዘላቂ መፍትሔ ባይሆንም ለችግሮች ፈጣን መልስ የሚሰጥ መሆኑ አያጠያይቅም። በዚህ ምዕራፍ የምንመለከተውም ይህን የአጭር ጊዜ ፖለቲካዊ መፍትሔ ነው።

7.1 ብሔርተኝነትና የኢትዮጵያ ሀገረ መንግሥት ምሥረታ ታሪክ

በአውሮጳ በአንድ በኩል በአንድ ማኅበረሰብ የተገነቡ ብሔረ መንግሥታት ሲኖሩ በሌላ በኩል ግን ከአንድ ማኅበረሰብ ይልቅ በሀገረ መንግሥቱ ጥላ ሥር የተሰባሰቡ የተለያዩ ማኅበረሰቦች የገነቧቸው ብሔረ መንግሥታት አሉ። ጀርመንን የመሰሉ ሀገራት በአንድ ማኅበረሰብ ማንነት ላይ የተመሠረተ ሀገረ ብሔር የገነቡ ሲሆን፤ በሌላ በኩል ፈረንሳይን የመሰሉ ሀገራት የተለያዩ ማኅበረሰቦች በአንድ መንግሥት ሥር ሆነው ከፈጠሯቸው ብሔረ መንግሥታት መካከል በምሳሌነት ይጠቀሳሉ። የእነዚህ ብሔረ መንግሥታት አፈጣጠር ልዩነት የሚያሳዩን ነገር ሲኖር ብሔርተኝነት በአንድ ማኅበረሰብም ይሁን በብዙ ማኅበረሰቦች እንደሚገነባ ነው። ማኅበረሰባዊ ብሔርተኝነትም ሆነ ሲቪክ ብሔርተኝነት በዓለም ሀገረ መንግሥታት ታሪክ ውስጥ የሚገኙ እውነታዎች ናቸው።

1960ዎቹ እና በ1970ዎቹ ገደማ በርካታ ሊቃውንት በአውሮጳ የብሔርተኝነት ኃልዮቶችን ለመፍተል ተረባርበዋል። እነዚህ ሊቃውንት ሁሉም ማለት ይቻላል ብሔር ስማኅበራዊ ሂደት የሚገነባ ነገር እንደሆነ ይስማማሉ። ይህም ማለት ብሔርን እንደ ቋሚና ተፈጥሯዊ ነገር የሚቆጥረውን የቆየ ዕይታ ጥለው ብሔር የሚለዋወጥና የሚገነባ ጉዳይ እንደሆነ ያምናሉ። ከነዚህ ሊቃውንት መሐል ከፊሎቶ ጉዳዩ ከዘመናዊነትና

ከዘመናዊ ሀገረ መንግሥት ምሥረታ ጋር የተያያዘ በመሆኑ የብሔር አፈጣጠር መዋቅራዊ መሠረት አለው ይላሉ።

በእነዚህ ሊቃውንት ዕይታ መሠረት የኢንዱስትሪ መስፋፋትና የዘመናዊ ሀገረ መንግሥት መመሥረት ለብሔሮች መፈጠር ምክንያት ሆኗል። የሀገረ መንግሥታት ክብረ በዓሎችና ባንዲራዎች እንዲሁም ሌሎች ከእሱ ጋር የተያያዙ ክዋኔዎች ሰዎችን በብሔርተኝነት ስሜት ውስጥ እንዲገቡ አድርጓቸዋል። በእነርሱ አረዳድ መሠረት ሀገረ ብሔር የብሔርና የዘመናዊ ሀገረ መንግሥት ጋብቻ ውጤት ነው። ስለዚህም ብሔርተኝነት የሀገረ መንግሥታት መፈጠርን ተከትሎ የመጣ ዘመናዊ ክሥተት ነው።

በሌላ በኩል ሌሎች ኃልዮተኞች ብሔርተኝነት ዘመናዊነትን ተከትሎ የመጣ ነገር ስመሆኑ ቢሰማሙም የፖለቲካና የኢኮኖሚ መዋቅር ለውጥ ውጤት ሳይሆን የምናብ ውጤት ነው ይላሉ። ብሔሮችንም “ምናባዊ ማኅበረሰቦች” ሲሉ ይጠሯቸዋል። ከአንዱ የሀገሪቱ ጫፍ የሚኖር ሰው በሌላ ጫፍ የሚኖረውን ሰው አያውቀውም፤ አብሮት ኖሮም አያውቅም፤ ነገር ግን ሰምናብ የአብሮነት ወዳጅነት ይፈጥራል ይላሉ። ስለዚህ በእነዚህ ሊቃውንት ዕይታ መሠረት ነገሩ አብሮ የመኖር ሳይሆን በምናብ የመገናኛት ጉዳይ ነው። ለዚህም የኅትመት መገናኛ ብዙኃኑ (ሚዲያው) መስፋፋት ትልቅ አስተዋጽኦ አድርጓል። በጋዜጦች አማካኝነት ዜጎች በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ እንደሚኖሩ እንዲሰማቸው አድርጓል ይላሉ። ሆኖም ይህ ሐሳብ ሩቅ የሚያስኬዳቸው አልሆነም። በአንድ በኩል ብሔሮች ብቻ ሳይሆን ከጎሳ ጀምሮ ማንኛውም ማኅበረሰብ በአካል ላይገናኝ ይችላል የሚል ትችት ቀረበባቸው። በሌላ በኩል ደግሞ ብሔሮች <ከየት መጣን?> የሚያስብላቸው ምልክታዊ የጋራ ይዘታ ያላቸው እንጂ በባዶ ነገር ላይ የተፈጠሩ አይደሉም የሚል ትችት ተሰነዘረባቸው። ይህ ትችት ብሔሮች ከየት መጣን? የሚለውን ትርክታቸውን የሚገነቡባቸው የጋራ ምልክቶች ወይም ባህላዊ ውርሶች አሏቸው ከሚል መነሻ ነው።

ሆኖም በሌላ በኩል ሌሎች ሊቃውንት ብሔርተኝነት የፖለቲካና የፖለቲከኞች ውጤት የሆነ ርእዮተ ዓለማዊ ሥሪት እንደሆነ መከራከሪያ ያቀርባሉ። እነዚህ ሊቃውንት መከራከሪያ መሠረት ብሔሮች የፖለቲካ ልሂቃን ለፖለቲካ ግባቸው የሚፈጥሯቸው ነገሮች እንጂ የምልክት ትስስር ዋና ጉዳያቸው አይደሉም። ለዚህም ማሳያ የሚሆነው አንድ ዓይነት ቋንቋ የሚናገሩ ወይም በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ ያሉ ሕዝቦች ለያየ ብሔርተኝነት ውስጥ ሆነው የተለያዩ ሀገር መመሥረታቸው ነው።

ይህም የብሔር ማንነት የፖለቲካ ልሂቃን ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ምኞቶቻቸውን ለማሳካት እንዳሻቸው የሚጠመዘዟቸውና የሚገነቧቸው ነገሮች እንጂ የምልክታዊ ትስስር ውጤቶች አይደሉም የሚል ነው።

በሌላ በኩል አንዳንድ ማርክሲስቶች ብሔር በተሳሳተ መንገድ የተገለጠ የመደብ ንቃተ ኅሊና ነው ይላሉ። ይህም ማለት በኢኮኖሚ ሥርዓቱ ምክንያት የሚከሰተውን

የመደብ ልዩነት ሌላ የማንነት ቀለም በመስጠት ዋናው ችግር እንዳይፈታ የሚያደርግና የመደብ ጭቆናውን የሚያድብሱብስ የሐሰት ማንነት ነው ይላሉ። በተመሳሳይ አንዳንድ ኢኮኖሚስቶች ብሔር የገበያ ጉድለትን ለመሸፈንና ኢኮኖሚያዊ ችግሮችን ሌላ መልክ ለመስጠት የተፈባሪነት ነገር ነው ይላሉ።

ስለብሔርተኝነት በሌላው ዓለም የተፈጠሩ አብዛኞቹ ኃልዮቶች አነሰም በዛም ስለኢትዮጵያ ሁኔታ ለመረዳት ይጠቅሙናል። በመጀመሪያ ደረጃ አብዛኞቹ ኃልዮቶች የሀገረ ብሔርን አመጣጥ ከዘመናዊነት ጅምር ጋር ያያይዙታል። አነሰም ሰዛዛ ይህ ጉዳይ የኢትዮጵያን ሀገረ መንግሥትም ይመለከታል። ምንም እንኳን ኢትዮጵያ ፖርቱጋልን እንደ መሳሰሉ ሀገራት ቀደም ያለ ሳህላዊ ብሔር ነበራት የሚሉ ዕይታዎች ቢኖሩም ዋናውን የሀገረ ብሔር አመጣጥ እውነት አይቀይረውም። የሀገራችን የዘመናዊነት ጅምር የተከሰተው በፃኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ በመሆኑ የሀገረ ብሔር ግንባታውም ከዚህ ጊዜ ጋር የተያያዘ ነው።

አንዳንድ የሀገራችን ልሂቃን የምናባዊ ማኅበረሰብ” ኃልዮትን በመዋስ የሀገራችንን ሁኔታ ለመረዳት ይሞክራሉ። የሀገሪቱንም የፖለቲካ ችግር ሁላችንን የምታስማማ ምናባዊት ሀገር መፍጠር ካለመቻላችን ጋር ያያይዙታል።

በሌላ በኩል ጉዳዩን ከጋራ ትዝታ ጋር አገናኝተው ለመረዳት የሞከሩ ልሂቃን አሉ። በእነዚህ ልሂቃን ዕይታ መሠረት ኢትዮጵያውያን በከየት መጠን ትርክታችን ውስጥ የጋራ ትዝታን በተገቢው መጠን አልገነባንም ይላሉ። ስለትናንት ስናወራ እጅግ የተራራቀ ይዘትና ስሜት በወል ትዝታዎቻችን ውስጥ ይታያል ይላሉ።

አንዳንድ ልሂቃን ደግሞ ብሔር የፖለቲካኞች የእጅ ሥራ ነው የሚለውን ሐሳብ በመከተል የኢትዮጵያን የብሔር ፖለቲካ ችግር ከፖለቲካ ልሂቃን የፖለቲካ ምኞትናጥቅም አንጻር ይመለከቱታል።

የሀገራችንን ፖለቲካ ከፍተኛ ውጥረት ውስጥ የከተተው ዋና ምክንያት የልሂቃኑ ስግብግብነትና ሥልጣን በአቋራጭ የማግኘት ምኞት እንደሆነ ያስረዳሉ። የፖለቲካ ስብራታችንንም ከፖለቲካ ነጋዴዎች መበራከት አንጻር ለመመልከት ይሞክራሉ።

እነዚህ የተጠቀሱት አረዳዶች ሁሉም የሚነግሩን እውነት አሉ። ነገር ግን ሙሉውን ምስል በአንድ ኃልዮት ጠቅልለው ለማየት ሲሉ የሚስታቸው ብዙ እውነቶች አሉ። ለምሳሌ በኢትዮጵያ የሚስተዋለው የብሔርችግር የፖለቲካ ነጋዴዎች ስብግብነት ውጤት ነው የሚለው ዕይታ ልክ የሆነባቸው ብዙ ምክንያቶች አሉ። ነገር ግን ከስግብግብነት ባሻገር ለብሔር መብት የሚታገሉትን ብዙ ሰዎች ጭቃ የሚቀባ ነው። በተመሳሳይ ሌሎች ዕይታዎችም ከፊሉን እውነት ብቻ የሚነግሩን እንጂ ሰፊ ያለ ምስል አሟልተው የሚያሰጩብጡን አይደሉም።

የኢትዮጵያ የፖለቲካ ልሂቃን በብሔርተኝነት ዙሪያ ከሚያቀርቧቸው መከራከሪያዎች አንዱ የሀገሪቱ የቡድን ሥሪት በአካባቢያዊነትና በሃይማኖት እንጂ በብሔርተኝነት ዙሪያ አልተገነባም የሚል ነው። እነዚህ ልሂቃን በኢትዮጵያ ብሉይ ፖለቲካ ውስጥ የፖለቲካ አሰላለፍ አካባቢን ብሎም ሃይማኖትን መሠረት ያደረገ እንጂ ሰሌዳን መሠረት ያደረገ ስላልሆነ የብሔር ጉዳይ ለሀገሪቱ ታሪክና ነባራዊ እውነታ እንግዳ ነው ይላሉ። በኢትዮጵያ ሀገረ መንግሥት ምሥረታ ዋዜማም ሆነ

መባቻ የራሳቸው አስተዳደር የነበራቸው አካባቢዎች እንጂ ብሔሮች አልነበሩም። ስለዚህም ቡድንን መሠረት ያደረገ ችግር ቢኖር እንኳን በሃይማኖትና በአካባቢ ላይ የተመሠረተ ነበር የሚል መከራከሪያ ያቀርባሉ።

የብሔር ማንነት ብቸኛ የማንነት ምንጭ ሆኖ ነጥሮ መውጣቱን የማይቀበሉ ሌሎች ልሂቃን ደግሞ የሰው ልጆች የተለያዩ ቡድናዊ ማንነቶች ያሏቸው ሆኖ እያለ በብሔር ላይ ብቻ ማተኮር የሕዝብን ችግር በአግባቡ አለመረዳት ነው ይላሉ።

ምንም እንኳን የተጠቀሱት መከራከሪያዎች ብሔር ስፖለቲካዎችን ውስጥ የያዘውን የተጋነነ ሥፍራ በመጠቆም በኩል ውጤታማ ቢሆኑም «ብሔር ለምን ከሌሎቹ የቡድን ማንነቶች በላይ ገንኖ ሊወጣ ቻለ?» የሚለውን ግን አይመልሱም። ሌሎች ምክንያቶች እንደተጠበቁ ሆነው ብሔር ከሌሎቹ ማንነቶች ገንኖ የወጣበት አንዱ ምክንያት የብሔር ጭቆና መኖር ነው።

አንድ የቡድን ማንነት እየጠነከረ የሚመጣውና ሰዎችን በዚያ ማንነታቸው ዙሪያ የሚያንቀሳቅሰው ሰዎች ያን ማንነታቸውን መሠረት ያደረገ መድልዎ ወይም ጭቆና ሲደርስባቸው ነው። ሆኖም ይህ ጭቆና ዋነኛ የሕዝብ ማንቀሳቀሻና የማንነት ፖለቲካ ማታገያ የሚሆነው ልሂቃን ጭቆናውን ለዓላማቸው በሚያውሉበት መጠን ነው። ስለዚህም የብሔርተኝነትንም ሆነ የሌሎች የቡድን ማንነቶችን ለመረዳት በጥያቄዎቹ ውስጥ የልሂቃንን ሚናና የችግሩን ትክክለኛ ገጽታ ለይተን መረዳት ይኖርብናል።

የሀገረ መንግሥት ምሥረታ በኢትዮጵያ

የኢትዮጵያ ሀገረ መንግሥት ምሥረታ ከሰሜን ወደ ደቡብ በተደረገ ባህላዊ የግዛት መስፋፋት የመጣ ነው። ይህን የመስፋፋት ሂደት የኢትዮጵያ የፖለቲካ ልሂቃን ከቅኝ ግዛት፣ ከብሔራዊ ጭቆና እና ከሀገረ መንግሥት ግንባታ አንጻር ይመለከቱታል።

ሂደቱን ከቅኝ ግዛት አንጻር የሚመለከቱት ልሂቃን ጉዳዩን ከዘመን አቻዎቻቸው ከአፍሪካ የፀረ ቅኝ ግዛት ትግል ኃልዮተኞች የኮረጁት ይመስላል። ሐሳሱም ባህላዊውን የግዛት መስፋፋት ከቅኝ ግዛት ጋር በሩቁ ሊያመሳስል የሚሞክር ነው። በአንጻር ሂደቱን

እንደ ተፈጥሯዊ የሀገረ መንግሥት ምሥረታ የሚመለከቱት ልሂቃን ከአውሮጳ ሀገረ መንግሥት ግንባታዎች ጋር ለማመሳሰል ይሞክራሉ። በሌላ በኩል ደግሞ ጉዳዩን ከብሔራዊ ጭቆና አንጻር የሚመለከቱት ልሂቃን በደቡብና በሰሜን ኢትዮጵያ የነበረውን የመሬት ሥሪት ልዩነት በማንሣት ይከራከራሉ።

የሀገረ መንግሥቱ ምሥረታ የምስለት ፖሊሲን ያስከተለ ሂደት መሆኑና ውጤቱ ግን አንድ ሀገረ ብሔር ከመፍጠር ይልቅ ተንጠልጥሎ የቀረ ወይም በከፊል የተገነባ ሀገረ ብሔር መሆኑ ለሀገራችን ልሂቃን የመከራከሪያ ጉዳይ ሆኗል። አንዳንዶች ጉዳዩ የተከሰተው ሀገሪቱ ምስለቱን ለማካሄድ በነበራት የዘመናዊነት መዋቅር ውሱንነት ነው ሲሉ፤ ሌሎች ደግሞ አብላጫ ያለው ብሔር ስላልነበረ ወይም ደግሞ ተስፋፊው የሸዋ ባላባት ሳህሉንና ቋንቋውን በተቀረው የሀገሪቱ ሕዝብ ላይ ለመጫን የነበረው ቁጥር ውሱንነት ስለሚያግደው ነው ይላሉ።

የምስለት ፖሊሲው በኢትዮጵያ የፖለቲካ ልሂቃን ዘንድ የብሔር ጥያቄና የማንነት ፖለቲካ በአጻፋዊነት እንዲቀሰቀስ መንሥኤ ሆኗል። በ1960ዎቹ ዓለም አቀፋዊ አድማስ የነበረው ሶሻሊዝምና በወቅቱ የሚነሡት ብሔር ተኮር ፍልስፍናዎች ለማንነት ፖለቲካ አጀንዳ መቅረጫና የነበረውን ጭቆና ዓለም አቀፋዊና ኃልዮታዊ ትርጓሜ መስጫ የሆኑበትን ሁኔታ ፈጥሯል።

ይህ ሁኔታም የኢትዮጵያ ፖለቲካ በማንበረሰባዊ ብሔርተኝነት እና ሰሲቪክ ብሔርተኝነት መካከል በሚደረጉ ተዋሰኝዎች የተወጠረ እንዲሆን አድርጎታል። የኢትዮጵያ ሀገረ ብሔር በአንድ በኩል ስኬል ስለተገነባ ሲቪክ ብሔርተኞችን ወልዷል። በሌላ በኩል ደግሞ ሂደቱ በአጭር ስለተቀጨ በየአካባቢው ማንበረሰባዊ ብሔርተኞችን ፈጥሯል። የኢትዮጵያን ፖለቲካ ለመለወጥና የሀገረ ብሔሩን ቅቡልነት ለማረጋገጥ በሁለቱ ብሔርተኞች መካከል ግማሽ መንገድ ተጉዞ መቀራረብ ያስፈልጋል።

በተማሪዎች የመብት አቀንቃኝነትና በቀሪው የሀገራችን ሕዝብ ደጋፊነት የተቀጣጠለው የ1960ዎቹ የፖለቲካ እንቅስቃሴ፣ በቁጥር የበዙ የመብት ጥያቄዎችን ያነገበና ልዩ ልዩ አደረጃጀቶችንና ስልቶችን የተከተለ ቢሆንም፣ በጊዜው ይነሡ የነበሩ የመብት ጥያቄዎች ማዕከላዊ ማጠንጠኛ ከብሔር ማንነት ጋር የተሳሰሩ የፖለቲካ ጥያቄዎች እንደነበሩ ይታወሳል።

በተከታታይ የመጡ መንግሥታት እነዚህን ጥያቄዎች ለመመለስ የየራሳቸውን መከራ ያደረጉ ቢሆንም የጥያቄዎቹ ይዘትና ቅርጽ በየጊዜው እያደገና እየተለወጠ በመምጣቱ እና በፖሊሲ የአፈጻጸም ጉድለቶች ምክንያት ላለፉት ሃምሳ ዓመታት የዘለቀው የማንነት ፖለቲካ በምንገኝበት ዘመንም የሀገራችን ፖለቲካ ዋነኛ መገለጫ ሊሆን ችሏል። በቋንቋ ከመናገር መሠረታዊ ጥያቄ የጀመረው የማንነት ፖለቲካ ባለፉት ሃምሳ ዓመታት ቅርጹን በመቀየርና በማደግ አሁን ላይ ደርሷል።

ፌዴራላዊ ሥርዓታችን የሀገራችንን ብሔረሰቦች መሠረታዊ የሆነውን የራስን ቋንቋና ባህል የመጠቀምና የማሳደግ ብሎም ራስን በራስ የማስተዳደር መብታቸውን ለማስከበር ችሏል።

ሆኖም የፌዴራል ሥርዓቱ የሀገራችንን ብሔሮች መሠረታዊ የመብት ጥያቄ በተሟላ መልኩ መመለስ ቢችልም፤ ራስን በራስ የማስተዳደር መብትን በተሟላ መልኩ ከመተግበር ጋር ተያይዞ በነበሩ የአፈጻጸም መዘነፎች፣ ብሎም ባለፉት 27 ዓመታት እያደጉ የመጡ የሕዝቦች አዳዲስ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ፍላጎቶችን በአመርቂ ሁኔታ ለመመለስ ባለመቻሉ ላለፉት አምስት ዓመታት ሀገራችን በቀውስ አዙሪት ውስጥ እንደ ተዘፈቀች የቅርብ ጊዜ ትዝታችን ነው። ለቀውሶቹ መሠረታዊ ምክንያት የሆነው የዲሞክራሲ እጦት መሆኑን በማመን ባለፉት ጥቂት ጊዜያት የተወሰዱት የዲሞክራሲ ማሻሻያ ርምጃዎች፣ ሀገራዊ መረጋጋታችንን ያሻሻሉ፣ የሕዝቦችን ዲሞክራሲያዊ እኩልነት ያስከበሩና ሀገራዊ መግባባትን በማጠናከር ሰላማችንን ያመጡ ናቸው።

ሀገሪቱ የተመሠረተችበት ሁኔታና ከእርሱ ጋር ተያይዞ የመጣው ለዓመታት የተገነባ የማንነት ፖለቲካ፣ ሕዝቡ ለሀገረ መንግሥት ያለው አስተሳሰብ አሉታዊ እንዲሆንና የሀገረ መንግሥቱ ቅቡልነት እንዲሸረሸር ከፍተኛ አስተዋጽዖ አድርጓል። በዚህ ምክንያት በሀገራችን ሕዝቦች ዘንድ የጋራ ማንነትና ዕሴት እየተሸሸረ በመምጣቱ፣ በዋና ዋና ሀገራዊ ጉዳዮች ላይም ተጻራሪ አቋም እንዲፈጠር ምክንያት ሆኗል። የጋራ ዕሴት መዳከምና መሸረሸር በተለይ ለማንነት ፖለቲካና ለብሔር ጽንፈኝነት መጣዝ የራሱ የሆነ አስተዋጽዖ አበርክቷል።

የብሔር አጀንዳና አስተሳሰብ በሀገራችን ታሪክ ከፍተኛው ደረጃ ላይ ደርሷል። ብሔር የፖለቲካ ኃይሎች፣ የወትዋቾች እና የልሂቃን ዋነኛ መሰባሰቢያ ሆኗል። የኢትዮጵያን ብሔሮች በጋራ የሚያቆይ ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊ እና ፖለቲካዊ ሐሳብና መርሐ ግብር እየተመናመነ መጥቶ ሀገሪቱ እንዳትሰነጣጠቅና ሕዝቦቿም ማባሪያ ወደሌለው እልቂት እንዳያመሩ ሥጋት ተፈጥሯል። ለዚህም አንዱ ምክንያት በማኅበረሰባዊ ብሔርተኞች እና በሲቪክ ብሔርተኞች መካከል በእልህ የተሞላና እኔ ብቻ ነኝ የማውቀው በሚል መንፈስ የሚመራ ዋልታ ረገጥ የፖለቲካ ጉዞ መኖሩ ነው።

7.2 ዕርቅ ሰላምና ብሔራዊ መግባባት

ጭቆናን ማስወገድ ዲሞክራሲያዊት ኢትዮጵያን ለመፍጠርና ሀገራዊ ቅቡልነትን ለማረጋገጥ፣ መተግበር ያለበት አንዱ ጉዳይ ዕርቅ ሰላምና ብሔራዊ መግባባትን በሀገራችን ማስፈን ነው። በመሠረቱ ብሔራዊ መግባባት ከነጻ ተቋማት ግንባታ ተነጥሎ የሚታይ ጉዳይ አይደለም። ነጻ ተቋማትን በመገንባትና ብሔራዊ መግባባትን በማምጣት መካከል የትኛው ይቀድማል? የሚለውን ጥያቄ በተመለከተ ሁለት ዓይነት አማራጮች በብዛት ሲነሡ ይስተዋላል።

አንዳንዶች ነጻ ተቋማት ተገንብተው በነጻነት መከራከር፣ መወያየትና መደራደር ካልተቻለ በስተቀር ብሔራዊ መግባባትን ለማምጣት አስቸጋሪ ነው ይላሉ። የዚህ ሐሳብ አቀንቃኞች በጭቆና ሥርዓት ውስጥ የቆዩ ሕዝብ በነጻነት ተነጋግሮ ለመግባባት የሚችልበት ዕድል ስለሌለና ሂደቱም ጊዜ የሚወስድ በመሆኑ በመጀመሪያ ነጻ ተቋማትን መገንባት ያስፈልጋል የሚሉ ናቸው።

ሌሎች ደግሞ ብሔራዊ መግባባት ሳይኖር ነጻ ተቋማትን ለመገንባት አይቻልም የሚል መከራከሪያ ያቀርባሉ። ይህ መከራከሪያ የነጻ ተቋማቱ ግንባታ በራሱ በብሔራዊ መግባባት ላይ የተመሠረተ ስለሆነ ነጻ ተቋማትን ለመመሥረት ከመጀመራችን በፊት ከብሔራዊ መግባባት ላይ መድረስ አለብን የሚል ነው።

እነዚህ ክርክሮች ሁለቱን ጉዳዮች ወደ ጽንፍ የወሰዱና ነባራዊ ሁኔታውን ከማጤን ይልቅ ለሐሳባዊ ክርክሮች ቅድሚያ የሚሰጡ ናቸው። ክርክሮቹ በብሔራዊ መግባባትም ይሁን ሰነጻ ተቋማት ግንባታ በኩል ከአሁን በፊት ምንም እንዳልተሠራ ታሳቢ የሚያደርጉ በመሆናቸው አንዱን ከአንዱ ማስቀደም የግድ ይመስላቸዋል።

ነገር ግን ሁለቱ ጉዳዮች ከዜሮ እንደማይነሡ ታሳቢ ካደረግን የሚጻረር ብቻ ሳይሆን የሚመጋገብ ጎንም አላቸው። ለምሳሌ ባለን የመግባባት መጠን ላይ ቆመን ነጻ ተቋማትን በጥንቃቄና በማስተዋል የምንገነባ ከሆነና በተቋማቱ ነጻነት ላይም ሰጥቂቱ እንኳን መስማማት ከጀመርን ይህ ስምምነት ብሔራዊ መግባባትን ያጠናክረዋል። ብሔራዊ መግባባት በዜጎች እምነት ላይ የተመሠረተ ጉዳይ በመሆኑ ዜጎች በተቋማቱ ላይ እምነት ማሳደር ሲጀምሩ ወደ ብሔራዊ መግባባት ማምራታችን አይቀሬ ነው።

በሌላ በኩል ካለን ተቋማዊ ዐቅም ላይ ተነሥተን ብሔራዊ መግባባትን ለመፍጠር የምንሠራቸው ሥራዎችና ሕዝባዊ ተዋህዶች በተቋማቱ ግንባታ ላይ አዎንታዊ ሚና መጫወታቸው የማይቀር ነው። ብሔራዊ መግባባቱ እየጠነከረ በሄደ ቁጥር የተቋማቱ ገለልተኝነትና ታማኝነት እየጠነከረ የሚሄድ ይሆናል። በመሆኑም ነጻ ተቋማትን የመገንባትና ብሔራዊ መግባባትን የመፍጠር ጉዳዮች ጎን ለጎን እየተመጋገቡ ሊሄዱ የሚችሉ ጉዳዮች ናቸው። በአንዱ ጉዳይ ላይ የምናስመዘግበው ስኬት ለሌላኛው ጉዳይ ማሳኪያ ወረት እየሆነ የሚመጣ ነው።

ብሔራዊ መግባባት ከልሂቃን መግባባት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው። ምንም እንኳን ብሔራዊ መግባባት በጥቅሉ በአንድ ሀገር ውስጥ የሚኖርን ጥቅል ስምምነት የሚያመለክት ቢሆንም፣ ስምምነቱ ከልሂቃን መግባባት ቀድሞ ሊከሰት፣ ተነጥሎ ሊታይ ወይም ከዚያ ውጪ ጸንቶ ሊኖር አይችልም።

ብሔራዊ መግባባት ማለት ወሳኝ በሆኑ ሀገራዊ ጉዳዮች ላይ የአብዛኛው ሕዝብ ጥቅል ስምምነት መኖር ማለት ነው። ዜጎች በወሳኝ ሀገራዊ ጉዳዮች ላይ ያላቸው ሐሳብ ጽንፍ የረገጠና የተራራቀ ከሆነ በሀገሪቱ ላይ ብሔራዊ መግባባት አለ ለማለት አይቻልም። ሀገራችን ከባንዲራ ጀምሮ በበርካታ ጉዳዮች ላይ ብሔራዊ መግባባት

ያልተፈጠረባት ሀገር ነች። በብዙ ጉዳዮች ላይ ተወያይተን ብሔራዊ መግባባት ላይ መድረስ አለብን። ሆኖም ብሔራዊ መግባባት ላይ ለመድረስ አስቀድመን ያለፉ ቁስሎቻችንን ማከምና ማዳን ይገባናል፤ ዕርቅ ሰላም ማውረድ ያሻናል። ዕርቅ ሰላም ሳናወርድ ብሔራዊ መግባባት ላይ ለመድረስ አስቸጋሪ ነው። ዕርቅ ሰላም ያለፉ ቁስሎቻችንን የሚያከምና በጉዟችን ውስጥ ቁስሉን የሚነካኩ ሰዎች ቢኖሩ እንኳን እንዳያመረቅዝ የሚያደርግ መፍትሔ ነው።

በጊዜያዊ ድርድር ላይ ብቻ የተዘረጋ መንገድ ውስጡ ሥጋት፣ ፍርሃት እና ጥርጣሬ ስለማያጣው ችግሩን በቋሚነት ለመፍታት ዕርቅ ሰላም ማውረድ አስፈላጊ ነው። ዕርቅ ሰላምን በተመለከተ የሀገራችን ተሞክሮ በወፍ በረር ለአብነት ያክል ብንመለከት፤ አስከፊ የአፓርታይድ ሥርዓት የፈጠረውን ቁርሾ ለመፍታት (ደቡብ አፍሪካ) ፣ ብሔር ተኮር የእርስ በርስ ጦርነትንና መገዳደልን ለመሻገር (ሩዋንዳ)፤

በረጅም የታሪክ ሂደት ውስጥ በአንድ የሕዝብ ክፍል ላይ የደረሰን ታሪካዊ በደል ዕውቅና በመስጠት በቀጣይ መሰል መገለሎች እንዳይፈጠሩና ይልቅንስ የተነዱ ማኅበረሰቦች በተለያዩ የማትጊያ ስልቶች የተሻለ ተጠቃሚ የሚሆኑበት አግባብ እንዲፈጠር (አውስትራልያና ካናዳ) ፣ እንዲሁም አንድ መንግሥት (ፓርቲ) በሥልጣን ላይ እያለ ያበላሻቸውን ነገሮች በማደስ፣ ወደ አዲስ የታሪክ ምዕራፍ ለማሻገር ቁርጠኛ ሲሆን የእውነት አፈላላጊ ኮሚቴ በማዋቀርና ያለፉ ጥፋቶችን በመዘርዘር ልዩነቶችን ለማስተካከል ሲነሣ (ቺሊ፣ ኮሎምቢያና አርጀንቲና) ዕርቅ ሰላም ሲከናወን ታይቷል።

ሂደቱ አስፈላጊ በሚሆንበት ምክንያትና ዓውድ፣ ዕርቅ ሰላም በበርካታ መንገዶችና ስልቶች ሊከናወን ይችላል። ሀገራዊ ዕርቅ በመንግሥት ለውጥ ላይ የተከሰተ ከሆነ በሽግግር መንግሥት ሊከናወንና በሽግግር ፍትሕ ሊታጀብ ይችላል። የሽግግር ፍትሕ የእውነት አፈላላጊ ኮሚሽን በማቋቋምና ወንጀል የፈጸሙ አካላት ወንጀላቸውን እንዲናዘዙ በማድረግ በተቃራኒው ደግሞ የመቀጣጠትና የመበቃቀል ሂደት እንዳይቀጥል ይቅርታና በዕርቅ መንፈስ የመፍታት ሂደት ነው።

ሂደቱ ተጠያቂነትንና ይቅርታን፣ ፍትሕና ዕርቅን፣ እንዲሁም ቅጣትንና ምሕረትን አቻችሎ፣ ተገጂዎችንም ሆነ አጥፊዎችን ካለፈው ተምረው የወደፊት ሕይወታቸውን ቀና እንዲያደርጉ የማድረግ ጥረት ነው። የፍርድ ሂደትንና ከፍርድ ሂደት ውጭ ያሉ ስልቶችን ስሙሉ በመጠቀም የሚከናወን ሲሆን፣ በመጨረሻም ጥፋታቸውን የተናዘዙ አካላት በይቅርታና ሰምሕረት እንዲለቀቁና ይህን ያላደረጉ አካላት ደግሞ አስፈላጊው ሕጋዊ እርምጃ እንዲወሰድባቸው የሚያደርግ ነው።

ከዚህ በተቃራኒው ሀገራዊ ዕርቅን የግድ ያደረገው ታሪካዊ በደል ከሆነ ደግሞ በማስረጃዎች የተደገፈ ጥልቅ የታሪክ ዳሰሳ በማካሄድ በዘመናት ሂደት ጉዳት በደረሰበት

የማኅበረሰብ ክፍል ላይ የደረሱ ጥፋቶችንና በደሎችን በመዘርዘር ለበደላቸው ዕውቅና የመስጠት ሥራ ይሠራል።

በኢትዮጵያ ሰዕርቀ ሰላምና በብሔራዊ መግባባት ዙሪያ ሐሳቦች መቅረብ ከጀመሩ ዓመታት ተቆጥረዋል። ባለፉት ሁለት ዐሥርት ዓመታት በእነዚህ ጉዳዮች ላይ ሁለት የተራራቁ ጽንፎች ታይተዋል። በአንድ በኩል ተፎካካሪ የፖለቲካ ኃይሎችና በእነርሱ

ነገራት የፖለቲካ ጸሐፊዎች ኢትዮጵያ ከገባችበት ፖለቲካዊ ችግር መሠረታዊ በሆነ መልኩ እንድትወጣ ዕርቀ ሰላም እና/ወይም ሀገራዊ መግባባት ያስፈልጋል ሲሉ ይሞግታሉ። ይህ ሐሳብ ቀደም ሲል በሁለት ምክንያቶች ውድቅ ሲደረግ ቆይቷል። የመጀመሪያው ስታሪካችን የነበረው የብሔር ብሔረሰቦች ግንኙነት አንዱ በዳይ ሌላው ተበዳይ ሆነው ይቅርታ የሚጠያየቁበት ሳይሆን ከገዥ መደቦች ፍላጎትና ድርጊት ጋር የተያያዘ ነው የሚል ነው። የሕዝቦች ግንኙነት በጋራ መከባበር፣ በመዋለድና በመዋደድ የዘለቀ በመሆኑ ዕርቅ የሚለው ሐሳብ ተፈጻሚነት አይኖረውም የሚል ነው። ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ብሔራዊ መግባባት እንዲፈጠርባቸው ተብለው የሚነሡት ጥያቄዎች ስፖለቲካ ትግል ሊደረግባቸው የሚችሉ አጀንዳዎች ናቸው የሚል ሐሳብ ነው።

በአንጻሩ ተፎካካሪ የፖለቲካ ፓርቲዎችና ጸሐፊዎች ዕርቀ ሰላም እንዲካሄድ ቢወተውቱም በጉዳዩ ላይ የጠራ ግንዛቤ ካለመያዝም ባሻገር፣ የኢሕአዴግን አመራሮችና ፖሊሲዎች ስማጠልሸትና በአውነትም ይሁን በሐሰት በመወንጀል ላይ ያተኮሩ ነበሩ። ተቀናቃኝ ፓርቲዎች አክራሪ የፖለቲካ እቋም በማራመድ ኢሕአዴግን በጥላቻ አመለካከት እየሣሉ በመንቀሳቀሳቸው በማንኛውም መንገድ ሥልጣን ሲያገኙ እስካሁን ያስመዘገባቸውን ድሎች በሙሉ አፍርሰው ከዜሮ እንደሚጀምሩና ከበቀል ርምጃ እንደማይመለሱ ተደርገው በሥጋት እንዲታዩ አድርጓቸዋል።

ይህም በመሆኑ ሥልጣን ላይ መዘለቅ እንደ ፖሊሲ ማስፈጸሚያ ወይም ማገልገያ ሳይሆን እንደ ህልውና ማቆያ ብቸኛ መንገድ እንዲታይ አድርጎታል። በዚህ የተካረረ መንፈስ አንዱ ሌላውን ያለምንም ማወላወል “ሀገር አጥፊ” አድርጎ እየተመለከተ ፍሬያማ የሆነ የዕርቅና የመግባባት ስምምነት ለማድረግ አስቸጋሪ ነው።

ኢትዮጵያ ካላት የሃይማኖትና የብሔር ብዝሃነት ጋር ተዳምሮ በአሁኑ ወቅት የደረሰችበት ጫፍ የረገጠ የፖለቲካ ውጥረትና ውጥረቱን ከምክክር ይልቅ በጉልበት የመፍታት ልማድ ሥር መስደዱ፣ ዕርቀ ሰላም ለኢትዮጵያ አስፈላጊ መሆኑን የሚያመለክት ነው።

ኢትዮጵያ ለዕርቀ ሰላም የቀረበ ሂደት ያሳለፈችው በ1983 ዓ.ም. የሸግግር ወቅት ነበር። በአንድ በኩል ዐፄ ኃይለ ሥላሴን ጨምሮ በርካታ ባለሥልጣናትን ያለምንም የፍርድ ሂደት የገደሉትና ከዚያም በኋላ በነበረው የ7 ዓመታት አገዛዝ በርካታ

ወንጀሎችን የፈጸሙት የደርግ አመራሮች ለሌሎች በነፈጉት ፍትሕ ፊት እንዲቆሙ ተደረጉ። በሌላ በኩል ደግሞ በሀገር ውስጥም ሆነ በውጭ የነበሩ የታጠቁም ሆነ ያልታጠቁ ተቃዋሚዎች ወደ ሀገር ውስጥ ገብተው እንዲሳተፉ ዕድል ተሰጠ። በዚህም የተሳካ ጅምር ተከናወኖ ነበር። ነገር ግን የደርግ ዘመን ሠራዊትን ሙሉ በሙሉ ማግለልና በጊዜ ሂደት አነጻጽ፣ የሲዳማ ነጻነት ንቅናቄና ሌሎችም ኃይሎች መውጣታቸው በተለይም የዕርቀ ሰላም ሂደቱን የሚመራ ገለልተኛ ተቋም አለመመሥረቱ፣ ቀስ በቀስ ሂደቱን እየተቀለበሰ እንዲሄድ አደረገው።

በሌላው ወገን የመንግሥት ሥልጣን የጨበጠውን ኃይል እንደ ባዕድ የማየት፣ መሠረታዊ ለሆነው የመንግሥትነት ሥልጣኑና ሐላፊነቱ ዕውቅና ያለመስጠትና የመገዳደር አካሄድ ከመንግሥት ውጭ ባለው ኃይል ላይ ይንጸባረቅ ነበር። በዚህም የተነሳ ከመንግሥት ውጪ የነበረው አካል ለይቅርታና ለመግባባት የሚገባውን ገንቢ ሚና ተጫውቷል ለማለት አይቻልም። በተለይ በወቅቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ሐሳብን የመግለጽ ነጻነት መበሠሩኝ ተከትሎ የተጀመሩት አብዛኞቹ የጎትመት ሚዲያዎች ሂደቱን በሚያደናቅፉ የውሸት ዘገባዎች ፍብረካ ላይ በመጠመዳቸው ገዢው ፓርቲም ቀስ በቀስ ጉዳዩን በጥርጣሬ በማየት የአጻፋ ምላሽ እንዲሰጥ አስገድዷል። የነበረው የዕርቅ መንፈስ እየተቀለበሰ መጥቶ በአጭር ጊዜ ውስጥ ከአካታች ምኅዳር ወደ አግላይና ጠባብ የፖለቲካ ምኅዳርነት ሊቀየር በቅቷል።

በ1999 ዓ.ም መጨረሻ አካባቢ ሂደቱ ከተደፋበት ዳግም ቀና የማለት ዕድል አጋጥሞት ነበር። ምርጫ 97ን ተከትሎ በተከሠተው ብጥብጥ ታስረው የነበሩ ፖለቲከኞችን ለማስፈታት ሀገራዊ የሽምግልና ኮሚቴ ተቋቁሞ ብዙ ጥረት ካደረገ ሰኋላ አመራሮቹ ሰይቅርታ መውጣታቸው ይታወቃል። ነገር ግን የተፈቱበት ሂደትና ከተፈቱ በኋላ በተለይ በመንግሥት መገናኛ ብዙኃን ይተላለፍ የነበረው መረጃ የአሸናፊና ተሸናፊ፣ የይቅርታ አድራጊና ይቅርታ ጠያቂ ክፍል የሚፈጥር ስለነበር መንፈሱ ተረብሷል።

ከውስን ቀናት በኋላ በተከበረው የኢትዮጵያ ሚሊኒየም አከባቢርም የተፈቱት ሰዎች ሳይሳተፉ ወደ ውጭ ሀገራት መውጣታቸውና የተወሰኑት የትጥቅ ትግል ለመጀመር፣ ሌሎቹ ደግሞ ወደ ሀገር ላለመመለስ መወሰናቸው ሂደቱ እንዲመከን አድርጎታል።

ባለፉት አራት ዓመታት በሀገሪቱ የተከሠተውን የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚና የደኅንነት ቀውስ ለመፍታት ከታቀዱት በርካታ የለውጥ ሐሳቦች መካከል አንዱ ከተቃዋሚ ፓርቲዎች ጋር በመወያየት መግባባት መፍጠር ነበር። ነገር ግን በሀገር ውስጥ ያሉት ሁሉም ፓርቲዎች አለመካተታቸውና የሚወያዩት ፓርቲዎችም “ለመደራደር በመደራደር” እና “ስለ መደራደር በመደራደር” ረጅም ጊዜ በመውሰዳቸው የሚታይ ውጤት ለማምጣት አልተቻለም።

በሀገራችን በመንግሥታት የሽግግር ወቅትም ሆነ በዘመነ መንግሥታቸው ውስጥ ባሉ መሪዎች ተቀናቃኝን በሙሉ ዕቅምና ጉልበት ደፍጥጦ ከጨዋታ ውጭ ማድረግ የተለመደ ክፉ ባህላችን ነበር። በተቀናቃኛችን ውድቀትና መቃብር ላይ ካልሆነ በቀር አሸናፊነታችንን ለማረጋገጥ የምንችል አይመስለንም። ጀግና ለመፍጠር ጦርነት፣ አሸናፊ ለመባል ተሸናፊ እንዲኖረን ብዙ እንደከማለን። ይህ ሂደት ደግሞ ከድህነትና ከጉስቁልና በቀር የትም እንደማይደርሰን በታሪካችን ውስጥ በተደጋጋሚ አረጋግጠናል። ዛሬም ይህንን እኩይ ጠባይ ከአስተሳሰባችንም ሆነ ከአኗኗራችን ውስጥ አላራቅነውም። የፖለቲካ ቃሎቻችን ሳይቀሩ በ «ፀረ የታጠሩ መሆናቸው ለዚህ ሁኔታ እማኝ ነው።»

ይህ ልማድ «ጠላትና ወዳጅ ከሚል ዋልታ ረገጥ አስተሳሰብ የሚመነጭ» ነው። ማንኛውንም ኃይል በጠላትነትና በወዳጅነት መፈረጅ የሰዎችን ተነጋግሮ የመጣባትና ወስኖ የመለወጥ ባሕርይ የሚቃረን ኋላ ቀር አስተሳሰብ ነው። ከእኛ ሐሳብና መንገድ የተለየን ሰው በሐሳብ በልጠን ከማሳመንና ይህ ሳይሆን ሲቀርም ልዩነትን አቻችሎ ከመሄድ ይልቅ በቋሚ የጠላትነት ፍረጃ ውስጥ መከተት ከዚህ የአስተሳሰብ መዛኛ ጋር የሚያያዝ ነው።

መሪዎች ሕዝባዊ ቅቡልነትን ለማግኘት የሚሹት የቀደመውን መሪ ኃጢአት በመዘርዘር እንጂ እነርሱ መልካም ሥርዓት በመዘርጋት አይደለም።

በዚህም ምክንያት ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፈው የመሪዎቹ ኃጢአት ብቻ ይሆናል። ይህም ማለቂያ የሌለው የቂም ውርስ ይዘን እንድናዘግም አድርጎናል። የትናንት ወዲያውን ቂም ስናውጠነጥን ትናንት ሌላ ቂም ተወለደ፤ የትናንቱን ቂም ስናውጠነጥን ደግሞ ዛሬ ሌላ ቂም ተወለደ። ከዚህ አዙሪት ለመላቀቅ የምንችለው ሂደቱን በይቅርታ ዘግተን፣ ቁስሎቹን በፍቅር አክመን ስለወደፊቱ መንገዳችን ቆራጥ ውሳኔ ስናሳልፍ ነው። ዕርቀ ሰላም የምናወርድበትን መንገድ ስናስብም የሌሎችን ሀገራት ተሞክሮ ግምት ውስጥ ማስገባታችን እንደተጠበቀ ሆኖ የሀገራችንን ዕሴቶች ስጠበቀ መንገድ መሆን ይኖርበታል።

የችግሮቻችንን ውስብስብነት ፈትተን ቅቡልነቱ የተረጋገጠ ሀገረ መንግሥት ለመፍጠርና የኢትዮጵያን ህልውና ለማረጋገጥ ዕርቅን አስቀድመን በሌሎች ጉዳዮች ላይ በታደሰ መንፈስ ቀጣይ ድርድሮችን እናደርጋለን። ብሔራዊ መግባባት ስፖለቲካ ድርድር ላይ ብቻ የሚመሠረት ነገር ከሆነ በፉከክርና በቂም መንፈስ ስለሚካሄድ ውጤታማ አይሆንም። በዕርቀ ሰላም ጀምረን ለድርድር ከሚመች የሰከነ መንፈስ ውስጥ ከገባን ግን ድርድሩ ውጤታማ የሆነ ብሔራዊ መግባባት ያመጣል።

በፖለቲካ ድርድሮች ታሪክ ውስጥ አንድ ትልቅ የድርድር መድረክ አዘጋጅቶ የፖለቲካ ችግሮችን በዋናነት በዚያ መድረክ ለመፍታት የመሞከር ልማድ አለ። ይህ

ልማድ መሠረታዊ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ልሂቃን ከተሰማሙ ቀሪው በፖለቲካ ሂደት የሚጠራ ይሆናል ብሎ ታሳቢ የሚያደርግ ነው።

በሀገራችንም ግልጽ የድርድር ስያሜ ባይሰጠውም አሁን ያለው ሕገ መንግሥት የተረቀቀው በዚህ የ “ታላቅ ድርድር መንገድ” ነበር። ነገር ግን እንዲህ ዓይነት የድርድር መድረኮች ከትችትና ከወቀሳ የሚያመልጡ አይደሉም። ምንም ያህል በጥሩ ሁኔታ ሲካሄዱ ከቅሬታና ከውዝግብ የጸዱ አይሆኑም። ለጊዜው በአንጻራዊነት የተሳካ ቢመስልም እንኳን ትንሽ ጊዜ ቆይቶ ውዝግብ መውለዱ አይቀርም። በተለይም በእንደኛ ዓይነት የጥያቄዎች ብዛት የትየለሌ በሆነበት ሀገር ችግሮችን በአንድ መድረክ ቅርጽ መስጠት ይቻላል ብሎ ማሰብ አስቸጋሪ ነው።

ከዚህ ይልቅ ችግሮቻችንን በሳይንሳዊ መንገድ ለመተንተን፣ ለመከራከርና ለመወያየት ቅድሚያ ሰጥተን በተዋሰነ የሚመራ የድርድር ስልት ብንከተል መልካም ይሆናል። ይህም ማለት ችግሮቻችንን እና ባለድርሻዎችን በደንብ የለየና በየጊዜው ነጠላ ችግሮችን እየፈታ የሚሄድ ቀጣይነት ያለው የድርድር ስልት መከተል ማለት ነው። ይህም ችግሮችን ከላይ ከላይ ፈትተን ጥልቀት የሌለውና ጥያቄዎቹ እንዲያገረሹ የሚያደርግ መንገድ ከመከተል ይልቅ ችግሮችን ሰጥልቀት ተመልክቶ በጥልቀት የሚፈታ መንገድ መከተል ማለት ነው።

በጥናትና በፖለቲካ ተዋሰኑ መደላድሉን በመፍጠር ነጠላ ጉዳዮችን ወደ ድርድር ማምጣት የበለጠ ውጤታማ ያደርገናል። ይህም በውይይቶቻችን መካከል መናበብ እየተፈጠረና ውጥረት እየረገሰ እንዲመጣ ስለሚያደርግ ብሔራዊ መግባባትን ለመፍጠር አዋጭ መንገድ ነው። በተጨማሪም ብሔራዊ መግባባትን በማምጣት ሂደት ውስጥ የቀደሙ ሥራዎችና ሙከራዎቻችንን ከአዲስ ኮማንዶ መር ይልቅ ከእነሱ ላይ የምንወስደውን ወስደን ስሕተታቸውን እያሰተካከልን ለመጓዝ ይህ መንገድ የተሻለ ነው።

ምዕራፍ ስምንት

የነጻ፣ ገለልተኛና ብቁ ተቋማት ግንባታ

የሰው ልጆች ኅብረት መሥርተው እርስ በርስ ተደጋግፈው በመኖር የሚታወቁ ፍጡራን ናቸው። የሚመሠረተው ኅብረት በጥቂት የሚዛመዱ ሰዎች አልያም እርስ በርስ በማይተዋወቁ በርካታ ሰዎች መካከል ሊሆን ይችላል። ኅብረቱ በማይተዋወቁ በርካታ ሰዎች መካከል ሲመሠረት ግንኙነቱን የሚያሳልጡ ተቋማት ያስፈልጋሉ። ተቋማቱም የጋራ ሕግጋትን በማጽናት ከኅብረቱ ጋር የማይጣጣሙ ግለሰባዊ ምርጫዎችን ያርቃሉ።

ግለሰቦች የግል ጥቅማቸውን ለማሳደግ ሲያስቡ ከሌሎች ግለሰቦች ጋር ግንኙነት ይፈጥራሉ። የግንኙነት ሕግጋትም ይህን መሠረት በማድረግ ይመነጫሉ። ካለፈ ልምዳቸው ተነሥተው የወደፊት የትብብር ሕይወታቸውን የሚመሩ ወይም የሚገዙ ሕግጋትን ያዘጋጃሉ። ሕግጋቱ በግንኙነቱ ሂደት የሚፈጠሩ ችግሮችን ለማስወገድ የሚያግዙና ውጤታማ የጋራ ሥራ ለመሥራት የሚያስችሉ ሁኔታዎችን የሚፈጥሩ ናቸው። በዚህም ሕግጋትን የማውጣትና ለሕግጋቱም የመገዛት ችሎታን ያዳብራሉ። ሕግጋቱም ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተለመዱና ተቋማዊ ቅርጻቸው እየዳበረ፣ ጊዜውና ከባቢያዊ ሁኔታዎች በሚጠይቁት አስገዳጅ ሁኔታ እየተሻሻሉ ይቀጥላሉ። ይህ ታሪካዊ ዑደት ነው ለተቋማት መፈጠርና መጠናከር ምክንያት የሆነው።

ከተቋማት ግንባታ ጋር ተያይዞ በበለጸጉትና ባልበለጸጉት ሀገሮች መካከል የሚታዩ ልዩነቶች በዋናነት የሚንጸባረቁት በሀገረ መንግሥት ጥንካሬ፣ በሕግ የበላይነት መረጋገጥ እና በተጠያቂነት መስፈን ጉዳዮች ዙሪያ ነው። የበለጸጉት ሀገሮች ከሞላ ጎደል በሦስቱም ጉዳዮች ጠንካራ የማስተዳደርና የማስፈጸም ብቃት ያላቸው ተቋማትን የገነቡ ሲሆን፣ ሰማደግ ላይ ያሉ ሀገሮች ግን በእነዚህ መመዘኛዎች ሲመዘኑ በብዙ መልኩ ወደኋላ የቀሩ ናቸው።

አንዳንድ ሀገሮች ዘመናዊ ሀገረ መንግሥት ቢኖራቸውም የሀገረ መንግሥቱ ኃይል በሕግ ስለማይገደብ ጥቂቶች እንደፈለጋቸው የሚፈነጩበትና ተጠያቂነት የሌለበት ሁኔታ ይፈጠራል። አንዳንዶች ደግሞ ዘመናዊና ጠንካራ ሀገረ መንግሥት ሳይገነቡ የሕግ የበላይነት የሰፈነበት ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት ለመመሥረት ስለሚንቀሳቀሱ ትንሽ ሕዝባዊ እምቢተኝነት ሲፈጠር በቀላሉ ሲፍረከረኩ ይታያል።

ሀገራችን ኢትዮጵያ የሥልጣን ተምሳሌት ተደርገው እንደሚወሰኑት የአውሮጳና የእስያ ሀገራት ሁሉ በረጅም የመንግሥትነት ታሪኳ ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥት የመሠረተች ቢሆንም በታሪኳ የተሟላ የሕግ የበላይነትና ተጠያቂነት ያለበት ፖለቲካዊ

ሥርዓት ለማስፈን አልቻለችም። በዚህም ምክንያት ፖለቲካዊ መረጋጋቷን በዘላቂነት ለማስጠበቅ አቅቷት ቢታሪክ አቻዋ ከሆኑ ሀገራት ተለይታ በሁለንተናዊ ኋላ ቀርነትና ድህነት ውስጥ እንድትማቅቅ ሆናለች።

በዓለማችን ላይ ዘግይተው መልማት ከቻሉ ሀገራት መካከል ጃፓን አንዷ ነች። የልማታዊ መንግሥት የእድገት ፈለግ አብነት ተደርጋ የምትጠቀሰው ጃፓን፣ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ከደረሰባት አሰቃቂ ሽንፈት አገጣጣ ሳለምን ያስደመመ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ልማት ለማስመዘገብ የቻለችው፣ በዕውቀትና በችሎታ ላይ የተመሠረቱ ጠንካራ ተቋማትን በመገንባቷ ነው። ይህ ጃፓን ከምዕራቡ ዓለም የቀሰመችውና ከሀገሪቱ ነባራዊ ሁኔታ ጋር አጣጥማ ተግባራዊ ያደረገችው የጠንካራ ተቋማት ግንባታ ተሞክሮ፣ ለብዙ የሩቅ ምሥራቅ እስያ ሀገሮች በምሳሌነት አገልግሏል።

በአጭር ጊዜ ውስጥ “ተአምራዊ” የተባለና ዓለምን ያስደመመ እድገት ያስመዘገቡት ሲንጋፖር፣ ታይዋን፣ ደቡብ ኮሪያ፣ ማሌዥያና ሌሎች የደቡብ ምሥራቅ እስያ ሀገሮች፣ ከጃፓን ባገኙት ተሞክሮ ተነሥተው፣ ጠንካራ ተቋማትና ቢሮክራሲ ስመገንባት ፈጣን ልማትን ለማረጋገጥ ችለዋል።

በአንጻሩ ሀገራችን ምንም እንኳን ባለፉት 27 ዓመታት የልማታዊ መንግሥት ፈለግን እንከተላልን ብንልም የልማታዊ መንግሥት ዋነኛ መለያና የጥንካሬ ምንጭ የሆነውን ብቁ ተቋማትን የመገንባት ውስንነታችን ከፍተኛ ነው። ሀገረ መንግሥቱ የተዋቀረባቸው ተቋማት ቢፓርቲና መንግሥት መደባለቅ፣ መንግሥታት ሲቀያየሩ አፍርሶ በመገንባት አባዜ እንዲሁም ከማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ለውጥ ጋር አብረው ተቋማት ባለመታደሳቸው የተነሣ ሀገረ መንግሥቱ ሰደቀቁ፣ ሙያዊ ብቃታቸው ዝቅተኛ በሆኑ፣ እንዲሁም ነጻና ገለልተኛ ባልሆኑ ተቋማት የተደራጀ ነው።

ቢፓርቲና በመንግሥት መካከል ያለው መደባለቅ፣ መንግሥታት ሲቀያየሩ አፍርሶ ለመገንባት አባዜያቸው አንዱ ምክንያት ነው። ተቋማት ሀገረ መንግሥቱን ሳይሆን መንግሥታቱን ብቻ እንዲያገለግሉ ተደርገው ከተቀረጹ፣ መንግሥት ሲቀየር ከአዲሱ መንግሥት ጋር ለመቀጠል የሚያስችላቸውን ገለልተኝነት አያዳብሩም። ይህም ተቋማቱን አፍርሶን እንደ አዲስ እንድንጀምር ስለሚያደርገንና ከምችትን ስለሚያጠፋ፣ ሥራዎቻችንን ካለበቁ ወረት እንድንጀምር እንገደዳለን። ስለዚህም ሁሌም ለማጅ የሆኑ ተቋማትን ይዘን እናዘግማለን።

በሌላ በኩል ተቋማት ከማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ለውጦች ጋር አብረው አለመታደሳቸው ከተገነቡበት የጊዜ ታካኪነት አስተሳሰብ ጋር የሚገናኝ ነው። ከለውጥ ጋር አብሮ ለመለወጥና ለውጥን እያነሰቡ አሠራርን ለመቀየር፣ ከወግ አጥባቂነት አስተሳሰብ መላቀቅ ያስፈልጋል። ይህ ሳይሆን ሲቀርና ተቋማት ሰወግ አጥባቂ ሰዎች

ሲሞሉ፣ ከከባሲያቸው ጋር የሚያደርጉት ግንኙነት ስለሚቋረጥ በብቸኝነት ጉድለት ውስጥ እየበሰበሱ ይመጣሉ።

በአጠቃላይ ተቋማት በሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች የተነሣ የመልካም አስተዳደር እጦት የሰፈነበት ሥርዓት እንዲኖር አድርገዋል። የመጀመሪያው የቤተ ዘመድ መረብ (ፓትሪሞኒያሊዝም) ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ «ተቋማዊ ችግኝነት ነው።

8.1. የቤተ ዘመድና የጥቅም ሽሪኮች መረብ የወለደው የተቋማት ድቀት

አንዱ የተቋማት ችግር የሕዝብ አገልጋይነት ስሜት በሌላቸው፣ የሞያ ብቃትና ዲሲፕሊን በጎደላቸው፣ በቤተ ዘመድና በጓደኝነት ስተሰበሰቡ ወይም ከሕዝብ ጥቅም የግል ጥቅምን በሚያስቀድሙ ባለሞያዎች ስብስብ (ፓትሪሞኒያሊዝም) ምክንያት የሚከሰት ነው። በዕውቀት ላይ የተመሠረተ ምክንያታዊ የሥራ ክፍፍል የሚመራ፣ በሰው ኃይል ምልመላ ሂደትም ሆነ በዜጎች ላይ ውሳኔ በማሳለፍ ሂደት ከግለሰባዊ ምርጫ የተጠበቀ ተቋም መፍጠርና የተፈጠረውንም ጠብቆ መዘለቅ ከባድ ጥረት የሚጠይቅ ሥራ ነው። ይህን ማሳካት ባልተቻለበት ሁኔታ በቤተ ዘመድና በእኩልነት ልክልክል መርሕ የሚመራ የወዳጆች መረብ የሚዘውረው ተቋም እንፈጥራለን። ከዚህ ዓይነት አሠራር የሚጠብቁት ሕግጋትና ዕቅዶች በማይኖሩበት ጊዜ ማናቸውም ኅብረተሰብ ከተጠቀሰው ችግር ውስጥ መዘፈቁ የማይቀር ነው።

ይህ ዓይነቱን ችግር ጠንካራ የቅርብ ክትትልን፣ ግልጽነትን እና ተጠያቂነትን መሠረት ያደረገ የአሠራር ሥርዓት በመዘርጋት መከላከል ይቻላል። አፍሪካ በዚህ ዓይነቱ የዘመድና አሠራር ችግር እጅግ የተተበተበች አህጉር ነች። ቀደም ብሎ ሀገራችንን ጨምሮ ሌሎችም የአፍሪካ ሀገራት ባህላዊውን የዘመድና አሠራር የተውጣጡ ቢመስልም፣ ችግሩ መልኩን ቀይሮ ከዘመናዊ ቢሮክራሲ ጋር ተዳብሎ በመምጣት ኒዮ-ፓትሪሞኒያሊዝም» እንዲፈጠር ዕድል ከፍቷል።

በኒዮ-ፓትሪሞኒያል ሥርዓቶች የባለሥልጣናት ዘመዶች ወይም የጎሳቸው አባላት በተለያዩ የመንግሥት የሥራ ዘርፎች ከሌሎች ጋር የተደረበ ወይም አሻሚ የሆነ ሥልጣን እንዲኖራቸው ይደረጋል። ወይም ለአንዳንድ ግለሰቦች የተለየ ሥልጣን የሚሰጥ መዋቅር ይፈጥራቸዋል። በዚህ መሰል ሂደት በሕዝብ አስተዳደር ውስጥ ከብቃት ይልቅ ታማኝነት ሚዛን ይደፋል። ይህ ሁኔታ ሌሎች ዜጎችን በብቸኝነት ውስጥ እንዲደበቁና እንዳይደመሩ ስለሚያደርጋቸው የብዙ ብቁ ሰዎች ዐቅም ባክኖ ይቀራል። በእንደኛ ዓይነት ስብዘት ጉዳይ ላይ የዐቅም ችግር ባለበት አዳጊ ሀገር ውስጥ ደግሞ

ሁሉንም ዐቅም ጀምረን ካልተጠቀምን በስተቀር ሰጥቂት ዘመዳሞችና አድር ባዮች ጥረት ብቻ ለውጥ ልናመጣ እንችልም።

የተቋማት ዘላቂ ውጤታማነት ዋነኛ መለኪያው ተቋማቱ በአንድ ወቅት ይመሯቸው ከነበሩ ግለሰቦች ህልውና ተሻግረው በሚሄዱ አሠራሮች የሚመሩ መሆን ወይም አለመሆናቸው ነው። ግለሰቦች ተቋማትን በመቅረጽ ረገድ ሚና ያላቸው መሆኑ እሙን ቢሆንም በአግባቡ የዳበሩ ተቋማት ከግለሰብ ህልውና ባሻገር ዘልቆ የሚሄዱ ልዕልና ያላቸውና የተሻሉ አዳዲስ ሰዎችን ለማሠልጠንና ለመመልመል የሚያስችል ሥርዓት ያላቸው ናቸው። በኒዮ-ፓትሪሞኒያሊዝም ምክንያት የሚከሰተው አንዱ ችግርም ተቋማት ከግለሰብ ዘመዳሞች ህልውና ጋር የተሳሰሩ መሆናቸው ነው። ይህም ሁኔታ ተቋማቱ ክምችት እንዳይኖራቸውና እያደጉና እየጎለመሱ ከመሄድ ይልቅ ሁሌም ልጅ እንዲሆኑ የሚያደርጋቸው ነው።

8.2. ተቋማዊ ችኮነት የወለደው የተቋማት ችግር

ሌላኛው የተቋማት ግንባታ ተግዳሮት ተቋማዊ ችኮነት ነው። በኢኮኖሚና በሌሎች ዘርፎች ሀገሪቱ እያደገች ባለችበት ፍጥነትና ልታቀርብ በምትችለው ማኅበራዊ እገልግሎቶች መጠን መካከል ክፍተት ሲፈጠር፣ ከለውጥ ጋር የማይራመድ የተዘረከረከ መንግሥታዊ አስተዳደር ይፈጠራል። ያ ነው ተቋማዊ ችኮነት ማለት።

ተቋማዊ ችኮነት የተቋማዊ አደረጃጀት ዕድገት ከሕዝብ ንቃተ ኅሊና አንጻር ሲታይ ኋላ ቀር በሆነበት ማኅበረሰብ ውስጥ የሚከሰት ችግር ነው።

የከተማዎች በፍጥነት ማደግ፣ የትምህርት መስፋፋት፣ የኢንዱስትሪ ልማትና ሚዲያ ተቋማት ማደግን የመሳሰሉ ፈጣን ማኅበራዊ ለውጦች ሲከሰቱ ለፖለቲካዊ ንቃተ ኅሊና መስፋፋት፣ ለፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ጥያቄዎች መጠራከትና ለተለያዩ የፖለቲካ ተሳትፎዎች መስፋፋት ምክንያት ይሆናሉ። ይህ ሲፈጠር ደግሞ ቀደም ሲል የፖለቲካ ቅቡልነታቸው ሰፊ የነበሩ የፖለቲካ ተቋማት ቅቡልነታቸው እየተመናመነና አዳዲስ ጥያቄዎችን የማስተናገድ ዐቅማቸው ከዕለት ወደ ዕለት እየተሸሸረረ ይሄድና ለፖለቲካዊ አለመረጋጋት ምቹ ሁኔታዎች እየተፈጠሩ ይሄዳሉ። በአጭሩ ሀገራት ምጣኔ ሀብታዊ ዕድገታቸውን ሰሚመጥን መልኩ የፖለቲካና አገልግሎት ሰጪ ተቋማትም አብረው ማደግ ካልቻሉ ውጤቱ ደካማ መንግሥት መፍጠር ይሆናል።

ተቋማት የሚፈጠሩት በአንድ አካባቢ የሚከሰቱ ተፈጥሯዊ ወይም ማኅበራዊ ተግዳሮቶችን ለመቋቋም ነው። ተቋማት አንዴ ከተፈጥሩ በኋላ ጸንቶ የመቆየት ዝንባሌ ይኖራቸዋል። ነገር ግን ተቋማት በጠንካራ ሕግጋትና በማኅበራዊ ድንጋጌ፣ በልማዳዊ ተግባራትና በሌሎች ሥነ ልቦናዊ ይዘቶች ድጋፍ እንዲቆሙ የሚደረጉ በመሆኑ በቀላሉ

ሊለወጡ አይችሉም። ተቋማትን ጠብቆ የማቆየት ፍላጎት ህልውናን ጠብቆ ከማቆየት ጋር የተያያዘ ነው። በመሆኑም ከአዳዲስ ሁኔታ ጋር ተጣጥሞ ለመዝለቅ ይቻል ዘንድ ነባር ሕግጋትና የአሠራር ሥርዓቶችን ለመለወጥ የሚያስገድዱ አዳዲስ ሁኔታዎች ሲፈጠሩ እንደገና ተፈትሸው በጋራ ስምምነት ሊለወጡ ይገባል።

አንዳንድ ጊዜ ይህ ድርድር በማኅበረሰብ መረጋጋት ላይ አደጋን ከሚጋርጥበት ደረጃ ላይ ሊደርስ ይችላል። ተቋማቱን ለመፍጠር ወይም ከሌላ ተውሶ ለመውሰድ ያስገደዱን ሁኔታዎች ጠፍተው ሌሎች አዳዲስ ሁኔታዎች የሚፈጠሩበት ጊዜ አለ። በዚህ ጊዜ ነባሮችን ተቋማት በውግ አጥባቂነት ይዞ ለመዝለቅ ጥረት ሲደረግ ተቋማቱ ከአዲሱ ሁኔታ ጋር በፍጥነት መጣጣም ይቸግራቸዋል።

ኅብረተሰቡ ነባራዊ ሁኔታ ሲለወጥ የተቋማቱም ሁኔታ ተጣጥሞና ተዛምዶ እንዲለወጥ ለማድረግ ከተሳነው፣ ደካማ ሀገረ መንግሥት ይፈጠራል።

ነባሮቹን ተቋማት ጠብቆ የማቆየት ጠንካራ የወግ አጥባቂነት ፍላጎት ለወቅቱ ሁኔታ የማይመጥኑ አሮጌ ተቋማትን ተሸክመን እንድንገነታገት ከማድረግም በላይ ውድቀት ውስጥ እየተዘፈቅን መሆናችንንም እንዳናይ ያደርገናል። የተቋማዊ ችኩነት ችግርን ለመቅረፍ አስቀድሞ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ለውጦችን ተንትኖና ተንብዮ የሚሠራ ቀድሞ የነቃ አመራር፣ ቢሮክራሲ እና ባለሞያ መፍጠርን ይጠይቀናል።

ከሀገራዊ ሪፎርም ዝለት ከመውጣት

ጠንካራና መልካም የመንግሥት አስተዳደር ለመፍጠር የተቋማት ግንባታ የሪፎርም ሥራዎች እጅግ አስፈላጊ ናቸው። ሪፎርሙ በመንግሥት መዋቅር ውስጥ ያልነበሩ አዎንታዊ ውጤቶችን ለማግኘት፣ የመንግሥት ሥራዎች የሚሠሩባቸው የቆዩ አመለካከቶች፣ አሠራሮች፣ አደረጃጀቶችና ሂደቶች በታቀደና በተቀናጀ ሁኔታ በአዳዲስ የሚለወጡበት መሣሪያና ትግል ነው። ጠንካራ የማስፈጸም ዐቅም ያለው ተቋምና መንግሥት ሲፈጠር፣ ብቁና ሥነ ምግባር ያለው እንዲሁም ስሚወስዳቸው ርምጃዎች ተጠያቂ ሊሆን የሚችል ባለሞያ ይኖራል። በመንግሥታዊ ጉዳዮች በንቃት የሚሳተፍ ኅብረተሰብ ይፈጠራል። ሁሉም አካላት በሕግ የበላይነት አምነው የሚንቀሳቀሱበትና መልካም አስተዳደር የሰፈነበት የፖለቲካና የኢኮኖሚ ሥርዓት ይገነባል።

ከዚህ ጋር ሊታለፍ የማይገባው ጉዳይ የሲቪል ሰርቪስ ማሻሻያዎችን ከምክንት መታደግ ነው። በሀገራችን ከሁለት ዐሥርት ዓመታት በላይ የተካሄዱት የሲቪል ሰርቪስ ሪፎርሞች፣ ሁሉም ሊባል በሚችል ደረጃ መሠረታዊ ለውጥ ያላመጡ እና የመከኑ ናቸው ብሎ ለመደምደም ይቻላል። ይልቁንም ከሪፎርሞች ብዛት፣ ተከታታይነትና አንዱን ጥሎ ሌላውን ከማንሣት አባዜ የተነሣ፣ ሲቪል ሰርቪሱም ሆነ መላው የሀገራችን ሕዝብ “የሪፎርም ዝለት” ስለባ ሆነዋል። ስለ አዲስ የተቋማት ሪፎርም ፕሮግራምና

መሣሪያ ለመስማትም ሆነ ለመቀበል ሕዝቡ የሚታከትበት ሁኔታ ተፈጥሯል። የተቋማት ግንባታ ሪፎርምን ለማሳካት በሀገር አቀፍ ደረጃ ሌላ የሪፎርም ንቅናቄ መፍጠር በራሱ አዳጋችና ውጤታማነቱም አጠራጣሪ ነው።

ምንም እንኳን በአንዳንድ ሀገራት ላይ የሠሩ ቢሆንም አንዱ ሌላኛውን ተከትለው በመምጣት ተግባራዊ ሊደረጉ የተሞከሩትና ለውጤት ያልበቁት የሪፎርም ፓኬጆች (መሠረታዊ የሥራ ሂደት ለውጥ {ቢ.ፒ.አር.})፣ ውጤት ተኮር የምዘና ሥርዓት /ቢ.ኤስ.ሲ.፣ የለውጥ ሠራዊት ግንባታ ጄኔጅ.፣ ካይዘን፣ ደሊቨራብልስ ወዘተ.) ሲቪል ሰርቪሱ ለሀገር አቀፍ የለውጥ ፕሮግራሞች ያለውን ፍላጎት አደንዘዘውታል። ለውጥ ሳያመጣ በተደጋጋሚ የተወሰደ መድኃኒት ከሕመም አምጭው ሕዋስ ጋር እንደሚለማመደው ሁሉ፣ ሲቪል ሰርቪሱም እንደዚያ ሆኗል። የሚመጡ የሲቪል ሰርቪሱ ሪፎርሞችን ከባህርና ቲሽርት፣ ከቆብና ከአሰል፣ ከስብሰባና ከመፈክር ያልፋሉ ብሎ አያምንም።

ለዚህ ሀገራዊ የሪፎርም ዝለት በርካታ ምክንያቶች ቢኖሩም ዋና ዋናዎቹ ግን ሞገደኝነት፣ ዓውድን ያላገናዘበ ትግበራ፣ የአመራር ብቃት ችግር እና የፖለቲካ ጣልቃ ጉብነት ናቸው። ማንኛውንም የሪፎርም ፓኬጅ ምንነቱን እንኳን በአግባቡ ሳይረዱ ለማጣጣልና ተግባራዊነቱን ለማደናቀፍ የሚሞክሩ ልሂቃንና እነሱን ተከትለው ሪፎርሙን በሞገደኝነት የሚያመክኑ ሠራተኞች ለዝለቱ ትልቅ አስተዋጽኦ አላቸው። በሌላ በኩል ደግሞ መንግሥት የአመራር ብቃት ችግርን አለመቅረፉ፣ የተቋማቱንና የሀገራችንን ዓውድ ግንዛቤ ውስጥ ያልከተተ የሪፎርም ትግበራ ማካሄዱ እንዲሁም ፖለቲካው በሲቪል ሰርቪሱ ውስጥ ከሪፎርም ፓኬጆቹ ጋር የሚጋጩ ነገሮችን ጣልቃ ስለሚያስገባ ሪፎርሞቻችን የተጠበቁትን ያክል ውጤታማ አይደሉም።

በመሆኑም ሀገራዊ ቅርጽ ከያዘ የሪፎርም አዲስ ፓኬጅ ይልቅ ያልተማከለና ለዘርፍ ዩ ባሕርይ ትኩረት የሚሰጥ፣ በዕውቀት የሚመራና የሴክተሩን ፍላጎት መሠረት ያደረገ ሪፎርም የበለጠ ውጤታማ ይሆናል። እንዲህ ዓይነት ዘርፍና ተልዕኮ ተኮር የተቋማት ግንባታ ሪፎርም ታክቲክ ስኬታማነት በዋነኛነት የሚወሰነው፣ በየተቋማቱ የበቁ የለውጥ ሐዋርያት ካሉ ነው። ይህን ለመፍጠር ደግሞ የአመራር ብቃት እጅግ መሠረታዊ ጉዳይ ነው።

ምዕራፍ ዘጠኝ፡

የፖለቲካ አመራር ከገዢነት ወደ መሪነት

የአመራር ጥያቄ በግለሰብና በሥርዓት መካከል የሚገኝ ማኅበራዊ፣ ተቋማዊ እና ሀገራዊ መስተጋብር ነው። በአንድ በኩል የሰው ልጆች የለውጥ አብሮ የሚሄድ ሲሆን፤ በሌላ በኩል ደግሞ ሥርዓትን ሰዎች ስለፈለጉ ብቻ የሚቀደሩትና የሚያሾሩት ነገር አይደለም የሚለውን መከራከሪያ ለመቀበል የሚሞክር ኃሊዮታዊ ውጥረት ውስጥ አልፏል።

ምንም እንኳን ሥርዓት ግለሰቦች ስለፈለጉ ብቻ የሚያሾሩት ነገር አለመሆኑና ግለሰቡንም ጨምሮ የሚያሾር ሂደት መሆኑን መቀበል ቢያስፈልግም በሌላ በኩል ግን ግለሰቦች የሥርዓቱን ተጽዕኖና የሥርዓቱ አካልነታቸውን ተቋቁመው አዲስ ፋና ሊያሳዩ እንደሚችሉ መገንዘብ ያስፈልጋል። ይህን የግለሰብና የሥርዓት ተቃርኖ ለማስታረቅ የተሞከሩ ኃሊዮታዊ ጥረቶች ሁሉ በአመዛኙ ስኬታማ ናቸው ለማለት ባይቻልም፤ ከታሪክና ከነባራዊ ሕይወታችን እንደምንረዳው ግን፣ ግለሰቦች ራሳቸው የሥርዓት ውጤት ቢሆኑም ሥርዓትን የማስተካከልና ለውጥ የማምጣት ዕቅድ አላቸው።

የአንድን ሀገር ቁሳዊና መንፈሳዊ ሀብት ወደሚጨስጥ ብሔራዊ ዐቅምና ኃይል ቀይሮ የሀገርን ልማትና ህልውና ለማረጋገጥ መሪዎች ትልቅ ድርሻ አላቸው። የቤተሰብ፣ የተቋም ወይም የሀገር ውድቀትና ስኬት ተቋማቱ ከተመሩበት ፍልስፍናና ከመሪዎቹ ብቃት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው።

ኅብረተሰብ በማንኛውምና በየትኛውም ጊዜ ሰፊ የመለወጥና የማደግ ዕምቅ ፍላጎትና ዐቅም ያለው ነው። አመራር ይህንን ዕምቅ ዐቅም ወደ ተጨባጭ ሀብት በመለወጥ፣ የለውጥ ፍላጎቱን ማሳካት የሚችል ነው። አመራሩ የተሳሳተ ከሆነም የኅብረተሰቡን ዕምቅ ዐቅም ለማያቋርጥ ጥፋት የሚያውልበት ሁኔታ ይፈጠራል። ለዚህም ነው በአንድ ኅብረተሰባዊ እንቅስቃሴ ውስጥ አመራር ቁልፍ ነው የሚባለው። የመሪና ተመሪ መስተጋብር ቀጣይነት ያለውና ትውልድ ተሻጋሪ መሆን የሚችለው፣ የአንድን ቡድን ጊዜያዊ ፍላጎት ለማርካት ሳይሆን ምልዓተ ሕዝቡን ተጠቃሚ ለማድረግ የሚችልና ሁሉም የሚጋሩት፣ በቅብብሎሽ ሊፈጸም የሚችል ዓላማና ራእይ ሲኖረው ብቻ ነው።

አዳጊ ሀገራት በማኅበራዊ፣ በፖለቲካዊ እና በኢኮኖሚያዊ ዘርፎች ያሉባቸውን መሠረታዊ ችግሮች በመለየት፣ ዘላቂ መፍትሔ ለመስጠት የሚያስችል ብቃት ያለው አመራር፣ ከበለጸጉ ሀገራት በላቀ ሁኔታ ያስፈልጋቸዋል። ምክንያቱም፣ በበለጸጉ ሀገራት ሰነብረተሰቡ ውስጥ የዳሰረ የዕውቀትና የልምድ ክምችት ከመኖሩ በተጨማሪ፣ የላቀ

የአመራር ብቃት የሌላቸውን የፖለቲካ መሪዎች በቀላሉ ለማስወገድ የሚያስችል ዲሞክራሲያዊ ሥርዓት አለ።

ለዚህ ያልታደሉት እንደ ኢትዮጵያ ያሉ አብዛኞቹ የአፍሪካ ሀገራት፣ የአመራር ችግሮችን ለማረም ይቅርና ችግሩ ስለመኖሩም ለማወቅ ዕድሉ አይኖራቸውም። ሀገራችን ባላት ሀብትና ጸጋ ልክ ተጠቅማ ከድህነት በፍጥነት ለመውጣት ያልቻለችበት አንዱ ምክንያት ከአመራር ውድቀት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው። በባህላችን እየተወራረሰ በመጣው አስተሳሰብ መሠረት፣ መሪ ማለት ገዥና የማይገሰስ ሥልጣን ያለው ነው። በንድፈ ሐሳብ ደረጃ መሪዎች “የሕዝብ አገልጋዮች መሆን ይኖርባቸዋል” የሚለው መሠረታዊ ሐሳብ ተደጋግሞ ቢገለጽም ወደ ተግባር ሲሸጋገር ግን ሁሉም በየዕቅድና በየደረጃው መሪ ሳይሆን ገዥ ሆኖ እንደሚታይ ግልጽ ነው።

መሪነትን ከገዢነት የሚለየው ጉዳይም፣ ገዢነት ተከታዮችን በጉልበት የማፍራትና የራሱን ሕልም በሌሎች ላይ በኃይል የመጫን መንገድ ሲሆን፣ መሪነት ግን ከጉልበት ይልቅ በጎ ተጽዕኖ ማሳደርንና ማሳመንን የሚጠይቅ መንገድ ነው። ገዢነት የራሱን ልምና ፍላጎት ለማሳካት የሚደረግ ጥረት ሲሆን፣ መሪነት ግን የጋራ ኅብረተሰባዊ ሕልምን እውን ለማድረግ የሚደረግ ትግል ነው። በሀገራችን ዘመናዊ ታሪክ ውስጥ ገዢነት እንጂ መሪነት ሰፊ ሥፍራ ይዞ አይታይም።

አሁን የምንገኝበት የተወሳሰበ ችግርም ሆነ ወደፊት ልንደርስበት የምንፈልገው የበለጸገ ዲሞክራሲያዊ ኅብረተሰብ፣ ከምንጊዜውም በላይ ከዚህ የገዢነት አስተሳሰብ የወጣ ብቃት ያለው ሰፊ የአመራር ኃይልን ይሻል።

9.1. በሀገራችን የተስተዋሉ የመሪነት ፈተናዎች

በሀገራችን መሪነት ስለምን የሚገባውን ሥፍራ አላገኘም? በሕዝብና በመሪዎች መካከል ያለው ግንኙነት በተቃርኖ የተሞላ እንዲሆን ያደረገው ምክንያት ምንድነው? እነዚህንና የመሳሰሉትን ጥያቄዎች ከታሪካዊ ዳራዎችና ካለንበት ሁኔታ ተነሥተን መፈተሽ ለቀጣዩ የአመራር ግንባታችን እጅግ አስፈላጊ ነው።

የጋራ ሕልምን የመፍጠር ፈተና

በሀገራችን መሪነት እንዳይዳብር ከሚያደርጉት ምክንያቶች አንዱ የጋራ ሕልም ጉዳይ ነው። መሪዎች ተመሪዎችን ወደ ጋራ ሕልም በመሳብ ሕልማቸውን እውን ለማድረግ ሲቸገሩ በታሪካችን ብዙ ጊዜ ታይተዋል። ምንም ያህል ትልቅ ሕልም ቢይዙ፣ የመሪነት ብቃት የሚወሰነው ሕልማቸውን ወደተከታዮቹ በማጋባት ቅማቸው ላይ ነው። ሕልማቸውን በተከታዮች ላይ አጋብተው መሪና ተመሪ የጋራ ሕልምን ለማሳካት በጋራ ቁርጠኝነት እንዲንቀሳቀሱ ማድረግ የመሪነት ብቃት ነው።

በሀገራችን መሪዎችና ተመሪዎች የጋራ ሕልም እንዳይኖራቸው ካደረጉት ምክንያቶች አንዱ ምክንያታዊ ኅብረተሰብ አለመገንባታችን ነው። ዘመናዊ ትምህርት ወደ ሀገራችን ሙሉ በሙሉ ከገባ አንድ ምዕተ ዓመት እንኳን ያልሞላው በመሆኑ ምክንያታዊ አስተሳሰብ በሕዝባችን ውስጥ ስር አልሰደደም። አውሮጳውያን ዘመናዊ ትምህርትን ቢያንስ ከአንድ ሺሕ ዓመት በፊት ቀድመውን ጀምረዋል። እጅግ የዘገየው የዘመናዊ ትምህርት ጅምራችን ያመጣብን የምክንያታዊነት አስተሳሰብ ውሱንነት መሪነትን በምክንያት እና በዕውቀት እንዳንመዘነው አድርጎናል።

ነገር ግን የጋራ ሕልምን ለመፍጠር የምክንያታዊ አስተሳሰብ አለመዳበር ብቸኛ እንቅፋት አይደለም። በሀገራችን መሪዎች ሕልማቸውን ሰተመሪዎች ላይ እንዳያጋቡ የሚያደርገው ሌላው ዋና ምክንያት የመሪዎቹ የሞራል ወረት መመናመን ነው።

የሞራል ወረት መሪዎች በበጎነት የሚነሡበትና የሚታወቁበት መጠን ነው። በበጎነት ስሙ የሚይነሣ ይልቁንም በክፉ አሳቢነቱና በመጥፎነቱ ስሙ የሚነሣ መሪ፣ ሕልሙን በተመሪዎቹ ላይ ሊያጋባ ቀርቶ እንደመሪም የመቆጠር ዐቅም አይኖረውም። ስለዚህም ሕልምን በተመሪ ላይ ለማጋባት በመጀመሪያ ደረጃ ተመሪው መሪውን እንደ በጎ አሳቢና ለተመሪው ጥቅም እንደሚጥር መልካም ሰው ሊቆጥረው ይገባል። ተመሪው መሪውን እንደ ክፉና የተመሪውን ጥቅም ለራሱ ዓላማ እንደሚያውል መሠሪ የሚቆጥረው ከሆነ፣ የመሪውን ሕልም ሊጋራው ይችላልም። በአንጻሩ መሪው በጎ አሳቢና ለተመሪው ጥቅምና ፍላጎት የቆመ ነው ብሎ ካሰበ ተመሪው ሕልሙን ለመጋራት የበለጠ ዝግጁ ይሆናል።

መሪዎች ከሁሉም በፊት በሕዝብ ዘንድ የሚታሙት በጎ ሰዎች መሆናቸውን ማሳየት አለባቸው። ይህን የበጎነት ስምና እምነት ሳያገኙ በተመሪው ውስጥ ሕልምን መትከል አይችሉም። የሞራል ወረት ሳይኖረው ለመምራት የሚሞክር መሪ ከመሪነቱ ወጥቶ ገዢ ይሆናል። የሞራል ወረት ሳይኖር ለመምራት መሞከር ከተመሪ ጋር በግልጽ ጦርነት ውስጥ የመግባት ያክል ነው። በእንዲህ ዓይነት ሁኔታ ምንም መልካም ነገር ሲያደርጉና የትኛውንም መልካም ሕልም ሲያልሙ በተመሪው ዘንድ ተቀባይነትን ለማግኘት አይችሉም።

መሪውን ያልተቀበለ ሕዝብ የሚቃወመው የመሪውን ሥራ ብቻ ሳይሆን ሰብእናውን ጭምር ነው። ሥራን በማስተካከል ወይም አንዳንድ ውሳኔዎችን በማሳለፍ የሚፈታ ጉዳይ አይኖርም። ችግሩ የሚፈታው በጥልቀት ራስን በመፈተሽ ድክመትን ሰጥንቃቄ በማረም ነው። ይህ ደግሞ በሀገራችን የተለመደ አይደለም።

ይህን ችግር የበለጠ አስከፊ የሚያደርገው በሀገራችን የፖለቲካ ባህል ውስጥ ጥርጣሬ በከፍተኛ ደረጃ የተጠናወተን ችግር መሆኑ ነው። እምነት በተገቢው መጠን

ያልዳበረበት የፖለቲካ ባህል ከቀጥተኛ መልእክት ይልቅ ዙሪያ ጥምጥም ትርጉሞች እና አንድምታዎች ይበዙበታል። ተነጋግሮ ለመግባባትም ምጥ ይሆናል። በዚህም ምክንያት የሞራል ወረት አንዴ ከተመናመነ በኋላ መልሶ ለማሰባሰብ እጅግ አስቸጋሪ ይሆናል። ማንኛውም ዓይነት በጎ ንግግር እንኳን ለጥርጣሬና ለዙሪያ ጥምጥም ትርጉሞች የተጋለጠ ስለሚሆን በተመራው ላይ ሕልምን ማጋባት ከንቱ መላላጥ ይሆናል።

ደካማ የስሜት ልቀት የሚደቅነው ፈተና

የጋራ ሕልምን ካለማዳበር ቀጥሎ መሪነት እንዳይዳብር የሚያደርገው ሌላው ምክንያት የስሜት ልቀት ጉዳይ ነው። መሪነት ከሚፈልጋቸው ጉዳዮች አንዱ የስሜት ልቀት ነው። የስሜት ልቀት ማለት ስሜቶቻችን እንዲሠለጥኑብን ሳይሆን እንድንሠለጥንባቸው የማድረግ ብቃት ማለት ነው። በሀገራችን ሕልምን በጥበብ የማጋባት ጥረታችን ፈተና ሲገጥመው የምንወስደው ስሜታዊ ርምጃና የምንከተለው የስሜት መንገድ ሀገራችንን ለማያቋርጥ የቁልቁለት መንገድ የሚዳርጋት ነው።

በታሪካችን መሪነት የሚገጥመው አንዱ ፈተና የስሜት ድቀት ነው። የተመሪዎቹንም ሆነ የራሱን ስሜት የማይረዳና ስሜቱን የማይቆጣጠር መሪ የታሪክ ዕድፍ ይሆናል። ንዲህ ዓይነት መሪዎች ወደ ገዢነት የተለወጡ ናቸው። ገዢዎች ደግሞ የስሜታቸው ባሪያዎች ናቸው።

ሰሀገራችን እጅግ ዘግናኝ ከሆኑ የጭፍጨፋ ታሪኮች ጀርባ የስሜት ድቀት መኖሩ ያጠራጥርም። ለነጭ ሽብርና ቀይ ሽብር እልቂት የስሜት ድቀት አስተዋጽኦ የሚናቅ አይደለም። ከዚያ በፊትም ሆነ በኋላ የተከሠቱ ደም መፋሰሶችና መከራዎች ከስሜት ድቀት ጋር በእጅጉ የተቆራኙ መዘዞች ናቸው። በሰብአዊ ፍጡር ላይ በ21ኛው ክፍለ ዘመን ሊፈጸም የማይገባ ተግባር በየጨለማ እስር ቤቶቹና በየድብቅ ማነሪያዎቹ የተፈጸመው የስሜት ድቀት ባጠቃቸው መሪዎቻና ከነርሱ በባሉ ኃይልና ሥልጣንን መሠረት ያደረገ ትዕዛዝን “ለምን?” ብለው ለመጠይቅ በማይችሉ የስሜት ተገዢ መኮንኖቻቸው ጭምር ነው።

ድክመቶቻችንን በሁለት ከፍለን ልናያቸው እንችላለን። አንደኛው የሕዝብን ስሜቶች የመረዳት ችግር ነው። አንድ መሪ የተከታዮቹን ስሜት ካልተረዳና የስሜቶቹን ምክንያትና የሚያስከትሉትን ውጤት ካልመረመረ የስሜት ልቀቱ ላሽቋል ወይም የስሜት ድቀት ውስጥ ገብቷል ማለት እንችላለን። ሕዝብና ተከታይ ሲከፋ ለምን እንደተከፋ መመርመር፣ የስሜቱን መጠንና አቅጣጫ ማጤን፣ እንዲሁም ሄቱ ሊያስከትለው የሚችለውን አደጋ መገንዘብ አስፈላጊ ነው። መሪዎች ርቦቶች አይደሉም፤ ሰዎች ናቸው። ሰብአዊ ስሜቶችንም ከሰዎች ጋር ይጋራሉ። መሪ የሆኑትም

ሰው ስለሆኑ ነው። መሪዎች የተመሪዎቻቸውን ብቻ ሳይሆን የራሳቸውን የስሜት ሁኔታም መገንዘብ ይኖርባቸዋል። በሀገራችን ይህ የራስንም ሆነ የተመሪን ስሜት የመረዳት አገጣጣሚያ ፈጽሞ የመነመነ ነው። ስሜቶች በመሪዎች ላይ በመሠልጠናቸው ምክንያት መሪና ተመሪ የሚገናኙት ከእነርሱ ቁጥጥር ውጭ በሆነ የስሜት ማዕበል ውስጥ ነው። አጠቃላይ የግንኙነት ድባቡ የስሜት አረፋ የሚደፈቅበትና ስክነትና ማስተዋል የጠፋበት ነው። የሕዝብን ሶትና ንዴት በወቅቱና በተገቢ ሁኔታ ያልተረዳ መሪ ሕዝብን እየገዛ እንጂ እየመራ አይደለም።

ሁለተኛው ችግር ስሜትን ለመቆጣጠር ያለመቻል ነው። በሀገራችን ሕልምን በጥበብ ማጋራት የሚከብዳቸው መሪዎች ሕዝቡን ስጉልበት ለመግዛት ሲሞክሩና አልሳካ ሲላቸውም ከፍተኛ ንዴትና ግልፍተኝነት ውስጥ ይገባሉ። ተመሪው ሕልማቸውን ባለመጋራቱና እነርሱም በጉልበት ስለሚገዙት አንድ ቀን ከሥልጣኔ ያወርደኛል ብለው ይፈራሉ። በዚህም ፍርሐት ተውጠው ሕዝቡን በጭካኔ ይቀጠቅጣሉ። የፍርሐት ስሜታቸውን በአግባቡ ለመቆጣጠር ስለሚሳናቸው ያገኙትን ሁሉ ያጠቃሉ፤ ያስራሉ፤ ይገርፋሉ፤ ይገድላሉ። ጉዳዩ ከዚህ አልፎ የገዢና ተገዢ ስሜት ይበልጥ እየሻከረ ሲመጣ ደግሞ የመሪዎች ፍርሐት ወደ ንዴት ያድጋል። ይህም ሀገሪቱን ወደ ለየለት ቀውስና ደም መፋሰስ ያመራታል። ለዚህ ነው መሪዎች በመጀመሪያ ደረጃ የፍርሐት ስሜታቸውን መቆጣጠር ያለባቸው።

መሪዎችና ገዢዎች የሚለያዩበት አንዱና ዋናው ምክንያት ገዢዎች ሕልማቸውን ለማጋባት በሚያደርጉት ጥረት ውስጥ ከጥሰብ ይልቅ በስሜት መነዳታቸውና የተመሪያቸውንም ሆነ የራሳቸውን ስሜት ለመቆጣጠር አለመቻላቸው ነው። ይህም ተመሪን በተጽዕኖ ሳይሆን በጉልበትና በቅጣት ለሕልማቸው እንዲገብር ስለሚያደርግ ዋናውን የመሪነት ትርጉም ይጣረሳል።

የአመራር ብቃትንና የቡድን ተዋጽዖን የማስታረቅ ፈተና

ሀገራችን መዋቅር ወለድ ጭቆናን ለመፍታት ከሲቪክ ሥርዓቱ ባሻገር ፖለቲካዊ ርምጃዎች ወሳኝ መሆናቸው ቀደም ባሉት ምዕራፎች ተጠቁሟል። እነዚህ ፖለቲካዊ ርምጃዎች ደግሞ አንዱ ጎናቸው የአመራሮችን የቡድን ተዋጽዖ ግምት ውስጥ ማስገባታቸው ነው። ይህ ሂደት ለቡድኖቹ ፖለቲካዊ ዕቅድ ስለሚሰጣቸው መዋቅራዊ ጭቆናን ለመታገል ትልቅ አስተዋጽዖ ይኖረዋል። ነገር ግን የቡድን ተዋጽዖ መዋቅር ወለድ ጭቆናን ለማስወገድ አንዱ መንገድ ወይም መሣሪያ መሆኑ ቀርቶ በራሱ ግብ ወይም መዳረሻ ከሆነ ከፍተኛ ችግር ይፈጥራል።

በሀገራችን በአመራሮች የቡድን ተዋጽዖ ውስጥ በልሂቃን ዘንድ እስካሁን ትልቅ ትኩረት ያገኘው የብሔሮች ውክልና ነው። ለዚህም አንዱ ምክንያት የቤተ ዘመድ ትስስር ወይም ፓትሪሞኒያሊዝም አመራሮችን ከአንድ አካባቢ ብቻ እየሰበሰበ ሥልጣኑን በብቸኝነት እንዲቆጣጠሩት ስለሚያደርግ ነው።

ይህ ዓይነቱ ሁኔታ ደግሞ ቁሳዊ ፍላጎታችን ባለመሟላቱና የሕይወት ዋስትና ሳለመረጋገጡ ያለቺውን ሀብት በተለያዩ መንገድ ለመቀራመት የሚደረግ ጥረት ነው። ይህ ሂደትም የሀገሪቱን ሀብት ከማሳደግና በዚያ ተጠቃሚ ከመሆን ይልቅ፣ ያለቺውን ጥሬ ሀብት ለመቀራመት የሚያስፈልጉ ልሂቃንን አበራክቷል።

በዚህም ምክንያት የአመራር ውክልና ጥያቄ ስዘች የመቀራመት ስሌት ዙሪያ ብቻ እንዲያጠነጥን አድርጎታል። ይህም የአመራር ጥያቄ ከብቃት ወጥቶ ከብሔር ውክልና ጋር ብቻ እንዲቆራኝ አድርጎታል። አመራር ሕዝብን በእኩልነት የሚያገለግል መሆኑን፣ ነገር ግን ከዚህ ሂደት የሚያመልጡ ጉዳዮች ሲኖሩ መፍትሔ ለመስጠትና በቤተ ዘመድ መሰባሰብን ለማስወገድ ደግሞ የብሔር ውክልናን ግምት ውስጥ ማስገባት እንደሚያስፈልግ ተዘንግቶ የዜጎች መብትና ጥቅምን ከብሔር ልሂቃን ውክልና ጋር ብቻ የማያያዝ ዝንባሌ ታይቷል። ይህም ሁኔታ ልሂቃን ለሀገርና ለሕዝብ ጥቅም ከልባቸው በትጋት ከመሥራት ይልቅ ሕዝብን በስሜት እየኮረኮሩ በብሔር ውክልና ስም ወደ አመራርነት ለመውጣት እንዲያሳዩ አድርጓቸዋል። ትጋትና ብቃት ተረስተው የብሔር ውክልና ዋነኛ ቁም ነገር ተደርጎ እንዲቆጠር አድርጓል።

ይህ በብሔር ውክልና ላይ ብቻ የማተኮር አባዜ ሌላ ችግርም ይፈጥራል። የአመራር ውክልናው ሌሎችን የቡድን ዓይነቶች ዘንግቶ ብሔርን ብቻ መሠረት ያደረገ በመሆኑ ብዙ መዋቅ ወለድ ጭቆናዎች በሚጠበቀው ደረጃ እንዳይፈቱ አድርጓል። እስከዛሬ በነበረን ሂደት ውስጥ ሴቶች በአመራርነት የነበራቸው ውክልና አነስተኛ መሆኑ የሴቶች መብት በፖለቲካችን ውስጥ ያለው ሥፍራ አነስተኛ እንዲሆን ትልቅ ሚና ተጫውቷል። በጠረፍና በመሐል ሕዝቦች መካከል ሰብዙ ጉዳዮች ላይ ያለው ልዩነት በዚህ ብሔር ተኮር የውክልና ሥርዓት ምክንያት ትኩረት ሳያገኝ ቆይቷል።

በሀገራችን አመራር ሕዝብን በትጋትና በብቃት የሚያገለግል እንዲሆን በዋናነት በሥራው ልክ የሚመዘንበት ሁኔታ መፈጠር አለበት። ሕዝብን እየዘረፉና እየሰቃዩ በጎን ደግሞ በሕዝብ ስም የሚሞሉ ልሂቃን ተወግደው፣ ታታሪና ብቁ ሰዎች ወደ አመራርነት እንዲመጡ ከተፈለገ አመራርን ከብሔር ውክልና ጋር ብቻ አጣብቀን የምናይበት መነጻር ሊስተካከል ይገባዋል።

9.2. በሀገራችን መገንባት የምንፈልገው የአመራር ዓይነት

አሁን ሀገራችን እየገባችበት ያለው ዲሞክራሲያዊ ለውጥ ዕርገታዊ ለውጥ ብቻ አይደለም፤ መሠረታዊ የዓይነትና የጥራት ለውጥም ጭምር እንጂ። ይህም እመርታዊ ለውጥ ባሕርይ ነው። ይህን እመርታዊ ለውጥ በተለምዶው የእድገት ለውጥ ግንዛቤ ብቻ ልናመጣው አንችልም። ይህን ለውጥ የሚገነዘብና ለውጡን ዳር ማድረስ የሚችል መሪ ማግኘት አንገብጋቢ ጉዳይ የሚሆነውም ለዚህ ነው። ስለዚህም በአመራር ግንባታችን ውስጥ አንዱ መሠረታዊ ጉዳይ ብቁ ሰዎችን ወደ አመራርነት የማምጣት ጉዳይ ነው።

ሕዝቡን በአእምሮም ሆነ በስሜት መርቶ ወደ ግብ ለመድረስ ከኅብረተሰቡ ውስጥ በየደረጃው ላቅ ያሉትን ወደ መሪነት ማምጣት አስፈላጊ ነው። ይህን ባለማድረጋችን የሚያስተጋባው ራእይ ቀርቶ ለራሱ ራእይ የሌለው መሪ በየደረጃው ፈጥረናል። ራእይ ከሌለ ተመሪዎችን መነሸጥ አይቻልም፤ ተመሪዎች ካልነሸጣቸው ደግሞ ወደ ግብ የሚያደርስ ሥራ ለመሥራት አይችሉም።

ራእይ እንደ ሽልማት ነው፤ ቀድሞ የቀረበ ሽልማት። ከውስጥ የመነጨ ተነሣሽነት የሚኖረው ራእይ ሲኖር ነው። ከውጭ ከሚመጣ ጥቅማ ጥቅም ይልቅ፣ የተመሪ ተነሣሽነት ዘላቂና ውጤታማ የሚሆነው ራእይ የሚባለውን የንጋት ኮከብ እንዲመለከት ስናደርገው ነው። በሀገራችን በውጫዊ ማበረታቻ ላይ ብቻ በማተኮራችን የተነሣ ብዙ ሰዎች በሀገራቸው ጉዳይ ላይ የማይተጉና ጥቅም ብቻ የሚያሳድዱ ፍዝ ዜጎች እንዲሆኑ አድርጓቸዋል። ይህ ሁኔታ የሚቀየረው ራእይ ያላቸው፣ ራእያቸውን ስተመሪያቸው ላይ የሚያጋቡ እና ተመሪያቸውን ሰራእይ ኃይል የሚነሹ መሪዎችን ስንፈጥር ነው።

እንዲህ ዓይነት አሻጋሪ መሪዎች የምናገኛቸው ብቻ ሳይሆን የምንፈጥራቸውም እንደሆኑ ማሰብ በጣም አስፈላጊ ነው። ለዚህም በአጭር ጊዜ ውስጥ ብቁ መሪዎችን ለማግኘትና ለመፍጠር የምንችልበትን ስልት ከመቀየስ ባሻገር መሠረታዊ የመሪነት ባህላችንን ለመቀየር ሰፊ ሥራ መሠራት ይኖርበታል።

ትምህርት ቤቶች ዜጎችን በመሪነት ክሂሎት የሚቀርጹ መሆን አለባቸው። አለቃ ሲባል አለንጋ የሚያስታውሱ ሕፃናት ስለመሪነት ትክክለኛ ሐሳብና ክሂሎት ይዘው አያድጉም። በቤተሰብ ደረጃም ኅብረተሰቡ መሪነትን እንዲማር ሥራዎች መሠራት አለባቸው። ልጆቹንና ሚስቱን በቤቱ አስቤዛ ጉዳይ እንኳን የማያማክር አባወራ ከቤቱ ውጭ ብቁ መሪ ሊሆን አይችልም። እንደ ኅብረተሰብ በማሳበራዊ ተቋማቶችን የምናራምደው የመሪነት ሥነ ልቦና የረጅም ጊዜ ሥራ የሚጠይቅ ሰፊ የባህል ለወጥ

አጀንዳ ነው። አሁን ያለብንን አጣዳፊ ችግር ለመፍታት ደግሞ በመሪነት ሥልጠና መስክ ሰፊ ሥራ መሠራት አለበት።

በአጠቃላይ በዚህ ወቅት ሀገራችን የምትፈልገው አመራር ከማፍረስና ከተናጠል ጉዞ ይልቅ ባለው ላይ የሚያከማችና የተሰታተነውን የዜጎች ዐቅም የሚሰበሰብ፣ ከስሜታዊነት የጸዳ እንዲሁም በጋራ ግብ ዙሪያ ተመሪዎችን ማስፈንጠር የሚችል ነው። ዐቅምን በማከማቸት፣ በመሰብሰብ እና በማካሰት እየተበታተነ የሚባክነውንና በብቸኝነት ጉድለት የሚጠፋውን ዐቅም ደምሮ ወደ ትልቅ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ወረትነት መቀየር የሚችል ነው።

ምዕራፍ አሥር

የፖለቲካ ባሕል ግንባታ፣ ዘላቂውና አስተማማኙ

መንገድ

ጭቆናን አሸቀንጥሮ ጥሎ በሕዝቦች ፈቃድ ላይ የተመሠረተና ተጠያቂነት ያለበት ሥርዓት ለማስፈን ዘላቂውና አስተማማኙ መንገድ የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ነው። የተቋማት ግንባታ በራሱ ሥጋ ብቻ እንጂ ነፍስ የለውም። ተቋማቱ ሕይወት ኖሯቸው መንቀሳቀስ የሚችሉት ተቋማቱን መሸከም የሚችል ሳህል ሲገነባ ብቻ ነው። ሀገራችን በምዕራባውያን የአብርሃት ሂደት ውስጥ ያለፈች ባለመሆኗና የዘመናዊ ትምህርት ታሪክ እጅግ በጣም አጭር በመሆኑ የዲሞክራሲ ተቋማቱን ውጤታማ በሆነ መልኩ እንዲሠሩ የሚያደርግ ባህል የለንም።

በቤተሰብ፣ በማኅበረሰብ ተቋማት፣ በአካባቢ፣ ወዘተ. የዲሞክራሲ ባህል ካልዳበረ በተቋማቱ ላይ ብቻ ሊሠራ አይችልም። አንድ ተማሪ በክፍል ውስጥ የክፍል አለቃውን ዲሞክራሲያዊ በሆነ መልኩ ሳይመርጥ፣ ዕድርና ዕቅብ ላይ ዲሞክራሲያዊ ምርጫ ሳይኖር፣ በእምነትና ስባህል ተቋማት ዲሞክራሲያዊ ባህል ሳይዳብር በሀገር ደረጃ ዲሞክራሲያዊ ባህልን ለማዳበር አዳጋች ነው።

የሰው ልጅ ራሱ የዘረጋቸውን ተቋማት ቀርቶ ተፈጥሮን እንኳን የሚጠመዘዝ ዐቅም አለው። የዲሞክራሲ ባህል ካልዳበረ ነጻ ተቋማቱን ጠምዘዞ በሂደት ለጨቋኞች ለማስረከብ የሚያግደው ነገር የለም። የዲሞክራሲ ተቋማትን ገንብተው በአመዛኙ ነጻና ፍትሐዊ ምርጫ ያደረጉ አንዳንድ ሀገራት እየተመላለሱ ለብጥብጥ አዙሪት የሚዳረጉት የዲሞክራሲ ባህላቸው በሚገባው ደረጃ ባለመዳበሩ ነው።

የዲሞክራሲ ባህልን በሀገር ደረጃ የመገንባት ፕሮጀክት ከፍተኛ ትግል የሚጠይቅና ረጅም ጊዜ የሚወስድ እጅግ ውስብስብ ጉዞ ነው። ዲሞክራሲ ሲቪክ ባህልን ይፈልጋል። ሲቪክ ባህልን የመገንባት ጉዳይ ደግሞ ከአንድ ሀገር ሁለንተናዊ የኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ዕድገቶች ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው። ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ እድገቱ ዝቅተኛ የሆነ ሕዝብ ከአካባቢያዊ የጥቅም ፉክክሮች አልፎ በሐሳብ ውድድር ላይ ለሚመሠረት ፖለቲካ እንግዳ ነው።

እንዲህ ዓይነቱ ኅብረተሰብ በአድማስ ጠባብ አጀንዳዎች ስለሚጠመድና ቁስ ተሻጋሪ ዕቅዶችን ስላላዳበረ በሐሳብ ውድድር ላይ ለሚመሠረተው የዲሞክራሲ ርዓት የሚመች አይደለም። ሲቪክ ባህል ከፖለቲካዊ ቸልተኝነት ወጥቶ ሀገር አቀፍ ፖለቲካዊ

ጉዳዮችና ውሳኔዎችን የሚከታተልና በውሳኔዎቹም በተለያዩ መንገድ የሚሳተፍ ነው። በሲቪክ ባህል ውስጥ አኩራፊነት፣ ባይተዋርነት፣ ምን እገባኝ ባይነት ብዙ ቦታ የላቸውም። ፖለቲካን መከታተል ብቻ ሳይሆን በፖለቲካው የራስን ሐላፊነትና መዋጮ ማዋጣትን ያካትታል። ዜጎች ከሠፈር እጅግና ከጎሳ የጥቅም ፉክክር ወጥተው ሀገርን ስለሚጠቅሙና ስለሚያሻግረው የፖለቲካ ውሳኔና አቅጣጫ የሚጨነቁበት ባህል ነው።

የፖለቲካ ባህልን በመቅረጽ ሂደት ውስጥ የኅብረተሰቡ የቆየ ባህልና የመንግሥታት ሚና ጎን ለጎን ሊታዩ የሚችሉ ናቸው። በአንድ በኩል ኅብረተሰቡ በአጠቃላይ ማኅበራዊ ተቋማቱ በተለይም በቤተሰብ ሥርዓት ውስጥ ከዲሞክራሲያዊ መርሆች

ጋር ጭራሽ የተፋታ ከሆነ የሀገሪቱ የፖለቲካ ሳሕልም ከዲሞክራሲ የተፋታ ይሆናል። ሕዝብ የሌለውን ባህል ለምርጫና ለፖለቲካ ሲል አያመጣውም። በሌላ በኩል ደግሞ መንግሥት በሚዲያና በተቋማቱ በኩል በሕዝቡ ላይ በተደጋጋሚ የሚያሠራጨው ፖለቲካዊ መልእክት የሀገሪቱን የፖለቲካ ሳህል በመቅረጽ በኩል ትልቅ ሚና አለው።

የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ከትምህርት መስፋፋት፣ ከመረጃ ሥርጭት፣ የግለሰቦችን መሠረታዊ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ፍላጎቶች ማሟላት ከመቻል፣ በጠቅላላው ከልማትና ከብልጽግና የእድገት ደረጃ ጋር የተሳሰረ ነው። ከፖለቲካ ሰዎች ምሁራዊና ባህላዊ እድገት፣ ከሲቪል ተቋማት መስፋፋትና ንቁ ተሳታፊነት፣ ከፖለቲካ ድርጅቶች ብስለትና ጥንካሬ ጋር የተሳሰረ ነው። የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ በሚዲያው፣ በፍትሕ፣ በጸጥታና በሌሎች ተቋማት የሙያ ብቃት ላይ የተመሠረተ ነው።

በአንድ በኩል የተቋማት ግንባታ በሌላ በኩል ደግሞ የብሔራዊ መግባባት ሥራዎች ስንሠራ፣ ለዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ግማሹን መንገድ የምንጓዝ ይሆናል። እነዚህን ውስብስብ ሥራዎች መሥራት አማራጭና መተኪያ የሌለው ክንውን መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ፕሮጀክቱን ውጤታማ ለማድረግ የሕዝቡን ብሔራዊ ጠባይ፣ ሥነ ልቦናዊ መገለጫ እና ኅብረተሰባዊ ልማድ ያገናዘበ ከሆነ የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ ጥረታችንንና ልፋታችንን ሊያሳጥረው ይችላል።

10.1. የጋራ ባህልና ዕሴቶቻችን

ምንም እንኳን በኢትዮጵያ ውስጥ ዓይነተ ብዙ ብሔሮች ወይም ኸንጉርጉር መልክ፣ ጠባይ፣ ወግ እና ልማድ ያላቸው ሕዝቦች ቢኖሩም በእነዚህ ልዩነቶች ውስጥ የሚያመሳስላቸው ኢትዮጵያዊ ማንነት አላቸው። ኢትዮጵያውያን እንደ ማንኛውም

ሀገር ሕዝብ በጊዜ ሂደት የተሸመነ የጋራ ጠባይ አላቸው። ኢትዮጵያ የረጅም ታሪክ ባለቤት መሆኗና ሕዝቦቿ ለረጅም ጊዜ እርስ በርስ የትብብርና የፉክክር ግንኙነት በማድረጋቸው ብዙ ጠባዮችን፣ ባህሎችን እና ዕሴቶችን ተወራርሰዋል።

በኢትዮጵያ ውስጥ በተደጋጋሚ የተከሰቱት ሦስት ታሪካዊ ሁኔታዎች ሕዝቡን ሲያስተሳስሩትና የጋራ ዕሴቶችን እንዲፈጠር ሲያደርጉት ኖረዋል። እነርሱም፡ጦርነት፣ ፍልሰትና ሃይማኖታዊ እንቅስቃሴ ናቸው።

ኢትዮጵያ ውስጥ በአራቱም አቅጣጫዎች ጦርነቶች ነበሩ። እነዚህ ጦርነቶች ከውጭ ኃይል ጋር የሚደረጉና እርስ በርስ የሚደረጉ ናቸው። ጦርነቶቹ ከውጭ ኃይል ጋር በሚደረጉበት ጊዜ ከየአቅጣጫው የሚሰባሰበው ተዋጊ ኃይል (ብዙ ጊዜ በሰላም ጊዜ ገበሬ፣ በጦርነት ጊዜ ወታደር የሚሆነው ኃይል) ረዥም ርቀቶችን አቋርጦ ይሄዳል። በጉዞውም ሆነ በውጊያው ቦታ ዝምድናና የባህል መወራረስ ይፈጠራል። አንዳንድ ጊዜም የውጭውን ወራሪ እንዲከላከል በዚያው ሠፍሮ የሚቀር የወታደር ብርጌድ ይኖራል። ይህም የባህል፣ የእምነት፣ የቋንቋና የሥጋ ዝምድና መወራረስን ይፈጥራል። በእርስ ስርስ ውጊያዎቹ ጊዜም አሸናፊው በተሸነፈው አካባቢ ወታደር ስለሚያሠፍር ወይም ሄዶ ስለሚሠፍር በዚያው ተዛምዶ የመቅረቱ ዕድል ሰፊ ነው።

ሁለተኛው ደግሞ ፍልሰት ነው። በሀገሪቱ ውስጥ ሰው ሠራሽና የተፈጥሮ አደጋዎች በደረሱ ቁጥር ሕዝቦች ከአንዱ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ ይፈልሳሉ። ረጋብ ሲኖር፣ የእርሻ መሬት ጥበት ሲፈጠር፣ የከብት ግጦሽ ሲጠፋ፣ ከሌሎች ጎሳዎች ሰሚደርስ ግፊት አንድ ሕዝብ ወደ ሌላ የሀገሪቱ አካባቢ ይፈልሳል። በዚህም የተነሣ እርስ በርስ መጋባት፣ መተሳሰር፣ ባህል መወራረስና የጋራ ማንነት መፍጠር የተለመደ ሆኗል።

ሦስተኛው ሃይማኖት ነው። ሃይማኖት ድንበር ተሻጋሪ ማንነትን ከሚፈጥሩ ነገሮች አንዱ ነው። የተለያዩ ማኅበረሰቦች አንድን እምነት ሲቀበሉ እምነቱ በባህላቸው ላይ ተጽዕኖ ይፈጥራል። በዚህም የተነሣ የጋራ ዕሴቶችና ባህሎች ይኖሯቸዋል። ከዚህ በተጨማሪም የእምነቱ አስተማሪዎች ከቦታ ወደ ቦታ ይንቀሳቀሳሉ። አማኞች የየቤተ እምነታቸውን ቅዱሳት ቦታዎችን ለመሰባሰብ ከአንድ አካባቢ ወደ ሌላ አካባቢ ይሄዳሉ። ወጣቶቹ የእምነት ትምህርቶችን ለመማር ከሥፍራ ሥፍራ ይሄዳሉ። በእምነት አንድነት ምክንያት በተለያዩ ማኅበረሰቦች መካከል የጋብቻ ዝምድና ይፈጠራል።

እነዚህና ሌሎች ምክንያቶች ተደምረው በሕዝቦች መካከል የጋራ ዕሴቶች፣ ባህሎች፣ ልማዶች እና ማንነቶች ይፈጠራሉ። በተለይም ከዘመናዊ ሀገረ መንግሥት ግንባታ ሂደት ጋር ተያይዞ ኢትዮጵያውያን በጋራ የገነቡትን ብሔራዊ ጠባይና ማንነት መለየት ይቻላል። የጋራ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ሁኔታዎች ከታሪካዊ ትስስሩ ጋር ሲደመሩ የኢትዮጵያውያንን የጋራ ዕሴትና ጠባይ ያመለክቱናል።

10.2. ቁስ ተሻጋሪ ዕሴቶችና የዲሞክራሲ ባህል ግንባታ

የአንድን ሀገር ዲሞክራሲያዊነት ከሚወስኑት ነገሮች አንዱ የሕዝቡ ዕሴት ነው። ዕሴቶች በዕለት ተዕለት ሕይወታችን ውስጥ ነገሮችን የምንመዘንባቸው መስፈርቶች ናቸው። እነዚህ መስፈርቶች ብያኔዎቻችንን ሁሉ የሚወስኑና በባሕርያችን ላይ ትልቅ ተጽዕኖ የሚፈጥሩ ጉዳዮች ናቸው። ለየትኛው ጉዳይ የበለጠ ዋጋ እንደምንሰጥ ወይም የቱን እንደምናስቀድም የሚጠቁሙ ልማዶች ናቸው። ጥናቶች ከዲሞክራሲያዊ ባህል ጋር የተያያዙ ዐሥር መሠረታዊና ዓለም አቀፍ የሆኑ የሕዝብ ዕሴቶችን ለይተዋል።

1. **ራስን መምራት፡-** ራስን ችሎ ለማሰብና ራስን በራስ ለመምራት መቻል፤ ለመምረጥ፣ ለመፍጠር፣ ነጻ ለመሆን፣ ግብ ለማስቀመጥ መጣጣር
2. **መነቃቃት፡-** የተነቃቃ ሥነ ልቦና፣ የበራለት፣ የሕይወትን ፈተና የማሸነፍ ሞራል
3. **ዓለም አቀፋዊነት፡-** ከሥጋዊ ወይም ከአካባቢያዊ ዝምድናና ወዳጅነት በዘለለ ስለሰው ልጆች መጨነቅ
4. **ቅንነት፡-** አብሯቸው የሚኖሩትን ሰዎች ለመርዳትና ክፍ ለማድረግ መጣጣር፣ የአጋዥነት፣ የይቅር ባይነት፣ ሐላፊነትን የመሸከም፣ መልካም ወዳጅነትን የመመሥረት ጠባይ
5. **ደስታ አሳሽነት፡** ደስታን ማሰስና የሚያዝናኑ ነገሮችን ማሰስ
6. **እሽ ባይነት፡-** ለሌሎች ሐሳብና ፍላጎት ተገዢ መሆን፣ በራስ ከማሰብና ከመወሰን ይልቅ የሌሎችን ሐሳብና ፍላጎት መቀበልና የዚያ ተገዢ መሆን
7. **ደኅንነት፡-** ስለደኅንነት ወይም ከአደጋና ከጥቃት ስለመጠበቅ መጨነቅ
8. **ጨዋነት፡-** ለሌሎች ሰዎች መልካም መሆን፣ ችግራቸውን መረዳትና ለማገዝ መፈለግ፣ የወዳጅነት ስሜት
9. **ስኬት፡-** ስኬታማ ለመሆን መትጋት፣ ኑሮን ለማሟላት መጣጣር
10. **ሥልጣን፡-** የበላይ ለመሆንና ሥልጣን ለማግኘት መጣጣር፣ ለሥልጣንና ለበላይነት መፎካከር።

ዲሞክራሲና የኢኮኖሚ ልማት ዝቅተኛ የሆነባቸው ሀገራት ለኋለኞቹ አምስት ዕሴቶች (እሽ ባይነት፣ ደኅንነት፣ ጨዋነት፣ ስኬትና ሥልጣን) ትልቅ ዋጋ ይሰጣሉ። ይህም ማለት ዜጎች በኅብረተሰቡ ልማድ የሚደፈቁበትና አዲስ ሐሳብ ለማመንጨት የሚፈሩበት፣ ፍርሐትና ጥርጣሬ የነገሠበት፣ ለግለሰባዊ ስኬትና ሥልጣን እሽቅድድም የሚደረግበት ሀገራዊ ሁኔታ ይኖራል ማለት ነው። በዚህም ምክንያት ጠልፎ መጣል፣ የሥልጣን ግጭትና አድር ባይነት የሰፈነበት ኅብረተሰብ ይኖራል ማለት ነው። ሀገራችን

ኢትዮጵያ በኢኮኖሚ ልማቷ ገና በማደግ ላይ ስላለች፣ ዲሞክራሲም ገና በጅምር ላይ የሚገኝ በመሆኑ የእነዚህ ኋላ ቀር ዕቅዶች የበላይነት ይስተዋልባታል።

ከእነዚህ ዕቅዶች መካከል የስኬት ዕቅድ በተለየ ሁኔታ በሀገራችን ዝቅተኛ እንደሆነ በደምሳሳው ማስተዋል ይቻላል። ጉዳዩ ከጠበኝነት ጠባያችን ጋር የሚገናኝ ነው። ነገሮችን በጉልበት ለማስፈጸም የምንሮጥና በትጋት ስኬት ላይ ከመድረስ ይልቅ ሰዎችን የጉልበትና የሜራ ለማሸነፍ ትልቅ ዋጋ የምንሰጥ ይመስላል። በዚህም የተነሣ ሠርቶ ለመለወጥና የሕይወትን ግብ ለማሳካት ያደጉ ሀገራትን የጠቀማቸው የስኬት ዕቅድ በእኛ ሀገር ግን ዝቅተኛ ቦታ ሳይሰጠው አልቀረም።

ከዕቅዶቹ መካከል በሀገራችን ጎልቶ የሚታየው አንዱ ዕቅድ እሽ ባይነት ነው። በአዳጊ ሀገራት ውስጥ የእሽ ባይነት ዕቅድ ስለሚጎለብት ጥቂት ልሂቃን ብዙኃኑን እሽ ባይ እንደፈለጉት ለጥፋት ሊነዱት ይችላሉ። ግለሰቦች የራሳቸውን ሐሳብ የመያዝና የማራመድ፣ አዳዲስ ሐሳቦችን የማመንጨት ሁኔታቸው ሰማንበረሰቡ የተገደበ ስለሚሆን ሀገር የሚጠቅሙ አዳዲስ ሐሳቦችን ለማግኘት አስቸጋሪ ይሆናል። በሀገራችንም ይህ የዜጎች የመጠየቅ፣ የመመርመር፣ የሚጠቅመውንና የሚጎዳውን የመፈተሽ ዕቅድ ደካማ በመሆኑ ምክንያት ልሂቃን በቀላሉ ዜጎችን ለጥፋት ያሠማሯቸዋል።

እሽ ባይነት ዜጎች በመንጋ እንዲጓዙ፣ እንዲያመዛዝኑ፣ እኝዳይጠይቁና እንዳያስተውሉ ያደርጋቸዋል። በአንድ ቡድን ውስጥ ያለን ፍላጎትና አስተሳሰብ ብቻ እንዲመለከቱና እንዲያከብሩ ብሎም ለዚያ እንዲዋደቁ ይዳርጋቸዋል። መጽሐፍን በሽፋኑ፣ ሰውን በእምነቱና ስብሔሩ፣ ሐሳብን ባነሣው ሰው ማንነት ብቻ የመመዘን አባዜ ውስጥ ይጥላል። ይህም ዜጎችን ለልሂቃን ብዝበዛ የሚዳርጋቸውና የልሂቃንን ጥቅም ለማስከበር ሲባል የእርስ በርስ ግጭቶች የሚለኮሱበት አደገኛ ሁኔታን ይፈጥራል። በርግጥ የእሽ ባይነት ዕቅድ ለመደመር ከተጠቀምንበት በጎ አስተዋጽኦ አለው። ለትብብር ከፍተኛ ትኩረት በሚሰጠው የምሥራቁ ኮንፈሽየሳዊ ባህል ውስጥ የእሽ ባይነት ዕቅድ ከነውሰንንቴም ቢሆን አዎንታዊ አስተዋጽኦ አበርክቷል። በጥቂት የተማረ ሰው መሪነት ብዙ ኃይል አንቀሳቅሶ ታላላቅ ሥራዎችን እንዲሠሩ አድርጓቸዋል።

የዚህ ዕቅድ ሌላኛው መዘዙ ለሕዝቦች ጤናማ ግንኙነትና ለዲሞክራሲያዊ ባህል መጎልበት መሠረት የሆነውን የመቻቻል ባህል የሚጸረር መሆኑ ነው። የመቻቻል ባህል ከዘመናዊነት ጋር አብሮ የሚያድግ በኢንዱስትሪያዊነትና በከተማ መስፋፋት የሚጠነክርና በዲሞክራሲ የሚጎለብት ወሳኝ ባህል ነው። መቻቻል ማለት የተለየ

ማንነትን፣ ባህልን ወይም ሐሳብን የሚያከብርና የሚያስተናግድ በሰላም አብሮ ለመኖር መሠረት የሆነ ባህል ነው።

ኢትዮጵያ ብዙ ብሔሮች፣ ሃይማኖቶች፣ ወጎች፣ ልማዶችና የፖለቲካ ትርኩቶች ያሉባት ሀገር በመሆኗ ይህን ብዝሃነት የሚያስተናግድ ጠንካራ የመቻቻል ባህል ያስፈልጋታል። ለሀገሪቱ ብሔራዊ ደኅንነት ከፍተኛ የውስጥ ሥጋት የሆነውና ለእርስ በእርስ ግጭት የዳረገን የመቻቻል ባህል አለመኖር ሲሆን ይህም ከእሽ ባይነት ዕሴት መግነን የሚመነጭ ነው። ለጥፋት የሚነዱትን “ለምን?” ብሎ ከመጠየቅ ይልቅ ጥሪያቸውን “አሜን” ብሎ ተቀብሎ ለጥፋት የሚሰማራው ወጣት በእሽ ባይነት ዕሴት ውስጥ ያደገ ነው።

በሀገራችን ሥልጣን የኢኮኖሚ ዋስትና ማረጋገጫ መንገድ ተደርጎ ይቆጠራል። ዜጎች ሕዝባቸውን ለማገልገል ከመጣር ይልቅ ዋና ትኩረታቸው በሥልጣን ውስጥ ኢኮኖሚያዊ ፍላጎታቸውን ማሳካት ነው። ይህ ደግሞ ከኢኮኖሚ ልማት ዝቅተኝነት ጋር ተያይዞ የሚከሰት ነው። በሀገራችን ሥልጣንን ከሙስናና ከስርቆት ጋር ያዛመድንበት መንገድ ይህንን የሚያመለክት ነው።

አንድ ሰው ወደ ሥልጣን ሲመጣ የሚያስፈጽማቸውን ፖሊሲዎች፣ የሚያስባቸውን ሐሳቦች፣ የሚያቅዳቸውን ዕቅዶች፣ የሚያመጣቸውን ለውጦች ከቁም ነገር ቆጥሮ የሚረዳው ጥቂት ነው። ይልቁንስ እንቅርብዋለን፣ እናውቀዋለን፣ እንዛመደዋለን በማለት የዘመነ ሥልጣኑ እንዲጠቅማቸው ያስባሉ። እርሱ ባይጠቅማቸው እንኳን ስሙን እያጣቀሱ ይጠቀማሉ። ሌሎቹ ደግሞ እርሱን ባለማወቃችን፣ ባለመዛመዳችን፣ ባለመቅረባችን፣ የኛ ባለመሆኑ ተጎዳን ብለው ያማርራሉ። ጥረታቸውም ለመቅረብና ለመተዋወቅ ነው። የሁለቱም ደስታና ቅሬታ ሥልጣንን ከሙስና ጋር ከማያያዝ ልማድ የሚመጣ ነው።

ከዚህ ቁሳዊ ጥቅም አሰሳ ጋር ተያይዞ የሚከሰተው አንዱ ችግር የማኅበራዊ ሐላፊነት መላላት ነው። ኢኮኖሚያዊ ፍላጎትን ለማሟላትና የኑሮ ዋስትናን ለማረጋገጥ በሚደረገው የአዳጊ ሀገራት ጥረት ውስጥ ዜጎች ማኅበራዊ ሐላፊነትን መወጣት ከጥቅማቸው ጋር የሚጋጭ እንደሆነ ያስባሉ። በዚህም ምክንያት ግለሰቦችም ሆኑ ድርጅቶች የማኅበረሰብና የሀገርን ጥቅም የሚጻረርና የሚጎዳ ማኅበራዊ ሐላፊነት የጎደለው ተግባር ውስጥ ይሳተፋሉ።

የአንድ ሀገር እድገት ከማኅበራዊ ሐላፊነት መገልበት ጋር ከፍተኛ ትስስር አለው። ማኅበራዊ ሐላፊነት ዝቅተኛ የሆነባቸው ሀገራት ኢኮኖሚያዊ ልማትና ሥልጣኔን ለማምጣት ይቸገራሉ። ለጋራ ሀገራዊና ኅብረተሰባዊ ጥቅምና ደኅንነት ግድ የሌለውና

የራሱን ፍላጎት ብቻ ለማስፈጸም የሚሮጥ ዜጋ የሀገርን ሀብት በማባከንና በሀገር ንብረት ላይ በደል በማድረስ ሀገሪቱን ከድህነት አረንቋ ውስጥ ይዘፍቃቃል።

በሀገራችን በግንባታው ዘርፍ የሚስተዋሉ መሥመር የለቀቁና ሀገርን የሚገድሉ የዘረፋ ተግባሮች የማኅበራዊ ሐላፊነት የማይሰማው ዜጋ ዓይነተኛ ማሳያዎች ናቸው። ማኅበራዊ ሐላፊነት የማይሰማው ዜጋ መኖር ጉዳቱ አሁን ላለው ትውልድ ብቻ ሳይሆን የነገውንም ትውልድና የሀገሪቱን የወደፊት ጉዞ የሚያሰናክል ነው። የአካባቢ ጥበቃ ሥራዎቻችን ውጤታማ የማይሆኑትና አካባቢያችን ለሰፊ አደጋ እየተጋለጠ የመጣው ማኅበራዊ ሐላፊነት በማይሰማው ዜጋ ግዴላሽ ተግባር ምክንያት ነው።

ማኅበራዊ ሐላፊነት የማይሰማው ዜጋ ለተፈጥሮ ሀብት አይጨነቅም፤ ለነገ ትውልድ አያስብም። “እኔ ከሞትኩ ...” በሚል አጥፊ መርሕ የራሱን ጥቅም ብቻ ያሳድዳል። ስለዚህም ዘላቂ ልማትንና ዲሞክራሲን ለማረጋገጥ ከፍተኛ መሰናክል ይሆናል። በማኅበረሰባችን ውስጥ ያሉ ባለሀብቶቻችንም ቢሆኑ ማኅበራዊ ሐላፊነታቸውን ለመወጣት የሚሠሩቸው ሥራዎች እጅግ አነስተኛ ናቸው። ከአጥሩ ሥር ሽንት እየተሸናፈ የሚመለከት መጠጥ ቸርቻሪ ለአካባቢው የሕዝብ ሽንት ቤት ከማሠራት ይልቅ “አጥር ሥር የሚሸና ውሻ ብቻ ነው” የሚል ትልቅ ስድብ አዘል ማስጠንቀቂያ መለጠፍ ይቀናዋል። በስማቸው ነጻ የትምህርት ዕድል ከፍተው ጥቂት ተማሪዎችን እንኳን ለማስተማር የሚሞክሩ ባለሀብቶች ብርቅዬ ናቸው።

እንደ ኅብረተሰብ ማኅበራዊ ሐላፊነት ያለመሰማት ችግራችን እጅግ ሥር የሰደደና በእያንዳንዱ ዕለታዊ ድርጊታችን የሚስተዋል ነው። ለዚህም ነው በሀገራችን ዜጎች ማኅበራዊ ሐላፊነት እንዲሰማቸውና ሐላፊነታቸውንም እንዲወጡ ሰፋፊ ሥራዎች መሠራት የሚኖርባቸው።

ሌላው በሀገራችን ጎልቶ የሚታየው ዕሴት የደኅንነት ጉዳይ ነው። ሕዝባችን በዘመናት ታሪኩ ውስጥ ደኅንነት ቁልፍ ጉዳዩ እንደነበር የሚያሳዩን በሰላምታው ነው። «እንደምን ከረምክ፣ እንደምን ሰነበተክ፣ እንደምን አደርክ፣ እንደምን ዋልክን የሚሉት ጥያቄዎች የሰውን ደኅንነት የሚመለከቱ ናቸው። ልጆቼ፣ ከብቶቼ ደኅና ናቸው? ቀዬው ሀገሩ ደኅና ነው? የሚለው የሰላምታ ጥያቄ ደኅንነትን የተመለከተ ነው። ጦርነት፣ ቸነፈር፣ የአካባቢ በተፈጠሮ ምክንያት መናጋትና ወረርሽኝ ማኅበራዊ ደኅንነቱን ሲነዛው የኖረ ሕዝብ «ደኅና ነህ?» ብሎ ቢጠይቅ አይፈረድበትም።

እንደኛ ዘመናዊነት ባግባቡ ባልሰፈነበት ሀገር ዜጎች የደኅንነት ስሜት አይሰማቸውም። ሁሌም አካባቢያቸውን በሥጋት ይመለከታሉ። በትርና ጠመንጃ ካልያዙ ደኅንነታቸው የሚጠበቅ አይመስላቸውም። ይህ የደኅንነት ሥጋትም ዜጎች

ደኅንነታቸውን አጉልበታቸው ለማስከበር እንዲሞከሩና የሕግ የሰላይነት እንዳይከበር አሉታዊ ሚና ይጫወታል።

ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚታየውና የዲሞክራሲ ባህልን ለመገንባት ተግዳሮት የሚሆነው የኢትዮጵያውያን አንዱ ብሔራዊ ጠባይ ጠበኝነት ነው። ጠበኝነት በዚህች ሀገር ጉዞ አዎንታዊና አሉታዊ ሚና ተጫውቷል። ሀገር በጠላት እንዳትወረርና ነጻነት ተከብሮ እንዲኖር ያስቻለ ዕሴት ነው።

ሀገር በጠላት በተወረረች ቁጥር ልዩ ሥልጠናና ቅስቀሳ ሳይፈልግ እመር ብሎ የሚነሣ የነጻነትና ሉዓላዊነት አፍቃሪ ዜጋ እንዲኖር አድርጓል። በሌላ በኩል ደግሞ ሁሉንም ነገር በኃይል አሰላለፍ ማየት፣ ማነኛውንም ነገር በጠላትና ወዳጅ መነጽር መለካት፣ ሁሉንም ነገር ከማሸነፍና መሸነፍ ጋር ማያያዝ፣ ወዘተ እንዲሠራፋ አድርጓል።

የውይይትና የክርክር ባህል በጭፍለቃና በመጠፋፋት ላይ እንዲመሠረት ያደረገውና ፖለቲካችንን ያበላሸው አንዱ ምክንያት ኢትዮጵያውያን ጠበኛ መሆናችን ነው። ጠበኝነት በሁለት ተቀናቃኝ የሞራል ዕሴቶቻችን ግብግብ ውስጥ ጸንቶ የመጣ ጠባያችን ነው። አንደኛው እያበረታታው፣ ሌላኛው እየኮረከመው። በአንድ በኩል ከባህል የሚመነጨው ጀግናን የሚያሞግሰውና ጀግንነትን ከጠበኝነት ጋር የሚያያይዘው የሞራል መርሐችን ሲሆን በሌላ በኩል ከሃይማኖታዊ የሞራል አስተምህሮ የሚመነጨውና ኃይለኝነትንና ጠበኝነትን የሚኮንነው የሞራል መርሐችን ነው።

የጠበኝነት ባሕርያችን የሐሳብ ልዩነትን እንደ ጠብ ስለሚወስድ ለመጠፋፋት ምክንያት ይሆናል። ውይይትንና በዕውቀት ላይ የተመሠረተ ክርክርን ትቶ የአሸናፊና ተሸናፊ ሩጫን የሚጋብዝ በመሆኑ ከውስጥ ለሚመነጭ ብሔራዊ የደኅንነት አደጋ ያጋልጠናል። ጠበኝነትን መግራት በአንዳንድ ተቋማትና በመንግሥት ጥረት ብቻ የሚስተካከል ሳይሆን ዘርፈ ብዙ የሆነ የባህል ሽግግር በማምጣት እውን የምናደርገው ነው። ለዚህም የትምህርት ሴክተር፣ የባህል ኢንዱስትሪው፣ የሲቪልና የማኅበረሰብ አቀፍ ተቋማትና የፍትሕ አካላት በትብብር ሊሠሩ ይገባል። የእምነት ተቋማትም ጠበኝነትን ሲገዳደሩት እንደኖሩት ሁሉ ባላቸው የሞራል ሥልጣንና ግብረገባዊነት ይኸንን እልኸኛ ጠባይ በሚረቅ ለሐሳብ ልዕልና ለማስገዛት መጣር አለባቸው።

የንግግር ባህላችንን ለማሳደግ በግልጽ ከሚታየው የጠበኝነት ጠባያችን ባሻገር እንደ ሐሜት፣ አሸመር፣ ለሰጣና ሽርደዳ ያሉ ተዘዋዋሪ የጠበኝነት ጠባዮችን መጋፈጥ ያስፈልጋል። በፈት ለፈት ንግግር የሚያምንና በቀላሉ የሚግባባ ማኅበረሰብን ለመፍጠር ከድብቅነት ልማድ ወደ ግልጽነት ልማድ የተሸጋገረ ማኅበረሰብን መመሥረት አለብን። ግልጽ ማኅበረሰብ ከምስጢርና ከመንሸካሸክ ይልቅ ለመነጋገርና

ለመተዋወቅ ቦታ የሚሰጥ፣ በመረጃና ማስረጃ የሚተማመን፣ ችግሮቹን አምቆ በመያዝ ሳይሆን አጋልጦ በማስጣት የሚያምን፣ ከጓዳ ሹክሹታ ይልቅ

በአደባባይ ውይይትና ክርክር የሚመካ ኅብረተሰብ ነው። ሀገራችን ችግሮችን በንግግር በመፍታትና ጠበኝነት ሊያስከትል የሚችለውን ውድመት በመቀነስ በኩል ትልቅ ሚና መጫወት የሚችሉ የሽምግልና ባህሎች አሏት። በሁሉም ብሔረሰቦች ዘንድ ከሚገኙ ዕሴቶች መካከል አንዱ የግጭት ማስወገጃ ሰላማዊ መንገድ ነው። ግጭትን ለማስቀረትና ሲፈጠርም ለማስወገድ የሚረዱ የማኅበራዊ ግልግል፣ ሽምግልና፣ ዳኝነት፣ ዕርቅና ይቅርታ ባህሎች አሉን። ነገር ግን እነዚህ ዕሴቶች እየተሸረሸሩ በመምጣታቸው ማኅበራዊ ፍርድ ለሀገር ሰላምና መግባባት ሊጫወት የሚችለውን ሚና በሚገባው ደረጃ እየተጫወተ አይደለም። ለሽምግልና ለሽማግሌዎች ትኩረት ሰጥተን፣ ሰላምን በመፍጠርና ጠበኝነትን በማብረድ ረገድ ያላቸውን ዐቅም መጠቀም ከቻልን፣ ከአሁን በፊት በሀገራችን ላይ አልፎ አልፎ ከተስተዋሉት የሰላምና የመግባባት ሙከራዎች የሚልቅ ውጤት ማስመዘገብ ይቻላል።

የዲሞክራሲ ባህል ግንባታችን ዜጎች በተሠማሩበት መስክ ሁሉ ዲሞክራሲያዊ እንዲሆኑና ከመንግሥት ጋር ያላቸው ግንኙነትም በዚህ ባሕርይ ላይ የቆመ እንዲሆን ያለመ ነው። ይህን ለማሳካትም ዲሞክራሲያዊ ዕሴቶችን በየደረጃው ለማሥረጽ መሥራት ይኖርብናል። የዲሞክራሲያዊ ዕሴቶች መፈጠር ከአኮኖሚ ልማት ጋር በእጅጉ የተያያዘ ቢሆንም ይህን አዝጋሚ ተፈጥሯዊ ሂደት በአቋራጭ መገንባት ያስፈልጋል። ይህን ለማድረግ አንዱ ዘዴ ዕሴቶችን ለመገንባት የሚያስችሉ የሕግ ማእቀፎችን ማዘጋጀት ነው። የሰው ልጅ ዕሴቶች የድርጊታቸውን ድግግሞሽ ተከትለው የሚመጡ በመሆናቸው ድርጊቶቻቸውን በሕግ ማሕቀፍ በመወሰን ዕሴቶቹን ማዳበር ይቻላል። ለምሳሌ፣ በዕድሮች ወይም ሰጅምያዎቻችን መተዳደሪያ ደንብ ላይ ሰብሳቢው አባላቱን በዓመት ሦስቱ እንዲሰበሰብ የሚያስገድድ አንቀጽ ቢኖረው፣ ሰብሳቢውም ሰአንቀጽ መሠረት አባላቱን መሰብሰብ ሲጀመር፣ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ሰብሳቢው መሰብሰብን ዕሴቱ ያደርጋል፤ ሳይሰበሰብ ሲቀር እንደተሳሳተ ማሰብ ይጀምራል። በተመሳሳይ አባላቱም ስብሰባ ካልተጠሩ ሰብሳቢው እንደተሳሳተ ማመን ይጀምራሉ። ስለዚህ በሕገ ደንቡ አማካኝነት የተጠያቂነት ዕሴትን ማዳበር ተቻለ ማለት ነው።

በመሆኑም በኅብረተሰባችን ውስጥ በየደረጃው የሕግ ማሕቀፎችን በጥንቃቄ በመቅረጽ የዲሞክራሲ ዕሴቶችን መገንባት እንችላለን። ከዚህ በተጨማሪ የባህል ኢንዱስትሪው ዕሴቶችን በመገንባት በኩል ያለውን ትልቅ ሚና በአግባቡ እንዲጫወት መደገፍ ያስፈልጋል።

ክፍል ሦስት

የሀገራችን የኢኮኖሚ ሥርዓት ስብራትና የጥገና
አማራጭ

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY

ምዕራፍ አሥራ አንድ

የኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ትሩፋቶችና የእድገት ጥራት

ፈተና

ኢትዮጵያ ባለፉት ሃያ ስምንት ዓመታት በተለያዩ መስኮች ኢኮኖሚያዊ እድገትና ማኅበራዊ ለውጥ አስመዝግባለች። ከሃያ ስምንት ዓመታት በፊት 48 ሚሊዮን የነበረው የሕዝብ ቁጥር አሁን ወደ መቶ ሚሊዮን ተጠግቷል። በአሁኑ ወቅት ከ60 በመቶ በላይ የሚሆነው ሕዝብ ዕድሜው ከ30 ዓመት በታች የሚገኝ ነው።

ኢሰ983 ዓ.ም የነበረው ጠቅላላ የሀገር ውስጥ ኢኮኖሚ መጠን (ጂ.ዲ.ፒ) 7:9 ቢሊዮን ዶላር ሲሆን በ 2010 ዓ.ም ወደ 844 ቢሊዮን ዶላር በመድረስ ከዐሥር እጥፍ በላይ አድጓል። ከድህነት ወለል በታች የሚገኘው የሀገራችን ሕዝብ በ 1992 ዓ.ም. ከነበረበት 44:2 በመቶ በመቀነስ በ2008 ዓ.ም. ወደ 23:5 በመቶ ወርዷል።

የሕዝባችን የነፍስ ወከፍ ገቢ በ1983 ዓ.ም. ከነበረበት 164 ዶላር በ 2010 ዓ.ም. ወደ 883 ዶላር ደርሷል። አማካይ የመኖር እድሜ እየተሻሻለ መጥቶ ሰ980ዎቹ መጀመሪያ ከነበረበት 47 ዓመት በ2009 ዓ.ም. ወደ 65 ዓመት ከፍ ብሏል። በአሁኑ ወቅት 30 ሚሊዮን የሚጠጋ ሕዝብ በተለያዩ እርከኖች በትምህርት ገበታ ላይ ይገኛል።

ባለፉት ዓመታት የመጠት ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ለውጦች በዋናነት መንግሥት ከፍተኛ መዋዕለ ንዋይ በማፍሰስ ማኅበራዊ አገልግሎቶችና መሠረተ ልማት ለማስፋፋት ባደረገው ጥረት የተገኙ ናቸው። በዓለም አቀፍ ደረጃ በተከሰተው አዲስ የኃይል አሰላለፍ ምክንያት ለዕድገቱ ምቹ ውጫዊ ከባቢ ተፈጥሯል። በዚህም ከፍተኛ መጠን ያለው የልማት ፋይናንስ ስብድርና በርዳታ መልኩ ተገኝቷል። በሀገር ውስጥም በባንኮች አማካኝነት የተሰበሰበ ገንዘብ ለኢንቨስትመንቱ በእጅጉ አጋዥ ሆኗል።

ሆኖም የተመዘገ እድገት የጥራት ችግር እንዳለበት ብዙዎች ይስማማሉ። ጥራት ያለው እድገት የተረጋጋና ዘላቂ ሆኖ ምርታማነትን የሚያሳድግ፣ አስተማማኝ የሥራ ዕድል የሚፈጥር፣ ድህነትን የሚያጠፋና የተሻለ የኑሮ ሁኔታን የሚያመጣ ነው። የኢኮኖሚ እድገት ማስመዘገብ በአጠቃላይ ካለማደግ በእጅጉ የተሻለ ቢሆንም፣ የተለያዩ ዓይነት የኢኮኖሚ እድገቶች አሉ። አንዳንድ እድገት ለጊዜው የተፈጥሮ ሀብትን

አላግባብ በመጠቀም ወይንም በመጨው ትውልድ ላይ የማይገባ ዕዳን በመከመር ሊገኝ ይችላል።

አንዳንድ እድገቶች ደግሞ በተፈለገው ደረጃና ወቅት ድህነት የማይቀርፍና በብዙ ዘርፎች የሥራ ዕድል የማይፈጥር ሊሆን ይችላል። በተስተካከለ ቅኝት ውስጥ የማይፈጸሙ የእድገት ዓይነቶች ቀጣይነት የሌላቸው፣ በግ ዕልም የሚሉ እና የሕዝባቸውን የልማት ጥም የማይረኩ ናቸው።

ለማስረጃ ያህል የኢራቅን የጦርነት ወቅት የኢኮኖሚ ሁኔታን ማየት የልማት ትርጓሜን ማስተካከል ምን ያህል ወሳኝ መሆኑን ያመልክታል። እንደሚታወቀው ኢራቅ እ.ኤ.አ በ2003 በአሜሪካ ወረራ ሥር ነበረች። በዚህ የጦርነት ወቅት በሀገራቸው ከፍተኛ የሕይወት ጎልፈትና ስደት፣ የንብረትና መሠረተ ልማት ውድመት እንዲሁም የማኅበራዊ ኑሮ ሥርዓት መስተን ደርሷል። ሆኖም ግን በተለመዱት የኢኮኖሚ እድገት መለኪያዎች የሀገራቸው ኢኮኖሚ ሲለካ በዚህ ወቅት በነበሩት ተከታታይ ዓመታት አጠቃላይ የሀገር ውስጥ ምርት 54 በመቶ የሚደርስ ዓመታዊ እድገት ነበረው። ይህ የሚያሳየን እድገትን ብቻ መለካትና የልማት ዋነኛው ዓላማ አድርጎ መነሣት፣ የዜጎችን ሕይወት የማሻሻልንና የብልጽግና ፍላጎታችንን የማርካትን ትልቁን ዓላማችንን እንድንስት እንደሚያደርገን ነው።

እድገቱ ባለፉት ዓመታት ለታየበት የጥራት ክፍተት ስኢኮኖሚው ውስጥ የታዩ የተለያዩ ችግሮች አስረጅ ናቸው። እነዚህን የኢኮኖሚ ችግሮች በአግባቡ ለመረዳት በሽታውን ከምልክቶች ለይቶ ማወቅ አስፈላጊ ነው። ዓቢይት ምልክቶቹን ለአብነት ለመጥቀስ ያክል የኑሮ ውድነት፣ ሥራ አጥነት፣ የቁጠባና ኢንቨስትመንት ፍላጎት አለመጣጣም፣ የመንግሥት ፕሮጀክቶች ዝርክርክነት፣ የኤክስፖርት ንግድ መዳከምና የውጭ ምንዛሬ እጥረት፣ የበጀት ጉድለት፣ የመዋቅራዊ ሽግግር አዝጋሚነት፣ ኮንትራባንድና ሕገ ወጥ ንግድ፣ ወዘተ መዘርዘር ይቻላል።

ሆኖም ግን እነዚህ ነጠላ ችግሮች በራሳቸው የሚቆሙ ሳይሆኑ ከአጠቃላይ የኢኮኖሚ ሥርዓቱ መዋቅራዊ ስብራቶች የሚመነጩ ናቸው። በሌላ አገላለጽ እርስ በርሳቸው የተሳሰሩ የበሽታው ምልክቶች ናቸው። የኢኮኖሚውን ዋና በሽታ ከመዳሰሳችን በፊት የበሽታውን ምልክቶች መመልከት ስለኢኮኖሚ ችግሩ ሙሉ ስዕል እንዲኖረን ያደርጋል።

11.1. የፍትሐዊ ተጠቃሚነት ችግር

የኢኮኖሚ እድገት በየደረጃው ሕዝቡን የሚጠቅም መሆን አለበት። ከዚህ አንጻር በሀገራችን እያጋጠሙ ያሉ ዋና ዋና ችግሮች የዋጋ ንረትና የኑሮ ውድነት፣ ኢፍትሐዊ የሀብት ክፍፍል፣ አስተማማኝና ዘላቂ የሥራ ዕድል አለመኖር እና የኢኮኖሚያዊና የማኅበራዊ መሠረተ ልማት ጥራት ፈተናዎች ጋር የተያያዙ ናቸው።

ከፍተኛ የሆነ የዋጋ ግሽበት የኢኮኖሚ ችግር አንድ አመልካች ነው። በኢኮኖሚው ውስጥ የዋጋ ግሽበት በአንድ አላማ ደረጃ ሲገደብ ለባለሀብቱም ሆነ ለሸማቹ እንዲሁም ለአጠቃላይ ኢኮኖሚው ጤንነት ተመራጭ ነው። በሀገራችን ባለፉት ዓመታት የዋጋ ግሽበትን ለአንድ አላማ የመንግሥት የፖሊሲ አቅጣጫ ነበር። ሆኖም ግን መረጃዎች እንደሚያሳዩት ከ 1995 - 2010 ዓ.ም. በነበሩት የበጀት ዓመታት አማካይ የዋጋ ግሽበቱ 35 በመቶ በመሆኑ ዕቅዱን ለማሳካት ከባድ ፈተና ሆኖ ቆይቷል። በዚህ ተከታታይ የዋጋ ግሽበት ምክንያት ለዓመታት ቋሚ ገቢ ያለው እና ድሃው የኅብረተሰብ ክፍል የችግሩ ገፈት ቀማሽ ሆኗል። ይኸን ያህል የዋጋ ግሽበት ለተከታታይ ዓመታት መሸከም የቻሉ ሀገራት በጣም ጥቂት ናቸው።

በሀገራችን በተከታታይ ለተከሰተው የዋጋ ግሽበት መንገድ የመንግሥት ገንዘብ ፖሊሲ፣ የፖለቲካ አለመረጋጋት፣ የሀገር ውስጥ የአየር ንብረት መዛባት እና ዓለም አቀፋዊ ሁኔታዎች አስተዋጽኦ ሊኖራቸው እንደሚችል ይታመናል። ሆኖም ግን የዋጋ ግሽበቱ ዋነኛ መንገድ የአቅርቦትና የፍላጎት አለመጣጣምን ተከትሎ በአመዛኙ ከምግብ ሸቀጦች ዋጋ መናር ጋር የተያያዘ መሆኑ ሊሠመርበት ይገባል።

ሌላው የኢኮኖሚ ችግር ከፍትሐዊ ተጠቃሚነት ጋር የተያያዘ ነው። በውል እንደሚታወቀው ዘላቂና ከምዕራፍ ወደ ምዕራፍ የሚሻገር ልማት ሊኖር የሚችለው እድገቱ ለአብዛኛው የኅብረተሰብ ክፍል በየደረጃው ተደራሽ ሲሆንና ፍትሐዊ ተጠቃሚነት ሲረጋገጥ ነው። የልማት እንቅስቃሴ አንዱ ተጠቃሚ፣ ሌላው የበይ ተመልካች የሚሆንበት ከሆነ ዘላቂ ሰላምንም ሆነ ሁለንተናዊ ብልጽግናን ማረጋገጥ አይችልም።

ጥራት የጎደለው የኢኮኖሚ ዕድገት ከሚያስከትላቸው የጎንዮሽ ጉዳቶች አንዱ የዜጎች የገቢ ልዩነት መስፋት ነው። በዜጎች መካከል ያለን የሀብት እና የገቢ ሥርጭት መለኪያ የሆነው ጂኒ ኮፊሸንት በ 2008 በጀት ዓመት በሀገራችን 0.33 ሆኖ ተመዝግቧል። ይህ አፈጻጸም ከሌሎች የአፍሪካ ሀገራት አንጻር ሲታይ የተሻለ ነው። ሆኖም ግን በ 2003 በጀት ዓመት ከነበረበት 0.30 የመጨመር አዝማሚያ አሳይቷል።

በአብዛኛው የዚህ የገቢ ልዩነት መነሻ ምክንያት የኢኮኖሚው እድገት ሳይሆን ኢኮኖሚው ያደገበት መንገድ ነው።

ከፍተኛ የመንግሥት ብድርን ማዕከል ያደረገ የመሠረተ ልማት መስፋፋት በአብዛኛው የጠቀመው በዘርፉ የተሰማራውን ውስን ባለሀብት ነው። ፕሮጀክቶች ተቀጥሮ የሚሠራው ሰፊ የሰው ኃይል ጠቀም ያለ ክፍያም ሆነ ቋሚና አስተማማኝ የሥራ ዕድል አልተፈጠረለትም። በመሆኑም አሐዞች ከሚያመለክቱት ባሻገር የፍትሐዊነትና የአካታችነት ጥያቄ በዜጎች ዘንድ በስፋት የሚነሣ ሆኗል። ይህ በቀጣይ ትኩረት የሚሻ ነው። የደሃ ደሃ የሆኑት የኅብረተሰብ ክፍሎች ከእድገቱ በሚፈለገው ደረጃ ተጠቃሚ ባለመሆናቸው የተለየ ትኩረት ይሻሉ።

የኢኮኖሚ እድገቱን ተከትሎ ከድህነት ወለል በታች ያሉ ዜጎች ቁጥር ቢቀንስም በአንጻሩ ሰከፋ ድህነት ውስጥ ያሉ ዜጎች ቁጥር የመጨመር አዝማሚያ እንዳሳዩ ጥናቶች ያመለክታሉ። ይህ የሚያሳየን ቀድሞ ከድህነት ወለል ሥር የነበሩ የተወሰኑ ዜጎች ከወለሉ ከፍ ብለው ከድህነት ቢወጡም፣ ገሚሶቹ ዜጎች ግን ድህነታቸው ብሶ ወደታች በመውረድ እንደራቁ ነው።

ሌላው መታሰብ ያለበት ከድህነት መውጣት ማለት ከተመጣጠነና ከተመቻቸ ኑሮ ላይ መድረስ ማለት አለመሆኑን ነው። ዜጎች ከድህነት ከወጡ በኋላም ፍላጎታቸውን የሚያሟላ የልማት ሥራ አይቆምም። ይልቁንም የዕለት ጉርስን በማግኘት ትግል ላይ ካተኮረ ኑሮ ተሻግሮ በዕውቀት አእምሮን ወደ ማበልጸግ ኑሮ እንዲሸጋገሩ ቀጣይነት ያለው የልማት ሥራ ይጠይቃል። ከዚህ አንጻር የሀገራችን የልማት ፍል ደያ ከፍተኛ ድል ቢያስመዘግብም የሚቀረን ጉዞ በጣም ረጅም መሆኑ እሙን ነው።

የሥራ አጥነትና ከዕቅም በታች በሆኑ የሥራ መስኮች የተሠማራ ሕዝብ ቁጥር መጨመር ሀገራችን ካጋጠሟት ከባድ ፈተናዎች ዋነኛው የድህነት ምንጭ ነው። የተፈጠረው ልማት ሥራ አጥነትን በተወሰነ መጠን የቀነሰው ቢሆንም የሥራ ፈላጊው ቁጥር እድገትና የሚፈጠረው የሥራ ዕድል በፍጹም አልተመጣጠኑም። በተለይ የግል ዘርፉ በሚያጋጥመው የፋይናንስ አገልግሎት ችግርና የተንዛዛ የኢንቨስትመንት ከባቢ ሁኔታ ሳቢያ፣ ሰፊና አስተማማኝ የሥራ ዕድል መፍጠር አልቻለም። እንዲሁም የሥራ ፈጠራ ተነሣሽነትና ችሎታ ያለው ወጣት ዜጋ ማፍራትም የሥራ ዕድል ከመፍጠር ያላነሰ ፈተና ሆኗል።

የሥራ ዕድል የሚስፋፋው ተነሣሽ ግለሰቦች ለራሳቸው ሥራ ፈጥረው፣ የፈጠሩት ሥራ ስኬታማና ትርፋማ ሆኖ፣ ለሌሎች የሥራ ዕድል ሲፈጥር ነው። ስለዚህ የሥራ ዕድል ፈጠራ ሥራ መነሻ መሆን ያለበት ፈጣሪ ዜጎችን የማበረታታት እርምጃ ነው።

በሀገራችን በየዓመቱ ሁለት ሚሊዮን ያህል ዜጎች ለሥራ እድሜ ሲደርሱ ኢኮኖሚው የሚፈጥረው የሥራ ዕድል ከአንድ ሚሊዮን አይበልጥም። በአሁኑ ጊዜ በሀገራችን የሥራ ፈላጊዎች ቁጥር 10-14 ሚሊዮን እንደሚደርስ ይገመታል። የገጠና የሀገራችን ክፍል እንደከዚህ ቀደም ሥራ ያጣውን የኅብረተሰብ ክፍል ሽሽጎ ማቆየት አልቻለም። በገጠና የሀገራችን ክፍል ሰፊ የሆነ የመሬት አልባነት እና የሥራ ዕድል እጥረት አለ። በየጊዜው የተሞከሩ የተለያዩ የሥራ ፈጠራ ፕሮግራሞች የተወሰነ ውጤት ያሰገኙ ቢሆንም በቀጣይነት የሥራ ዕድል ለማስፋት ተስፋ ሚጣልባቸው ናቸው ለማለት ያስቸግራል። ከዚህ ሁኔታ ውስጥ ለመውጣት የወደፊት የኢኮኖሚ እድገት ውጤታማነት ተፈጥሯዊ የሆነውን ሥራ አጥነት በመቅረፍ እና በዋናነት ለወጣቶች በሚፈጥረው የሥራ ዕድል መለካት ይኖርበታል።

ወጣቶች ስኢኮኖሚ እድገት ውስጥ ተጠቃሚ ሳይሆኑ ሲቀሩና የኢኮኖሚ ሥርዓቱ ከተሳትፎ ሲተፋቸው፣ በዚህም ምክንያት ለሥራ አጥነት ሲዳረጉ፣ ለባይተዋርነት ይጋለጣሉ። በዚህም ምክንያት የገዛ ኅብረተሰባቸውን በበጎ የማይመለከቱ መሆን ይጀምራሉ። ይኸም ሲሆን የሀገር ተረካቢ የሆነው የሰው ኃይል ባክኖ ይቀራል።

11.2. የማክሮ ኢኮኖሚ መዛባቶች

የበጀት ጉድለት፣ የቁጠባና የኢንቨስትመንት አለመጣጣም፣ የብድር ጫና፣ የንግድ ሚዛን ጉድለት፣ የውጭ ምንዛሬ እጥረት እና የመሳሰሉት የማክሮ ኢኮኖሚ ችግሮች በዋነኛነት ከኢኮኖሚ እድገቱ ጋር ተያይዘው የሚመጡ ችግሮች እንደሆኑ ቢታመንም፣ የመንግሥት ስትራቴጂክ አመራር ድክመቶች ታክለውበት ችግሮቹ የተወሳሰቡበትና የተባባሱበት ሁኔታ ባለፉት ዓመታት የሀገራችን ተስተውሏል። እነዚህን የማክሮ ኢኮኖሚ ችግሮች የውስጥና የውጭ ሚዛን መዛባቶች በሚል በሁለት ክፍሎ መመልከት ይቻላል።

በውስጣዊ የኢኮኖሚ ሚዛን መዛባት ሥር የበጀት ጉድለትና የሀገር ውስጥ ቁጠባና ኢንቨስትመንት መካከል ያለው አለመጣጣም ዋነኞቹ ናቸው። የመንግሥት ጎቢ ከሀገር ውስጥና ከውጭ በብድርና ዕርዳታ የሚገኝ ነው። ከዚህ ውስጥ ከፍተኛውን ድርሻ የሚይዘውና ይበልጥ አስተማማኝ የሚሆነው የግብር ገቢ ነው። የመንግሥት የፈስካል ፖሊሲ ትኩረት የግብር ገቢን ማሳደግና የላቀ የልማት ውጤት በሚያስገኙ (ድህነትን ስሚቀርፉ ዘርፎች) ላይ ወጪው እንዲያተኩር ማድረግ ነው። ስሀገራችን ባለፉት ስምንት ዓመታት የግብር ገቢ አስረታች እድገት በማስመዘገብ ሰፋፊ የልማት ፕሮጀክቶችን ለማካሄድ ሲያግዝም፣ የግብር ገቢ ከጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርት ያለው ድርሻ እያሸቆለቆለ መጥቷል።

የግብር ገቢ ምጣኔ ከዓመት ወደ ዓመት እያሸቆለቆለ መሆኑ ብቻ ሳይሆን ከእኛ በተመጣጣኝ እድገት ደረጃ ላይ ከሚገኙ ሀገራት ሁሉ ያነሰ ነው። የግብር ገቢን ለማሳደግ የግብር አስተዳደሩን ማዘመን፣ መሠረቱን ማስፋት፣ እንዲሁም በፈቃደኝነት ላይ የተመረከዘ ግብር የመክፈል ባህል ማጎልበት ያሻል።

በአጠቃላይ የኢትዮጵያ በጀት ወጪ በብዙ መጠን ለወረት ሥራዎች የሚመደብ መሆኑ ጠቃሚ ሆኖ ሳለ፣ ለመደበኛ ወጪ የሚመደበው በየጊዜው አነስተኛ መሆኑ የአጥፊሽን ሥራዎች እንዲጎዱ አድርጓል። በሌላ በኩል ባለፉት ዓመታት የልማት ፋይናንስ ከሀገር ውስጥ ብቻ ሳይሆን ከውጭ ብድር ጭምር የመጣ በመሆኑ፣ ሀገሪቱን ወደ ከፍተኛ የዕዳ ጫና እንድትሸጋገር አድርጓታል።

በአጠቃላይ ከመንግሥት ገቢና ወጪ አንጻር ያለው ፈታኝ ሁኔታ የሚያሳየው የሀገር ስጥ የግብር ማሰባሰብ ዐቅማችንን ደካማነት፣ የውጭ ዕዳ ክፍያ በጣም ከፍተኛ መሆንን፣ የወጪ ፍላጎት ከጊዜ ወደ ጊዜ ገቢያችን ከሚያድግበት ምጣኔ በላይ እየጨመረ መሆኑን ነው። በዚህም ምክንያት የበጀት ጉድለት ከተቀመጠው ገደብ እንዳያልፍ ሲባል ፍላጎት እንዲገደብ ተደርጓል። ይኸም የዜጎቻችንን የመሠረተ ልማት ፍላጎት የማሟላት ሂደት ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ ፈጥሯል።

የሀገር ውስጥ የኢኮኖሚ ሚዛንን ከመጠበቅ አንጻር በሀገር ውስጥ ቁጠባና ኢንቨስትመንት መካከል ያለው ልዩነት መጥብብ አልቻለም። የሀገር ውስጥ ቁጠባና ኢንቨስትመንት መሳ ለመሳ የሚጓዙ ሁኔታዎች ናቸው።

የሀገር ውስጥ ቁጠባ ሲያድግ ገንዘቡ ለኢንቨስትመንት የሚሆን ወረት ምንጭ ስለሚሆን፣ ኢንቨስትመንትም በአኩል ደረጃ እንዲያድግ ይጠበቃል። ሆኖም ግን በሀገራችን በቁጠባና በኢንቨስትመንት እድገት መካከል ያለው ልዩነት እየሰፋ ይገኛል። በርካታ ኢንቨስትመንት በሀገር ውስጥ የቁጠባ ገንዘብ ሳይሆን በውጭ ሀገር ቁጠባ (ብድርና ርዳታ) መሸፈኑ ቀዳሚ ተግዳሮት ነው።

የሀገር ውስጥ ቁጠባችን በመንግሥት፣ በኩባንያዎች እና በቤተሰብ ደረጃ በሚገባው መጠን እንዳያድግ የተፈታተነው አንዱ ጉዳይ የፍጆታ ባህል እየዳበረ መምጣቱ ነው። የተነሣነው ከከፋ ድህነት በመሆኑ ገቢ ሲጨምር ፍጆታ መጨመሩ የሚደገቅ አይደለም። ምክንያቱም የሰው ልጅ ከቁጠባ ይልቅ ለመሠረታዊ ፍላጎቶቹ መሟላት ቅድሚያ ይሰጣልና። ዜጎች ገቢያቸውን በሙሉ ሲብስም ብድር ውስጥ ገብተው ለፍጆታ የሚያውሉት ከሆነ ቁጠባ ሊኖር አይችልም። የግልና የቤተሰብ ኑሯቸውንም ቆጥበውና ዕሴት ገንብተው ለክፋ ጊዜ መጠጊያ የሚሆኑና ለትውልድ የሚያወርሷቸውን ሀብቶች ማፍራት አይችሉም።

በሌላ በኩል የገንዘብ ነክ ትምህርቶች በጥራትም በስፋትም ተስፋፍተው አልተሰጡም። ይህም ዜጎች ስለባንክና የገንዘብ አገልግሎቶች ያላቸው ግንዛቤ ውስን ንዲሆን በማድረግ፣ ቁጠባችን በሚፈለገው ደረጃ እንዳያድግ አድርጎታል። የመቆጠብ ውሳኔ ከግንዛቤ በተጨማሪ ፍጀታ ላይ የማዋልና የመቆጠብ ጥቅሞችን የማወዳደር ጥያቄም ነው።

ከዚህ አንጻር የዜጎችን የመቆጠብ ፍላጎት ያዳከመው የቁጠባ የወለድ ተመን ከዋጋ ግሽበት በማነሱ እንዲሁም ሰፋይናንስ ተቋሞች በኩል ቁጠባን የሚያበረታቱ አገልግሎቶች አለመስፋፋት ናቸው። በመንግሥት በኩልም ምንም እንኳን ቁጠባን የሚደግፉ የኢንሹራንስና የቦንድ አሠራሮችን መዘርጋቱ ጥሩ ውጤት የተመዘገበበት ቢሆንም በቂ የቁጠባ አሠራሮችን አለመዘርጋቱ ቁጠባ በሚጠበቀው ደረጃ እንዳያድግ አድርጎታል። በዚህም ምክንያት የሀገር ውስጥ ቁጠባን በሚፈለገው ልክ ለማሳደግ ባለመቻሉ የውጭ ቁጠባ ጥገኝነታችን ከፍተኛ ሆኗል። ይህ ተግዳሮት እየሰፋ የሚሄድ ከሆነ ለውጭ ተጽዕኖ የሚያጋልጠንና የፖሊሲ ነጻነት የሚያሳጣን ከመሆኑም በላይ፣ አስተማማኝና ዘላቂ የመሆን ዕድሉም የመነመነ ነው።

የማክሮ ኢኮኖሚ መዛባት ሌላኛው ገጽታ የውጭ ሚዛን መዛባት ሲሆን በዋናነት ከገቢና ወጭ ንግድ አፈጻጸም ሚዛን ጋር የተያያዘ ነው። አሁን ባለው የሀገራችን የኢኮኖሚ ምርታማነት ደረጃ ለሀገራችን የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ አስፈላጊ የሆኑ ሸቀጦችንም ሆነ የልማት ዕቃዎች ፍላጎት በሀገር ውስጥ ማሟላት የማይቻል ስመሆኑ ከውጭ ማስገባት ግዴታ ነው። ይኸንንም ለማሳካት የውጭ ምንዛሬ አቅርቦት ወሳኝ ነው። የንግድ ሚዛን ጉድለት ለአሳሳቢ የውጭ ምንዛሬ እጥረት ዳርጎናል። የብር ምንዛሬ ተመን ከጠንካራ ዓለም አቀፍ ገንዘቦች አንጻር ከፍ ማለት ከወጭ ንግድ ይልቅ የገቢ ንግድን የበለጠ አትራሬ አድርጎ የራሱን አሉታዊ አስተዋጽኦ አድርጓል።

የውጭ ምንዛሬ አቅርቦታችን አስተማማኝ ምንጭ የሆነው የሸቀጦች የወጭ ንግድ አፈጻጸም ከመሻሻል ይልቅ ከድጡ ወደ ማጡ እየተጓዘ ነው። የኢኮኖሚው የገቢ ዕቃዎች ፍላጎት ከዓመት ዓመት በመጨመሩ በወጪና ገቢ ንግድ መካከል ያለው ልዩነት ከፍተኛ ነው። ይኸንን ተከትሎ የተከሰተው የውጭ ምንዛሬ እጥረትም የክፍያ ሚዛኑን ከማዛባቱም በላይ፣ ሌሎች ተጓዳኝ የገንዘብ ፖሊሲ አስተዳደራዊ ችግሮችን ማባባሱ አልቀረም።

የሸቀጦች የወጪ ንግድ ገቢያችን ከፍተኛ አፈጻጸም ባስመዘገበበት ዘመን የተገኘው ገቢ ከሦስት ቢሊዮን ዶላር አይበልጥም። የወጪ ንግድ ገቢያችን ከአጠቃላይ ኢኮኖሚው አንጻር ያለው ድርሻ ባለፉት ሰባት ዓመታት በተከታታይ ሲያሸቆለቁል ቆይቷል። የገቢ ንግድ ወጪን ፋይናንስ ለማድረግና የኢኮኖሚውን እድገት ለማስቀጠል

በዚህ ወቅት ቢያንስ የዚህ ስድስት እጥፍ ያስፈልገን ነበር። ከሸቀጦች ወጪ ንግድ የምናገኘው ገቢ ተጀምሮ በአሁኑ ጊዜ ከውጭ ሀገር የምናስገባውን የአንድ ዓመት የነዳጅ ገቢ ንግድ ወጪ እንኳን አይሸፍንም። በዚህ ዓይነት ሁኔታ ውስጥ ቀጣይነት ያለው ልማት ማረጋገጥ ከባድ ፈተና ይሆናል።

በሌላ በኩል ለብዙ ተከታታይ ዓመታት ከውጭ ከምናስገባቸው ምርቶች ውስጥ አብዛኞቹን በሀገር ውስጥ ማምረት አልቻልንም። በተለይ የግብርናና በቀላል ኢንዱስትሪ የሚመረቱ ምርቶችን በሀገር ውስጥ ማምረት ሲገባን ከውጭ ማስገባት ቀጥለናል። የስንዴ አምራች ሀገር ሆነን በየዓመቱ ወደ አንድ ሚሊዮን ቶን የሚጠጋ ስንዴ የውጭ ምንዛሬ እየከፈልን ማስገባታችን ከፍተኛ ጉዳት አለው።

የቢራ ገብስ በሀገር ውስጥ አምርተን ለፋብሪካዎች ማቅረብ ሲገባን፣ ከፍተኛ መጠን ያለው የቢራ ብቅል ገብስ ከውጭ ማስገባታችን ዶላር እያወጣን ሕዝቡን ቢራ እንደማጠጣት ይቆጠራል።

በየዓመቱ ከ400 - 500 ሚሊዮን ዶላር የሚጠጋ ገንዘብ እያወጣን የምግብ ዘይት ከውጭ እናስገባለን። ለምግብ ዘይት ምርት ግብዓት የሚሆኑ ዋና ዋና የቅባት እህሎችን (አኩሪ አተር፣ ሱፍ፣ ኑግ፣ ተልባ ወዘተ) ለማምረት የሚያስችል አመቺ ሀገራዊ ሁኔታ እያለን፣ በዘርፉ ራሳችንን ለመቻል ትኩረት ሰጥተን መሥራት አልቻልንም። በተጨማሪም የወጪ ንግድ ስብጥሩን ለማስፋት ተይዞ የነበረው ዕቅድ የሚጠበቀውን ውጤት አላስገኘም። በየጊዜው የተደረጉ የተለያዩ የፖሊሲ ለውጦችም (የብርን ዋጋ መቀነስ፣ የኤክስፖርት ማበረታቻ ድጋፍ የመሳሰሉት) የሚፈለገውን ውጤት አላስገኙም።

የኤክስፖርት ሸቀጦች ምርታማነት አቻ ኢኮኖሚ ካላቸው ሀገራት ጋር ሲወዳደር እንኳን እጅግ በጣም አነስተኛ ነው። በያዝነው መንገድ ከቀጠልን ከጎረቤት ሀገራት (ለአብነት ያክል ከኬንያ) የምርታማነት ደረጃ ላይ ለመድረስ ብቻ ብዙ ዓመታት ይወስድብናል።

ምዕራፍ አሥራ ሁለት

የኢኮኖሚ ሥርዓቱ ስብራት መንሥኤዎች

የአንድ አገር ኢኮኖሚን እንደ አንድ ወጥ ብሔራዊ ሥርዓት ስንመለከተው በሥሩ በርካታ ተዋንያንን፣ ንዑስ ሥርዓቶችን እና የአሠራር መስተጋብራቸውን ያቀፈ የእነዚህ ወሳኝ ይዘቶች ድምር ነው። በሌላ አገላለጽ የኢኮኖሚ ሥርዓት ገደብ የለሽ የሆነውን

የሰው ልጅ ፍላጎትና ውሱን የሆነውን የተፈጥሮ ሀብት የማጣጣም ግብ አለው። የኢኮኖሚ ሥርዓት ምርታማነትን የማሳደግ ዓላማ ያነገቡ የኢኮኖሚ አሐዶች ስብስብ ነው። የእነዚህ የኢኮኖሚ አሐዶች መስተጋብር ከተለመደው የሀብት ግብይትና ገቢ ፍላጎት ግንኙነት ባሻገር በዕውቀት ልውውጥ፣ ትብብር እና ለጋራ ጥቅም በመደጋገፍ ላይ የተመሠረተ ነው። ስለዚህ የሥርዓቱ ውጤታማነት የእነዚህን ይዘቶች የተናጠል ቁመና ብቁ በማድረግ እንዲሁም ቀልጣፋ መስተጋብርን በመፍጠር ላይ የተንጠለጠለ ያደርገዋል።

የኢኮኖሚ ሥርዓት በተለያዩ ራስ ስቅ የሆኑ ንዑስ ሥርዓቶችና ተዋንያን ተደጋጋፊነትና ተወሳኝ የተቀናበረ ነው። በዚህ መልኩ ኢኮኖሚን እንደ አንድ ወጥ ትልቅ ሥርዓት መረዳት ለችግሮች መፍትሔ ለመቀየስ ወሳኝ ነው። በዚህም መሠረት ለኢኮኖሚ ችግሮች መፍትሔ ለመስጠት ችግር የገጠመው የኢኮኖሚ ክፍል፣ ኩነት ወይም አካል እንደ ጥቅል ሥርዓት ከንዑስ ሥርዓቶች፣ ተዋንያን እና የቅንብር ልክ አኳያ ምን ዓይነት ቁመና ላይ እንዳሉ ከመመርመር መጀመር ያስፈልጋል። የኢኮኖሚ ሁነቶችን መሠረታዊ ይዘት መርምሮ የሚቀየስ መፍትሔ አጠቃላይ ውጤታማነትን ለማሻሻል የተሻለ አማራጭ ነው።

ስለዚህ ምርታማነትን የማሳደግና ፍትሐዊ የሀብት ሥርጭትን የመፍጠር ዓላማዎች በፍጥነት እንዲሳኩ የኢኮኖሚ ተዋንያን ተልዕኮና ሚና በግልጽ መታወቅ አለበት። የኢኮኖሚ ተዋንያኑን እንቅስቃሴ የሚያቀናጅ ማህቀፋዊ አወቃቀር ለማበጀት መንግሥታት የተዋንያኑን እንቅስቃሴ ለመወሰን በሚመርጡት የፖለቲካዊ ኢኮኖሚ ፍልስፍና ላይ ይመሠረታል።

ይህ ውሳኔም በዋናነት ፈጣን እድገት ለማምጣትና የተረጋጋ ማክሮ ኢኮኖሚን ለመፍጠር ከገበያና ከመንግሥት ድርሻ ስፋት አኳያ የሚመዘን ነው። የግል ዘርፉ የሥርዓቱን ሰፊ የተሳትፎ ድርሻ ወስዶ ገበያ መር እድገት ማምጣት አለበት የሚሉ ወገኖች አሉ። በተቃራኒው መንግሥት የአንበሳውን ድርሻ ይዞ መንግሥት መር ኢኮኖሚ እድገት ማምጣት አለበት የሚሉ አሉ።

እነዚህ ክርክሮች ለኢኮኖሚ ሥርዓቱ ውስጥ ከሚያጋጥሙ መዋቅራዊ ስብራቶች ጋር የተያያዙ ናቸው። ሰዎቻው ምርምር ያደረጉ ባለሞያዎች የኢኮኖሚ ሥርዓት ችግሮችንና መዋቅራዊ ስብራቶችን በተለያዩ መንገድ ሊተረጎሟቸው ይችላሉ። ሆኖም ግን ኢትዮጵያ ያጋጠማትን መሠረታዊ የኢኮኖሚ ችግሮች ለመረዳት እነዚህን መዋቅራዊ ተግዳሮቶች የገበያ ጉድለትና የመንግሥት ጉድለትን በማካተትና በማዳበል አጠቃላይ የኢኮኖሚውን ችግሮች በሥርዓት ጉድለት ማህቀፍ ማየት የተሻለ ነው። ይህ ዓይነት ክፍፍል በሠለጠነው ዓለም የዳበረውን ንድፈ ሐሳብ ከመረዳት በዘለለ፤

ሀገራችን ያለችበትን ነባራዊ ሁኔታ በተረዳ መልኩ ያጋጠሙንን ችግሮችና አማራጭ የመፍትሔ ሐሳቦችን የምናስብበት ማሕቀፍ ይሰጠናል።

የዕይታ ማሕቀፋችን፣ የሀገራችን አጠቃላይ የኢኮኖሚ ችግር የሥርዓት ጉድለት ነው የሚል ነው። የሥርዓት ጉድለት የሀገራት ኢኮኖሚ ውስብስብነት መገለጫ ነው። በኢኮኖሚ ውስጥ ለሚስተዋሉ የንዑስ ሥርዓቱና የተዋንያን ችግሮች በገበያና ስመንግሥት ጉድለት የተናጠል ዕይታ ትንታኔና መፍትሔ መስጠት፣ የሀገራችንን የኢኮኖሚ ችግር ሙሉ ሥዕል አይመለከትም። ምክንያቱም የገበያ ጉድለትን ወይም የመንግሥት ጉድለትን ብቻ አጉልቶ ማውጣት ለዋልታ ረገጥነት የተጋለጠና ከሀገራዊ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር ያልተጣጣመ ምልክታ ነው።

በመሆኑም የገበያና የመንግሥት ጉድለት ሐሳቦችን አቀናጅተንና የሀገራችንን የኢኮኖሚ ሥርዓት ውዝፍ ሥራዎች ግምት ውስጥ አስገብተን መመልከት ይገባናል። በተጨማሪም የሌሎች የኢኮኖሚ ተዋንያን ሚና መታገልገልን አካተን ስንመለከተው ዋነኛ የኢኮኖሚ ችግሮችን የሥርዓት ጉድለት ነው ብሎ መደምደም ይቻላል። ኢኮኖሚን እንደ አንድ ውስብስብ ሥርዓት በመውሰድ ግብዓት፣ በሂደት እና በውጤት ደረጃ መመልከት ጠቀሜታው የጎላ ነው። ኢኮኖሚን በግብረ መልስና በመስተጋብር መልኩ እንደ ብሔራዊ ሥርዓት መመልከቱ በኢኮኖሚ ውስጥ የሚታዩ ችግሮችን በአግባቡ ለመረዳት ያስችላል። የፖሊሲ አማራጮችን ለመተግበርም እጅግ ይጠቅማል።

የሀገራችንን የኢኮኖሚ ችግሮች በሥርዓት ጉድለት ለመተንተን በዋነኛነት የምንጠቀመው ሐሳብ የሀብት ማመንጨትና ክፍፍልን መው ያደረገ ይሆናል። ሀብት በምርት ኃይሎች በተለይም በመሬትና በወረት ጸጋ ላይ ዕቤትን በማከል የሚገኝ የኢኮኖሚ ክፍያ ሲሆን፣ ፍትሐዊ፣ ቀልጣፋ እና ውጤታማ የሀብት ማመንጨትና ክፍፍል በኢኮኖሚው ውስጥ መፈጠር የጤናማ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ እድገት አንዱና ዋነኛው መለኪያ ነው።

በኢኮኖሚ ሥርዓት ውስጥ የተዋንያን መናበብና ቅንጅት እያንዳንዱ የኢኮኖሚ ተዋናይ በውስን ጉዳይ ላይ የጠለቀ ዕውቀትና ክህሎት እንዲኖረው ያደርጋል። ይህም በአንድ በኩል ቅልጥፍናን ሲፈጥር ስሌላ በኩል ደግሞ እርስ በእርስ መተማመንና አለኝታነትን ይፈጥራል።

የእነዚህ ሁለት ጉዳዮች (ዕውቀትና መተማመን) በመደበኛ የገበያ ሥርዓት ውስጥ ተጣምረው በቀላሉ አለመገኘት ብልጽግናን ለማምጣት ደንቃራ ነው። ሀገራት ከድህነት አዙሪት በቀላሉ ወጥተው እንዳይበለጹጉ ዋነኛ ማነቅ ነው። ይህን ደንቃራ ለማስወገድ የኢኮኖሚ ሥርዓት ተዋንያን መደመር ከፍተኛ አስተዋጽኦ አለው። መደመር ይህንን የብልጽግና ደንቃራ በማስወገድ የምርት ሂደቶች ቀልጣፋና ውጤታማ እንዲሆኑ

በማድረግ ጥቅል ሀብት እንዲጨምርና ጤናማ እድገት እንዲፈጠር ያደርጋል። በዚህም መሠረት በሚቀጥለው ርእስ ሥር የሥርዓት ጉድለት ማሕቀፍ ከገበያና ከመንግሥት ጉድለት ጋር በማገጸጸርና በማቀናጀት የቀረሰ ሲሆን ለግልጽነት ይረዳ ዘንድ ዓለም አቀፋዊ ትርጓሜያቸውን ከሀገራዊ አብነቶች ጋር በማስተሳሰር ቀርቧል።

12.1. የገበያ ጉድለት

ከገበያ ጉድለት ጋር በተያያዘ የተለያዩ ጥያቄዎች ሊነሡ ይችላሉ። ገበያው በራሱ በምን በምን ጉዳዮች የተነሳ የተሳለጠና ፍትሐዊ የሀብት ድልድል ማምጣት ይሳነዋል? እንዲህ ዓይነት ጉድለት ሲከሰት ገበያው በራሱ ጉድለቱን ሊያስተካክል የሚችልበት ዕድል፣ ዐቅም እና የተዋንያን ፍላጎት አለው ወይ? ካልሆነስ እንዲህ ዓይነት ጉድለት ሲኖር የማስተካከል ሐላፊነት ያለበት ማነው? ምን በማድረግ? የሚሉትና የመሳሰሉት ጥያቄዎች መነሣታቸው አይቀርም።

የገበያ ጉድለት ሰነጻ ገበያ በሚመራ ኢኮኖሚ ውስጥ ምርትና አገልግሎት በፍላጎትና አቅርቦት መርሕ መሠረት ሳይመራ ሲቀር የሚከሰት ነው። የገበያ ጉድለት በግለሰቦችና በቡድኖች የራስን ጥቅም ለማስጠበቅ በሚደረግ ሩጫ የሰፊው ኅብረተሰብ ጥቅም ሲጎዳ የሚከሰት ችግር ነው። ለገበያ ጉድለት መንሥኤ በዋናነት ሦስት ምክንያቶች ይጠቀሳሉ። እነሱም ከገበያ ጸባይ፣ ከምርት ጸባይ እና ከግብይቱ ዓይነት የሚመነጩ ምክንያቶች ናቸው።

ከገበያው ጸባይ ጋር በተያያዘ ስገበያው ውስጥ ፍትሐዊ ውድድርና ፉክክር እንዳይፈጠር የሚያደርጉ ሁኔታዎች ሲከሰቱ የገበያ ጉድለት ይከሰታል። ለምሳሌ ገበያ በውስን ኩባንያዎች ቁጥጥር ሥር ሲውል።

እነዚህ ኩባንያዎች ሌሎች ተወዳዳሪዎች ወደ ገበያው እንዳይገቡ በመገደብ ወይም ስተፈጥሯዊ ሁኔታ ብቸኛ የገበያ አማራጭ ሆነው ይወጣሉ። በዚህም ፍትሐዊ ውድድር እንዳይኖርና የዋጋ መዛባት በመፍጠር የገበያውን ውጤታማነት ይገድቡታል። በመሆኑም ከገበያው ጸባይ አንጻር ጉድለት የሚከሰተው ገበያው በርካታ አምራቶችና ችግሮች ያሉበትና ውድድር የሰፊነት ሳይሆን ሲቀር ነው። ይልቅ ገበያውን የሚዘውሩ ጥቂት ባለሀብቶችን በመፍጠር እነዚህ ባለሀብቶች በገበያው ላይ የሰላይ ሲሆኑ የገበያ ጉድለት ይከሰታል።

በንድፈ ሐሳብ ደረጃ ስነ ገበያ መርሕ ሥርዓት ውስጥ ሁሉም የግል ባለሀብቶች የገበያውን ፍላጎትና አቅርቦት ተከትሎ የሚወጣውን ዋጋ የሚቀበሉ እንጂ፣ ዋጋውን የሚወስኑ አይደሉም የሚል ሐሳብ ይቀርባል። ሆኖም ግን በተለያዩ ምክንያቶች

አንዳንድ ባለሀብቶች በትንሽ ወጪ ከፍተኛ ትርፍን በማግኘት ያድጋሉ። ይህም ከዋጋ ተቀባይነት ወደ ዋጋ ወሳኝነት ሊያሸጋግራቸው ይችላል። ይህንንም ተከትሎ ገበያው በውድድር የሚመራ ሳይሆን ጥቂት ባለሀብቶች የሚዘወሩት በመሆን የገበያ ጉድለትን ያስከትላል። መሰል አካሄዶች በመንግሥት አጋዥነት ሕጋዊ የማስተካከያ ርምጃዎች ካልተወሰደባቸው፣ አዳዲስ የግል ባለሀብቶች ገበያውን ለመቀላቀል እዳጋች ይሆንላቸዋል።

ከሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ አንጻር ከላይ በተነሳው የገበያ ጉድለት መከራከርያ ሐሳብ መልኩ የገበያ ጉድለት ተፈጥሯል ማለት አይቻልም። የኢትዮጵያ የገበያ ሥርዓት በጥቂት ትልልቅ የግል ባለሀብቶች የሚዘወር ነው ብሎ ለመደምደም ያስቸግራል። ምንም እንኳን በአንዳንድ ዘርፎች ላይ ጥቂት የሚባሉ ባለሀብቶች የአንድ ዘርፍን ገበያ የተቆጣጠሩበት ሁኔታ ቢኖርም፣ ከዚህ ይልቅ የኢትዮጵያ ዋነኛ ችግር ደካማ የሆነ የግል ዘርፍ መኖር ነው።

ከምርት ጸባይ አንጻር የሚከሰት የገበያ ጉድለት በአንድ በኩል ከምርቱ ምንነት ጋር የተያያዘ ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ፣ ከምርት ሂደት ጋር በተያያዘ የሚፈጠሩ የጎንዮሽ ተጽዕኖዎችን የሚመለከት ነው። ከምርቱ ምንነት አንጻር ስንመለከተው ለማኅበረሰቡ የወል ጥቅም የሚውሉ እንደ መንገድ፣ ትምህርት፣ ጤና የመሳሰሉት ማኅበራዊና ሕዝባዊ ምርቶችና አገልግሎቶች ገበያው በራሱ ማቅረብ ሳይችል ሲቀር ይከሰታል።

በሌላ በኩል የምርት ሂደቱ በአካባቢ ላይ ወይም ሌላ የጎንዮሽ ተጽዕኖ ሲፈጥር የገበያ ጉድለት ተከሥቷል ልንል እንችላለን።

የነጻ ገበያ ፍልስፍናን ተከትለው ገበያው ላይ ተመርተው የሚሸጡ ምርቶች ሁለት መሠረታዊ ባሕርይ አላቸው። እነዚህም ምርቶችን የመጠቀም የተቀናቃኝነት እና የክልካይነት ባሕርያት ናቸው። ተቀናቃኝነት ሲባል አንድን ምርት ሊጠቀም ሚችለው ዋጋውን ከፍሎ የሽመተ ብቻ መሆኑን አመለካከት ነው። ክልካይነት ደግሞ ዋጋውን መክፈል የማይችልን ሽማቸ፣ ገበያው ምርቱን ከመጠቀም እንደሚከለክለው የሚገልጽ ነው።

በአንጻሩ አንድ ምርት ወይም አገልግሎት ሁለቱ ባሕርያት ከሌሉት የሕዝብ የወልምርት ይሰኛል። እንደ የመንገድ መብራት፣ የሕዝብ መገልገያ ተቋማት፣ የሀገር መከላከያ የሚያቀርባቸው የደጎንነት አገልግሎቶች እና የመሳሰሉት ሁሉም ዜጋ የሚጠቀሙባቸው ናቸው። የአንድ ግለሰብ መጠቀም ሌላው እንዳይጠቀም አይከለክልም። በተጨማሪም ማንኛውም ግለሰብ ሲከፍልባቸውም ባይከፍልባቸውም አገልግሎቱን ማግኘት ይችላል። መሰል ምርቶችን ማቅረብ የገበያው ሐላፊነት ተደርጎ ከተተወ በገበያው ሰራሱ ባሕርይ ምክንያት የገበያ ጉድለት ያጋጥማል። ይህንን ጉድለት

ገበያው በራሱ አሠራር ሊፈታውም አይችልም። ስለዚህ መሰል ሸቀጦችን ማቅረብ የመንግሥት ሐላፊነት ሊሆን ይገባል።

በሌላ በኩል በኩባንያዎች የማምረት ሂደት ወይም የሚያመርቱት ምርት ሰራሱ በማኅበረሰቡ ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ የሚያሳርፍ ከሆነ የገበያ ጉድለት ይከሰታል። ለአብነት ያህል አካባቢን የሚበክሉና የተፈጥሮ ሀብትን ከመጠን በላይ የሚበዘብዙ የገበያ እንቅስቃሴዎች፣ የአብዛኛውን ሕዝብ ጥቅምና ፍላጎት የሚጎዱ ይሆናሉ። የነጻ ገበያ ፍልሰፍናን ተከትለው የሚያመርቱ ባለሀብቶች የወጪ እና ገቢ ስሌቶችን ሲሠሩ፣ ሰውጪ በኩል የሚያካትቱት አንድን ምርት አምርተው ለገበያ እስከሚያቀርቡ ድረስ የሚያወጡትን ወጪ ነው። ነገር ግን ምርቱን በማምረት ሂደት ውስጥ በማኅበረሰቡ ላይ የሚያደርሱትን የጎንጎሽ ተጽዕኖ በወጪ ዝርዝራቸው ውስጥ አያካትቱትም። ይህ የሚያደርሱት ተጽዕኖ በጎ ካልሆነ እና ባደረሱት ኪሳራ ልክ ካሳ የማይከፍሉ ከሆነ ማኅበረሰቡን ወይም ሦስተኛ ወገንን ዋጋ ያስከፍላሉ።

መሰል አካሄዶች ሕግን ተከትሎ በመንግሥት አካላት ቁጥጥር ካልተደረገባቸው፣ ባለሀብቶቹ ላደረሱት ጉዳት በራሳቸው ተነሣሽነት የእርምጃ ርምጃ የመውሰድ ዝንባሌያቸው ዝቅተኛ ስለሚሆን የገበያ ጉድለት ይከሰታል።

ከሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ አንጻር አያይዘን ይህንን ሁኔታ ስንመለከተው፣ በኢኮኖሚው ውስጥ የአካባቢ ብክለትና መሰል ጉዳዮች በተወሰነ ደረጃ ችግር ናቸው። ለኢኮኖሚ ስብራት ግን መሠረታዊ ምክንያት አይደለም። ለአካባቢ ብክለት ምክንያት ሊሆኑ የሚችሉትን የማኑፋክቸሪንግ እና የማዕድን ዘርፍን በመውሰድ መመልከት ቻለን። በኢትዮጵያ ማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ በሙሉ ዐቅም ወደ ማምረት ገብተው፣ የአካባቢ ብክለት በመፍጠር የገበያ ጉድለትን ፈጥረዋል ተብለው የሚወቀሱ አምራቾች በጣት የሚቆጠሩ ናቸው። በመሆኑም ሰማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ ከሚፈጠሩት አካባቢያዊ ብክለቶች በላይ አሳሳቢው የዘርፉ ምርታማነት፣ ተወዳዳሪነት እና ትርፋማነት እጅግ ዝቅተኛ መሆን ነው።

ከግብይት ይዘት ጋር በተያያዘ የገበያ ጉድለት በገበያ መረጃ ተደራሽነት እክል እና ስዋጋና የግብይት ውሳኔ አሰጣጥ ባሕርይ ሳቢያ የሚከሰት ነው። የገበያ ተዋንያን ስለ ግብይቱ እኩል መረጃ ከሌላቸው፣ የግብይት ሂደት ዋጋ ከፍተኛ ከሆነ እና የግብይቱ ውሳኔ በተዋንያን መካከል በእኩልነት የማይወሰን ከሆነ፣ ከዚህ የግብይት ሂደት፣ ሁኔታና ይዘት በመነጨ የገበያ ጉድለት ሊከሰት ይችላል።

በኢትዮጵያ ውስጥ የሚያጋጥመው የገበያ ጉድለት በአመዛኙ ከግብይት ይዘት ጋር በተለይም ከገበያ መረጃ ጋር በተያያዘ ያለው ነው። በተለይ ደግሞ የድለላ ሥራ የገበያ መረጃን ከማዛባት እና የገበያውን ሥርዓት ከማመስ አንጻር ያለው ተጽዕኖ በሀገራችን

ከፍተኛ ነው። በተጨማሪም የግል ባለሀብቶች ከመንግሥት እና ከገዢዎች የተሻለ መረጃ ስላላቸው ይህን ተጠቅመው ተገቢ ያልሆነ እጥረት ወይም የዋጋ ንረትን ሲፈጥሩ የሚከሰተው የገበያ ጉድለት ከፍተኛ ነው።

በጥቅሉ የገበያ ጉድለት ማለት የነጻ ገበያ ፍልስፍናን በመከተል የኢኮኖሚ ሥርዓትን ለማስተዳደር በሚደረግ ጥረት ውስጥ ሁሉም እንቅስቃሴ ለገበያው ከተተወ፣ ገበያው እራሱ የሚፈጥራቸው ጉድለቶችን የሚገልጽ ነው። በነጻ ገበያ ፍልስፍና የሸቀጦች ዋጋ የሚተመነው ገበያው ላይ ባለ የፍላጎትና የአቅርቦት መጠን እንደሆነ ያስረዳል።

ይህ ዓይነቱ አካሄድ ምክንያታዊ በሆነ መልኩ የራሱን ጥቅም ለማስጠበቅ ለሚፈልግ ማንኛውም ግለሰብ ትክክለኛ መንገድ ተደርጎ የሚቆጠር ነው። ሆኖም ግን እንደ ማኅበረሰብ ወይም እንደ ቡድን ሲታይ ግለሰቦች የራሳቸውን ጥቅም ለማስጠበቅ የሚወስኗቸው ውሳኔዎች በገለልተኛ አካል ቁጥጥር ካልተደረገባቸው ማኅበረሰቡን የሚጎዳ እንቅስቃሴ ውስጥ ሊሳተፉ ይችላሉ።

በመሆኑም ከገበያ ጉድለት አንጻር እነዚህ ችግሮች እንዳይከሰቱ መንግሥት አስቀድሞ ሊወስዳቸው የሚገቡ የሕግና የፖሊሲ ቁጥጥርና እርምጃ ለማድረግ ስላለብን ያክል የብክለት ቁጥጥርና ፍቃድ፣ የዋጋ ተመን፣ ግብር ጭማሪና የሕግ ቅጣት ተጠቃሽ ናቸው። ሆኖም በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ መንግሥት እነዚህን የሚጠበቁበትን ሐላፊነቶች ብቻ ቢወጣ ኢትዮጵያ ውስጥ የነጻ ገበያ ፍልስፍናን ተከትሎ ገበያው ራሱን ማስተዳደር ይችላል ወይ የሚለው ጉዳይ መነሣት ያለበት መሠረታዊ ጥያቄ ነው።

መንግሥት የሕዝብ አገልግሎቶችን ሙሉ በሙሉ ቢያቀርብ፣ የንግድ ተቋማት ሰማምረት ሂደት ውስጥ በኅብረተሰቡ ላይ የሚያደርሱትን ተጽዕኖ ለመከላከል ወይም ለመቀነስ ሕጎችን አውጥቶ ተግባራዊ ሲያደርግ፣ ከተዛባ መረጃ የተነሣ ደንበኞች ተገቢ ያልሆነ ዋጋ ለሸቀጦች እንዳይከፍሉም ሆነ ገበያውን የሚዘውሩ ጥቂት ባለሀብቶች እንዳይፈጠሩ የመከላከያ ሕጎች አውጥቶ ተግባራዊ አድርጎ ቢሆን፣ ገበያው እጥረት ሳይገጥመው ወይም ከመጠን በላይ ትርፍ ሳያጋብስ ራሱን ማስተዳደር ይችላል ወይ የሚሉትን ጥያቄዎች በማንሣት በጥልቀት ብንመረምር የሀገራችን ዋና የገበያ ጉድለት መንገድ ከግሉ ዘርፍ ምርታማነትና ተወዳዳሪነት ወይም ከአጠቃላይ የዘርፉ ደካማነት የሚመነጭ መሆኑን በቀላሉ ለመረዳት ይቻላል።

በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ የኢኮኖሚ ታሪካችን በባህላዊ የገባር ሥርዓት እና የዕዝ ኢኮኖሚ ሥርዓት ውስጥ ለዘመናት ያለፈ ነው። በዋናነት የነጻ ገበያ ሥርዓት ግንባታ ባለፉት ሠላሳ ዓመታት የተጀመረ ነው ብሎ መደምደም ይቻላል። ምንም እንኳን በዘውዳዊው ሥርዓት ዘመን የነጻ ገበያ ሥርዓት ለመገንባት የተወሰኑ ሙከራዎች

ቢደረጉም፣ የሀገራችን የኢኮኖሚ ሥርዓት ለዘመናት በገባር የመሬት ሥራት፣ በዝናብ ጥገኝነት እና ኋላ ቀር የአመራረት ሂደትን በሚከተል ግብርና ላይ የተመሠረተ ነበር።

በመሆኑም ኢኮኖሚው ኋላ ቀር፣ ገበያ መር ያልሆነ እና ዕቤት መጨመርን ያላማከለ ነው። በዚህም ምክንያት ኢኮኖሚው ከእጅ ወደ አፍ በሆነ ግብርና እንዲመራና ለገበያ የማያመርት እንዲሆን አድርጎት ቆይቷል።

በተጨማሪም የዕዝ ኢኮኖሚው የግል ሴክተር እንዲቀጭጭና እንዳይፈጠር ማድረጉም በግልጽ ታይቷል። በመሆኑም በሂደት ሲንከባለል የመጣው አጠቃላይ የኢኮኖሚ ሥርዓት አዳጊ የምርት ምላሽ ስለሌለው ስልተ ምርት ላይ የተመረከዘ እንዲሆን በማድረግ ለዘመናት የገበያ ኢኮኖሚ በሀገራችን ነበር ለማለት አያስደፍርም። ከገበያ ኢኮኖሚ ጋር ሰው ገለመተዋወቃችን የገበያ ሕግጋትን የሚያወጡና የሚያስፈጽሙ ጠንካራ የገበያ ተቋማት አልተገነቡም። ለዚህም ነው መንግሥትም ሆነ የግል ዘርፍ በተናጠል በገበያው ውስጥ ስላሳቸው ሚና መነጋገር ውኃ የማይቋጥረው።

አሁን ባለበት ሁኔታ መንግሥት የራሱን ሐላፊነቶች ሁሉ ተወጥቶ ገበያው ሙሉ በሙሉ የነጻ ገበያ ፍልስፍናን ተከትሎ እንዲሄድ ቢፈቅድ እንኳን፣ አብዛኞቹ ባለሀብቶች የሚፈለገውን ቅልጥፍናና ውጤታማነት በአጭር ጊዜ በማምጣት ገበያውን የማስተካከል ዐቅም አላዳበሩም። እንደ አባት ልጁን ሲያሳድግ እየተቆጣ፣ እንግዳ ሲመጣ ወደ ጓዳ እንዲገባ እያደረገ፣ ጥፋት ሲያገኝበት ከመጠን በላይ እየቀጣ፣ ወጣ ያሉ ሐሳቦችን ሲያቀርብ እየኮረከመ ዝም ሲያሰኘው ቆይቶ፣ ከዕለታት አንድ ቀን አባትዬው ባደረገው ነገር ተጸጽቶ፣ ልጁን ይቅርታ ጠይቆ ሰላም ካወረደ በኋላ እንግዳ ፊት ወጥቶ እንዲጫወት ቢገፋፋው፣ ልጁ በአንድ ጊዜ ተጫዋች ሆኖ ሊገኝ አይችልም።

ስለዚህም መንግሥት በቀጣይ ጊዜያት የግል ባለሀብቱን እያሰረታታ ወደ መሥመር ለማስገባት የሚያደርገው ጥረት ደረጃ በደረጃ ሊሆን ይገባል። በአንድ ጊዜ ሁሉን ነገር ለገበያው ሊለቀው አይገባም። ከዚህ መሠረታዊ እሳቤ በመነጨ መንግሥት በተመረጠና ስትራቴጂክ በሆነ መንገድ ገበያ ውስጥ ጣልቃ በመግባት ገበያውን የመፍጠርና የማጠናከር ሥራ መሥራት አለበት። ባለፉት ዓመታት ይህ ሲሠራ ቆይቷል።

በዚህም ምክንያት ምንም እንኳን ውስንነቶች ሲኖሩም በርካታ ድሎች ማስመዘገብ ተችሏል። ኢኮኖሚው ተከታታይና ፈጣን እድገት አስመዘግቧል። ሚሊዮኖችን ከአስከፊ ድህነት ለማውጣት ተችሏል። የመሠረተ ልማት ግንባታው ተስፋፍቶ በፍላጎትና በአቅርቦት መካከል የነበረው ሰፊ ልዩነት በአንጻራዊ መልኩ ሊጠብ ችሏል።

ወቅታዊና አንገብጋቢው ጉዳይ መንግሥት ላለፉት ዓመታት ገበያን ለመፍጠርና ለማጠናከር የሠራው ሥራ ገበያውን ምን ላይ አድርሷል? የነጻ ገበያ ሥርዓት

በአጥጋቢ መልኩ ተገንብቷል ወይ? ገበያው ምን ችግሮች አሉበት? በቀጣይ የመንግሥትና የግሉ ዘርፍ ሚናዎችስ ምን መሆን አለባቸው? ለሚሉት ጥያቄዎች ተገቢውን ምላሽ ማግኘት ነው።

12.2. የመንግሥት ጉድለት

አንዳንድ የኢኮኖሚ ምሁራን የገበያ ጉድለት ምንጩ የመንግሥት ጉድለት በመሆኑ አንዱ በሌላኛው ውስጥ የሚዋዋጥ ስለሆነ በተናጠል ሊተነተኑ አይገባም ብለው ይከራከራሉ። ሆኖም ጉድለቶቹ ተመጋጋቢነት ያላቸው ቢሆንም ወጥነት ያለው ጠንካራ መፍትሔ ለማመንጨት ጉድለቶቹን በየራሳቸው ዓውድ መመልከት አስፈላጊ ነው።

የመንግሥት ጉድለት በዋናነት መንግሥት በገበያው ውስጥ ጣልቃ ሲገባ የሚያበላሻቸው ነገሮችን ይመለከታል። ሆኖም የመንግሥት ጉድለትን ለጥጠን ስንመለከተው ሁለት ዐበይት መገለጫዎች ይኖሩታል። አንደኛው መንግሥት በገበያው ውስጥ ከሚገባው በላይ ጣልቃ ሲገባ የሚከሰት ነው። ሁለተኛው ደግሞ ከመንግሥት ዳተኝነት የሚመነጭ ሲሆን መንግሥት ገበያው ጤናማ በሆነ ሁኔታ እንዲሄድ የሚጠበቅበትን ሐላፊነት መወጣት ሲሳነው የሚከሰት ነው። በድምሩ መንግሥት ገበያ ውስጥ ገንቢ ባልሆነ መልኩ ጣልቃ ሲገባና በአንጻሩ ደግሞ የገበያ ጉድለትን ለማረም በመደበኛ ሁኔታ ሚናውን በአግባቡ መወጣት ሲያቅተው የሚከሰት የምርትና የሀብት ድልድል መዛነፍ ችግር ነው።

ከመንግሥት ዳተኝነት የሚመነጭ የመንግሥት ጉድለት ከገበያ ጉድለት መንገዶች ጋር ጥብቅ ቁርኝት ያለው ነው። በዋናነትም ከገበያ መረጃ እጥረት፣ ከፖሊሲ መሣሪያ አመራረጥ፣ ከቢሮክራሲ መንዛዛት እና ከዜጎች የሥራ ባህል የሚመነጩ የመንግሥት ጉድለት መንገዶችን መጥቀስ ይቻላል። መንግሥት የሞኒተሪና የፊሲካል ፖሊሲዎችን በመጠቀም ገበያውን ለማስተካከልና ፍትሐዊ የሀብት ድልድል ለማምጣት የሚጠቀማቸው የፖሊሲ መሣሪያዎች በተለያዩ ምክንያቶች የገበያውን ጤናማነት ሊያውኩ ይችላሉ። ለአብነት ያክል በመንግሥት የሚደነገግ የዋጋ ተመን የአቅርቦት ሙብዛት ወይም እጥረትን በመፍጠር የገበያውን ጤናማነት ሊያውክ ይችላል።

ሌላኛው የመንግሥት ጉድለት መንገድ በመንግሥት ተፈጥሯዊ አወቃቀር ምክንያት መንግሥት ከግል ዘርፍ በባሰ የመረጃና የክሂሎት እጥረት የሚያጋጥመው በመሆኑ ውጤታማ የሀብት ድልድልና ሀብት አሟጦ ለመጠቀም የሚያስችል ውሳኔን ለመስጠት ይቸገራል። በተጨማሪም መንግሥት በማሳበራዊ ጥበቃ ዜጎችን ለመርዳት

በሚያደርገው ጥረት የተነሣ፣ የዜጎች ሠርቶ የመለወጥ ተነሣሽነት ተጎድቶ በምትኩ የጠባቂነት መንፈስ በመፍጠር፣ አጠቃላይ የሞራል ውድቀት ሊፈጠር ይችላል።

ከመንግሥት ኢኮኖሚያዊ ጣልቃ ገብነት ጋር ተያይዞ የሚከሰተውን ጉድለት በተመለከተ ሁለት ሐሳቦች ይነሳሉ። የመጀመሪያው በአዳጊ ሀገራት ውስጥ ጠንካራ መንግሥት በኢኮኖሚ ውስጥ በተመረጡ መስኮች ተሰማርቶ ስኬታማ በሆነ መልኩ ተልዕኮውን መወጣት ከቻለ፣ ከገበያ ኢኮኖሚ ስተሻለ ፈጣንና ፍትሐዊ እድገት ለማስመዘገብ ይችላል የሚል ነው። ለዚህ ሙግት ማስረጃነትም በብዛት የደቡብ ምሥራቅ እስያ ሀገራት ተሞክሮ ይቀርባል። ሌላኛው ደግሞ የመንግሥት አወቃቀርና ተፈጥሯዊ ባሕርይ በራሱ ለጉድለት ከፍተኛ አስተዋጽኦ አለው የሚል ነው። መንግሥት በፉክክር ላይ የተመሠረተ ውስን ሀብትን ማዕከል ያደረገ ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴ ውስጥ ተሳትፎ ለማድረግ የራሱ ውስንነት አለበት። በዚህ የፉክክር ዓውድ መንግሥት ቀልጣፋና ውጤታማ የሀብት ድልድል በማምጣት ረገድ ከራሱ ተፈጥሮ የሚመነጭ ውስንነት አለበት።

በእነዚህ ሁለት አዎንታዊና አሉታዊ የመንግሥት ሚና ጽንፎች መካከል ሚዛንን ጠብቆ አዎንታዊ ፋይዳውን ለማግኘት ከተቻለ የመንግሥት ጉድለትን መቀነስ ይቻላል። ይህ ሳይሆን ቀርቶ መንግሥት በስፋት በገበያ ውስጥ እጁን አስገብቶ የምርት ኃይሎችን በመቆጣጠር፣ በዋናነት የተማከለ የሀብት ምንጭ ሆኖ ከቀጠለ፣ የመንግሥት ጉድለት የመከሰት ዕድሉ ከፍተኛ ነው። የመንግሥት ጣልቃ ገብነት ነጻ ገበያውን በመረበሽ ውጤታማና ቀልጣፋ የሀብት ድልድል ለማምጣት ይሳነዋል።

በሀገራችን ሁለቱ የመንግሥት ጉድለት መገለጫዎች እርስ በርስ ሳቸው ተመጋግበው የሚከሰቱ ናቸው። ለአብነት ያህል በገበያ ጉድለት የጠቀሰነው በአንዳንድ ዘርፎች ላይ ጥቂት የሚባሉ ባለሀብቶች ገበያውን ተቆጣጥረው መቆየት፣ ድርጅቶቹ ከፍተኛ ዐቅም ፈጥረው ከሌሎች ተፎካካሪዎች ልቀው በመገኘታቸው የተፈጠረ አይደለም። ይልቁንም ከከፍተኛ ባለሥልጣናት ጋር የጥቅም ትስስር በመፍጠራቸው ወይም በሌብነት ላይ በመመሥረታቸው የተፈጠረ ነው።

በኢትዮጵያ እስካሁን በነበረን ጉዞ፣ ኃያል የሚባሉት የንግድ ተቋማት በአንድም ሆነ በሌላ መልኩ ከመንግሥት ድጋፍ የሚያገኙ የልማትና የኢንዱስትሪ ድርጅቶች ናቸው። ስለዚህም ይህ ነጥብ የገበያ ጉድለት ከሚለው ይልቅ የመንግሥት ጉድለት ማሳያ ሊሆን ይችላል። በተመሳሳይ በማዕድን ዘርፉ ላይ ያለው የአካባቢ ብክለት ችግር የመንግሥት ጉድለት ጭምር ነው። ከዘርፉ ተቆጣጣሪ አካላት ደካማነት፣ከሌብነት፣ ወዘተ ጋር የተያያዙ ችግሮች የመንግሥት ጉድለት መኖሩን የሚጠቁሙ ናቸው።

ከመረጃ ፍትሐዊነት ጋር በተያያዘ በነጻ ገበያ ፍልስፍና የግል ባለሀብቶች ስለሚያመርቱት ምርት ወይም ስለሚሰጡት አገልግሎት ከመንግሥትም ሆነ ከደንበኞቻቸው የተሻለ መረጃ አላቸው። በመሆኑም መረጃውን ተጠቅመው ከሚገባቸው በላይ ትርፍ ከገበያው ሊወስዱ መፈለጋቸው እንደ መሠረታዊ ችግር ሊቆጠር አይገባም ብለው የሚከራከሩ ምሁራን አሉ። ምክንያቱም መሰል ፍላጎቶችን የማስተካከል ድርሻ የመንግሥት ስለሆነ ይህንን መወጣት የመንግሥት ጉድለት እንጂ የገሰያ ጉድለት አይደለም ብለው ይሞግታሉ።

በሀገራችን ታሪካዊና ወቅታዊ ተጨባጭ ሁኔታ ዋነኛው የመንግሥት ጉድለት ምንጭ መንግሥት በገበያ ላይ ካለው ጣልቃ ገብነት ጋር የተያያዘ ነው።

መንግሥት የልማት ድርጅቶችን በማቋቋም በገበያ ውስጥ በአምራችነት ሲሳተፍ፣ በመንግሥት ተቋማቱ ውስጥ ተቀጥረው የሚሠሩ ሞያተኞችና አመራሮች ለግላቸው ቢሆን ኖሮ በሚሠሩበት ተነሣሽነት ሥራዎችን አይሠሩም። ይህ የቅጥረኝነት ስንፍና ፈተና በመንግሥት ተቋማት ብቻ ሳይሆን በግል ተቋማትም ያለ ችግር ነው። ሆኖም ግን ከፍተኛ የዳተኝነት ስሜትና ባህል በመንግሥት ተቋማቱ በቀላሉ ስለሚገነባ ሥራዎችን በቅልጥፍናም ሆነ በውጤታማነት የመሥራት ዕድላቸው ከግሉ ዘርፍ ያነሰ ነው።

የቅጥረኝነት ስንፍና ፈተናን ከመንግሥት ተቋማት ይልቅ የግል ተቋማት የ “ሰርዶና አለንጋ” ስልትን በመጠቀም በተሻለ ሁኔታ መፍታት ይችላሉ። የግል ድርጅት ተደጋጋሚ ኪሳራ ካጋጠመው ስለሚፈረስና አመራሮቹና ባለሞያዎቹ ስለሚበተኑ፣ ድርጅቱን ትርፋማ ማድረግ የሠራተኞቹም ጭምር ህልውና ይሆናል። የሚከፈላቸው ደመወዝና ጥቅማ ጥቅም ከውጤታማነታቸው ጋር የተገናኘ ነው። በተቃራኒው በመንግሥት ድርጅት ውስጥ የሚሠሩ ሠራተኞች በመንግሥት ዋስትና እንደሚኖሩ የማሰብ አመለካከት ስላለ፣ ሠራተኛው ጥራት ያለው ሥራ ሠርቶ ለማደር ያለው ተነሣሽነት ዝቅ ይላል።

በዚህ መሠረታዊ ምክንያት በሀገራችን መንግሥት በኢኮኖሚ ውስጥ በልማት ተሳትፎ ከፍተኛ ውጤት ያስመዘገበ ቢሆንም፣ በሂደት ግን እጁ እየረዘመ ስመጣ ቁጥር ከተቋማት ዐቅምና ከአመራር ብቃት ማነሰ የተነሳ የሚከሰቱ ብክነቶቹ፣ ቅጥ ያጣና የግሉን ዘርፍ የሚያፍን የቁጥጥር ሥርዓት፣ የተንዛዛ የመንግሥት አገልግሎት አሰጣጥ፣ ተነሣሽነትን የሚገድልና ከቴክኖሎጂ ይልቅ በጥርጣሬ የሚመራ የግብር ሥርዓት፣ የንብረት መብት አለመከበር፣ የመልካም አስተዳደር እጦት እና የጥርጅክት አስተዳደር ዕቅም ማነሰ የፈጠሩት ችግር የመንግሥት ጉድለትን ፈጥሯል።

በተለይ የመንግሥት ጉድለት ዋነኛ ማሳያ የሆነው ከመንግሥት ፕሮጀክቶች አስተዳደር ጋር ተያይዞ የሚከሰት ዝርከርክነት ነው። የመንግሥት ሰፋሬ ፕሮጀክቶች

እና ዘርፈ ብዙ የሆኑ የልማት እንቅስቃሴዎች በታቀደላቸው አቅጣጫ እንዲጓዙ ማስቻል አለበት።

የልማት ሥራዎቻችንን ሀብት ቆጣቢነትና ውጤታማነት እንዲያድግ ማድረግ ወሳኝ የመንግሥት ግዴታ ነው። ሆኖም ግን በሀገራችን የልማት ፕሮጀክቶች ላይ ያጋጠሙ ተግዳሮቶችና ድክመቶች እንደየፕሮጀክቶቹ ዓይነት የሚለያዩ ቢሆኑም፤ በአጠቃላይ ሲታዩ ግን አብዛኛዎቹ ደካማ ከሆነ የማስፈጸም ዐቅም፤ ከመንግሥት በኩል ጠንካራና ቆራጥ ያልሆነ ክትትል እና ከሌብነት መንሠራፋት ጋር የተያያዙ ናቸው።

የልማት ሥራዎችን ውጤታማነት ለማሳደግና ከብክነትና ከዘረፋ የጸዱ ለማድረግ የመንግሥት ፕሮጀክቶች የአስተዳደር ዐቅምን ማጎልበት ያስፈልጋል። ፕሮጀክቶች አስፈላጊው የአዋጭነት ጥናት ተደርጎላቸው ዐቅምና ብቃት ባለው ተቋራጭ መሠራት አለባቸው። እንዲሁም በተያዘላቸው ጊዜና ሀብት እንዲጠናቀቁ አስፈላጊውን ዝግጅት፣ ክትትል እና ቁጥጥር ማድረግ፣ ይህ ሆኖ ሳይገኝ ሲቀርም ቆራጥ የሚረገጥ ርምጃ መውሰድ ይገባል።

ከዚህ ጎን ለጎን የመንግሥት የልማት ፕሮጀክቶች በቴክኖሎጂ ፈጠራና አስተዳደር የላቁ አነስተኛና መካከለኛ ድርጅቶች ዐቅም መፍጠሪያና ማጎልበቻ እንዲሆኑ ትኩረት ሰጥቶ መሥራት ያስፈልጋል። የሜጋ ፕሮጀክቶችንና የመንግሥት የልማት ድርጅቶችን አፈጻጸም ለማሻሻል፣ ከግምገማና መጠነኛ ለውጥ ባሻገር ስትራቴጂክ መፍትሔ የሚሆነው የግሉ ዘርፍ በልማት ሥራዎች ላይ ያለውን ተሳትፎ ማሳደግ ነው። ይህ ሲሆን በኢኮኖሚው ውስጥ ቅልጥፍንና ውጤታማነትን ማምጣት ይቻላል።

የመንግሥት የፖለቲካዊ ኢኮኖሚ ፍልስፍና መንግሥት መር የካፒታሊስት ግንባታ መርሆችን ተከትሎ የግል ዘርፍ ውጤታማ በማይሆንባቸው ዘርፎች መንግሥት በልማት እንዲሰማራ ያለመ ነው። በዚህም መሠረት ከግል ባለሀብቶች ጋር መሥራትና መደገፍን መሠረት ያደረገ አቅጣጫ የተቀመጠ ቢሆንም በሂደት የመፈጠር አዝማሚያ የታየው ግን የሽርኮች ካፒታሊዝም ነው። በተለይ ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በተወሰነ መልኩም ቢሆን በግል ዘርፍ ዋነኛው የኢኮኖሚው አንቀሳቃሾችና የምርት ኃይሎችን የተቆጣጠሩ ሰዎች ከመንግሥት ጋር ግንኙነት ያላቸው፣ በጥቅም ትስስር የተቧደኑ ወይም በዝምድና የተሳሰሩ ግለሰቦች ናቸው።

የሽርኮች ካፒታሊስታዊ ሥርዓት ዓይን ባወጣ ስርቆት የተከማቸ ሀብት ብቻ ሳይሆን በተጠና ውሸት፣ በማታለል፣ በቅልጥፍና እና ያለመታከት በሚደረግ የማጭበርበር ታክቲክ ስታክሊበት የተደራጀ ሌብነት ሀብት የማጋሰስ አካሄድ ነው። መንግሥት በገበያ ውስጥ በገባ መጠን ባመንግሥት አካባቢ የገዥ መደብ የመፈጠር ዝንባሌ ስለሚኖር የማኅበራዊ ኢፍትሐዊነት ችግር አሳሳቢ እየሆነ ይመጣል።

የካፒታሊስታዊ ሥርዓት ማጠንጠኛ የሆነው የሰዎች የግል ጥቅምን የማስቀደም ባሕርይ፣ በመንግሥት ጠንካራ ቁጥጥር እና የማኅበራዊ ግንኙነት ወረት በማሳደግ ካልታገዘ አጥፊ መሆኑ አይቀርም። ነገር ግን የመንግሥት መዋቅሩ ራሱ በግል ጥቅም ታውረው በሚንቀሳቀሱ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ልሂቃን (ባለሀብቶችና ሸሪኮች) ከተጠለፈ ችግሩ ይበልጡኑ ይወሳሰባል። በመሆኑም ሥርዓቱን ከኢኮኖሚ አንጃዎችና የሸርኮች ጉድኝት ነጻ የማድረግ ሥራ የሞት ሽረት ጉዳይ መሆን ይኖርበታል። ይህ ካልሆነ የኢኮኖሚ ዐቅም የፖለቲካ ዐቅምን ስለሚዘውር ለአንጃዎችና ለሸሪኮች ብቻ የቆመ ሥርዓት መፈጠሩ አይቀርም።

በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ መንግሥት በፍላጎትና ሰአቅርቦት መካከል መጣጣም እንዲኖር፣ ፍትሐዊ የሀብት ክፍፍልና ድልድል እንዲሰፍን፣ እንዲሁም በተመረጡና የግሉ ዘርፍ በቀላሉ በማይሰማራባቸው ዘርፎች በመሰማራት ዋነኛ የልማት ኃይል መሆኑ ለእድገትና ለልማት የማይተካ ሚና ይጫወታል። ከዚህ በተጨማሪ የመንግሥት ዋነኛ ሚና የኢኮኖሚ ሥርዓቱ መጫወቻ ሜዳ በማዘጋጀት እና የውድድሩን የሥነ ምግባር መርሆች በማውጣት፣ ፍትሐዊ ውድድር እና ቅንጅት እንዲኖር ዕቅድ፣ ፖሊሲ እና ስትራቴጂክ ማህበራዊ ማውጣት ነው። ሆኖም ግን መንግሥት በዚህ ሂደት ውስጥ ራሱን ከኢኮኖሚ ልሂቃን ተጽዕኖ ማላቀቅ አለበት። መንግሥት ሥርዓቱን ከምርኮና ከውድቀት ለመከላከል ራሱን የማጥራትና የቁጥጥር ዐቅምን በከፍተኛ ደረጃ ማዳበር ይኖርበታል።

በጥቅሉ ኢትዮጵያ ለዘመናት የሄደችበትን መንገድ ስንቃኝ፣ መንግሥት እንደ አንድ የኢኮኖሚ ተዋናይ ትልቅ ድርሻ ነበረው። ስለዚህ በተለያዩ ሥርዓቶች ስለነበሩ ጥንካሬዎችም ሆነ ድክመቶች ስናወራ፣ የመንግሥት አካሄዶችን በጥልቀት መፈተሽ የበርካታ ክፍተቶችን መነሻ ምክንያቶች ለመገንዘብም ሆነ መፍትሔዎችን ለመፈለግ በእጅጉ ያግዛል።

12.3. የሥርዓት ጉድለት

በሀገራችን ለዘመናት ችግር ሆነው ከቆዩ ጉዳዮች መካከል ዋነኛው ሥርዓትን የመገንባት አስፈላጊነትን ችላ የማለት እና በዘፈቀደ የማስተዳደር ልምዶች ናቸው። ሥርዓት የመገንባት ጉዳይ በዋናነት የጨዋታ ሕግጋት የማውጣትና በብቃት የማስተግበር ጉዳይ ነው። ምንም እንኳን የተጻፈበት ዓላማ፣ ዓውድና ጊዜ የተለየ ቢሆንም ክቡር ነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ ከዘመናት በፊት ስለሥርዓት አስፈላጊነት ፍንትው አድርገው እንዳስቀመጡት፡-

“ሥርዓት የሌለው ሕዝብ የደለደለ ኃይል የለውም። የኃይል ምንጭ ሥርዓት ነው አንጂ የሠራዊት ብዛት አይደለም። ሥርዓት ከኬከው ሰፊ መንግሥት ይልቅ በሕግ የምትኖር ትንሽ ከተማ ሞያ ትሠራከች።”

የሥርዓት ጉድለት ያጋጠመው ኢኮኖሚ ብርቱ ድህነትንና ፍትሐዊ ያልሆነ የሀብት ክፍፍልን ይወልዳል። ይህን ተከትሎም የዜጎችን ሥጋዊና የሰም ፍላጎት ማሟላት እየተሳነው፣ በሂደት ሀገርን ለከፋና ለፈርጆ ብዙ ፖለቲካዊና ማኅበራዊ ችግሮች መዳረጉ ሳይታለም የተፈታ ነው። የኢኮኖሚ ሥርዓት ስብራት ሲያጋጥመው የዜጎችን የምግብ፣ የትምህርት እና የጤና ፍላጎት ማሟላት የማይችል ይሆናል። ሕዝብን ለምንዱብነት የሚዳርግ የሰቆቃ ምንጭ ይሆናል። በሌላ በኩል ድህነትን ማንሠራፋት ብቻ ሳይሆን ከሕዝቦች የዕለት ጉርስና የዓመት ልብስ እየበጨቀ ጥቂቶችን የሚያደልብ ይሆናል።

የሥርዓት ጉድለት፣ የሀገራት ኢኮኖሚ ውስብስብነትና ቀጣይነት ባለው መልኩ ተለዋዋጭ የመሆኑ መገለጫ ነው። የሥርዓት ጉድለት ፅንሰ ሐሳብ የገበያ ጉድለትና የመንግሥት ጉድለት በተናጠል ስሀገር ኢኮኖሚ ውስጥ የሚስተዋሉ ችግሮችን ለመተንተን መጠቀም የችግሩን ሙሉ ሥዕል ለመረዳት ያዳግታል የሚል ነው።

በአንድ ሀገር ኢኮኖሚ ውስጥ ከመንግሥትና ከግል ዘርፉ በተጨማሪ በዋናነት ሁለት ተዋንያንን መለየት ይቻላል። እነሱም፡- መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች እና የትምህርት ተቋማት ናቸው። የኢኮኖሚ ዋነኛ አምራች ኃይልና ሞተር የግሉ ዘርፍ

ሲሆን የትምህርትና የምርምር ተቋማት የግሉን ዘርፍ የሠለጠነ የሰው ሀብት በማምረትና የምርምር ሥራዎችን በማቅረብ ይደግፋሉ።

መንግሥት አጠቃላይ የኢኮኖሚ ጨዋታ የሕግ ማሕቀፍ በማውጣት፣ የጥራት ደረጃና ቁጥጥር በማዘጋጀት፣ እንዲሁም የልማቱ ዋነኛ ተዋናይ በመሆኑ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያበረከታል። መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች በገበያ ሥርዓት የማይዳኙና የማይገኙ የበጎ አድራጎት የልማት ሥራዎችን በማገዝ እና ሰብአዊ ርዳታ በመለገስ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያበረከታሉ።

ዘላቂና ጤናማ የኢኮኖሚ እድገትና ልማት ሊረጋገጥ የሚችለው በእነዚህ ተዋንያን (መንግሥት፣ የግል ዘርፍ፣ መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችና መካናት ትምህርት) መካከል ጠንካራ ግንኙነት ሲፈጠር ብቻ ነው። የአንዱ ወይም የሁሉም ተዋናይ በተናጠል ጠንካራ ሆኖ መውጣት፣ ዘላቂና ጤናማ የኢኮኖሚ እድገትና ልማት ሊያረጋግጥ አይችልም። በእነዚህ የኢኮኖሚ ተዋንያን መካከል ጠንካራ መስተጋብርና

ግንኙነት ሳይፈጠር ሲቀር የሚከሰተውን ሁኔታ የሥርዓት ጉድለት እንለዋለን። ይህ የሥርዓት ጉድለት የብቸኝነት ጉድለት ኢኮኖሚያዊ ገጽ ነው።

በመደመር አረዳድ ልማት በተናጠልና በአንድ ተዋናይ ሊሳካ አይችልም። በኢኮኖሚ ተዋንያን መካከል ግንኙነትና መስተጋብር መፍጠር ወሳኝ ጉዳይ ነው። በግንኙነትና ሰመስተጋብር ውስጥ መተባበርና መማማር አለ። የዚህ ግንኙነት፣ መስተጋብር፣ መማማር እና ግብረ መልስ መሠረቱ ደግሞ ተቋማት ናቸው። ተቋማት በኢኮኖሚ ውጤታማነትና ባሕርይን በመወሰን ረገድ የማይተካ ሚና አላቸው። ሕጋዊም ሆነ ልማዳዊ ተቋማት ሕጎችን በማውጣትና የኢኮኖሚ ጨዋታውን የግንኙነት መርሕ በመበየን ሥርዓቱ ውስጥ የማይተነበዩ ጉዳዮችን ይቀንሳሉ። በተጨማሪም በኢኮኖሚ ሥርዓቱ ውስጥ በሚገኙት በርካታ ተዋንያን መካከል ባለው መስተጋብር የተለዩ ሐሳቦች፣ ፈጠራዎች እና ለውጦች እንዲፈልቁ እና ወደ ኢኮኖሚ ዕድልነት እንዲለወጡ በር ይከፍታሉ።

ሆኖም ግን በኢኮኖሚ ሥርዓቱ ውስጥ ጠንካራ መተባበር፣ መማማር፣ መስተጋብር፣ የተቋማት ግንባታ፣ ፈጠራ እና ለውጥ የሚያስተናግድ ሥርዓት ከሌለ የሥርዓት ጉድለት ይከሰታል። ይህ የሥርዓት ጉድለት ለኢኮኖሚ ልውውጥ አስፈላጊ የሆኑ መሠረተ ልማቶች በበቂ ሁኔታ አለመኖር፣ የግሉ ዘርፍ አዳዲስ ቴክኖሎጂዎችን የመለማመድ ችግር፣ የተቋማት ድቀትና የማኅበራዊ ወረት መሳሳት እና ሰተዋንያን መካከል ጠንካራ ትስስርና መስተጋብር አለመኖር መገለጫዎቹ ናቸው።

በድምሩ ሲታይ የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ልማት በተለምዶ ከዚህ በፊት የነበረውን የአንድ አቅጣጫ መሥመራዊ ዕይታ ከመከተል መሻገር አለበት። ይልቅንም የኢኮኖሚው ዋነኛ ተዋንያን በሆኑት መንግሥት፣ የግሉ ዘርፍ፣ መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማት እና የዕውቀት ተቋማት መካከል በሚኖር ሥርዓታዊ ትስስር የሚገለጥ አድርጎ መመልከቱ፣ ከአቅላይነት በጸዳ መልኩ የኢኮኖሚ መዋቅር ስብራትና መፍትሔዎችን ለማምጣት ይረዳል።

ልማት ግብዓትን ወደ ምርትና አገልግሎት ውጤቶች ሰመቀየር ሂደት ውስጥ በሚሳተፉ የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ተዋንያን መካከል ያለ፣ የፈርጆ ብዙ መስተጋብራዊ ትስስሮች ድምር ውጤት ነው። ዘላቂና ፈጣን ልማትን ለማረጋገጥ ቀዳሚው ተግባር በእነዚህ ትስስሮች መካከል ሊኖር የሚገባውን መስተጋብር ጤነኛ ማድረግ ነው።

ከዚህ አንጻር በቀደመው ክፍል በተናጠል የኢኮኖሚ ተዋንያንን ችግር ለመመልከት የግሉን ዘርፍ ችግሮች ከሞላ ጎደል በገበያ ጉድለት ማሕቀፍ፣ የመንግሥትን ችግሮች ደግሞ በመንግሥት ጉድለት ማሕቀፍ ተመልክተናል። ሆኖም ስለኢኮኖሚው ሙሉ ሥዕል ለመያዝ ስለኢኮኖሚ ሥርዓት ትርጓሜ ውስጥ በሀገራችን እንደ ወሳኝ ተዋናይ

የለየናቸውን መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማትን እና መካናተ ትምህርትን በማካተት አጠቃላይ የኢኮኖሚው ተዋንያንን ሚና መመልከት ያስፈልጋል።

የኢኮኖሚ ተዋንያን ሚና

የሥርዓት ጉድለት የድህነት ዋነኛ ምንጭ ነው። የሥርዓት ጉድለት የሚከሰተው የብሔራዊ ኢኮኖሚ ተዋንያን ሥራቸውን በአግባቡ ሳይሠሩ ሲቀሩና በመካከላቸው ያለው መስተጋብር ደካማ ሲሆን ነው። እነዚህም የሥርዓት ስብራት መገለጫዎች ተዋንያን ሥራቸውን በአግባቡ እንዲሠሩ የሚያስፈልግ ቁሳዊ መሠረተ ልማት አለመሟላት፣ አምራች ዘርፉም ሆነ አጠቃላይ የኢኮኖሚ ሥርዓቱ ከአዳዲስ የቴክኖሎጂ እድገቶች ጋር መላመድ አለመቻል፣ የሥርዓቱ ተዋንያንን የጨዋታ

ሕግጋት የሚያስፈጽሙ መደበኛ ተቋማት እንዲሁም ኢመደበኛ ማህበራዊ ተቋማት (የፖለቲካ ባህልና ዕቤቶች) ደካማነት እና በሥርዓቱ ተዋንያን መካከል ትብብርን ያማከለ ጠንካራ መስተጋብር አለመኖር ናቸው።

በዚህም ምክንያት የሥርዓት ጉድለት ምርታማነት በቀጣይነት የማያድግበትና የምርት ምላሽ ሂደት ላይ ያልተመረኮዘ ኢኮኖሚ ይፈጥራል። በሌላ አገላለጽ የሥርዓት ጉድለት የኢኮኖሚ ምርታማነትን ዝቅተኛ በማድረግ የድህነት አዙሪት ይፈጥራል። በሀገራችን ወቅታዊ ተጨባጭ ሁኔታ ከዚህ የድህነት አዙሪት ውስጥ በቋሚነት ለመውጣት የኢኮኖሚ ተዋንያን ገበያን ከማስተካከል ሚና ተሻግረው ገበያውን መፍጠር ይኖርባቸዋል። ለዚህ ደግሞ የሀገራችንን የኢኮኖሚ ሥርዓት ስብራቶችን ለማከም የሁሉንም ተዋንያን ሚና በብቃት አሟጦ መጠቀም እና በመካከላቸው ያለውን መደመር ማጎልበት ያስፈልጋል።

መካናተ ትምህርት

ዓለማችን ወደ ዕውቀት መር የኢኮኖሚ ሥርዓት እየገባች ትገኛለች። በሀገራችን የዕውቀትና የሰው ሀብት አምራች የሆኑት ዩኒቨርሲቲዎች፣ የቴክኒክና ሞያ ተቋማት፣ ኮሌጆችና የምርምር ተቋማት በርካታ የሰው ኃይል ወደ ገበያ በማስገባት ባለፉት ዓመታት አመርቂ ሥራ ሠርተዋል። ሆኖም ግን በትምህርት ጥራት ችግር የተነሣ የሰው ኃይሉ ተቀጣሪነትና ቢዝነስ ፈጣሪነት ከፍተኛ ችግር ገጥሞታል። የተማረው የሰው ኃይል በኢኮኖሚው ውስጥ ተጨማሪ ዕውቀትና ምርታማነት ማምጣት ስላልቻለ፣ ተፈላጊነቱ የቀነሰና በራሱም ሥራ መፍጠር የማይችል አድርጎታል። ይህም የተማረውን ወጣት ለከፍተኛ ሥራ አጥነት ዳርጎታል።

በሌላ በኩል የዕውቀት ተቋማት ከምርምርና ሥርዓት ሥራ ይልቅ በመማርና ማስተማር ሥራ ላይ የሚያተኩሩ በመሆናቸው ዕውቀትን በማፍለቅ፣ ሰመጠቀም እና ወደ ምርት በማስገባት ሂደት ውስጥ እየተጫወቱት ያለው ሚና እጅግ ዝቅተኛ ነው። በመሆኑም በመካናተ ትምህርትና በኢንዱስትሪ መካከል ያለው ትስስር ደካማ ነው። በመሠረቱም አብዛኛው ኢንዱስትሪ በተግባራዊ ዕውቀት ከትምህርት ተቋማት ቀድሞ የሄደ ነው።

ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት በአንድ በኩል ራሳቸውን የቻሉ የምሁራን ግዛቶች በመሆናቸው የአካዳሚያዊ ዕሴቶቻቸውን በጠበቀ መልኩ ውጤታማ የሚሆኑት አካዳሚያዊ ነጻነታቸው ሲከበር ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት ከአጠቃላይ ሀገራዊ ሥርዓቱ የተነጠሉ ደሴቶች ስላልሆኑ የተለያዩ ባለድርሻ አካላት የጋራ ሥሪት ውጤት ናቸው። ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት ውጤታማ የዕውቀት ተቋማት እንዲሆኑና ኢኮኖሚውን እንዲያግዙ ከተፈለገ፣ በአንድ በኩል ከባለድርሻ አካላት ጋር በመናበብ ልማቱን የሚጠቅም ችግር ፈች የምርምር ሥራ በማቅረብ እና በየመስኩ የሚያስፈልገውን የሰው ኃይል በማምረት ኢኮኖሚውን መመገብ ይኖርባቸዋል። በሌላ በኩል ደግሞ ጎለልተኛ የዕውቀት ምንጭነታቸውና ሐቀኝነታቸው እንዳይጣስ አካዳሚያዊ ነጻነታቸውን ያስከበሩና የአካዳሚ ዕሴቶችን የጠበቁ መሆን አለባቸው።

የሀገራችን ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት በፖለቲካ ኃይሉ የባለድርሻነት ፍላጎት ምክንያት ነጻነታቸውን አጥተዋል። በዚህም ምክንያት በተወሰነ ደረጃ የአካዳሚያዊ ዕሴቶችን የጣሱ የፖለቲካ አገልጋዮች ሆነዋል። ይህ ደግሞ ውጤታማነታቸው እንዲያሸቆለቁል የበኩሉን ሚና ተጫውቷል። በአንጻሩ ደግሞ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት የውጭ ሀገራት የገንዘብ ድጋፍ ስለሚያገኙና የምርምር ሥራዎቻቸው የውጭ ድጋፍና ልገሳ ጥገኛ እየሆኑ በመምጣቱ፣ የሀገር ውስጥ ባለድርሻ አካላትን ፍላጎት ቸልብለው የገንዘብ ምንጮቻቸውን የሚያገለግሉ ተቋማት እየሆኑ ነው።

በዚህም ምክንያት በሀገራችን ተጨባጭ የኢኮኖሚ ተግዳሮቶች ዙሪያ ምርምር ከማድረግና የሀገራችንን ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ የእድገት ፍላጎት ከማሟላት ይልቅ፣ የውጭ ሀገራትን ፖሊሲና ፍላጎት በማስፈጸም ለብሔራዊ ጥቅማችን መከበር ያላቸው ሚና ፈተና ውስጥ ወድቋል። ስለሆነም ከፍተኛ የትምህርት ተቋማት የሀገር ውስጥ ባለድርሻ አካላትን ፍላጎት በማመጣጠን ማስተናገድ እንዲችሉ ማድረግና በሌላ በኩል ደግሞ ባለድርሻ አካላቱ የሚዘውሯቸው ተቋማት እንዳይሆኑ አካዳሚያዊ ነጻነታቸውን ማክበር ያስፈልጋል።

ንጽጽር በሀገራችን ልማትን ከማቀላጠፍ አኳያ በአግባቡ መጠቀም እየተገባን ያልተጠቀምንበት የቴክኒክና ሞያ ትምህርት ነው። ለዚህ ዋነኛ ምክንያቶቹ ሁለት ናቸው።

የመጀመሪያው የሀገራችን የኢኮኖሚ እድገት ከሚፈጥራቸው የሥራ ዕድሎች ጊዜያዊነት ጋር የተያያዘ ነው። ባለፉት ዓመታት አብዛኛው የተፈጠረው የሥራ ዕድል ከማኑፋክቸሪንግ ይልቅ በግንባታ መስክ ላይ የተመሠረተ መሆኑ ሥራዎች ወቅታዊና አነስተኛ ክፍያ የመክፈል ባሕርይ እንዲኖራቸው አድርጓል።

ሁለተኛ ቴክኒክና ሞያ ትምህርት ተቋማትና በጥቃቅንና አነስተኛ ድርጅቶች መካከል ያለው ትስስር ደካማ መሆኑ ነው። ይህ ችግር የአነስተኛና የጎጆ ኢንዱስትሪዎች ውጤታማ እንዳይሆኑ በማድረግ የንግድ ሥራ ፈጠራ እንዲዳከም አድርጓል።

እነዚህ ሁለት ችግሮች በአንድ በኩል የቴክኒክና ሞያ ምሩቃን አስተማማኝና ጥሩ ክፍያ የሚያስገኙ ሥራዎች ውስጥ እንዳይሰማሩ፣ በሌላ በኩል ደግሞ የራሳቸውን ቢዝነስ እንዳይፈጥሩ ማንቆ ሆኗል።

እነዚህን መዋቅራዊ ችግሮች ለመፍታት መንግሥት የወጣቶችን የሥራፈጠራና የተቀጣሪነት ዐቅም የሚያሳድጉ የትምህርትና ሥልጠና ሥርዓቶችን አዘጋጅቶ ወደ ውጤት መቀየር ይኖርበታል። በሌላ በኩል የሀገራችን ኢኮኖሚ ምርታማነትን የሚያሳድግ አጠቃላይ የኢኮኖሚ ሥርዓት ቅንብር እንዲኖረው በማድረግ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ዕድሎችን ማስፋት ይጠበቅበታል።

ሲቪክ ተቋማት

መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማት በሀገራችን ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ እድገት ላይ የሚጫወቱት ሚና ከፍተኛ መሆኑ አሌ አይባልም። በሀገራችን ከሦስት ሺሕ በላይ የተመዘገቡ መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የሚገኙ ሲሆን

ከነዚህ ውስጥ ከ235 በላይ የሚሆኑት ዓለም አቀፍ መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማት ናቸው። እነዚህ ተቋማት ከሦስት መቶ ሺሕ በላይ የሥራ ዕድል ፈጥረዋል።

እነዚህ ተቋማት በአማካኝ በዓመት ከግማሽ ቢሊዮን ዶላር በላይ ሀብት የሚያንቀሳቅሱ ሲሆን በተለይ በግብርናና ገጠር ልማት እንዲሁም በበጎ አድራጎት ዘርፍ ከፍተኛ አስተዋጽዖ በማበርከት ላይ ይገኛሉ። እነዚህን ተቋማት ትርጉም ባለው መልኩ ማሳተፍ ተደማሪ የልማት ኃይል አድርጎ ማሰለፍ ይቻላል። በተለይም ገበያ ዘለል የሆነ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ስለሚያደርጉ ገበያ ጉድለት ምክንያት ለጉስቁልና የሚዳረጉትን ዜጎች የመታደግ ሚና ይኖራቸዋል።

በሀገራችን መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የዜጎችን ገቢ በማሳደግ፣ ሥራ አጥነትን በመቀነስ እንዲሁም በአጠቃላይ ማኅበራዊ ፍትሕን በማስፈን በኩል እየተጫወቱት ያለው ሚና ቀላል ባይሆንም፣ ተቋማቱ በአመዛኙ በውጭ ለጋሾች ላይ የተንጠለጠሉ በመሆናቸው የለጋሾችን ፍላጎት የሚያስከብሩ ይሆናሉ።

ስተለይም በሕዝብ ስም ተለምኖ ለማኅበራዊ ደኅንነት ሥራ የሚመጣው የዓለም አቀፍ ለጋሾች ገንዘብ፣ ክፍሉ በራሳቸው በለጋሽ ድርጅቶቹ ሰዎችና በዓለም አቀፍ አማካሪዎች እንዲሁም ከእነርሱ ጋር ሰሚሠሩ ኢትዮጵያውያን ባክኖ ይቀራል። በተጨማሪም ለተጠቃሚዎችና ለአካባቢያዊ ልማት የሚውለው ገንዘብ እዚህ ግባ የሚባል አይደለም።

በዚህም ምክንያት የተቋማቱ አስተዋጽኦ ከሚጠበቀው እጅግ ያነሰ ሆኖ ይገኛል። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ ሰማንኛውም ዓይነት ሁኔታ መንግሥታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የመንግሥትን የዐቅም ውሳኔን የሚያካክሱ ናቸው። የመንግሥትን አሠራር ለማዘመንና ተጠያቂነትን ለመፍጠር ሚና አላቸው። በተለይም ማኅበራዊ ፍትሕን በማስፈን ሰኩል ያላቸው ሚና ከፍተኛ ስለሆነ፣ እነሱን በተገቢው መጠን ያላሳተፈና ከእነርሱ ጋር በቂ መናሰብ የማይፈጥር የኢ ሥርዓት ጉድለት የሚያጋጥመው ይሆናል።

መንግሥታዊ ያልሆኑ ተቋማትን በሀገራችን የኢኮኖሚና ማኅበራዊ እንቅስቃሴ ውስጥ በተደራጀ መልኩ ተሳታፊ ማድረግ ያስፈልጋል። እነዚህ አካላት በመንግሥትና በግሉ ዘርፍ መካከል በመቆም የሁለቱን የኢኮኖሚ ተዋናይነት ሚዛን እንዲጠበቅ የሚያደርጉ ናቸው። ድርጅቶቹ በሀገር ኢኮኖሚ ውስጥ አስተዋጽኦ እንዲያደርጉ ድጋፍ መስጠትና ተሳትፏቸውን በተቀናጀ መልክ ለመምራት እንዲያስችላቸው የጋራ አደረጃጀት መፍጠር ይጠቅማል።

ስለሁኑ ወቅት የሚስተዋለው ዓለም አቀፍ የልማት ፋይናንስ ፍሰት ነባሩን ሂደት የሚከተል አለመሆኑን የተለያዩ ጥናቶች ያመለክታሉ። ቀደም ሲል የአዳጊ ሀገራት የልማት ፋይናንስ ምንጭ የሆኑት የሁለትዮሽና የብዙዮሽ የፋይናንስ ምንጮች አቅርቦት እየቀነሰ መጥቷል። ይልቁን የአዳጊ ሀገራት የልማት ፋይናንስ ምንጭ በአዳዲስ የሁለትዮሽ ሀገራት እና የግል በጎ አድራጊ ድርጅቶችና ግለሰቦች ምንጭ እየተተካ መምጣቱ ይስተዋላል። ይህን ሁኔታም በመገንዘብ ሀገራችን ከወቅታዊ የልማት ፋይናንስ አቅርቦት ይሰልጥ ተጠቃሚ እንድትሆን ስልት ቀይሶ መንቀሳቀስ ያስፈልጋል።

መንግሥትና የግል ዘርፍ

መንግሥት የገበያ ጉድለትን ለማረም ጣልቃ ከመግባት በዘለለ ገበያውን የመፍጠርና የማጠናከር ሚና ሊኖረው ይገባል። ይህ ሚና የገበያውን ፍትሐዊነት

የሚያረጋግጡ ሕግጋትን ማውጣትና ማስፈጸም፣ ለግል ዘርፉ አትራፊ ያልሆኑ ሽቀቶችንና አገልግሎቶችን ቀድሞ ገብቶ ማልማት፣ የግል ዘርፉን ማሳተፍና የግል ዘርፉ መንሠራራት ሲጀምር ከዚህ የአምራችነት ሚና ሰፍጥነት ራሱን ማግለል ይኖርበታል። ይህን የሚያደርግ መንግሥት ያለውን በጀትና የሰው ኃይል የገበያ ፉክክርና ትብብርን የሚያረጋግጡ ተቋማትን ለመገንባት፣ ሕገ ወጥ አሠራሮችን ለመቀነስ እና መሠረተ ልማትን ለማስፋፋት ማዋል ይኖርበታል።

መንግሥት የሰው ሀብት ክምችትን በማዳበርና መሠረተ ልማትን በማስፋፋት ረገድ ትልቅ ሚና መጫወት አለበት።

አጠቃላይ የምርታማነት እድገትን ከሚወስኑ ጉዳዮች መካከል የሰው ኃይል ዕውቀት፣ ክህሎት እና ጤንነት ዋናው ነው። በትምህርትና ሥልጠና የተገነባ ሁሉን አቀፍ ጥራትና መጠን ያለው የሰው ሀብት ጥቅል ሀገራዊ የሠራተኛ ምርታማነትን ያዳብራል። የሰው ኃይል ልማት ከቴክኖሎጂ፣ ከምርምር እና ከሥርጸት ጋር በጋራ፣ ዕውቀት መር የምርት ኃይሎች ቅንብርን በመፍጠር፣ የምርታማነት እድገት እንዲመጣ ያደርጋል። በመሆኑም ምርታማነትን ለማሳደግ የሰው ኃይልና ቴክኖሎጂ ልማት ትኩረት ሊሰጣቸው ይገባል።

ይህም ሀገራችን ከዓለም አቀፍ ዕውቀቶች ጋር ለመጣጣምና በገቢ ንግድ የሚገኙ የምርት መሣሪያዎችና ቁሳቁሶች ሽግግርን ተከትሎ ዕውቀቶችን ለልማት አሟጦ ለመጠቀም የሚያስችል ዕቅድ እንድትፈጥር ያስችላታል። በመሆኑም የወጣቶችንና ጎልማሶችን ክህሎት ማሳደግ ብሎም ለሕይወት ዘመን ትምህርት ማዘጋጀት ያስፈልጋል። ከዚህ በተጓዳኝ አስተማማኝና ጥሩ ክፍያ የሚያስገኙ ሥራዎች እንዲፈጠሩ መንግሥት ትኩረት ሰጥቶ መሥራት አለበት።

መንግሥት የኢኮኖሚውን አጠቃላይ ብሔራዊ የፈጠራ ሥርዓት ማሕቀፍ የሚያሻሽሉ ሥራዎችን መሥራት ይጠበቅበታል። በምርምርና ሥርጸት ልማት እንዲሁም በኢንዱስትሪና የትምህርት ተቋማት ትስስር፣ የዲጂታል ቴክኖሎጂ ትሩፋቶችን ለመቋቋም የሚያስችሉ የዝላይ ስልቶችን በመንደፍ ዕውቀት መር የኢኮኖሚ ሥርዓትን መዘርጋት ያስፈልጋል። የንግድ ሥራ ፈጣሪነትን የሚያዳብርና ስተዋንያን መካከል ጠንካራ ትብብርና መስተጋብር እንዲኖር የሚያስችል ሥራ መሠራት ይኖርበታል።

ዜጎችንና አምራቾችን የሚያቀራርብ መሠረተ ልማት ማኅበራዊ ትስስርን እና ምርታማነትን ለማሳደግ የአንበሳ ድርሻ ይኖረዋል። የዲጂታልና ቁሳዊ መሠረተ ልማት ትስስር፣ ማኅበራዊ መስተጋብርና የሰው ኃይል ነጻ ዝውውርን በማሳለጥ፣ ሠራተኞች ከልምድና ችሎታቸው ጋር የሚጣጣም ሥራ በማፈለግ፣ ጥሩ ክፍያ የሚያገኙበት

መስክ እንዲሰማሩ ዕድል ይሰጣል። ዚህ በተጨማሪ የዓለም አቀፍም ሆነ የሀገር ውስጥ ንግድን ለማሳለጥ የሚያስችሉ የሎጅስቲክ መሠረተ ልማቶች መዳበር በምርትና

በአገልግሎት ሰንሰለት ውስጥ ያለ ቅብብሎሽን በማሳለጥ የግብይት ወጪኝ ይቀንሳሉ። በመሆኑም መንግሥት መሠረተ ልማትን ለማስፋፋት አበክሮ መሥራት አለበት።

የአዚህ አቅጣጫ ቁልፍ ተግባራት ሎጅስቲክ የግል ዘርፉን ተሳትፎ ማስፋትን፣ በሀገር ውስጥ ደረቅ ወደቦች በኩል ያለውን የጉምሩክ አገልግሎት ማቀጠፍን፣ በወደብ አካባቢ ያለውን መጨናነቅ ለማስተንፈስ አማራጭ ወደቦችን መጠቀምን ማካተት ይኖርበታል።

መንግሥት ዋነኛ የልማት ኃይል እንደመሆኑ ፖሊሲዎችን፣ ፕሮግራሞችን እና ዕቅዶችን ወደ ውጤት ለመቀየር የሚያስችል ቢሮክራሲ መገንባትን ቁልፍ ጉዳይ አድርጎ ማየት አለበት። ይህ የመንግሥት አገልግሎትና ሲሮክራሲም የባለሀብቱና የተጠቃሚውን ቅብብነት ማግኘት ይኖርበታል። የሀገር ውስጥና የውጪ ባለሀብቶችን ተሳትፎ ለማሳደግ የሀገራችንን የቢዝነስ ከባቢያዊ ሁኔታ በማሻሻል ረገድ የሚሠራው ሥራ፣ በትንሹ በመፍጨርጨር የሚታትረውን ጠልፎ የሚጥል ሳይሆን የሚደግፍና የሚያሳድግ እንዲሆን ማድረግ ይኖርበታል።

መንግሥት በኢኮኖሚው ውስጥ በተለይም በኢንቨስትመንት ተሳትፎው ጥብቅ ዲሲፕሊን እንዲከተል ማድረግ በእጅጉ አስፈላጊ ነው። ጣልቃ አገባቡም ሆነ ተሳትፎው በበቂ መጠናት አለበት። የገበያ ተሳትፎውን ለስኬት ለማበቃት በቂ የማስፈጸም ዐቅምና ሀብት መኖሩ መረጋገጥ ይኖርበታል። ተሳትፎና ሚናውን ተክቶ ማስቀጠል የሚችል የግል ባለሀብት መኖሩ ሲረጋገጥ፣ ግልጽነትና ተጠያቂነት በሰፊነት ሁኔታ ለግሉ ዘርፍ ቦታውን መልቀቅ ያስፈልጋል።

ሁሉንም የኢኮኖሚ ተዋንያን በአኩል የሚያሳትፍ፣ ፍትሐዊ፣ ግልጽና ተጠያቂነት የሰፈነበት የውድድር ሜዳን መዘርጋት የመንግሥት ዋነኛ ሐላፊነት ነው። ሁሉንም ተዋንያን እንደ አንድ የተዋሐደ አካል ማየት ያስፈልጋል። ይህም መንግሥት ሁሉንም የልማት ኃይሎች መደገፍ ያለበት

ባላቸው ቅርበት ሳይሆን በሚያስመዘግቡት ውጤት ላይ ተመርኩዞ እንዲሆን ያደርጋል። በሀገራችን ሰመንግሥት የፋይናንስና የቢሮክራሲ ጫና እንዲሁም በሀገሪቱ ታሪካዊ መነሻ ምክንያት የግሉ ዘርፍ ትርጉም ባለው መልኩ ሊያድግ፣ ዋጋን ሰሚቀንስ መልኩ አቅርቦት ሊጨምር እንዲሁም አስተማማኝ የሥራ ዕድል ሊፈጥር አልቻለም።

የግሉ ዘርፍ በቀላሉ ሊተካ የማይችል የኢኮኖሚ አንቀሳቃሽነት ሚና ያለው ዘርፍ ነው። በመሆኑም የመንግሥት የልማት እንቅስቃሴ የግል ባለሀብትን የሚያኮሰስ ሳይሆን የሚያጠናክርና የሚያስፋፋ መሆን አለበት። የግሉን ዘርፍ ሚና ለማሳደግ አጠቃላይ የሀገሪቱን የንግድ ሥራ ፈጠራ ምኅዳር ማሻሻልን ይጠይቃል። ዘርፉም በኢኮኖሚው እንቅስቃሴ የጎላ ሚና እንዲጫወት ከተፈለገ ምኅዳሩን ከአድልዎ የጸዳና የተመቻቸ ማድረግ ያስፈልጋል። የንግድ ሥራ ፈጠራ ምኅዳሩን ማሻሻል በፋይናንስ ዘርፉ ከሚደረግ ማሻሻያ ጋር ተመጋግቦ ሀገሪቱ የፈጠራ ሥራዎች መፍለቂያ እንድትሆን በር ይከፍታል። ስለዚህም ምኅዳሩን ለማሻሻል አላስፈላጊ ቢሮክራሲን ማስወገድ፣ የወረት አቅርቦትን ማስፋፋት እና የሕግጋት አግባብነትን መፈተሽ ያስፈልጋል።

ከዚህ በተጨማሪም የመንግሥት የልማት ድርጅቶች ድጋፍና ዋስትና ፍትሐዊነት እንዲሁም ሌሎች የግል ዘርፍን ውጤታማነት የሚገዳደሩ ሥርዓቶችን መክለስ ከመንግሥት ይጠበቃል። አቅም በፈቀደ መጠንም የሚገኝ የውጭ ምንዛሪን ፍትሐዊ በሆነ መንገድ ማደላደል እና መንግሥት ቅድሚያ በሰጠባቸው የሥራ ዘርፎች ላይ እንዲሠማራ አቅጣጫ በማስያዝ፣ የተሟላና ሁሉን ዓቀፍ የሆነ ድጋፍ መስጠት ያስፈልጋል።

የሀገር ውስጥ የሥራ ፈጠራንም ሆነ የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንትን ለማበረታታት መሠረተ ልማትን ያካተቱ የኢንዱስትሪ ፓርኮችን ማስፋፋትና እስካሁን የተሠሩ የኢንዱስትሪ ፓርኮች ጥቅም ላይ እንዲውሉ ማድረግ ይገባል። የሀገር ውስጥ ባለሀብቶችም በሚገነቡ የኢንዱስትሪና የአግሮ ኢንዱስትሪ ፓርኮች ገብተው አምራች የሚሆኑበትን ስልት መቀየስ የዕውቀትና የቴክኖሎጂ ሽግግርን ለማረጋገጥ ጠቃሚ ነው።

የኢኮኖሚ ሥርዓት የደም ሥር:- የልማት ፋይናንስ ሞዴል ስለመቀየር

ፋይናንስ የኢኮኖሚ ሥርዓት የደም ሥር ነው። የወረት አቅርቦትና ሥርጭት የአንድ ኢኮኖሚ ምርት፣ ዕቅድ ጭማሪ፣ ሀብት ክምችት ብሎም ሀብት ክምችትን ወደ ምርታማ ኢንዱስትሪ መለወጥ የሚያስችል መስተጋብር፣ ንዑስ የኢኮኖሚ ሥርዓት ነው። በመሆኑም የሀገራችን የፋይናንስ ንዑስ ሥርዓት ከፋይናንስ ግኝትና አቅርቦት እንጻር መመልከቱ አስፈላጊ ነው።

ከፋይናንስ ግኝት አንጻር፣ በዓለም አቀፍ የለጋሽና አበዳሪ ሀገራት የፖሊሲ ለውጥ ምክንያት ከውጭ የሚገኘው የልማት ፋይናንስ እንደሚቀንስ ይጠበቃል። በመሆኑም በዕዳ ጫናና በፖሊሲ ለውጥ ምክንያት ባለፉት ዓመታት የተመዘገበውን የኢኮኖሚ

እድገት በመጣበት ተመሳሳይ የፋይናንስ ግኝት ሞዴል ማስቀጠል አይቻልም። ልማቱን ወደኋላ ሳይመለስ ለማስቀጠል የሀገር ውስጥ ሀብት ግኝትን ትርጉም ባለው መልኩ በማሳደግ፣ የመንግሥት የወረት ወጪዎችን መሸፈን ያስፈልጋል።

የመንግሥት መደበኛ ገቢ እንዲያደግ የግብር ሥርዓቱን በማዘመን የገቢ መሠረትን ማስፋት ይገባል። ይህን ለማሳካት በግብር ያልታቀፉ ዘርፎችን ማካተት፣ የሕግ ተገዢነትን ማስከበር እና ከግብር ነጻ የነበሩ ጉዳዮችን መከለስ ይገባል። በተጨማሪም በቴክኖሎጂ ታግዞ ግብር ከፋዮችን የማያጉላላ መንገድ ገቢ መሰብሰብ የሚያስችል የግብር አስተዳደር መገንባት ያስፈልጋል።

በሀገራችን የግብር ገቢ አሰባሰቡ ዝቅተኛ ከመሆኑ በተጨማሪ ግብር ከፋዩን በአኩል የማየትና በአግባቡ የማስተናገድ ችግር በጉልህ የሚታይ ነው። ስለዚህም የግብር ሥርዓቱን ከሌብነት የጸዳ ለማድረግ ሥርዓቱን ግልጽ፣ ቀላል እና ተጠያቂነት ያለበት ማድረግ የሚያስችል የሕግና አሠራር ማሻሻያ እንዲሁም የቴክኖሎጂ አማራጮችን አሟጦ መጠቀም ያስፈልጋል። በመሆኑም የሚጠበቅባቸውን ግብር ስማይከፍሉ ላይ ሕጋዊ እርምጃ መውሰድ ያስፈልጋል።

የግብር ፖሊሲውና አስተዳደሩን ግልጽ፣ ፍትሐዊ እና በቴክኖሎጂ የተደገፈ አድርጎ ግብር ከፋዩ ግብርን ሰውሮ ከሚያተርፈው ገንዘብ ይልቅ፣ ግብር ባለመክፈሉ የሚጠብቀው ቅጣት አሥግቶት ለሕግ ተገዢ እንዲሆን ማድረግ ይጠበቃል።

ሀገራችን ለወጭ ኢንቨስተሮች የግብር ነጻ ማበረታቻዎችን እንደምትሰጥ ይታወቃል። ጥናቶች የሚያመለክቱት ከዚህ ዓይነቱ ማበረታቻ ይልቅ የውጭ ኢንቨስትመንትን በዋናነት የሚስቡት የገበያ መሠረታዊዎን ናቸው። እነዚህም የሀገር ውስጥ የግብዓትና የምርት ገበያ፣ የመሠረተ ልማት አቅርቦት፣ የሠራተኛ ክህሎት፣ ቀልጣፋና ግልጽ አሠራር ያላቸው የመንግሥት ተቋማት እንዲሁም የማክሮ ኢኮኖሚ መረጋጋት ተጠቃሽ ናቸው። መንግሥት እነዚህን መሠረታዊ ጉዳዮች ለማሳካት ከቻለ ኢንቨስትመንትን ይስባል። በምላሹም የግብር ገቢን ስለሚያሳድግ ተከታታይ እድገትን ለማምጣት ጥሩ ስንቅ መሆን ይችላል።

የዜጎች ተነሣሽነት፣ ሐሳብ አፍላቂነት እና ትጋት እንዳለ ሆኖ፣ የእነዚህን ሁሉ ጥምር ዕሴት ፈጣሪነት ጥያቄን ለመመለስ የሚችሉት፣ ሥጋትን ከጥቅም ጋር አነጻጽሮ ውሳኔ የመስጠት ብቃት ያላቸው የፋይናንስ ተቋማት ናቸው። የፕሮጀክት አዋጭነት ትንተና በመሥራት፣ ከዚያም መነሻ ወረት በማቅረብ፣ ለምርትና ለኢንዱስትሪ መፈጠርና መንሠራራት ማዕከላዊ ሚና መጫወት የሚጠበቅበት የፋይናንስ አገልግሎት ዘርፉ ነው። ይህ አመክንዮ ለግሉ ዘርፍ ብቻ ሳይሆን ለመንግሥት ፕሮጀክቶችና ድርጅቶችም የሚሠራ መሆን አለበት። ከሀገር ውስጥ ባንኮች በመበደር መንግሥት የሚፈጽማቸው

ፕሮጀክቶች፣ ለማበደር አዋጭ መሆናቸውን ባንኮች ለማረጋገጥ በሚችሉበት ሁኔታ ተፈጻሚ መሆን ይኖርባቸዋል። መንግሥት ከባንኮች የሚወስደው ብድር የግል ባለሀብቱን የብድር ድርሻ የሚያኮስስ እንዳይሆን ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል።

የጠንካራ የፋይናንስ ሥርዓትና ተቋማት መኖር ምርታማነትን ለማሳደግ ትልቅ ሚና ይኖረዋል። በተቃራኒው ከእውነተኛ ምርት በላይ የፋይናንስ እንቅስቃሴ የበዛበት፣ ልልና ደካማ ቁጥጥር ያለበት የፋይናንስ ሥርዓት የምርት እድገትን ሊጎዳ ይችላል። በመሆኑም የፋይናንስ ዘርፍ ምርታማ ሚና ለመጫወት ጠንካራ ምስራቆች ያስፈልጉታል። ከነዚህም ምስራቆች መካከል የወረት ጥያቄ ሐሳቦችን ውጤታማነት የመተንበይ ክሂሎት፣ የማሰደር ውሳኔን በፕሮጀክቱ አዋጭነትና ሥጋት መጠን የመወሰን ነጻነት፣ አገልግሎትን ማቀላጠፍ፣ ቴክኖሎጂና የኢንፎርሜሽን ቴክኖሎጂ መሠረተ ልማት፣ የአገልግሎት ሰጪን የተጠቃሚን መብት የሚያስከብሩ ብቁ የመንግሥት ተቋማት እንዲሁም የማክሮ ኢኮኖሚ መረጋጋት ዋነኛዎቹ ናቸው።

በአሁኑ ጊዜ በሀገራችን የፋይናንስ ዘርፍ ከፍተኛውን ድርሻ የያዙት የመንግሥት ባንኮች በተለይም የኢትዮጵያ ንግድ ባንክ ሲሆን የመንግሥትን ሰፊ የመሠረተ ልማት ማስፋፊያ ወረት ለማሟላት ሲባል በተለያዩ የፖሊሲና የሕግ መሣሪያዎች አማካኝነት አብዛኛው ወረት ወደ መንግሥት እጅ እየተዛወረ ቆይቷል።

በቀጣይ የማክሮ ኢኮኖሚ መረጋጋትን ለማስፈንና የኢንዱስትሪ እድገትን ለማምጣት የመንግሥትንና የገበያ ጉድለትን ማከም ይገባል። ለዚህ ደግሞ አንዱና ዋነኛው ርምጃ የመንግሥት የፕሮጀክት ሐሳቦችን ሰፖሊሲ ተጽዕኖ ሳይሆን በአዋጭነታቸው ተመሥርቶ መፍቀድና መፈጸም ነው። ይህ ከተፈጸመ ባንኮች ለግል ዘርፉ የሚያቀርቡት ወረት ጉልህ በሆነ ሁኔታ ያድጋል። በዚያ መጠን የፕሮጀክት አዋጪነትን የመለካትና ወረትን የመመደብ ክሂሎታቸውን ማጠንከር ይጠበቅባቸዋል። መንግሥት በበኩሉ የገበያን ፍትሐዊነትና ጤናማነት የማረጋገጥ ሚናን በአግባቡ መጫወት ይኖርበታል።

ብሔራዊ ባንክ ሰባንኮችና በሌሎች የፋይናንስ ተቋማት ላይ የሚያደርገው ቁጥጥር በዕውቀትና በቴክኖሎጂ የተደገፈ፣ የዘርፉን ጤንነት የሚያረጋግጥ እንጂ ለዘርፉ ማነቆ መሆን የለብትም። የፋይናንስ አቅርቦትና ድልድል ሥርዓት ግልጽነት እንዲኖረውና ጤናማነቱ እንደተጠበቀ እንዲቆይ የሚያግዙ ተቋማትን የመገንባት ሥራ በጥናት ላይ ተመሥርቶ ሊሠራ ይገባዋል። በዋናነትም፣ የፋይናንስ መሣሪያዎች (የቦንድና አክሲዮን) መገበያያ መድረኮች፣ የወረት ብቁነት መረጃን የሚያሰባሰቡና የሚያሰሉ ተቋማት፣ ተመላሽነቱ ለተዳከመ ብድርና ተበዳሪ ስሕግ ምላሽ የሚሰጡ የዐቃቤ ሕግ አሠራሮች እና የመሳሰሉት ሊቋቋሙ ከሚገባቸው መካከል ተጠቃሽ ናቸው።

የቁጠባ ባህልን ለማበረታታት በሁለት መልኩ መንቀሳቀስ ያስፈልጋል። በአንድ በኩል የወለድ ተመንን ከፍ በማድረግ ዜጎች ገንዘባቸውን በባንክ እንዲያስቀምጡ ማበረታታት ይገባል። በሌላ በኩል ደግሞ ዝቅተኛና መካከለኛ ገቢ ያላቸው ዜጎች ለኢንዱስትሪ ግብዓት የሚሆን፣ ወረትን በሚያስባሰብ መልኩ ሙዋዕለ ንዋይ እንዲያፈሱ የሚያስችል የወረት ግብይት መድረክን ማቀድ ጠቃሚ ይሆናል።

በተጨማሪም ሀገራችን የውጭ ንግድንና የግብር ገቢን ለመጨመር ካላት ፍላጎት እኳያ የተደቀነባት ከባድ ፈተና ኮንትሮባንድና ሕገ ወጥ ንግድ ነው።

ኮንትሮባንድ የመንግሥትን ገቢ ከመጉዳቱም ባሻገር በአምራቹ፣ በንግዱ ማኅበረሰብ እና በሽማቹ ላይ የሚኖረው አሉታዊ ተጽዕኖ የከፋ መሆኑ ግልጽ ነው። ይህንን ችግር ለመፍታት የፋይናንስ አገልግሎት ዘርፍ ከፍተኛ ሚና አለው።

የኮንትሮባንድ ንግዱ የሚከናወነው ወደ ሀገር ውስጥ በሚገቡ ሸቀጦች ላይ ብቻ ሳይሆን ኤክስፖርት በምናደርጋቸው ምርቶች ላይም በመሆኑ ኮንትሮባንድ ለወጪ ንግድ መዳከም አንዱ ምክንያት ነው። የኮንትሮባንድ ንግድን ከምንጩ ለማድረቅ ሕጋዊ የንግድ እንቅስቃሴን ለማበረታታት የሚደረገውን ጥረት አጠናክሮ ማስቀጠል እንደተጠበቀ ሆኖ ዘመናዊ የፋይናንስ ሥርዓት መገንባት ሕገ ወጥ ንግድን ለመከላከል አስቸይ ሚና አለው።

የንግድ ልውውጦች ከፍያ ከጥሬ ገንዘብ ይልቅ በቴክኖሎጂ ከተፈጸመ ዱካውን ለይቶ ማየት ያስችላል። የቴክኖሎጂ ክፍያን ማስፋፋት፣ የከፋዩንና የተከፋዩን ጊዜ ለመቆጠብ የሚጠቅም ከመሆኑ በተጨማሪ ግብር ሳይጭበረሰር እንዲሰበሰብና ፍትሐዊ ያልሆነ የሀብት ድልድል እንዲቀንስ አስቸይ ሚና ይጫወታል። ለዚህ ነው የፋይናንስ ዘርፍን ለማዘመን መንግሥት ሂደቱን መደገፍ ብቻ ሳይሆን ካስፈለገም በማስገደድ ማስፈጸም ያለበት። የፋይናንስ ዘርፍን ማዘመን ማለት የዘርፉን ጤንነትና ተወዳዳሪነት የሚያጠነክሩ ፖሊሲዎችን፣ ተቋማትን እና ቴክኖሎጂዎችን በመቅረጽ መገንባት ማለት ነው። ይኸን ማሳካት ለኢንዱስትሪ ልማት የሚውል የወረት አቅርቦትን ይጨምራል። ከዚህ ባለፈም፣ መንግሥት የሕገ ወጥ ንግድን ለመቀነስ በሚያደርገው እንቅስቃሴ ላይ አጋዥ ሚና ይጫወታል።

ፋክከርና ትብብር ያለበት የኢኮኖሚ ትሥሥርና ንግድን ማጠናከር

የሥርዓት ጉድለትን ለማረምና ምርታማ ገበያ በሀገራችን ለመፍጠር ወጭና ገቢ ንግድን፣ ቀጥተኛ የውጭ ኢንቨስትመንትን፣ ነጻ የምርት ኃይሎች ዝውውርን

የሚያበረታታ እንዲሁም ለዓለም አቀፍ ኢኮኖሚ ክፍት የሆነ አሠራር ያስፈልጋል። ፉክክር ያለበት፣ ክፍትና ጠንካራ የንግድና ኢንቨስትመንት ምኅዳር መፍጠር ምርታማነትን መሠረት ላደረገ እድገት እጅግ በጣም ወሳኝ ነው። በዓለም አቀፍ ንግድና የምርት ሰንሰለት ውስጥ ያለንን ተሳትፎ ያሳያል፤ ከንግድ የምናገኘውን ጥቅም ያሳድጋል።

በአቅራቢዎች መካከል በሚደረግ ፉክክር፣ ሽማቾች ጥራት ያለውን ምርትና አገልግሎት በዝቅተኛ ዋጋ እንዲያገኙ ከማድረጉም ባሻገር፣ በሚፈጠሩ የሥራ ዕድሎች ተጠቃሚ እንዲሆኑ ያስችላል። የነጻ ገበያ ማህቀፍን መሠረት ያደረገ በሁሉም የሀገሪቱ ክፍሎች የወረት፣ የዕቃዎች እና የምርቶች እንዲሁም የሰውና የጉልበት ዝውውር ስልትን ወደ ሙሉ ቁመናውና መገለጫው ማሸጋገር ተገቢ ነው። ለዚህም አስቸይ ሚና ሊጫወት የሚችል የመሠረተ ልማት አቅርቦትና ማህበራዊ ወረት የማስፋፋት ሥራ መሥራት ያስፈልጋል።

የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንት ለውጭ ምንዛሬ ግኝት፣ ለቴክኖሎጂ ሽግግር እንዲሁም የሥራ ዕድልን ለመፍጠር ያለው ጠቀሜታ ከፍተኛ በመሆኑ ፍሰቱ የሚጎለብትበትን መንገድ ማመቻቸት ያስፈልጋል። ሆኖም ግን የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንት በሀገር ውስጥ የቴክኖሎጂና የዕውቀት ሽግግር በማምጣት ረገድ ሚናው ስህገር ውስጥ ዐቅም ላይ የሚመሠረት ነው። የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንት ጥቅሙን የማግኘት ጉዳይ በሰው ኃይል ብቃት ላይ የሚወሰን መሆኑን ማውቅ ሊሠመርበት ይገባል። በሌላ በኩል ደግሞ የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንት ፍሰት አጠቃላይ የማክሮ ኢኮኖሚ ጤንነትን ተከትሎ የሚመጣ በመሆኑ ምርታማነትም ይህን ጤንነት አጥብቆ ይሻል።

የማክሮ ኢኮኖሚ መዛባት በቋሚነት ተስተካክሎ ኢኮኖሚው ጤነኛ ሁኔታ ውስጥ እንዲገባ የዋጋ ግሽበትን በነጠላ አሐዝ ለመገደብ የሚያስችል ጥብቅ የገንዘብና የፈስካል ፖሊሲ ሁሌም ተፈጻሚ ማድረግ ያስፈልጋል። የመንግሥት በጀት በዋናነት ትኩረት ሊያደርግ የሚገባው መንግሥት ቅድሚያ በሚሰጣቸው ድህነት ተኮር ጉዳዮች ላይ መሆን አለበት። ይህም መሠረታዊ ፍላጎትን የሚያሟሉና የሥራ ዕድል የሚፈጥሩ የማህበራዊና የኢኮኖሚ ዘርፎች ላይ እንዲሆን መሥራት ያስፈልጋል። ሰበጀት አስተዳደርና ቁጥጥር ረገድ ከፍተኛ የሆነ የቁጥጥርና ክትትል ሥርዓት መዘርጋት ይገባል። በሕግ የተደነገገው በጀት በትክክል ለተፈለገው ዓላማ መዋሉ የሚረጋገጥበት ተቋማዊ የሆነ አሠራር መፍጠር ያስፈልጋል።

በኤክስፖርትና በምርታማነት መካከል ጥብቅ ቁርኝት አለ። በአንድ በኩል በውጭ ገበያ የሚሳተፉ ድርጅቶች ሲጀመር ምርታማ እንዲሆኑ የሚያስገድዱ ዓለም አቀፍ

የውድድር ሁኔታዎች አሉ። በሌላ በኩል ደግሞ ኤክስፖርት የሚያደርጉ ድርጅቶች በዓለም አቀፍ ደረጃ የሚያደርጉት መስተጋብር አዳዲስ ልምዶችንና ዕውቀቶችን እንዲቀሰሙ ዕድል ይሰጣል። ይህም የኤክስፖርት ንግድ ምርታማነትን ያሳድጋል።

ስለዚህም በኤክስፖርት ዘርፍ የሚታዩ መዋቅራዊ ችግሮችን በመለየት መሠረታዊ መፍትሔ ማምጣት የሞት ሽረት ጉዳይ መሆን አለበት። በተወሰኑ የግብርና ምርቶች ላይ የተመሠረተውን የወጪ ምርቶች ስብጥርና መጠን ማሳደግ ያስፈልጋል። እነዚህን ከምርታማነት ዐቅም ማነስ ጋር የተያያዙ ችግሮች መቅረፍ ትኩረት ሊሰጠው ይገባል። በሀገር ውስጥ ተጨማሪ ዕሴት ፈጥሮ የኤክስፖርት ምርቶችን በዓይነትና በመጠን ማሳደግ ያስፈልጋል።

በዓለም አቀፍ ትስስር በሚመራው ኢኮኖሚ ዋነኛው ስትራቴጂያችን በዋናነት ኤክስፖርት መር መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ፣ ከፍተኛ የውጭ ምንዛሬ እየወጣባቸው ያሉ ነገር ግን በትንሽ ጥረት ንጽጽራዊ ዐቅም ሊፈጠርባቸው የሚችሉ እንደ ምግብ ዘይት፣ ስንዴ፣ የቢራ ገብስ፣ አግሮ ፕሮሰሲንግ፣ የኢንዱስትሪ ጥሬ ዕቃዎች እና መሳሪያ ገቢ ምርቶችን በሀገር ውስጥ በማምረት የመተካት ስትራቴጂን መከተል ጠቃሚ ነው። ምርታማነትን መሠረት ያደረገ ኤክስፖርትን የማስፋፋት እና ውሱን ገቢ ምርቶችን የመተካት ስልቶችን በማቀናጀት፣ የውጭ ምንዛሬ ግኝቱን የኋሊት ጉዞ መቀልበስ ያስፈልጋል።

የሀገራችንን የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ በመፈታተን ላይ የሚገኘው የውጭ ምንዛሬ ግኝት መቀነስ ነው። ይህንን ተግዳሮት ለመቋቋም ዋናው ስልት ምርታማነትን ማሳደግ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ፣ ተጨማሪ ፈርጆ ብዙ የፖሊሲና አስተዳደራዊ ርምጃዎችን መውሰድ ያስፈልጋል። መንግሥት ከውጭ ሐዋላ የሚያገኘውን የውጭ ምንዛሬ የማሳደግ ስልት መቀየስ ጠቃሚ ነው።

የውጭ ምንዛሬ ግኝቱን ከማጎልበት ባሻገር አጠቃቀሙን ውጤታማ በማድረግ የውጭ ምንዛሬ እጥረቱ የሚፈጥረውን ጫና ማለዘብ ይቻላል። በሀገራችን ከፍተኛው የውጭ ምንዛሬ ተጠቃሚ መንግሥት ነው። መንግሥት በርካታ ሜጋ ፕሮጀክቶች ስላሉት የውጭ ምንዛሬ ፍላጎቱ ከፍተኛ ነው። ሁልጊዜም የተጀመሩ ፕሮጀክቶችን በተቀመጠለት መርሐ ግብር የመጨረስ ሥራ ላይ መንግሥት ማተኮር አለበት። ይህም የውጭ ምንዛሬ አጠቃቀሙን በመቆጠብ ከምችቱን ለማሳደግ አስተዋጽዖ ይኖረዋል። ከመካከለኛና ከረጅም ጊዜ አንጻር የውጭ ምንዛሬ አስተዳደሩንና ፖሊሲውን በጥናት በመፈተሽ አስፈላጊ ማሻሻያዎች ማድረግ ነው።

ምዕራፍ አሥራ ሦስት

የምርት ኃይሎች አንደ ሀገራዊ እምቅ ዐቅም

የምርት ኃይሎች የሰው ኃይልን፣ የተፈጥሮ ሀብትን እንዲሁም የፋይናንስና ቁሳዊ ወረትን የሚያጠቃሉል ሲሆን የሀገራት እምቅ የልማት ጸጋ አመለካከት ናቸው። ሆኖም ግን የእነዚህ ግብዓቶች መኖር በራሱ ምርታማነትን ያሳድጋል ለት አይቻልም። ሀብቶችን ከብዝሃነት የሚከላከል ተጠያቂነት ያለበት ሥርዓት ከሌለ፣ የጥቅመኛ ባለሥልጣናትና የጥገኛ ባለሀብቶች መከበሪያ ብቻ ሆነው ይቀራሉ። ለዚህም ነው ነዳጅን የመሰሉ የተፈጥሮ ሀብቶችን ያግኙ ሀገራት፣ በመንግሥታዊ እስተዳደሩ ችግር ምክንያት የዜጎቻቸውን ኑሮ ከማሻሻል ይልቅ የሌሎች ቀላቢ ሆነው የቀሩት።

ሆኖም በተቃራኒው ጥሩ አስተዳደር በመኖሩ ብቻ ሀገራት ወደ ብልጽግና ያመራሉ ማለት አይደለም። በሀገራቱ ውስጥ ያለው እምቅ የመልማት ኃይል ከአስተዳደራዊ ውጤታማነት ባሻገር በምርት ኃይሎች ላይ የሚመሠረት ነው። በተለይም የሀገራቱ የተፈጥሮ ሀብትና የሕዝብ ዐቅም በብልጽግና ላይ ያለው አስተዋጽዖ በቀላሉ የሚገመት አይደለም።

ሀገራችን በተፈጥሮ ሀብትም ሆነ በሕዝብ ዐቅም በኩል የራሷ የሆነ የመልማት ጸጋ ያላት ነች። ለመልማት ተግዳሮትን የሚፈጥሩ ተፈጥሯዊም ሆኑ ሰው ሠራሽ ሁኔታዎች ቢኖሩም፣ እነሱን ተሻግሮ ለመልማት የሚያስችል እምቅ ዐቅም እንዳለንም የሚጠረጠር አይደለም። በመሆኑም ያለንን ዐቅምና ያለብንን ውሳኔነት ፈትሽን መነሣት ዐቅማችንን በአግባቡ እንድንጠቀምና ለውሳኔነታችን መፍትሔ እንድናበጅ አቅጣጫ ይጠቁመናል።

13.1. የሕዝብ ቁጥርና ስብጥር እንደ ብሔራዊ እምቅ ዐቅም

በሀገራችን “መሬት ላራሹ” ያመጣውን የመሬት ፖሊሲ ለውጥ ተከትሎ ከፍተኛ የሕዝብ ብዛት እድገት የተስተዋለው ከ 1960 1985 ዓ.ም. ነው። በዚህ ወቅት በከፍተኛ መጠን ያደገው እድሜያቸው ከአሥራ አራት ዓመት በታች በሆኑ አዳጊዎች ላይ ነው። በወቅቱ በዚህ እድሜ ክልል የነበረው ሕዝብ ከአጠቃላይ ሕዝብ ዐርባ በመቶ ይሸፍን ነበር።

በ1999 ዓ.ም. የሕዝብ ቆጠራ ውጤት መሠረት ከአጠቃላይ የኢትዮጵያ ሕዝብ ብዛት ከ 15 - 29 ዕድሜ ክልል ያሉት ድርሻ 28 በመቶ ነበር። ከእነዚህ ወስጥ ከአጠቃላይ ሕዝብ ብዛት ፊደል የቆጠረው (ቢያንስ ማንበብና መጻፍ የሚችለው) 14 በመቶ ይሆናል። እድሜው ለትምህርት ከደረሰው (አምስት ዓመት ዕድሜና በላይ) እና ፊደል ከቆጠረው ውስጥ ደግሞ በዚህ እድሜ ክልል ያሉት ድርሻ 42 በመቶ ነበር።

በ1983 ዓ.ም. የሀገራችን ጠቅላላ የሕዝብ ቁጥር 48 ሚሊዮን ነበር። ሰ 2017 ዓ.ም. ሰመካከለኛ የሕዝብ ብዛት ትንበያ (ግምት) መሠረት የሀገራችን ሕዝብ ብዛት 98.7 ሚሊዮን ደረሰ። ከዚህ ሕዝብ ውስጥ እድሜያቸው ከሠላሳ ዓመት በታች የሚሆኑት 6 በመቶ አካባቢ እንደሆነ ይገመታል። በአሁኑ ወቅት ወደ 30 ሚሊዮን የሚጠጋ ወጣት ሰተለያዩ እርከን ላይ ትምህርትና ሥልጠና እየተከታተለ ይገኛል። ከፍ ሲል ለተጠቀሰው የሕዝብ ቁጥርም ሆነ ለአምራች የሰው ኃይል እድገት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያደረጉ ምክንያቶች አሉ። ዋነኛው በጤና ሽፋንና ሰላምን በማረጋገጥ ባለፉት ዓመታት በተመዘገቡ ስኬቶች የሞትን መጠን ለመቀነስ መቻሉ ነው። ይህ የሥነ ሕዝብ ሁኔታ ለሀገራችን ተስፋንም ሥጋትንም የሚደቅን ነው። በንድፈ ሐሳብ ደረጃ የሰው ጉልበት ዋነኛ የምርት ኃይል ሆኖ መዝለቅ እስከቻለ ድረስ፣ ሌሎች ጉዳዮች እንደተጠበቁ ሆነው ብዙ የሕዝብ ቁጥር ያለው ሀገር የተሻለ ብሔራዊ ዐቅም ይኖረዋል።

የኢትዮጵያ ሕዝብ ብዛት በመካከለኛ የሕዝብ ብዛት እድገት ምጣኔ አማራጭ ተሰልቶ ከ 10 ዓመት በኋላ 122.3 ሚሊዮን (አንድ መቶ ሃያ ሁለት ነጥብ ሦስት ሚሊዮን) ይሆናል ተብሎ ይታሰባል። ከዚህ ሕዝብ ውስጥ ሃያ ስምንት በመቶው እድሜው ከ 15-29 ባለው የእድሜ ክልል የሚገኝ አምራች ወጣት ኃይል ይሆናል ተብሎ ይገመታል።

እነዚህ አሐዞች የሚያመለክቱት የሀገራችን አምራች ሕዝብ በከፍተኛ ፍጥነት እያደገ ያለበት ጊዜ መሆኑን ነው። ስለዚህም ይህን አምራች የሰው ኃይል ለመጠቀም የሚያስችል የኢኮኖሚ ስልት መቀየስ አስፈላጊ ነው። ይህ የአምራች ሕዝብ እድገት ለቀጣዮቹ ዓመታት በስፋት ሊቀጥል እንደሚችል ይጠበቃል። ስለዚህ ይህ ወጣትና አምራች የሰው ኃይል ዐቅም በዚህ የጊዜ ማሕቀፍ ውስጥ ሳያመልጠን በፊት በአግባቡ በመጠቀም ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ እመርታ ለማምጣት ልንጠቀምበት ይገባል።

ከሕዝብ ብዛትና ሥርጭት ጎን ለጎን በሀገራችን የምግብ ዋስትና ያልተረጋገጠላቸው 25 ሚሊዮን ያህል ዜጎች መኖራቸው ይገመታል። በዚህ ሳቢያ በዕለት ደራሽ ርዳታና ሰልጣታዊ ሴፍቲኔት የታቀፉ ከ8 ሚሊዮን የማያንሱ ዜጎች አሉ። እነዚህ ዜጎች ከመንግሥትና ከዓለም አቀፍ ለጋሾች የሚሰጥ ርዳታ ጥገኛ ናቸው።

እነዚህንና በየዓመቱ የሚጨምረውን የሕዝብ ቁጥር ለመመገብ፣ ዓመታዊ የግብርና ምርታችን እጅግ በጣም መጨመር ይኖርበታል።

ሰሥራ ዕድል ረገድም የተመጣጠነ እድገት መኖር አለበት። ይሁንና በሀገራችን በየዓመቱ ሁለት ሚሊዮን ያህል ዜጎች ለሥራ እድሜ ይደርሳሉ። ኢኮኖሚው የሥራ ዕድል የፈጠረላቸው ግን ከአንድ ሚሊዮን አይበልጡም። በዚህ ምክንያት ዛሬ በሀገራችን የሥራ ፈላጊዎች ቁጥር ከ 10 - 4 ሚሊዮን እንደሚደርስ ይገመታል።

ይህን መሰሉ የሕዝብ ብዛትና ስብጥር መረጃ በሀገራችን በርካታ ወጣቶች መኖራቸውንና ሥራ ፈላጊ መሆናቸውን ይጠቁማል። ባለፉት ዓመታት የተመዘገበው እድገት ሥራ የመፍጠር ባሕርይው ውሱን ስለነበር የተፈጠረው የሥራ ዕድልና የሥራ ፈላጊው ቁጥር እድገት በፍጹም ሊመጣጠኑ አልቻሉም።

ግብርናው መጠን ሰፊ የሆነ ሰው ሥራ አጥን ከመያዙም በላይ፣ የገጠሩ የሀገራችን ክፍል ሥራ ያጣውን የኅብረተሰብ ክፍል ሸሽን ለማቆየት አልቻለም። እስካሁን የተሞከሩ የተለያዩ የሥራ ፈጠራ ፕሮግራሞች የተወሰነ ውጤት ያስገኙ ቢሆንም፣ ቀጣይነት ያለው የሥራ ዕድል ለማስፋት ተስፋ የሚጣልባቸው አይደሉም። ከዚህ ሁኔታ ለመውጣት የወደፊት የኢኮኖሚ እድገት ቀዳሚ ትኩረት እና መለኪያ የሚፈጥረው የሥራ ዕድል መጠን መሆን አለበት። ሥራ አጥነት፣ የማያመርቱ ነገር ግን ምግብ ፈላጊ ዜጎችን በስፋት የሚፈጥር በመሆኑ ለምግብ ዋስትና ችግር አባባሽ መሆኑ አይቀርም።

ይኸንን የሥነ ሕዝብ ሁኔታና የኢኮኖሚ ልማት ትስስር በአግባቡ ለመረዳት ከቅርብ ዓመታት ወዲህ ስነሰራው የሕዝብ እድገትና ሥርጭት የተፈጠረውን የወጣት ኅብረተሰብ ክፍል ባሕርይ እንዲሁም ፍላጎትና ጥቅሞቹን መረዳት ጠቃሚ ይሆናል።

የወጣት ኅብረተሰብ ክርክን ጥቅምና ፍላጎቶች የማስከበር ፈተና

የወጣት ኅብረተሰብ ክፍልን ባሕርይ እንዲሁም ፍላጎትና ጥቅም ለመረዳት በሰው ልጅ ሕይወት ውስጥ የሽግግር ዕድሜ የሚኖረውን ቦታና ሚና ለይቶ መመልከት ያስፈልጋል። በወጣት የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ግለሰቦች ከሚያጋጥሟቸው ተከታታይ የሽግግር ኩነቶች ዋነኞቹ የትምህርት መጨረስ፣ ከወላጅ ሴት መውጣት፣ የመጀመሪያ የጾታ አጋር ማጨት፣ የመጀመሪያ ሥራ መያዝ፣ ማግባት እና የመጀመሪያ ልጅ መውለድ ናቸው።

የእነዚህ የሽግግር ኩነቶች ቅደም ተከተል እና የሚከሰቱበት ጊዜ ወጣቶች በሚኖሩበት ሀገር በሚኖረው የማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ዕድሎች መጠን ይወሰናል። በሀገራችን የወጣት ኅብረተሰብ ቁጥር እድገት ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ዕድሎች ከሚያደጉበት ፍጥነት ጋር አልተጣጣመም። በመሆኑም ለወጣቱ የሽግግር ወቅት ውሳኔዎች የሚያስፈልጉትን መሠረታዊ ጉዳዮች በበቂ ማቅረብ አልተቻለም። በእነዚህ ዕድሎች አቅርቦት ውሳኔነት የተነሳ በዚህ ጊዜ ወጣቱ የሚያሳካው የሽግግር ሚና አንዱን ወይም ሁለቱን፣ ወይም በአንዱ ኩነት ላይ ለረጅም ጊዜ የሚቆይ እና ወደ ሌላኛው የሕይወት ምዕራፍ ነት ለመሸጋገር የማይችል ሆኗል።

ለአብነት ያክል ትምህርት ጨርሶ ሥራ አለመያዝ፣ ሥራ ይዞ አስተማማኝ ገቢ አለማግኘት፣ ትዳር ይዞ የመኖሪያ ቤት ችግር እና የመሳሰሉት የሕይወት ሽግግር ተግዳሮቶች በስፋት ያጋጥሙታል። ይህ የሀገራችን በቂ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ዕድሎች መፍጠር ያለመቻል ወጣቱን ወደ ተስፋ መቁረጥና ዐመፅ እንዲያመራ ያደርገዋል።

በእርግጥ ይህ ከወጣትነት ወደ ጎልማሳነት የሚደረግ ሽግግር የተራዘመና የዘገየ መሆኑ ስህገራችን ብቻ የተወሰነ አይደለም። በአሜሪካና በአውሮፓም እያጋጠመ ያለ ወቅታዊ ሁኔታ ነው።

ሆኖም ግን በሀገራችን የዚህ ኅብረተሰብ ክፍል ቁጥር በከፍተኛ ሁኔታ እየሻቀበ መሆኑ፣ የኢኮኖሚ ዕድሎች በሚፈለገው ደረጃ ጋር ተደምሮ ችግሩን በሀገራችን የበለጠ የተወሳሰበ ያደርገዋል።

በሌላ በኩል የቴክኖሎጂ እድገትና የማኅበራዊ ሚዲያ መስፋፋት ዓለም አቀፍ የዜግነት ንቃተ ኅሊና እንዲዳብር አድርጓል። ኢትዮጵያ ከፍተኛ የማኅበራዊ ሚዲያ ተጠቃሚ ዜጎች ካሉባቸው የአፍሪካ ሀገራት አንዷ ነች። ከተጠቃሚው አብዛኛዎቹ እድሜያቸው ከ 18-34 የሆኑ አምራች ኃይሎች ናቸው። በዚህ የማኅበራዊ ሚዲያ መስፋፋትና በዓለም አቀፍ ንቃተ ኅሊና መዳበር የተነሳ ወጣቶች ለነገሮች ያላቸው ምላሽ ፈጣን እየሆነ መጥቷል።

ሁኔታዎችን እንደከዚህ ቀደሙ በትዝብትና በዝምታ እንዳያልፍ መንግሥትንም ሆነ ኅብረተሰቡን ጠያቂና ሞጋች እንዲሆኑ አድርጓል። ይህ ሁኔታ ከሀገራችን ታሪካዊና ነባራዊ ሁኔታዎች ጋር ሲደመር ተጽዕኖውን ያሰፋዋል። የሀገራችን ፖለቲካ ከ960ዎቹ ጀምሮ በተማረው ወጣት ኃይል የሚመራ ነው። የዘመናዊነት ፕሮጀክትን የመዘወር ታሪካዊ ሐላፊነት በዚህ የኅብረተሰብ ክፍል ጫንቃ ላይ የወደቀ ነው። ሆኖም ግን የወጣቱ ታሪካዊ ሐላፊነት በቀደሙት ጊዜያት ለእርሶ አደሩ ሳለው ጥብቅና ላይ የተመሠረተ ነበር። የአሁኑ ወጣት ደግሞ ከዚህ ሰተጨማሪ የራሱንም የኢኮኖሚና

የፍትሐዊነት ጥያቄ ያነገበ ነው። ወጣቱ በቤተሰቡ ላይ ያለው ኢኮኖሚያዊ ጥገኝነት፣ የዚህ ኅብረተሰብ ክፍል ችግር ከሁሉም የኅብረተሰብ ክፍል ጋር የተሳሰረ እንደሆነ ያሳያል። ስለዚህ የወጣቱን ችግር መፍታት በተዘዋዋሪ የሌሎችን የኅብረተሰብ ክፍሎች ችግር የመፍታት ጉዳይ ነው።

በቀጣይ የየትኛውም የፖለቲካ ኃይል ማኅበራዊ መሠረት የሚሆነው ከጎልማሳው አርሶ አደር በተጨማሪ ይህ ወጣት ኃይል ነው። ይህ ወጣት ከ 30 ዓመት በፊት ከነበረው ወጣት ጋር ሲወዳደር ያለው መሠረታዊ ልዩነት የተማረ ኃይል መሆኑ ነው። በዚህም የተነሣ በተማረው ልክ በኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ጉዳዮች ንቁ ተሳታፊና ተጠቃሚ እንዲሆን ይፈልጋል። የተማረው ወጣት የኅብረተሰብ ክፍል የምንለው ባለፉት ሦስት ዐሥርት ዓመታት በተፈጠሩ የትምህርት ዕድሎች የተማረውን፣ በተዘረጉ የመረጃ መረቦች ለፈጣን ግንኙነትና መተሳሰር ርብ የሆነውን እና ወደፊትም የሚሆነውን ሰፊውን የኅብረተሰብ ክፍል ነው።

የዚህ ወጣት የኅብረተሰብ ክፍል ቁጥር በሚጨምርበት ልክ የሀገራችን የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ዕድሎች፣ በተለይም የተፈጥሮ ሀብት እጅጉን እየተመናመነ መጥቷል። የእርሻ መሬት የሕዝብ ቁጥር እድገቱን መቋቋም እየተሳነው ነው። በዚህም ምክንያት በገጠር ያለው ወጣት የኅብረተሰብ ክፍል በአንድ በኩል በሚታረስ መሬት እጥረት፣ በሌላ በኩል ደግሞ የተማረ በመሆኑ ምክንያት የተሻለ የኢኮኖሚ ዕድል ፍለጋ፣ በከፍተኛ መጠን ወደ ከተሞች እየፈለሰ ነው። በተለይ አሁን እየተስተዋለ እንዳለው ከቦታ ቅርበት አንጻር የወረዳ ከተሞች በከፍተኛ ሁኔታ በወጣት እየተሞሉ ይመጣሉ።

ስለዚህም የወጣቱን የኅብረተሰብ ክፍል ፍላጎትና ጥቅሞች በዘላቂነት በመፍታት ትልቅ የኢኮኖሚ ኃይል አድርጎ ማሰለፍ የሚቻለው አስተማማኝ የሥራ ዕድልን እና የሠራተኛ ክሂሎትን የሚያሳድግ ፈጣን የኢንዱስትሪ ልማትን ማምጣት ሲቻል ነው። በተለይም በከተማና በገጠር ወይም ስግብርናና በኢንዱስትሪ ልማት መካከል በተሰናሰሉና ተመጋጋቢ መስተጋብር ባላቸው ዘርፎች ላይ በማተኮር፣ የኢኮኖሚ መዋቅራዊ ለውጡን ለማፋጠን መሥራት ያስፈልጋል። በተጨማሪም የገጠር ልማቱን ማፋጠን እና ገጠሩን ምቹ የመኖሪያ ቦታ ማድረግ ይገባል። ለዚህ ደግሞ የተለያዩ አገልግሎቶች ማሟላት አለባቸው። ይህንን ለማድረግ ከተቻለ ወደ ከተማ የሚፈልሰውን የተማረ ወጣት ኃይል በአካባቢው በማቆየት የገጠር ልማቱ ተሳታፊ ማድረግ ይቻላል።

ወጣቱን ያማከለ እቅጣጫ መከተል ሁለቱን ዋና ዋና የሀገራችን ግቦች የማሳካት ጉዳይ ነው። አንደኛ ይህን የተማረና በቁጥሩ የበዛ የሰው ሀብት ተጠቅሞ አስፈላጊውን የኢኮኖሚ ልማት ማስመዘገብ ሲሆን ሁለተኛ ይህ የሰው ኃይል ስተሰፋ መቁረጥና

በብሶት ውስጥ ሆኖ የሀገራችንን ሰላምና ደኅንነት አደጋ ውስጥ እንዳይጥል በማድረግ የሀገራችንን የህልውና ሥጋት መቅረፍ ነው። ዓላማችንም በማርክሲስታዊ ባህል ውስጥ እንደተለመደው ለአንድ የኅብረተሰብ ክፍል መታገል ሳይሆን የሀገራችንን ኢኮኖሚያዊ ልማት፣ ሰላምና ደኅንነቷን የማረጋገጥ ጉዳይ ተደርጎ መወሰድ አለበት።

በአዎንታዊ ጎኑ ስንመለከተው ወጣቱ በሁሉም ዘርፍ ሁለንተናዊ ለውጥን ለማምጣት የሚያስችል አስተዋጽኦ ይኖረዋል። በአንጻሩ ደግሞ ሰአግባቡ ካልተያዘ ሁለንተናዊ ጥፋት የማምጣት ዕድሉም ከፍተኛ ነው።

በየትኛውም የማኅበራዊ፣ ፖለቲካዊ እና ኢኮኖሚያዊ ዘርፍ ላይ በትኩስ ዕቅዳዎችና አምራች ኃይልነት የሚመደብ ቢሆንም፣ ካለው ልምድና የእድሜ ማነስ አንጻር በሚገባ መሠልጠንና አመለካከቱ መቀረጽ ይገባዋል። ይህ የኅብረተሰብ ክፍል ካለው ኃይልና ዕቅድም እንዲሁም ከሌሎች የማኅበረሰብ ክፍሎች ጋር ካለው ቀጥተኛ ግንኙነትና ተጽዕኖ አንጻር፣ በአግባቡ መገራትና በስልትና መያዝ አለበት። ወጣቱ በሥርዓት ከተመራ የሚያመጣው ለውጥ እመርታዊ መሆኑ አያጠያይቅም።

የሀገራችንን የሕዝብ ቁጥር እድገትና ስብጥር ተጨባጭ ሁኔታዎች እንዲሁም ትንበያዎችን ካጤንን፣ የሥነ ሕዝብ ሁኔታዎችን ከማኅበራዊና ከኢኮኖሚ ጉዳዮች ጋር አስተሳሰብን በብቁ ፖሊሲና የአመራር ቁርጠኝነት መምራት ከቻልን፣ በቅርብ ጊዜያት ውስጥ የከፍተኛ የሕዝብ ብዛትና ስብጥር ትሩፋት ተቋዳሽ በመሆን የኢኮኖሚ እመርታ ለማረጋገጥ ትልቅ ዕድል ከፊታችን አለ።

አምራችም፣ የምርቱ ተጠቃሚም፣ ልማትን የሚያመጣም፣ ከልማቱ ተጠቃሚም የሰው ልጅ ነው። ሆኖም ግን የልማት መጠን በሰው ልጅ ብቻ ሳይሆን በምርት ግብዓቶች ማለትም በወረት፣ ሰቴክኖሎጂና በተፈጥሮ ሀብቶች ጥምረት የሚወሰን ነው። በዚህ የተነሣ አንዳንድ ሀገራት ከፍተኛ የሆነ የሕዝብ ቁጥር ቢኖራቸውም የለሙ ሆነው ይገኛሉ። በተቃራኒው ደግሞ አነስተኛ የሕዝብ ቁጥር ኖሯቸው ያልለሙ ሀገራት አሉ።

በሕዝብ ብዛት ጥቅምና ጉዳት ላይ ሁለት ዐቢይ ክርክሮች አሉ። በአንደኛው ጎራ የሕዝብ ቁጥር በፍጥነት ማደግ የሰው ልጅ የኑሮ ደረጃ እንዲያሸቆልቆል ብሎም የህልውና ሥጋት እንዲደቀንበት ያደርጋል በማለት የሚከራከሩ ምሁራን አሉ። የሕዝብ ቁጥር በፍጥነት ሰሚጨመርበት ጊዜ ሀገራት ለኑሮ አስፈላጊ ነገሮችን ማለትም ምግብ፣ መጠለያ፣ ልብስ የትምህርት ዕድልና የጤና አገልግሎት ሰበቂ ለማቅረብ ይሳናቸዋል። በውጤቱም የሕዝብ ቁጥር መጨመር ለድህነትና ለዝቅተኛ ኑሮ ያጋልጣል። የሰው መብዛት አላቂ የሆኑ የተፈጥሮ ሀብቶችን ከማሟጠጡም በላይ የአካባቢ ብክለትን በማስከተል የሥነ ምግባር ሥርዓቱን ያዘባዋል ሲሉ ይከራከራሉ።

በሌላ ወገን የሕዝብን ብዛት እንደ ዕድል በመውሰድ ባለ ብዙ ሕዝብ ሀገር፣ አነስተኛ ቁጥር ያለው ሕዝብ ካለው ሀገር ይልቅ በራሱ ትልቅ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ዐቅም ምንጭ እንደሚሆን ያስረዳሉ። መከራከሪያቸውም ባለ ብዙ ሕዝብ መሆን ለሥራ የሚሆን ብዛት ያለው አምራች ኃይል ባለቤት መሆን ነው የሚል ነው። ከእነዚህም መካከል ለሀገር መከላከያ የሚሆን ግዙፍ ሠራዊት መገንባት፣ ለምርቶች ሰፊ ገበያ መፍጠር፣ ለግብር ገቢ ሰፊ መሠረት፣ ለበርካታ የፈጠራ ሐሳቦች በመገኘት፣ እንዲሁም ለቴክኖሎጂ መሻሻል መሠረት የሚሆን ጸጋ ነው በማለት ያስረዳሉ።

ሁለቱንም ሐሳቦች ግምት ውስጥ ስናስገባ፣ የሕዝብ ብዛት ፈተና እና ዕድል ይዞ የሚመጣ ነገር መሆኑ ሊሠመርበት ይገባል። ስሕተብ ብዛትና በኢኮኖሚ እድገት መካከል ቀጥተኛም ሆነ ተዘዋዋሪ ግንኙነት ሊኖር ይችላል። የሕዝብ ብዛት እድገት ከኢኮኖሚ እድገት ጋር የተመጣጠነ እስከሆነ ድረስ የእድገት ሞተር ነው። የተመጣጣኝነት ልኩን ካለፈ ግን የኢኮኖሚ እድገት ጎታች ይሆናል። እዚህ ላይ የሥነ ሕዝብ ዕድሎችና ፈተናዎችን በአግባቡ ለመረዳት የምዕራብ እና የምሥራቅ ተናክሮን ማየቱ ጠቃሚ ነው።

ራስን መተካት በሥነ ሕዝብ ትልቅ ጥያቄ ነው። በምዕራባውያን ሀገራት እድሜው የገፋ የኅብረተሰብ ክፍል ከአጠቃላይ የሀገራቱ የሕዝብ ስብጥር ድርሻው እያደገ መጥቷል። ይህም ሠራተኛና አምራች፣ እንዲሁም ሽማግሌ ኃይል እንዲቀንስ አድርጓል። የተተኪ ወጣት ትውልድ ማነስ የሀገራቱን ፖሊሲ አውጪዎች በእጅጉ እያሳሰበ ይገኛል። በተቃራኒው የምሥራቅ እስያ ሀገራት እያደገ ያሉበት አንዱ ምክንያት የሕዝባቸው ቁጥር ግዙፍ በመሆኑ ነው። የሕዝብ ቁጥራቸው ከፍተኛ መሆኑ የሀገር ውስጥ ፍላጎትንና ገበያን፣ እንዲሁም ሰፊ ጉልበትን አስገኝተዋል። ሆኖም ግን በተለይ በቻይና እና በህንድ ባለው አባባል የሥርዓተ ጾታ ልማድ ምክንያት የሥነ ሕዝብ ችግር ተፈጥሯል። ሀገራቱ በተለይ ቻይና በተከተለችው የሥነ ሕዝብ ፖሊሲ የሕዝቡ ጾታዊ ስብጥር የተዛባ በመሆኑ ማኅበራዊ ችግር ሆኗል። ይህ የሚያሳየን የሕዝብ ቁጥር እድገት ቁጥጥር ተፈጥሯዊ የሆነውን የሥነ ሕዝብ ምጣኔ፣ ማለትም የእድሜና የጾታን አንጻራዊ ድርሻ የሚያዛባ እና ተፈጥሯዊ አካሄድን የሚጫን መሆን እንደሌለበት ነው።

ስሀገራችን በሥነ ሕዝብና በልማት መካከል ፈጽሞ ሊነጣጠል የማይችል ቀጣይና ተለዋዋጭ ትስስር እንዳለ በመገንዘብ ለሥነ ሕዝብ ጉዳዮች የምንሰጠው ትኩረት

ለሀገራችን ዘላቂ ልማት እንዲሁም ፈጣን ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ እድገት ለማረጋገጥ የሚደረጉ ጥረቶች አካል መሆን ይኖርበታል። አሁን ባለንበት ደረጃ ሕዝባችን ከሚያመርተው ይልቅ ፍጆታውና የሚጠቀመው የላቀ በመሆኑ በሒሳባዊ አተያይ ተጠቃሚ እንጂ አምራች ሕዝብ አይደለም። ሀገራችን ሰብድርም ሆነ ስዕርዳታ

ከውጭ ከፍተኛ ወረት በመቀበል የትምህርት፣ የጤና፣ የመጠጥ ውኃና የመሳሰሉትን የመሠረተ ልማት አቅርቦት አስፋፍታለች። ነገር ግን የተፈጠረውን የሰው ኃይል ዐቅምና ቁሳዊ ግብዓቶችን አቀናጅተን በመጠቀም፣ ዕሴት የተጨመረባቸውን ሸቀጦችና አገልግሎቶች አምርተን ለገበያ ለማቅረብ አልቻልንም። በዚህም ምክንያት የተበደርነውን ገንዘብ መመለስ ቀርቶ ተጨማሪ ብድርም ሆነ ርዳታ ከመፈለግ አልተላቀቅንም። መንሥኤውም ሕዝባችን ተጠቃሚ እንጂ አምራች አለመሆኑ ነው።

ይህ ሁኔታ የሚጠቁመው ምርታማነትን በእመርታ የሚያሻሽሉ ቴክኖሎጂዎችን ተጠቅመንና የገበያ ትስስርን ገንብተን፣ ወደ ተጣራ አምራችነት እስክንሸጋገር ድረስ የሕዝብ ቁጥራችንን እድገት መገደብ አስፈላጊ መሆኑን ነው። በሀገራችን በአምራች የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ዜጎች ቁጥር በሌሎች ላይ ጥገኛ ከሆነው የሕዝብ ቁጥሯ እንዲበልጥ ማድረግ ያስፈልጋል። ይህንን አምራች ኃይል በትክክለኛው መንገድ መጠቀም ከተቻለ የአጭር ጊዜ የኢኮኖሚ መልካም ዕድል ይዞ ይመጣል። ይህ የሥነ ሕዝብ መልካም ዕድል ለተወሰነ ጊዜ የሚቆይ ነው።

የጥገኝነት ምጣኔው ከፍ እያለ ሲመጣ ዕድሉ የሚያበቃ ይሆናል። ነገር ግን መልካም ዕድል ሆኖ በሚቆይበት እና የአምራቹ የሰው ኃይል ምጣኔ በሚያይልበት ወቅት ለኢኮኖሚው አስተዋጽዖ እንዲያደርግ፣ አስቀድሞ በትውልድ ግንባታ ላይ ሙዓለ ንዋይ ማፍሰስ ያስፈልጋል። ቅድሚያ ለመጪው ትውልድ ጤና፣ ትምህርትና ሥልጠና ትኩረት በመስጠት የትውልዱን ዐቅም መገንባት ያሻል። ልጆች በሥራ ባህልና በትምህርት ታንጻው ካደጉ የሥራ እድሜ ላይ ሲደርሱ፣ የሠለጠነና ገብነትን የተላሰ አምራች ኃይል በመሆን የኢኮኖሚ ጥንካሬ ምንጭ ይሆናሉ።

በዚህ የሥነ ሕዝብ ትሩፋት ተጠቃሚ የሆኑ ሀገራት ተምክሮ የሚያስረዳው፣ ቅድሚያ በልጆች ላይ ከፍተኛ ሥራ መሥራታቸውን ነው። ከእነዚህ ሀገራት ልምድ በመቅሰም የሥነ ሕዝብ ትሩፋቶችን ለማጣጣም የልጆችን እና የሕዝቡን ጤና የሚያሻሽል ጠንካራ የኅብረተሰብ ጤና ሥርዓት መዘርጋት ያስፈልጋል።

ይህን የኅብረተሰብ ጤና ሥርዓት የመዘርጋት እና የሕዝብ ቁጥርን የመገደብ ሥራ ስንሠራ ግን በወላጆች ፈቃደኝነትና ዕውቀት ላይ የተመሠረተ እና ከጾታ አድልዎ ነጻ የሆነ እንዲሆን መጠንቀቅ ያስፈልጋል። በተጨማሪም የሕዝብ ቁጥር እድገት እየቀነሰ ሄዶ የአምራቹን ወጣት ቁጥር እንዳያመናምነው ጥንቃቄ ያስፈልገዋል። ለዚህ ደግሞ በቅርብ እየተከታተሉ ፖሊሲውን እንዳስፈላጊነቱ ማስተካከል፣ የሕዝባችንን ብዛት ብቻ ሳይሆን የእድሜ መጠን ስብጥርን ሚዛናዊነት እንድንጠብቅ ያስችለናል።

በአጠቃላይ በሀገራችን እየተስተዋለ ያለውን የሥነ ሕዝብ ዕድል ለመጠቀም የሰው ኃይሉን ተቀጣሪነትና ሥራ ፈጣሪነት የሚያገለግሉት የትምህርትና የሥልጠና ሥርዓት

መዘርጋት፣ የቤተሰብ ዕቅድ እና የእናቶችና የሕፃናት ሞት የሚቀንስ የጤና ሥርዓት ማጠናከር፣ እንዲሁም ምርታማነትን መሠረት ያደረገ የኢኮኖሚ ልማት አቅጣጫ መከተል ያስፈልጋል።

13.2. የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ሀብት እንደ ብሔራዊ እምቅ ዐቅም

ኢትዮጵያ በቆዳ ስፋት ከዓለም ሀገራት 27ተኛ ደረጃን ይዛ ትገኛለች። በንጽጽር ሲታይ ይህ ስፋት በርካታ ሕዝብ አቅፎ ለመያዝ፣ በርካታ የተፈጥሮ ሀብት እንዲኖር፣ እንዲሁም የሀገር ደኅንነትን ለማስጠበቅ ገንቢ ሚና ይጫወታል። ሀገራችን አራት ዋና ዋና ተፋሰሶች፣ በውስጣቸው 12 ንዑሳን ተፋሰሶች እና ዘጠኝ ዋና ዋና ወንዞች አሏት። ከዚህ ውስጥ 17 የተፈጥሮ ሐይቆች እና 9 ሰው ሠራሽ ሐይቆች አሉ። ከእነዚህ የገጸ ምድር የውኃ አካላት 123 ቢሊዮን ሜትር ኩብ የውኃ ክምችት አለ። እንዲሁም ከ 12 ቢሊዮን ሜትር ኩብ የሚበልጥ ጥቅም ላይ መዋል የሚችል ታዳሽ የከርሰ ምድር ውኃ ክምችት ይገኛል። በድምሩ 224 ቢሊዮን ሜትር ኩብ የውኃ ዕምቅ ሀብት አላት። ይኸንን የውኃ ሀብት በመጠቀም ሊለማ የሚችል ለሁሉም የመስኖ አጠቃቀም ቴክኖሎጂ ተስማሚ የሆነው መሬት ከ 43 ሚሊዮን ሄክታር ያላነሰ ነው። ሀገራችን ባላት የውኃ ሀብት ክምችት ከ 45 ሺሕ ሜጋ ዋት በላይ የሃይድሮ ፓወር የማምረት ዕምቅ ዐቅምን የታደለች ነች። በዚህም የተነሣ ሀገራችን “በአፍሪካ የውኃ ማማ” በሚል ከሚጠቀሱ ጥቂት ሀገራት መካከል እንዲሁ ነች።

ኢትዮጵያ በምድር ወገብ አቅራቢያ የምትገኝ በመሆኑ ከፍተኛ የፀሐይ ብርሃን ታገኛለች። ነገር ግን ለኃይል ፍጆታ መጠቀም ከምንችለው የፀሐይ ኃይል ዕቅዳችን መካከል የተጠቀምነው ከአንድ በመቶ በታች ነው። የነፋስና የጂኦተርሚል አጠቃቀሞችንም ተመሳሳይ ነው። የከሰልና የተፈጥሮ ጋዝ ሀሰታችንም ገና ጥቅም ላይ አልዋለም።

በሀገራችን የቀንና የሌሊት ርዝመት እኩል የሚባል ነው። ሀገራችን በትሮፒካል ዞን የምትገኝ እና የተለያየ የመልከዓ ምድር ዓይነት ያላት ናት። ይህም ሀገራችንን የበርካታ የአየር ጸባይ፣ የአፈር ዓይነት እና የብዝሃ ሕይወት ባለቤት አድርጓታል። ስለዚህ የተለያየ የሰብልና የእንስሳት ዓይነቶችንና ዝርያዎችን የማምረት ዕድላችን ሰፊ ነው።

ኢትዮጵያ በምሥራቅ አፍሪካ ቀንድ አካባቢ በቀይ ባሕር አቅራቢያ የምትገኝ ነች። ይህ አቀማመጥ ለመካከለኛው ምሥራቅ እስያ የገልፍ ሀገራት እና ለአውሮፓ የቀረበች እንዲሁም ለቀይ ባሕር፣ ለኤደን ባሕር ሰላጤና ለሕንድ ውቅያኖስ ቅርብ እንድትሆን

አድርጓታል። በመሆኑም ሀገራችን ለዓለም አቀፍ ንግድ የተመቸ ስትራቴጂያዊ የመልከዓ
ምድር አቀማመጥ አላት። ከመልከዓ ምድር አቀማመጥ አንጻር ተግዳሮት የሚሆነው
ኢትዮጵያ የባሕር በር የሌላት መሆኗ ነው። ይህም ሀገራችንን ለከፍተኛ የንግድ
ልውውጥ ዋጋ የተጋለጠች በማድረግ በወጭና በገቢ ንግዷ ላይ ተጽዕኖ ማሳረፉ
አይቀርም።

ይህን ቋሚ የኢኮኖሚ ተግዳሮት መፍታት የሚቻለው በመደመር መርሕ ለጋራ
ልማትና እድገት ከጎረቤቶቻችን ጋር በኢኮኖሚ ለመተሳሰር ሲቻል ነው። ይህ ስልት
ለገቢና ለወጭ ንግድ የምንጠቀምባቸውን አማራጭ ወደቦች የማስፋት መርሕን
መከተል ይኖርበታል። ይህ አቅጣጫ ከብሔራዊ ደኅንነትም ሆነ ከልማት አንጻር እጅግ
በጣም አስፈላጊ ነው። ሆኖም ግን ይህንን ዓላማ ለማሳካት ስንረቤት ሀገራት ልማትና
ሰላም መረጋገጥ መቻሉ ለነገ የማይባልና እጅግ አስፈላጊ ነው። በመሆኑም
ከጎረቤቶቻችን ጋር የጋራ ሰላምና ልማትን ለማጠናከር መሥራት የውጭ ግንኙነት፣
የደኅንነትና የልማት ፖሊሲ የትኩረት አቅጣጫችን መሆን ይኖርበታል።

ከመልከዓ ምድር በተጨማሪ የሀገራትን የልማት ዕቅድ በመወሰን ረገድ የተፈጥሮ
ሀብት ወሳኝ ሚና አለው። የተፈጥሮ ሀብት ሲባል በዋናነት አንድ ሀገር በምግብ ምርት
ራስን የሚያስችል ሀብት እና የከበሩ ማዕድናት መኖር ወሳኝ ተደርገው ይታያሉ።
በምግብ ራስን ለመቻልና ትርፍ ለማምረት የሚያስችሉ ጸጋዎች በሀገራችን አሉ። ሆኖም
እነዚህን ጸጋዎች በአግባቡ አልተጠቀምንባቸውም። ለምሳሌ በሀገራችን መልማት
ከሚችለው መሬት ውስጥ ጥቅም ላይ የዋለው ጥቂት ነው። የእንስሳት ርባታችን
ስላልዘመን አብዛኛው መሬት የሚውለው ለግጦሽ ነው።

ኢትዮጵያ የተለያዩ የአየር ንብረት ያለባት ሀገር መሆኗ የብዙ አዝርዕት፣ ሰብሎችና
ዕፅዋት መፈጠሪያ ብቻ ሳትሆን የዝርያዎች መባዣም አድርጓታል። ቡና፣ ሱፍ፣ ጤፍ፣
ኑግ፣ አንጮቴ፣ ጌሾ፣ ጎመንዘር እና እንስት መገኛቸው እዚህ ኢትዮጵያ ነው። ሀገራችን
የአገዳ እና የብርዕ ሰብል፣ የጥራጥሬ እንዲሁም የቅባት እህል ምርቶች በስፋት
የሚመረቱባት ነች። ገብስ፣ ማሽላ፣ ስንዴ፣ ዘንጋዳ፣ ባቄላ፣ ተልባ፣ ኑግ፣ ሰሊጥ፣
ሽንብራ፣ ምሥር፣ አደንጓሬ፣ አተርና አብሽ ተጠቃሽ ናቸው። እነዚህ ሀብቶች ቢኖሩንም
በሀገራችን በቤተሰብ ደረጃ የምግብ ዋስትና እስካሁን አልተረጋገጠም።

የምሥራቅ አፍሪቃ ቀንድ አካባቢ በአየር ንብረት ለውጥ የሚጠቃ እና በዝናብ ላይ
ጥገኛ የሆነ የግብርና ሥርዓት ያለበት ቀጣና ነው። ቀንዱ ወቅቱን ጠብቆ ለሚከሰት
ድርቅና ረኃብ በቀላሉ የተጋለጠ አካባቢ ነው። በዚህም ምክንያት ሀገራችን በታሪኳ
የተለያዩ አስከሬ ድርቅ አደጋዎችን አስተናግዳለች። እንደ ሀገር የድርቁን ጉዳት አስከሬ

የሚያደርገው ጉዳይ የአደጋ ሥጋት እና ዝግጁነት ሥራ አመራራችን ያልዳበረ መሆኑ ነው።

ሚዛናዊ የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀምን ያማከለ ልማትን የሚያዳብረው አንዱና ዋነኛው ጉዳይ የፍጆታ ባህላችን ነው። የአመጋገብ ባህላችን በራሳችን ምርቶች ላይ የተመሠረተ ነው። በምግብ ራሳችንን ለመቻል በገቢ ንግድ ላይ ጥገኛ መሆን አይጠበቅብንም። በሌላ በኩል ኢትዮጵያ በርካታ የምግብ ዓይነቶች ያሉባት ሀገር በመሆኗ በተወሰኑ የምግብ ዓይነቶች ላይ ጥገኛ እንዳንሆን መልካም አጋጣሚ ነው። በምግብ ዓይነቶች ብዛት ላይ የተመሠረተ ምርት ለማምረት ዕድሉ ሰፊ ነው።

በሀገራችን የአልሚ ምግብ ሰብሎችን መመገብ የሚያስገኘውን የጤና እንዲሁም ኢኮኖሚያዊ ፋይዳ አገልግሎትና በሥነ ምግብ ምርምር አበልጽገን የባህላዊ አመጋገባችን አካል እንዲሆን ጭምር ትኩረት ተሰጥቶት ሊሠራበት ይገባል።

ለዘመናዊ ምግብ እና ለውጭ ሀገር ምግቦች የሚያስፈልጉ ግብዓቶች (ስንዴ ዱቄት፣ ስኳር፣ ዘይት) ፍላጎትን በሀገር ውስጥ አቅርቦት መሸፈን ግባችን መሆን አለበት። ይህን ለማድረግ ስንችል ከተፈጥሯዊ የምግብ ግብዓቶች የተዘጋጁ ምግቦችን የሚመገብ፣ ጤናው የተጠበቀ እና ለምግብ የሚውል የውጭ ምንዛሪን የሚያደን ጎብረተሰብ መፍጠር ያስችለናል። በተጨማሪም ይህን ከተፈጥሮ ሀብት ጋር ያለንን መስተጋብር ከሚያራርቁት ውሳኔዎች፣ ወደ ዕሴት ጨማሪና ሀብት አከማች ስልት ምርት እንድንሸጋገር ይረዳናል።

የጥሬ እቃ አቅርቦት የአንድን ሀገር ልማት፣ አቅም እንዲሁም የፖሊሲ አቅጣጫ ይወስናል። ሀገራት ከጥሬ እቃ አቅርቦት ውጭ የኢንዱስትሪ ልማትን ሊያፋጥኑ አይችሉም። በመሆኑም የጥሬ እቃዎች አቅርቦትን ከተፈጥሮ ምርት፣ ከማዕድናት እና ከእንስሳት ተዋጽዖ መገኘት ጋር አያይዞ መመልከት ይቻላል። በኢትዮጵያ ውስጥ ጨው፣ ወርቅ፣ ፕላቲኒየም፣ ኖቢየም፣ ታንታለም፣ ኒኬል፣ መዳብ፣ ክሮም፣ ማንጋኒዥን፣ የኖራ ድንጋይ፣ ሳንድ ስቶን፣ ጂብሰም፣ ሸክላ፣ አፓል፣ የብረት አር፣ ፖታሽ፣ ነዳጅና የተፈጥሮ ጋዝ፣ ወዘተ የከርሰ ምድር የተፈጥሮ ሀብት እንዳለን መረጃዎች አሉ። በተለይ የወርቅ፣ የተፈጥሮ ጋዝና የፖታሽ ክምችት የኢኮኖሚ አዋጭነት እንዳለው መረጃዎች ያመለክታሉ። ሆኖም ግን ይህን ጸጋ የመጠቀምና የማልማት አቅም በዝቅተኛ ደረጃ ላይ የሚገኝ ነው። ይህም ሀገራችን ካለባት የወረት እጥረት በተጨማሪ የቴክኖሎጂ እድገት ውስጥ የማልማት ዕቅዳችንን ከገደቡት ምክንያቶች አንዱ ነው።

የኢትዮጵያ የቀርከሃ ዛፍ ምርት የአፍሪካን 67 በመቶ ድርሻ ይይዛል። ኢትዮጵያ ለጥጥ ምርት ተስማሚ የሆነ ከሦስት ሚሊዮን ሄክታር በላይ መሬት ያላት ሲሆን ጥቅም

ላይ የዋለው ከ 5 በመቶ አይበልጥም። በተለይ የጎማ ዛፍና የወረቀት ዛፍ የመሳሰሉትን በኢንቨስትመንት መልኩ በመትከል ለኢንዱስትሪ ግብዓት ለማድረግ የሚያስችል መልከዓ ምድር በደቡብ ምዕራብ የኢትዮጵያ ክፍል አለ። የቡና፣ ቅመማ ቅመም፣ የሞሪንጋና የመድኃኒት ቅጠሎች በስፋት በሀገራችን ይገኛሉ።

ከእንስሳት ሀብት ጋር በተያያዘ በኢትዮጵያ በቀንድና በጋማ ከብት እንዲሁም ሰዶሮ ሀብት ከአፍሪካ ቀዳሚ ሊባል የሚችል ሀብት አላት። ቢሆንም ሀገራችን ቀንድ ከመቁጠር አልፋ ድህነትን ለመቀነስ፣ የምግብ ዋስትናን ለማረጋገጥም ሆነ ለውጭ ንግድ ከእንስሳት የሚገኙ ምርቶችን (ወተት፣ እንቁላል፣ ሥጋ፣ ቆዳ እና ሌጦ) በማቅረብ መጠቀም አልቻለችም። የዐሳማ ምርት ምንም እንኳን ባለፉት ዓመታት መሻሻል ቢያሳይም ከዚህ በላይ ከተሠራሰት ትልቅ ውጤት ሊያመጣ የሚችል ነው። የማር ምርት እምቅ ዐቅማችን እጅግ ከፍተኛ ነው። ሀገራችን በአፍሪካ ስማር ምርት ቀዳሚ ሥፍራ ብትይዝም ዘመናዊ የማኅበር ዘዴን ስለማትከተል ከዘርፉ የምናገኘው ገቢ እዚህ ግባ የማይባል ብቻ ሳይሆን የሚያስቆጭም ነው። ዘርፉን አዘምነን የአውሮፓን ገበያ ብቻ እንኳን መድረስ ብንችል ትልቅ ዐቅም ይሆናል።

በብዙ ሀገራት ታሪክ ውስጥ ዓሣ የምግብ ዋስትናን በማረጋገጥ ረገድ ከፍተኛ ሚና ይጫወታል። በሀገራችን 56 ሺሕ ቶን ገደማ የሚሆን ዓመታዊ የዓሣ ምርት እያመረትን ቢሆንም፣ የማምረት ዐቅማችን ግን እስከ 94 ሺሕ ቶን ይደርሳል ተብሎ ይገመታል። ይህም ማለት ካለን የዓሣ ሀብት ውስጥ ግማሽ ያህሉን ብቻ ነው እየተጠቀምንበት ያለነው። ምንም እንኳን ለከተማ ቅርብ የሆኑ ሐይቆች ከመጠን በላይ የዓሣ ማስገር ተግባር ቢከናወንባቸውም፣ በሩቅና በገጠራማ የሀገራችን ክፍሎች የሚገኙ የውኃ ሥፍራዎች ደግሞ በተቃራኒው በአግባቡ ጥቅም ላይ ያልዋለ የዓሣ ሀብት ይዘዋል።

የሀገራችን ብሔራዊ የነፍስ ወከፍ የዓሣ ፍጆታ በዓመት 0.56 ኪ.ግ ነው። ከምሥራቅ አፍሪካ አማካይ የ 9 ኪ.ግ ፍጆታ ጋር ሲነጻጸር እጅግ አነስተኛ ነው። የዓሣ ምርታችን በሀገር ውስጥ በሚገኙ ተፋጥሯዊ የውኃ አካላት ላይ የተመሠረተ ነው። እነዚህ የውኃ አካላት (ሐይቆች፣ ወንዞች እና ትናንሽ የውኃ ሥፍራዎች) በርካታ ከመሆናቸው አንጻር፣ ሀገራችን ከእነዚህ የውኃ ሥፍራዎች ልታገኘው የምትችለውን የዓሣ ምርት እያገኘች አይደለም።

በዚህም ምክንያት ዓሣ በሀገራችን የምግብ ዋስትና ላይ ሊጫወት የሚችለውን ትልቅ ሚና ሳይጫወት ቀርቷል። በዓሣ ልማት ዙሪያ አተኩረን ብንሠራ ከጊዜያዊ ኢኮኖሚያዊ ጥቅሙ ባሻገር ለዘላቂ አካባቢያዊ ምኅዳር መፈጠር ትልቅ አስተዋጽኦ ይኖረው ነበር።

የዓሳ ልማት ሰአካባቢ ክብካቤ ላይ የተመሠረተ በመሆኑ ለዓሳ ልማት የሚሠሩ ተግባራት እየተመናመነ ያለውን የውኃ ከባቢ የሚጠግነውና የሚያድሰው ይሆናል።

የተፈጥሮ ሀብታችን በዓይነት የሰፋና የበዛ ቢሆንም ከሥነ ምግባር ክብካቤ አንጻር አጠቃቀማችን ሁለት ዓይነት ስልቶችን መከተል አለበት። በአንድ በኩል አላቂ የሆኑ ማዕድናትን የመሰብሰቡ ሀብቶችን ወጪ በቆጠቦ መልኩ አውጥተን፣ ዕቤት ጨምረን በተገቢው ለሚቀጥለው ትውልድ የምናወርሰውን ሀብት ማከማቸት። አላቂ ያልሆኑ ሀብቶቻችንን ደግሞ በፍጥነት አሟጦ ከመጠቀም ይልቅ ሀብቱ ራሱን ለመተካት የሚፈጅበትን ጊዜ በማገናዘብ፣ ከሥር ከሥር መተካትን መሠረት ያደረገ የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ስልት መከተል ይኖርብናል።

በማዕድን ልማት በኩል ያለን አካሄድ ሀብትን ማሟጠጥ ላይ የተመሠረተ፣ የአካባቢውን ማህበረሰብ ኑሮ ያልለወጠ፣ ለሀገር ገቢ የሚገባውን ግብር ያላተረፈ እንዲያውም ለሕገ ወጥ ንግድ መጠቀሚያ የሆነ ነው። ግብርናም እንዲሁ ለአፈራችን ጤንነት ያልተጨነቀ በመሆኑ ማዕድን ከማውጣት ጋር ተመሳሳይነት ባለው መልኩ የአፈርን ተፈጥሯዊ ይዘት በሚያራቁት መልኩ እያረሰን እንስሶቻችንን ወደ ግጦሽ እየላሰን እንገኛለን።

በተለይም የመካከለኛውና የሰሜን ኢትዮጵያ አካባቢ ከመጠን በላይ የተሰላና ምርታማነቱ የደከመ መሆኑ፣ ለግብርና ምርታችን እድገት አንድ ሥጋት ነው። የደን ውድመትና እሱን ተከትሎ የሚመጣው የአፈር መሸርሸር ችግሩን በከፍተኛ ሁኔታ እያባባሰው ይገኛል። ይህ የደን ውድመት አጠቃላይ ሥነ ምግባርን በማቃወስ ለአየር ንብረት ለውጥና እሱን ተከትሎ ለሚመጣው የድርቅ አዙሪት ዳርጎናል። በዚህ መሠረታዊ ችግር መንሥኤነት አጠቃላይ የሀገራችን ብዝሃ ሕይወት አደጋ ላይ ወድቋል።

ይህን የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ይበልጥ አሳዛኝ የሚያደርገው በጥፋትና በማሟጠጥ የምናገኘውን ሀብት ተጠቅመን፣ ለወደፊቱ የሚያሻግር ኢንዱስትሪ ልማት አለማረጋገጣችን ነው። ዛሬ በማዕድንና በግብርና የተሰማሩ ዜጎች ወደፊት መሬታቸው ሲራቁት ልጆቻቸው ለከፋ ችግር መጋለጣቸው አይቀሬ ይሆናል።

የተፈጥሮ ሀብትን ለልማት የመጠቀም ድክመቶች

የሀገራችን የተፈጥሮ ሀብት በብዙ መመዘኛዎች ሲመዘን የልማት እምቅ ዐቅም እንዳለን የሚያመለክቱ በርካታ ማሳያዎች አሉ። ሀገራችን ከድህነት ለመውጣትም ሆነ ዘርፈ ብዙ የኢኮኖሚ ችግሮቿን ለመፍታት ግብርና አንድ ትልቅ አማራጭ ነው።

በመሆኑም ግብርናውን በግብዓትና በምርት ሂደት በማዘመን፣ ገበያ ተኮር (የሀገር ውስጥና የውጪ ገበያ) እንዲሆን መደረግ አለበት።

በተጨማሪም ለመስኖ ልማትና ለርጥበት መቋጠር የተለየ ትኩረት ሊሰጥ ይገባል። ለመስኖ እርሻ ምቹ የሆኑ ያልተነኩ ቆላማ መሬቶችን በገበያ ግብርና አማካኝነት ስማልማት የውጪ ምንዛሬን ማዳንና አካባቢዎቻችን ማልማት ለሀገራችን ጊዜ የማይሰጥ ነው።

በአጠቃላይ በግብርናው ዘርፍ ትኩረት ሊያገኙ ከሚገባቸው ጉዳዮች መካከል አነስተኛና ሰፊ የመስኖ ልማትን ማስፋፋት፣ የግብርና ግብዓትና የፋይናንስ አቅርቦትን ማስፋፋት፣ የእንስሳት ርባታ ምርታማነትን ማሳደግ እና የተፈጥሮ ሀብት አጠባበቅ የሁሉንም ትኩረትና ተሳትፎ እንዲያገኝ ማድረግ ይገኛብታል። በተጨማሪም የግብርና አመራረት ዘዴን ማሻሻል፣ የድሃ ምርት ብክነትን መቀነስ፣ በጥናት ላይ የተመሠረተ የምግብ ዋስትና ሥርዓት ተግባራዊ ማድረግ እንዲሁም ዋና ዋና ስብሎችን ሙሉ በሙሉ በሀገር ውስጥ እንዲመረቱ ማድረግ ተመሳሳይ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች ናቸው።

ከግብርና ባሻገር ከተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ጋር በተያያዘ ሰቀላሉ ሀብት ሊያመነጨ ይችላል። ከነበሩ ሴክተሮች መካከል በዋናነት የማዕድንና የቱሪዝም ዘርፎችን መጥቀስ ይቻላል። የማዕድን ልማት በባሕርይው በጣም ብዙ የሰው ኃይል የሚቀጥር ዘርፍ አይደለም። የሥራው ባሕርይም ረዥም ሂደት የሚጠይቅ ነው። ከጥናት ጀምሮ እስከ ምርት ለመድረስ በአስቸጋሪ ሂደት የሚታለፍ ስለሆነ፣ ከልምድም ሆነ ከሚያስከትለው ሥጋት አንጻር በግል ባለሀብቶች ቢለሚ ይመረጣል። በሀገራችን በዚህ ዘርፍ ብዙ የዳበረ የአመራር ልምድ ስለሌለን በውጤቱ እስከአሁን አልተጠቀምንም ማለት ይቻላል።

ሆኖም ግን በዘርፉ ያለን የልማት አለኝታ የሚናቅ ባለመሆኑ የተለየ ትኩረት ሊሰጠው ይገባል። በውጭ ምንዛሬ ግኝት ረገድ የማዕድን ሀብታችንን በስኬት ማልማት ከተቻለ፣ በአጠቃላይ ከሁሉም የሸቀጦች የኤክስፖርት ምርቶች የሚገኘው የውጭ ምንዛሬ ኮሦስት ከማይበልጡ የማዕድን ፕሮጀክቶች ሊገኝ ይችላል። የካሉብ ጋዝና የአፋር ፖታሽ በተሟላ ሁኔታ ቢለዋ ከሁለቱ ብቻ በዓመት ወደ 2 ቢሊዮን ዶላር ማግኘት እንደሚቻል ሲታሰብ፣ ዘርፉ ምን ያህል ትኩረት እንደተነፈገው ይጠቁማል።

በወርቅና በሌሎች የማዕድን ዘርፎችም ለአልሚዎች ያልተቋረጠ ድጋፍ ብንሰጥ

በቶሎ ሊለሙ የሚችሉ ቦታዎች አሉ። ስለዚህ የማዕድን ፖሊሲዎችን አልሚዎች የሚያጋጥማቸውን የሕግና የአሠራር ችግሮች ከመፍታት ባለፈ የተቀናጀ የጂኦሎጂካል መረጃን ተደራሽ ማድረግ ይኖርበታል። አሁን ሰባህላዊ መንገድ የሚመረተውን የወርቅ

ምርት የሀገር ውስጥና የውጪ ገበያ ትስስር ዘርግተን በሕጋዊ መንገድ ብንሸጠው ብቻ እንኳን፣ ከፍተኛ የውጭ ምንዛሪ ማግኘትና የአካባቢውን ማህበረሰብ ኑሮ መለወጥ ይቻል ነበር።

ከማዕድን ልማት አንጻር በድምሩ የውጭና የሀገር ውስጥ ባለሀብቶችን በማሳተፍ ከዘርፉ ተጠቃሚ እንዲሆኑ የሚያደርግ ፖሊሲና የሕግ ማሕቀፍ ከዓለም አቀፍ ልምድ በመነሣት መዘርጋት ያስፈልጋል። የማዕድን ሀብቶችንን መረጃ ማጠናቀርና ተደራሽ ማድረግ እንዲሁም የባለሀብቶችን ተሳትፎ ማሳደግ የስፈልጋል። መንግሥትም የመሠረተ ልማት ዝርጋታ ላይ በሚያደርገው ኢንቨስትመንት ከልማቱ አክሲዮን ድርሻ እንዲኖረው የማድረግ ስልትን መከተል ይገባል። ይህ ስልት መንግሥትን በፋይናንስ ተጠቃሚ ከማድረጉም በላይ በዘርፉ የመሰማራት ፍላጎት ያላቸውን ኢንቨስተሮች እምነት ያጎለብታል።

ከተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም አንጻር የቱሪዝምን ዘርፍ በሰቂቁ አለማልማትና አለማስተዋወቅ እንዲሁም ተጓዳኝ አገልግሎቶችን አለማስፋፋት ሌላኛው ጉድለታችን ነው። የቱሪዝም ልማት ተፈጥሮ፣ ታሪክ እና ባህል ያደለንን ሀብት ለጎብኚዎች ሳቢ በሆነ መንገድ አቀናብሮ በማቅረብ ገቢ የሚገኝበት ዘርፍ ነው። በዚህ ረገድ ኢትዮጵያ እጅግ ብዙ ጾጋ ያላት ቢሆንም የሚሸጠውን አገልግሎት በበቂ ሁኔታ ባለማዘጋጀታችንና ባለመሸጣችን፣ በሚያሳዝን ሁኔታ እስካሁን ይህንን ሀብት ሳንጠቀም ቆይተናል።

ባለፉት ዓመታት የነበረን አንዱ ድከመት ይህ ዘርፍ ለሀገር ሊሰጥ የሚችለው ጠቀሜታ ጎልቶ አለመውጣቱና ተግባር ላይ አለመዋሉ ነው። ካሉን የተፈጥሮ፣ የታሪክ እና የባህል መስሕቦች በተጨማሪ እንደ ኢትዮጵያ አየር መንገድ ያለ የጎብኚዎች ማጓጓዣ መሠረተ ልማት መኖር የተለየ ዕድል ነው። ትልቅ ጉድለት ያለብን ከሌሎች መሠረተ ልማቶችና ከመረጃ አቅርቦት እንዲሁም ሰላምና ደኅንነትን ከማረጋገጥ ጋር የተያያዘ ነው። በተጨማሪም የሚጎበኙ ሥፍራዎችን ለጎብኚዎች ሳቢና ምቹ በሆነ ደረጃ በማመቻቸት በሚገባው ልክ ማስተዋወቅ አልቻልንም።

ይህን ጉድለት ለመሙላት መንግሥት የተወሰነ ድጋፍ ከሰጠ ዘርፉ በግል ባለሀብቶች አጋዥነት በአጭር ጊዜ ሊለማ ይችላል። ተከታታይነት ያለው ጥረት ብናደርግ ከአምስት ዓመት ባልበለጠ ጊዜ ዛሬ ከሸቀጦች ወጪ ንግድ የምናገኘውን ገቢ ሦስት እጥፍ ከቱሪዝም ማግኘት እንደሚቻል ጥናቶች ያመለክታሉ። ሀገራችን በአንድ ቦታ ላይ የባህል፣ የታሪክ እና የተፈጥሮ መስሕቦችን በተሟላ ሁኔታ ማቅረብ የምትችል ሀገር ስለሆነች በትኩረት መንቀሳቀስ ግድ ይላል።

ምዕራፍ አሥራ አራት

የኢኮኖሚ መዋቅራዊ ሽግግር፤ የመስፈንጠሪያ

ስልት አስፈላጊነት

በዓለም ላይ በአብዛኛው ድሀ የኅብረተሰብ ክፍል የሚገኘው በገጠራማ አካባቢዎች ነው። የሕዝቡ ኢኮኖሚ የተመሠረተውም በግብርና ላይ ነው። የግብርና ልማት በግብርና የሚተዳደረውን ማኅበረሰብ ገቢ በማሳደግ ብቻ ሳይገደብ ትርፍ ወረትና የሰው ኃይል ምንጭ ሆኖ፤ ለኢንዱስትሪና ለአገልግሎት ዘርፍ ልማት ደጅን መሆን እንዳለበት በርካታ ተመራማሪዎችና ፖሊሲ አውጭዎች ያስረዳሉ። ይህ ምክር በግብርና ልማትና በኢንዱስትሪ መካከል አዎንታዊ ትስስር እንዳለ ታሳቢ ያደረገ ነው።

በአንጻሩ ሌሎች ምሁራንና ፖሊሲ አውጭዎች የዓለም ኢኮኖሚ በከፍተኛ ሁኔታ በተሳሰረበትና በከፍተኛ መጠን ተንቀሳቃሽ ወረት ባለበት በዘመነ ሉላዊነት፤ በግብርና ልማት ላይ ከማተኮር ይልቅ ኢንዱስትሪዎች እንዲስፋፉ በማድረግ ድህነትን በቶሎ ለመቀነስ እንደሚቻል ያስረዳሉ።

በተመሳሳይ በሀገራችን በአንድ ወገን ግብርናን መሠረት በማድረግ የኢንዱስትሪ ልማትን በሚፈለገው ደረጃ ማረጋገጥ አይቻልም የሚሉ አሉ። በሌላ ወገን ደግሞ ግብርና የሀገራችን ኢኮኖሚ ዋልታ እንደመሆኑ መጠን የኢንዱስትሪ ልማትን ለማፋጠን ቁልፍ ሚና ይኖረዋል የሚሉ አሉ። እነዚህ አካላት አንድ ሁለት ብለው የመከራከሪያ ነጥቦቻቸውን ያቀርባሉ። የሁለቱም ወገኖች ሐሳብ የኢንዱስትሪ ልማት ቀጣይነት ያለው የኢኮኖሚ እድገት ለማስመዘገብ አስፈላጊ መሆኑን አይክድድም። ሆኖም ግን የኢንዱስትሪ ልማትን ለማረጋገጥ በሚኬድበት መንገድ ላይ ልዩነት ይስተዋላል። የሙግቱ ማጠንጠኛ የልማት ፖሊሲ በቅድሚያ በግብርና ላይ ያተኮር ወይስ በኢንዱስትሪ ላይ የሚል ነው።

የኢንዱስትሪ ልማት አንድ ማኅበረሰብ ከግብርና ጋር በተያያዘ ያዳሰራቸውን ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ኩነቶች ወደ ኢንዱስትሪያዊ ማኅበረሰብ የሚቀይርበት ሂደት ነው። ይህ ብቻ ሳይሆን የኢንዱስትሪ ልማት ከተፈጥሮ ጥገኝነት ተላቆ ቴክኖሎጂን በመጠቀም ችግሮችን የመፍታት፤ ግልጽ የአሠራር ስልትና ክፍፍል እንዲሁም ፈጣን የኢኮኖሚ እድገት የሚንጸባረቅበት ሂደት ጭምር ነው። እነዚህ መገለጫዎች ለረጅም ጊዜ ቀጣይነት ያለው የኢኮኖሚ ልማትን ለማረጋገጥ ቁልፍ ጉዳዮች በመሆናቸው፤

የኢንዱስትሪ ልማት ዘላቂታዊ ልማትን ለማረጋገጥ ዋነኛው መንገድ መሆኑን በርካቶች ይስማማሉ።

የኢንዱስትሪ ልማት በተለይም የማኑፋክቸሪንግ ኢንዱስትሪ መስፋፋት ሀገራችን ከቴክኖሎጂ እድገትና ከምርታማነት አዳጊ ጥቅም እንድታገኝ የሚያደርግ ነው። በተጓዳኝ የኢንዱስትሪ መስፋፋት አምራች ድርጅቶች እንዲጠናከሩ በምልስ ግብዓት የሚደግፍ መካከለኛ መደብ ያለው ማኅበረሰብ እንዲፈጠር አስተዋጽዖው የላይ ነው። በአንጻሩ የግብርና ልማት በገጠር ያለውን አስከፊ ድህነት ለመቅርፍ፣ የምግብ ዋስትናን ለማረጋገጥ እና ፍትሐዊ የኢኮኖሚ እድገትን ለማምጣት ወሳኝ ነው። ሆኖም ግን ግብርና ሰራሱ ተፈጥሯዊ ባሕርይ ምክንያት የማያቋርጥ ዘላቂ ልማትን እስከመጨረሻው ሊያመጣ አይችልም።

14.1. ግብርና “አዳጊ ሚች”?

የግብርና ዘርፍ የሰው ልጅ ህልውናውን ለማቆየት ከተፈጥሮ ጋር ተላምዶ ለመኖር በሚያደርገው ትግል፣ የአደንና የፍራፍሬ ለቀማን ተከትሎ የተፈጠረ ኢኮኖሚያዊ ሥርዓት ነው። በአውሮፓና በሰሜን አሜሪካ እስከ ተከሰተው የኢንዱስትሪ አብዮት ድረስ ግብርና የዓለምን ሕዝብ ከእጅ ወደ አፍ በሆነ መንገድም ቢሆን ስመመገብና ዋነኛ የሥራ ዕድል ምንጭ በመሆን ቆይቷል።

የሰው ልጅ በግብርና ዘርፍ የአመራረት ስልትና ዕውቀቱ እያደገ ሲመጣ የግብርና ምርትና ምርታማነት በከፍተኛ መጠን ጭማሪ እያሳየ መጠ። ለዚህ በአብነት የሚጠቀሰው እ.ኤ.አ በ18ተኛው መቶ ክፍለ ዘመን በእንግሊዝ የተከሰተው ተከታታይ የግብርና ምርታማነት ነው። ይህ ሁኔታ በሀገሪቱ ያልተጠበቀ የሕዝብ እድገትና ከፍተኛ መጠን ያለው የሰው ህብትና የወረት መትረፍረፍን አስከተለ። በአንድ በኩል በወቅቱ የሜካናይዥድ እርሻ መስፋፋት በከፍተኛ ደረጃ ውጤታማ ነበር። በመሆኑም ውሱን አርሶ አደሮች በርካታ የኢንዱስትሪ ሠራተኞችን ለመመገብ የሚችል ዐቅም እንዲፈጥሩ አስቻላቸው። በሌላ በኩል ደግሞ የሜካናይዥድ እርሻ መስፋፋት ለሥራው የሚሆኑ ግዙፍ መሣሪያዎችና ማሽኖችን ፍላጎት በመጨመር፣ ግብዓቶቹን የሚያመርቱ ኢንዱስትሪዎች እንዲበራከቱ ገሬ ኃይል ሆኗል።

ነገር ግን በወቅቱ በከፍተኛ መጠን ለጨመረው ሕዝብ የሜካናይዥድ እርሻ በሚፈለገው ደረጃ የሥራ ዕድል ለመፍጠር አልቻለም። ከገጠሩ ክፍልና ከግብርናው ዘርፍ የሰው ኃይል በስፋት ወደ ከተማ ፈለሰ። በኢንዱስትሪዎች ተቀጥሮ የተሻለ ገቢ እያገኘ መጣ። ይህ ሁኔታም ሠራተኛው ለፍጆታ ምርቶችና ለአገልግሎቶች ያለው የገበያ ፍላጎት እየጨመረ እንዲመጣ አደረገ። በዚህም የተነሣ በድጋሚ በማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ

የሚደረገውን ኢንቨስትመንት በበለጠ ሁኔታ እያበረታታ ተጨማሪ የኢኮኖሚ እድገትን ሊጋብዝ ችሏል። እነዚህ መሠረታዊ ጉዳዮች በድምሩ በእንግሊዝም ሆነ በአብዛኛው መዋቅራዊ ሽግግር ባካሄዱ ሀገራት እንደተስተዋለው ለኢንዱስትሪ መስፋፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ አበርክተዋል።

በመሆኑም የኢኮኖሚ መዋቅራዊ ለውጥ በዋናነት በግብርና ዘርፍና በኢንዱስትሪ ዘርፍ መካከል በሚደረግ የሠራተኛ ጉልበት ልውውጥ ይከሰታል። የግብርና ዘርፍ በሚታረስ መሬት የተገደበ በመሆኑ፣ በሕዝብ እድገት ምክንያት የአርሶ አደሩ ምርትና ምርታማነት እየቀነሰ ይመጣል። የምርት ሂደቱ ዘመናዊ ቴክኖሎጂ እየተጠቀመ በመጣ ቁጥር የሚያስፈልገው የሰው ኃይል ብዛት ስለሚቀንስ፣ ለኢንዱስትሪና ለአገልግሎት ዘርፍ ትርፍ ሠራተኛ ኃይል አቅራቢ እንዲሆን ያደርገዋል።

ከግብርና መር የኢኮኖሚ ልማት ወደ ኢንዱስትሪ መሸጋገር የግድ ነው። ግብርና በተፈጥሮ ሁኔታዎች (በመሬት አቅርቦት፣ በውኃና በመሳሰሉት) የተገደበ ነው። ከዚህ ባሻገር የሰው ኃይልና ቴክኖሎጂን አሟጦ በመጠቀም ያለንን የእርሻ መሬት ምርታማነት ከመጨረሻ ገደብ በላይ ከፍ ማድረግ አይቻልም። በዚህ የተነሣ ግብርና በቀጣይነት የኢኮኖሚው ምስሶ ሆኖ ሊቀጥል አይችልም። ግብርናው የፈለገ እድገት ቢያሳይ የአንዲትን ሀገር አዳጊ ፍላጎቶች እስከመጨረሻ ይዞ መጓዝ ያጠያይቃል። ለዚህም ነው አንዳንድ ምሁራን ግብርናን “አዳጊ ሚች» ሲሉ የሚገልጹት። የቱንም ያህል እያደገ ሲሄድ የመጨረሻውን ቴክኖሎጂ ተጠቅሞም ቢሆን የሚያስገኘው ጥቅም የተገደበና መዋቅራዊ ለውጥ የሚናፍቅ መሆኑ አይቀርም።

በርካታ ሀገራት ይህንን ሽግግር ለማካሄድ የፖሊሲ አቅጣጫ አስቀምጠው ተንቀሳቅሰዋል። በአውሮፓና በሰሜን አሜሪካ የሚገኙ ሀገራት የተሳካላቸው ሲሆን የተወሰኑ የእስያ ሀገራትም በቅርቡ መዋቅራዊ ሽግግሩን አሳክተውታል። ሆኖም ግን ከሰሐራ በታች የሚገኙ የአፍሪካ ሀገራትና የላቲን አሜሪካ ሀገራት በተደጋጋሚ መዋቅራዊ ለውጥ ለማድረግ ያደረጉት ጥረት ውጤታማ ሊሆን አልቻለም። በእነዚህ ሀገራት የኢኮኖሚ መዋቅራዊ ለውጥ ለማድረግ የተደረጉ ጥረቶች ስኬታማ እንዳይሆኑ ካደረጉዋቸው ምክንያቶች አንዱ ዘላቂነት ያለው የፖሊሲ አቅጣጫ አለመከተልና በተወሰኑ ርዕዮተ ዓለሞች ላይ ብቻ ጥገኛ የመሆን ዝንባሌ ነው።

ለአብነት ያህል እ.ኤ.አ ሰ960ዎቹና በ1970ዎቹ በርካታ ሀገራት የገቢ ንግድን የመተካት ፖሊሲን ተግባራዊ በማድረግ፣ የሀገር ውስጥ የንግድ ድርጅቶችን ከውጪው ዓለም ውድድርና ፋክክር የመጠበቅ ጽንፍ ይዘው ነበር። እነዚህ ሀገራት ሰ990ዎች የመዋቅራዊ ለውጥን እርግፍ አድርገው ከፖሊሲያቸው አስወግደው በመሠረታዊ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች ላይ ብቻ ቢያተኩሩ፣ መዋቅራዊ ለውጥ በሂደት የሚመጣ

እንደሆነ የሚያስገነዝበውን “የዋሽንግተን ስምምነት» ሳያላምጡ መዋጣቸው ይታወቃል።

በኢትዮጵያ እድገት ውስጥ ግብርና ዋናው የልማት ትኩረት መስክ መሆኑ የምርጫ ጉዳይ አይደለም። ይህ ዘርፍ ዋነኛው የሰው ኃይል የተሰማራት፣ ዋነኛው የውጭ ምንዛሪ ምንጭ እና የአጠቃላይ ሀገራዊ ምርት ሲሆን የሚሆን ድርሻ ያለው ነው። በመሆኑም የልማቱን ዋና ትኩረት ሰዚሁ ዘርፍ ማድረግ ተገቢ ነው። ይህ ዘርፍ ሲያድግ በቀጥታ በዘርፉ ላይ የሚሳተፉ በሚሊዮን የሚቆጠሩ ቤተሰቦችን ሕይወት ስለሚቀይር ድህነትን ለመቅረፍ ትክክለኛ መግቢያ በር ነው።

ከዚህ በመነጨ መንግሥት በግብርናና በገጠር ልማት ላይ ትኩረት አድርጎ ነበር። በየዓመቱ ከሀገራችን አጠቃላይ በጀት ከ 10 በመቶ በላይ የሚሆነውን ለዘርፉ በመመደብ፣ ላለፉት 28 ዓመታት ሲሠራ ቆይቷል። በዚህም የግብርናው ክፍለ ኢኮኖሚ በየዓመቱ እድገት አስመዝግቧል። ውሱንነት ቢኖረውም ሀገራችን እያስመዘገበች ላለችው ፈጣን ኢኮኖሚያዊ እድገት የበኩሉን ሚና በመጫወት ላይ ይገኛል።

ሆኖም ግን አሁን ባለንበት ሁኔታ በሀገራችን ግብርናው ካረጀና ካፈጀው የአመራረት ዘዴ እልተላቀቀም። በሀገራችን የዘመናዊ ግብርና ትምህርትና ምርምር ከተጀመረ ከሰባ ዓመታት በላይ ነው። ሆኖም ግን እስካሁን ግብርናችን ከስራ ስበት፣ ከገበሬ ጉልበት በመላቀቅ ወደ ኢንዱስትሪ ግብዓትና የወረት ክምችት ሽግግር አላደረገም። የግብርና ምርታችን ሳይንስና ቴክኖሎጂን በመጠቀም የሚጨምረው ዓመታዊ የምርት መጠን እጅግ አነስተኛ ነው። የጭማሪው ዋነኛ ምንጭ የተፈጥሮ ሀብትን ተጋፍቶ በመጠቀሙ የሚገኝ ነው።

በሀገራችን በተደረገው ተከታታይ ጥረት የሰብል ምርታማነት ከዓመት ዓመት እድገት አሳይቷል። ሆኖም ግን የቀሩት የግብርና ንዑስ ዘርፎች ማለትም በቀንድና በጋማ ከብቶች ርባታ፣ ሰዓሣ እና በዶሮ ርባታዎች ዙሪያ የሚነገር መሻሻል አልታየባቸውም። የሰብል ምርት በማደግም ስንዴ፣ ገብስንና የተለያዩ የግብርና ምርቶችን ከውጭ ከማስገባት አላዳነንም።

የተሻሻሉ ቴክኖሎጂዎችና የአስተራረስ ዘዴዎች ለአነስተኛ ባለይዘታ አርሶ አደሮች በሙሉ ድጋፍ መልክ አልደረሰም። በዚህም ምክንያት በሁሉም የግብርና ንዑስ ዘርፍ ማለት በሚያስችል ሁኔታ የተመኘነው ዓይነትና ተፈላገው ውጤት አልመጣም።

ለኢንዱስትሪ ጥሬ ዕቃ የሚሆን ምርት ግብርናችን በበቂ መጠንና ጥራት ለማምረት ስኖታል። የምርምር ትኩረትና ድጋፍም በዚያው ልክ ደካማና የሚፈለገውን ውጤት

ያላመጣ ነው። የግብርና ልማት ያለ ውጤታማ የውኃና የርጥበት አጠቃቀም ፍሬያማ ሊሆን አይችልም። ከዚህ አኳያ መንግሥት ባለው ዐቅም የመስኖ ልማት ላይ ኢንቨስት ካላደረገ ዘርፉን ለመለወጥ አስቸጋሪ ይሆናል። የግብርና ቴክኖሎጂን ውጤታማነት የሚወስነውን የማሳ ስፋት አሳድገው እርሻ ባልተጀመረባቸው ቆላማ አካባቢዎች ላይ በስፋፊ እርሻዎች ሊሰማሩ የሚችሉ ባለሀብቶችም በዚህ ዘርፍ ስብዛት ሊገቡ አልቻሉም።

የግብዓት አቅርቦት ሥርዓቱ በቢሮክራሲ የተተበተበና የግል ዘርፉን በስፋት የማያሳትፍ በመሆኑ በአርሶ አደሩ ላይ ጫናው ከፍተኛ ነው። በምርጥ ዘር አቅርቦት ላይ የግል ዘርፉ ሚና መገደቡ፣ ለመንግሥት የልማት ድርጅቶችና ለኅብረት ሥራ ማኅበራት ልዩ ድጋፍ መደረጉ፣ ከግሉ ዘርፍ ሊገኝ የሚችለውን ቀልጣፋነት፣ ጥራት እና ደንበኛ ተኮር አገልግሎት አርሶ አደሩና አርብቶ አደሩ እንዳያገኙ አድርጓል።

አማካይ የማሳ ስፋት ከትውልድ ወደ ትውልድ እያነሰ በመምጣቱ ዘመናዊ ግብዓት ተጠቅሞ ምርታማነትን የመጨመር ዐቅሙ እየቀነሰ ሄዷል። በዚህም ምክንያት የምግብ ዋስትናን የማረጋገጥ ችግር አብሮን የሚጓዝ ፈተና ሆኗል። ሀገራዊም ሆነ ውኑጫዊ የገበያ ተሳትፋችን ጤናማ ባለመሆኑ፣ ምርት እንደ መብዛቱ የአርሶ እና የአርብቶ አደሩም ሆነ የሀገሪቱ ገቢ አልጨመረም። ሀገራዊ ገበያችን ግልጽነትና የሕግ ተገዢነት የነደለው እንዲሆን ያደረገው አንዱ ምክንያት፣ ዕሴት በማይጨምሩ ደላሎችና ነጋዴዎች እየተመራ በመሆኑ ነው። በዓለም አቀፍ ገበያም ከጊዜ ወደ ጊዜ ጋቸው እየወደቁ ባሉ ጥሬ ምርቶች ላይ በማተኮራችን ምርትን በመፍጨባር ልናገኝ የሚገባን ተጨማሪ ገቢ በዋጋ መቀዝቀዝ እየተሸረሸረ ሄዷል።

የሥራ አጥነት ችግር እየተከመረ ሲሄድና የግብርና ምርትና ምርታማነት ለማደግ ሲሳነው፣ የምግብ ዋስትና ቀውስ ማስከተሉ አይቀርም። ዝቅተኛ ገቢ ያለውን የደህ ደህ የኅብረተሰብ ክፍል በዋጋም ይሁን በሌላ መንገድ ለይቶ ለመደገፍ የሚያስችል ቋሚ ፕሮግራም የለንም። በዚህም ምክንያት ለደህ ብለን ከውጭ ይሁን ከሀገር ውስጥ የተመረቱ ምርቶችን በድጋግ ዋጋ ስናቀርብ ሀብታሙ የበለጠ ይጠቀምበታል።

በአጠቃላይ በኢኮኖሚው ውስጥ መዋቅራዊ ለውጥ ለማምጣት ከታሰበ በቅድሚያ በግብርና ላይ መዋቅራዊ ለውጥ እንዲመጣ መሠራት አለበት። የሀገራችንን ኢኮኖሚ ኢንዱስትሪ መር በሆነ መንገድ ለማሳደግ የግብርና ምርት ግብዓቶችን የሚጠቀሙ፣ ከፍተኛ የሰው ኃይል የሚቀጥሩ፣ እንዲሁም የወጪ ምርቶችን የሚያመርቱ ኢንዱስትሪዎችን ለማስፋፋት መጠነ ሰፊ የሆነ ጥረት ማድረግ ያስፈልጋል።

14.2. የኢንዱስትሪ ልማት ተግዳሮቶች

የሀገራችን የኢንዱስትሪ ልማት ተግዳሮቶች ከሰው ኃይል እድገትና ምርታማነት፣ ከፋብሪካዎች ሥርጭትና ትኩረት፣ ከሀገር ውስጥ ገበያ መስፋፋት፣ ከውጭ ምንዛሬ ክምችት እና ከዓለም አቀፍ የውጭ ንግድ ውድድር ጋር የተያያዙ ናቸው። ከሰው ኃይል ጋር በተያያዘ ኢትዮጵያ በከፍተኛ ፍጥነት እያደገ የመጣ አምራች ኃይል የሚገኝባት፣ በሕዝብ ብዛቷ ከአፍሪካ በሁለተኛ ደረጃ የምትገኝ ሀገር ናት። በሀገራችን እየተስተዋለ ያለው የሕዝብ እድገት የግለሰቦች የመሬት ይዞታ እንዲጠብ እና አምራች ኃይሉ ከገጠር ወደ ከተማ በከፍተኛ ሁኔታ እንዲፈልስ እያሰገደደው ይገኛል። ይህ ሁኔታ እንደመልካም አጋጣሚ ተወስዶ የሰው ኃይልን በስፋት የሚጠቀሙ ኢንዱስትሪዎች በሚፈለገው ደረጃ አልተስፋፉም።

ሀገራችን የኢንዱስትሪ ልማቱን በማፋጠን በሥነ ሕዝብ ለውጥ የመጣውን ዕድል በአሁኑ ጊዜ መጠቀም ካልቻለች፣ ወደፊት ወረትና ቴክኖሎጂን በስፋት በመጠቀም መዋቅራዊ ለውጥ ለማምጣት የምትገደድ ይሆናል። ይህ መንገድ ደግሞ የቁጠባ ባሕል ደካማ በሆነበትና የውጭ ፋይናንስ ፍሰት የማይተነበይ በሆነበት ሁኔታ፣ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ እድገትን የሚያላሽቅ ይሆናል።

በተጨማሪም ከሰው ኃይል ጋር በተያያዘ የሀገራችን የኢንዱስትሪ ልማት መሠረታዊ መርሐ ወረትን የሚቆጥብና የሠራተኞችን ጉልበት በሰፊው የሚጠቀም የልማት ማኑፋክቸሪንግ ኢንዱስትሪ ነው። ይህም ሀገራችን ሰፊና ውድ ያልሆነ የሰው ኃይል እንዳላት ታሳቢ ያደረገ ነው። ይህም ማለት የሰው ኃይል ጉልበትን በስፋት በመጠቀም ወረትን የሚቆጥቡ ኢንዱስትሪዎች ላይ ማተኮር ለሀገራችን በዓለም አቀፍ ደረጃ አንጻራዊ ተወዳዳሪነትን ያጎናጽፋታል።

ሆኖም ግን የሰው ኃይል ጉልበት በሀገራችን ውድ ባይሆንም እንኳ ሰአግባቡ የሠለጠነና በንጽጽር ምርታማ አይደለም። ይህም ማለት የአንድ ሠራተኛ የምርታማነት መጠን ከሌሎች ሀገራት ጋር ሲወዳደር አነስተኛ ነው። በዓለም አቀፍ ደረጃ ሀገራችን ተወዳዳሪ ሆና የውጭ ቀጥተኛ ኢንቨስትመንትን በማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ ለመሳብ ሰፊ የሰው ኃይል ጉልበት ያላት መሆኑ ብቻ ሳይሆን የሰው ኃይሉ ምርታማ መሆን ይኖርበታል። ይህ የማይሆን ከሆነ ግን ዞሮ ዞሮ ምርታማ ያልሆነ ርካሽ የሰው ኃይል ጉልበት በሌላ ቋንቋ በአማራጭ ውሳኔ ወጪ ስሌት “ውድ” በመሆኑም መንግሥት የሠለጠነ የሰው ኃይል በመጠንና በጥራት ለማፍራት ሰርትቶ መሥራት ይጠበቅበታል።

ከኢንዱስትሪ አሰፋፈርና ከምርት ትኩረት አንጻር የማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ ባለፉት ዓመታት ተስፋፍቷል። ነገር ግን በአብዛኛው በአዲስ አበባ ዙሪያ፣ በኮምቦልቻ፣

በመቀሌ፣ በደብረ ብርሃንና በሐዋሳ መከማቻቸው ከገበያ፣ ከሥራ ዕድል እና ከጥሬ ዕቃ አቅርቦት አመቺነት አንጻር ውሱንነት ፈጥሯል። በሌላ በኩል ኢንዱስትሪው በአብዛኛው በአግሮ ፕሮሰሲንግ እንቅስቃሴዎች ላይ (የስኳር ምርት፣ የእህል ወፍጮ፣ የምግብ ዘይት ምርት፣ የቆዳ ማለስለሻ ምርቶች) እና ለመሠረታዊ ፍጆታ የሚውሉ ምርቶች (ቢራ፣ የጫማ ምርት፣ ጨርቃ ጨርቅ እና አልባሳት ምርቶች) እበረታች ለውጥ አምጥቷል። ሆኖም ግን የቴክኖሎጂ ችሎታዎችንና ዕውቀቶችን ለማከማቻት እንዲሁም በኢንዱስትሪዎች መካከል የሚኖርን ጥምርታ ለመፍጠር የሚያገለግሉ ኢንዱስትሪዎች (ኬሚካል፣ ኤሌክትሪካልና ኤሌክትሮኒክስ፣ የብረት መፈብረኪያዎች እና ሌሎች የኢንጂነሪንግ ኢንዱስትሪዎች) በሚፈለገው ደረጃ አልተስፋፉም።

የሀገር ውስጥ ገበያን አሟጦ ከመጠቀም አንጻር ሀገራችን በአፍሪካም ሆነ በዓለም አቀፍ ደረጃ ከፍተኛ ሕዝብ ያላት ከመሆኑ ጋር ተያይዞ ለማኑፋቲቸሪንግና ለፍጆታ እቃዎች ሰፊ የገበያ ዕድል አላት። ቢሆንም ግን እስካሁን የተሄደበት ርቀት አጥጋቢ አይደለም። በማኑፋቲቸሪንግ ዘርፎች የሚመረቱ ምርቶች ለሀገር ውስጥ ገበያ የሚቀርቡበት መንገድና የሀገር ውስጥ ዐቅምን አሟጦ ለመጠቀም የሚደረገው ጥረት አነስተኛ ነው። በሀገር ውስጥ የሚመረቱ ምርቶች በጥራት አነስተኛ መሆናቸው ከውጭ ከሚመጡ ተመሳሳይ ምርቶች ጋር እንዳይወዳደሩ አድርጓቸዋል።

በሌላ በኩል በኢንዱስትሪ እድገት ወደኋላ የቀሩ እንደ ኢትዮጵያ ያሉ ሀገራት አሁን እየገጠማቸው ካሉ የውስጥ ገበያን አሟጦ የመጠቀም ውሱንነት ጎን ለጎን ሌላው ፈተና፣ ወደ ዓለም አቀፋዊ የግብይት ስንሰለት ውስጥ ሰብሮ መግባት አለመቻል ነው። እኔ እኔ ከ870 እስከ 1970ዎቹ ሰነበረው ዘመን ዓለም አቀፋዊ ንግድ የሚካሄደው ባለቁ እቃዎች ላይ ነበር። በአሁኑ ወቅት ግን ዓለም አቀፋዊ ንግድ የሚካሄደው ተመጋጋቢ በሆኑ ዕቃዎች ላይ ነው። ዓለም አቀፍ ንግድ የአንድ ኢንዱስትሪ ውጤት ለሌላው ኢንዱስትሪ ጥሬ እቃ የሚሆንበት ግብይት እየሆነ መጥቷል። በሌላ አገላለጽ ዓለም አቀፋዊ ንግድ ካለቁ እቃዎች ይልቅ ተጨማሪ ሥራ ወደሚፈልጉ በከፊል ያለቁ እቃዎች ንግድ ተቀይሯል። ስለዚህ በስኬት ጎዳና ላይ ያሉ ኢንዱስትሪዎች ያለቁላቸውን እቃዎች ከማቅረብ ይልቅ ተጨማሪ ሂደት የሚቀራቸውን በማቅረብ ተወዳዳሪ መሆን ይጠበቅባቸዋል።

ይህ ሁኔታ እንደ ኢትዮጵያ አዳጊ ለሆኑ ሀገራት ወደ ኢንዱስትሪ ለመቀላቀል ቀላልና ፈጣን መንገድ የከፈተ ነው። ካደጉ ሀገራት ጋር ተወዳዳሪ ሆነን እንድንዘልቅ ግን የምርት ሂደት ማሻሻልን፣ በምርት ውጤት፣ አፈጻጸም እና ግንኙነት ዙሪያ ዐቅም መፍጠርን ይጠይቃል። ከዚህ በተጨማሪ የወጭ ንግድን መሠረት ያደረገ የኢንዱስትሪ ልማት ዋናው ተግዳሮት አዳጊ ሀገራት ያመረቱትን ምርት ይዘው ወደ ገበያ ከመግባት ጋር

የተያያዘ ነው። ምርቶችን ወደ ውጪ ለመላክ ያለው አጋጣሚ ገበያውን በምርቶቻቸው የሞሉት እንደ ቻይና እና ሕንድ ባሉበት ፈታኝ ነው።

ከውጭ ምንዛሬ አንጻር ማገኛቸውም ሀገር በመጀመሪያ የኢንዱስትሪ እድገት ወቅት ለኢንቨስትመንት የሚያስፈልጉትን ሁሉንም ማሸፍትና የሥራ መሣሪያዎች በውስጥ ዐቅም ለመሸፈን ስለማይችል ከውጭ ማስገባት የግድ ይሆናል። በዚህ ወቅት ከውጭ ምንዛሬ ፍላጎት ጋር በተያያዘ በስፋት ተግዳሮቶች ሊያጋጥሙ ይችላሉ። ሀገራችን አሁን በስፋት የውጭ ምንዛሬ የሚጠይቁ ሜጋ ፕሮጀክቶችን በመገንባት ላይ ትገኛለች። ከዚህ አንጻር እነዚህ ፕሮጀክቶች የሚፈልጉትን የውጭ ምንዛሬ በወቅቱ ማግኘት ካልቻሉ ሊጸጉቱ የሚችሉበት ዕድል ይፈጠራል። በመሆኑም ሀገራችን በዓለም አቀፍ ገበያ አንጻራዊ ጥቅም በምታገኛቸው ምርቶችና አገልግሎቶች የውጭ ንግድን በማስፋት፣ የውጭ ምንዛሬ ግኝትን ማሳደግ ይኖርባታል። የውጭ ምንዛሬ አቅርቦቱን ለግሉ ዘርፍም ሆነ ለመንግሥት ፕሮጀክቶች ተደራሽ ለማድረግ ለግብርና ነክ ኢንዱስትሪዎች፣ ለማኑፋክቸሪን፣ ለማዕድን እና ለቱሪዝም ዘርፎች ቅድሚያ ሰጥቶ መደገፍ አማራጭ ሊሆን ይችላል።

የምርታማነት ማነስ ችግርን ለመቅረፍ የማኑፋክቸሪንግ ዘርፍን ማጎልበት ትልቅ አስተዋጽኦ ያደርጋል። በመሆኑም በዘርፉ ከዚህ ቀደም ከተሠራው የተሻለ ጥረት መደረግ ይኖርበታል። የኢንዱስትሪ ፓርኮችን ከማስፋፋት ጀምሮ በማኑፋክቸሪንግ ኢንዱስትሪው በቅርብ ጊዜያት መንግሥት ብዙ ኢንቨስት እያደረገ በመሆኑ፣ ዘርፉ ውጤታማ እንዲሆን ያጠበቃል። በፓርኮቹ ውስጥ የውጭ ባለሀብት የሚያበረታታ እድገት እያሳየ ሲሆንም የሀገር ውስጥ ባለሀብቶች ተሳትፎ አነስተኛ ነው። የአምራች ዘርፎች ድጋፍ ሲጨ መስኮች ሎጂስቲክ፣ የኃይል አቅርቦትና የብድር አገልግሎትን በማስፋት፣ እንዲሁም የመንግሥት የሕግ ማስከበር አሠራር ቀልጣፋ እንዲሆን በማድረግ የማኑፋክቸሪንግ ኢንዱስትሪው በኢኮኖሚ ውስጥ ያለውን ድርሻ ማሳደግ ያስፈልጋል።

በአጠቃላይ ባደጉት ሀገራትና በማደግ ላይ ባሉ ሀገራት ሕዝቦች መካከል ያለው የኑሮ ሁኔታ ልዩነት ከሀገራቱ ኢኮኖሚያዊ መዋቅር ልዩነት የመነጨ ነው። በአብዛኛው ያደጉ ሀገራት ኢኮኖሚ ኢንዱስትሪን ማዕከል ያደረገ ነው። በማደግ ላይ ያሉ ሀገራት ደግሞ በዋናነት ግብርናንና የተፈጥሮ ሀብትን ማዕከል ያደረገ ኢኮኖሚ አላቸው። የእዚህ ልዩነት ምክንያት የሀገራቱ የረጅም ጊዜ የእድገት ታሪክ ነው። ይኸም የማኅበራዊ፣ ባህላዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ መልክዓ ምድራዊ፣ የውጭ ግንኙነትና ፖለቲካዊ ሁኔታን የሚያካትት መሆኑ እሙን ነው። ነገር ግን እነዚህ ምክንያቶች ብቻ በሀገራቱ መካከል ለተፈጠረው ማኅበረ ኢኮኖሚያዊ ልዩነት ሙሉ ምስል አይፈጥሩም። ሁለቱ የሀገራት

መካከል ለሚታየው ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ልዩነቶች የአንበሳውን ድርሻ የሚወስደው የቴክኖሎጂ ክምችት ነው።

14.3. የቴክኖሎጂ ልማት፣ የአርፍዶ ደራሽነት ምንዳዕ

ሰው ኑሮውን ለመለወጥ ከተፈጥሮ ጋር የሚያደርገው ትግል እና ከሌሎች የምርት ኃይሎች ጋር የሚፈጥረው መስተጋብር ጉልበትን የሚቀንስና ትርፍን የሚያበዛ መሆን አለበት። ይህ ይሆን ዘንድ የሰውን እንቅስቃሴ በቴክኖሎጂ የተመራ ማድረግ አስፈላጊ ነው። ቴክኖሎጂ ስንል በመሠረቱ በተለምዶ ከመሣሪያዎችና ከቁሳቁሶች ጋር ብቻ የማዛመድ ሁኔታ አለ። ነገር ግን ቴክኖሎጂ ከመሣሪያዎችና ከቁሳቁሶች በተጨማሪ ከሰው ክህሎት፣ ከአሠራር ሥርዓትና ሂደት፣ ከውሳኔ አሰጣጥ፣ ከግንኙነትና ከመናበብ የሚፈጠር የመረጃ ፍሰት እና ክምችትን አጣምሮ የያዘና ሰፊ ትርጉም ያለው ነው።

በመሆኑም የቴክኖሎጂ ዐቅም ግንባታ የምርት ኃይሎች የሆኑትን የተፈጥሮ ሀብትና የሰው ኃይል ምርታማነት ያሳድጋል። የተሳለጠና ውጤታማ ሰልተ ምርት ለመገንባትና ለማጠናከር ይረዳል። ሰኢኮኖሚ ሥርዓቱ ውስጥ ቀልጣፋ የምርት ሂደት ትስስርና መስተጋብር በመፍጠር በኢኮኖሚው ውስጥ አዲስ ወይም የተሻሻለ ዕሴት እንዲፈጠር ቁልፍና የማይተካ ሚና ይጫወታል። ይህም በቴክኖሎጂ አማካኝነት የተፈጠረ ዕሴት (ፈጠራ) አዲስ ወይም የተሻሻለ ምርትና አገልግሎት፣ አዲስ ወይም የተሻሻለ የአመራረት ሂደት እንዲሁም አዲስ ወይም የተሻሻለ የገበያ ልማት ዘዴ እና የተቋማት አሠራር ሁኔታ ሊሆን ይችላል።

ይህ የቴክኖሎጂ ለውጥ በከፍተኛ መጠን ባለማቋረጥ እያደገ የሚሄድ ጥቅም የሚያስገኝ፣ በምርት ሂደት ውስጥ ግብዓትና የምርት ኃይሎችን አቀናጅ ነው። ይህ ብቻ ሳይሆን ቴክኖሎጂ ከፍተኛ ኢኮኖሚያዊ ጠቀሜታ ያለው ምርት ጭምር ይሆናል። “ቴክኖሎጂ” ግብዓትም ምርትም የሆነበት ልማት ደግሞ ቀጣይነቱ ጥርጥር ውስጥ አይገባም። ምርታማነትንም ሆነ ልማትን ለማረጋገጥ የቴክኖሎጂ ዐቅም ክምችት ወሳኝ እና ጨዋታ ቀያሪ ነው የሚባለውም በዚሁ ምክንያት ነው። ይኸ የቴክኖሎጂ ባሕርይ ውዝፍ የድህነትና የኋላ ቀርነት ክምችትን በፍጥነት ለማቃለል፣ ብሎም የማያቋርጥ ለውጥና አካታች እድገትን ለማስመዘገብ ቁልፍ ጉዳይ ነው። እንዲሁም የማኅበረሰብን ሁለንተናዊ ለውጥና የተሻለ ሕይወት ለማምጣት የቴክኖሎጂ ዐቅም ግንባታ ወሳኝ ነው።

የቴክኖሎጂ ዕቅም ሀገራት በዓለም አቀፍ መድረክ ያላቸውን ኃይል አመላካች ነው። ሰሚያስገርም ሁኔታ በበለጸጉ ሀገራትና ከሰሐራ በታች በሚገኙ አዳጊ ሀገራት መካከል ያለው የገቢ ልዩነት በአብዛኛው በቴክኖሎጂ ክምችት የተነሣ የመጣ ነው። የዓለም

ሀገራት የነፍስ ወከፍ ገቢን መሠረት በማድረግ ከፍተኛ፣ መካከለኛ እና ዝቅተኛ ገቢ ያላቸው ተብለው እንደሚከፋፈሉ ሁሉ፣ በዚህ ትይዩ የቴክኖሎጂ እድገታቸውን መሠረት በማድረግ ኢኮኖሚያቸው በቅደም ተከተል የተፈጥሮ ሀብት መር፣ ቅልጥፍና መር እና ዕውቀት መር ኢኮኖሚዎች ተብለው ሊመደቡ ይችላሉ።

«ዕውቀት መር የኢኮኖሚ ሥርዓት የገነቡ ሀገራት በአብዛኛው ከፍተኛ የነፍስ ወከፍ ገቢ ያላቸው ሀገራት ናቸው። ባለማቋረጥ በሚፈጥሯቸው ቴክኖሎጂዎች የተቀረውን ዓለም የሚያስከትሉ ናቸው። የሀገራቱ ዋነኛ የመወዳደሪያ ዐቅም ወቅቱ በደረሰበት የዓለም የቴክኖሎጂ ጥግ አዳዲስ ምርቶችን ማምረት ነው።

የአመራረት ቅልጥፍና መር ኢኮኖሚን የገነቡት ተከታይ ሀገራት፣ ከዕውቀት መር ሀገራት ቴክኖሎጂዎችን በመቅዳት፣ በመጠቀም እና አልፎ አልፎ ሰማሻሻል ስቴክኖሎጂ ምኅዳር ውስጥ በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የመወዳደር ዕቅም የፈጠሩ፣ በአብዛኛው መካከለኛ ገቢ ካላቸው ሀገራት ከፍተኛ ገቢ ወዳላቸው ሀገራት ጎራ ለመቀላቀል የሚታተሩ ናቸው። እነዚህ ሀገራት በዓለም አቀፍ ደረጃ ዋነኛ የመደራደሪያ ዐቅማቸው የምርት ቅልጥፍና ነው።

እንደ ኢትዮጵያ ያሉ በዝቅተኛ ገቢ እና የኢኮኖሚ እድገት ደረጃ ላይ የሚገኙ ሀገራት ሰዋናነት ኢኮኖሚያቸው በተፈጥሮ ሀብት ላይ ጥገኛ ነው። በዓለም አቀፍ መድረክ ዋነኛ መወዳደሪያቸው የሰው ጉልበትና የተፈጥሮ ሀብት ስጦታ ነው። በዚህም ምክንያት ከማንኛውም ሀገር ቴክኖሎጂን በመሸመትና በመጠቀም ላይ ያተኮሩ ናቸው። አዳዲስ የቴክኖሎጂ ሐሳብና የፈጠራ ዕውቀቶች ወደ አዳጊ ሀገራት የሚደርሱት የቴክኖሎጂ ምርትና አገልግሎት ሆነው ገቢያ ላይ ከዋሉ በኋላ ነው። በዚህ የተነሣ ዓለማችን ያስተናገደቻቸው ሦስት የኢንዱስትሪ ልማት አብዮቶች ሀገራትን መሪና ተከታይ፣ ተጠቃሚና ተመጽዋች አድርጎ በመከፋፈል የልዩነት ድንበር አሥምሮባቸዋል።

«ዕውቀት መር ኢኮኖሚ ያላቸው የበለጸጉ ሀገራት በሚታይና በሚዳሰስ መልኩ በዓለም የኢኮኖሚ መዋቅር፣ በምርትና በአገልግሎት አሠራር ብሎም በዜጎች አመለካከትና የኑሮ ደረጃ ተጨባጭ ልዩነቶችን ፈጥረዋል። በዚህ ዘመንም ተመሳሳይ የልዩነት ግርግጫ እንዳይገነቡ፣ ሽለቆ እንዳይምሱ ሀገራት ከአዲሱ ለውጥና ርምጃ ጋር የተስማማ ጉዞ ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ላደጉና ለበለጸጉ ሀገራት ከአንድ አዲስ ቴክኖሎጂ ወደ ሌላ አዲስ ቴክኖሎጂ መሸጋገር ላለፉት አምስት መቶ ዓመታት ሲመላለሱበትና ሲለማመዱት የቆዩት የትግበራ መንገድ ነው። አሁን ባለንበት ዓለም ከሥር ተነሥቶ የቴክኖሎጂ ቅምን ለመገንባት የሚደረግ ጥረት ለአዳጊ ሀገራት ምን ያህል አዋጭ ነው የሚለው አከራካሪ ሐሳብ ነው። የቴክኖሎጂ ዕውቀትን ከማመንጨትና ከመጠቀም ጋር በተያያዘ አርፍዶ

ደራሽነት የሥልጣኔ ጭራነት ምልክት ተደርጎ ሲቆጠር ነበር። ሆኖም ግን ፍጹም ከጨዋታ ውጭ እንደማያደርግ አርፍዶ ደራሽ ኢኮኖሚ ልማት ያስመዘገቡ የምሥራቅና የደቡብ ምሥራቅ እስያ ሀገራት ተሞክሮ ያሳያል።

ይልቁንም አርፍዶ ደራሽነት ለቀዳሚ ውድድር ማካሄጃ ሊወጣ የነበረውን በጀት ይቀንሳል። ተፈትኖ የመውጣት አማራጭን ያስቀራል። የቴክኒክ ብሎም የገበያ መረጃን በንጽጽር በዝቅተኛ ወጪ ለማግኘት ያስችላል። በእነዚህ ምክንያቶች ከመቅደም ወይም ከመቅረት ይልቅ አርፍዶ መድረስ የተሻለ ነው እስከ ማስባል ድርሷል።

በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ አዋጪው አካሄድ ከሥር ተነስቶ እያንዳንዱን ነገር ለመገንባት ከመጣር ይልቅ፣ በተፈጠረው ላይ ዕሴት በማከል ላይ ትኩረት ማድረግ ነው። የሀገራችን የቴክኖሎጂ ልማት ፍልስፍናም በዚህ አጠቃላይ መርሕ ቢመራ የተሻለ ይሆናል። ሆኖም ግን ይህ መርሕ እንደ ቴክኖሎጂው እና ኢንዱስትሪው ዓይነትና ጸባይ ሊለያይ ይችላል። ለአብነት ያህል የግብርና ልማትን በተመለከተ አዋጭ መንገድ፣ ከሀገራችን ጸባይና ተጨባጭ ሁኔታ ጋር የሚሄድ ቴክኖሎጂ በራሳችን ዕቅም ማበልጸግ ሊሆን ይችላል። በተጨማሪም የኢንፎርሜሽንና ዕውቀት ቴክኖሎጂዎች ለሁሉም ሀገራት ሊባል በሚችል መልኩ በፍጥነት እያደጉ ያሉ አዳዲስ ፈጠራዎች ናቸው። በውስን ግብዓት (የተማሪ ሰው፣ ኮምፒውተርና ኢንተርኔት) ከፍተኛ ሀብት፣ ቅልጥፍ እና ውጤታማነት ሊያስገኙ የሚችሉ በመሆናቸው ከዘመኑ ጋር መራመድ አዋጭ ስልት ይሆናል።

ሆኖም ግን በአብዛኛው የቴክኖሎጂ ዘርፎች ገበያ ላይ የዋሉትን ቴክኖሎጂዎች እንደገና ለመፍጠር መሞከር ተገቢም፣ ጠቃሚም አይሆንም። ስለዚህ ቴክኖሎጂውን ከራስ የኢኮኖሚ መዋቅር፣ ከጂኦግራፊ፣ ከአየር ጸባይ፣ ከባህል እና ከሌሎችም ሁኔታዎች ጋር በማጣጣም በአግባቡ ለመጠቀም የራሱ የሆነ ብቃት ያስፈልጋል።

ያደጉ ሀገራት የበለጸጉ ቴክኖሎጂዎችን የሀገራቱን ሕዝብ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ደረጃ ታሳቢ በማድረግ ስለሚያለሟቸው፣ በሀገራችን ካለው የሰው ኃይል የክሂሎት ደረጃ ጋር በቀላሉ አይጣጣሙም። ቴክኖሎጂን በማሸጋገር ረገድ ምንም ዓይነት ችግር እንኳ ባይኖር ከውጭ የሚገቡ ያደጉ ሀገራት ቴክኖሎጂዎች እና በሀገራችን ያለው የሰው ሀብት ክሂሎት አለመጣጣም ውጤታማነትን ይንዳል። ይህ አለመጣጣም ጥቅል የምርት ኃይሎች ምርታማነትን እንዲሁም አማካኝ የሠራተኛ ውጤትን በንጽጽር ዝቅተኛ ያደርገዋል። በመሆኑም ቴክኖሎጂን አሟጦ የመጠቀም፣ አስመስሎ የመሥራትና የማሻሻል ዕቅድን ለማዳበር የሰው ኃይል ልማት እና የኢንዱስትሪ ምርምር ዕቅድን ማገልበት ያስፈልጋል። ዘመን መካከል ራስን ከዕውቀት ጋር በማስማማት እንጂ በማራራቅ ከዓለም ጋር በሰላም መጓዝ ፈጽሞ አይቻልም። በፍጥነት ስሚጓዝ ባብር

ውስጥ ያለ ድጋፍ ወደ ኋላ ሳይወድቁ መጓዝ የሚቻለው እኩል በመፍጠንና ሰድጋፍ ብቻ ነው። በምንም መልኩ በዓለም ላይ እንደ ሀገር ሥፍራችን ጭራና ተከታይ፣ ተመጽዋችን ምንዲብ መሆን አይኖርበትም። ለዛሬ አስቸኳይ ችግሮቻችን ምላሽ ሰጪ የቴክኖሎጂ ሽግግር ርምጃዎችን እየወሰድን፣ ከእርሱ ትይዩ የነገ መወዳደሪያ የሆነውን የቴክኖሎጂ ዘርፍ በመምረጥና በመተለም ከሌሎች ጋር መሳፈር ይኖርብናል።

ምንም እንኳን ቴክኖሎጂዎችን ተቀብሎ እየተጠቀሙ መማርና የቴክኖሎጂ ክምችትን እያሳደጉ መሄድ ከዓለም አቀፍ የቴክኖሎጂ ፍጥነት ጋር አብሮ ለመሮጥ አስፈላጊ ቢሆንም፣ በትምህርትና በምርምር ላይ አመርቂ ሥራ መሥራት በቴክኖሎጂ ሽግግር ከተቀባይነት አስተሳሰብና ምግባር በአቋራጭ መንጥቆ ሊያወጣን የሚችል መንገድ ነው። ሆኖም በኢትዮጵያ የምርምር ተቋማት ውጤታማነት አነስተኛ ነው። በምርምር ተቋማት፣ በኢንዱስትሪዎችና በገበያው መካከል ያለው ትስስር ደካማ ነው። የፈጠራ ዐቅማችንን ለመጠቀም የሄድንበት ርቀትም በጣም አጭር ነው። ለዚህ ዋነኛው ምክንያት በመንግሥት፣ በግል ባለሀብቱና በዕውቀት ተቋማት መካከል የጋራ ፍላጎትን እና ተጠቃሚነትን ማዕከል ያደረገ ውጤታማ የሆነ ብሔራዊ የቴክኖሎጂ ፈጠራ ሥርዓት ስላልተዘረጋ ነው። የሳይንስና የቴክኖሎጂ ውጤቶች አንቀሳቃሽ ሞተር የሆነ የላቀ ዕውቀትና ጥረትን የሚሸልም የፉክክር ገበያ መፍጠር ይገባል። በተመሳሳይ ሁኔታ ደግሞ የትብብርና የመደመር መስተጋብር ለቴክኖሎጂ ክምችትና ፈጠራ መገልበት እጅግ አስፈላጊ መሆኑን እውን ነው።

ቴክኖሎጂና ፈጠራን በምርት ሂደቱ ውስጥ ማስተዋወቅ፣ ምርታማነቱን እንደሚጨምር ለግል ባለሀብቱ የሚያስገነዝብና የሚያበረታታ የገሰያ ሥርዓት መገንባት ያስፈልጋል። ባለሀብቱ በራሱ ተነሣሽነት ትስስሩ የምርት ለወጥ ውስጥ የሚያስገባው መሆኑን ዐውቆ ከምርምር ተቋማት ጋር ካልተሳሰረ እና ካልተደጋገፈ ለውጥ ለማምጣት ይከብዳል። መንግሥት ደግሞ ይህን የፈጠራ ሥርዓት ለመገንባትና ትስስሩ እንዲፈጠር ለማድረግ ተነሣሽነቱን ካልወሰደ፣ ከፍሎጂ ዐቅማችንን ለማዳበር እጅግ አስቸጋሪ ይሆናል።

በሂደት የራስን የፈጠራ ሥርዓት መገንባት የተማረውን የሰው ኃይል የፈጠራ ባህል በማዳበር ኢኮኖሚውን ከምንጊዜም የዕውቀት ጥገኝነት የሚያላቅቅ ነው። የሰው ኃይሉ የፈጠራ ዐቅም ማደግና የቴክኖሎጂ ብቃቱ መዳሰር፣ በገበያው ውስጥ የተማረ የሰው ኃይል ተፈላጊነትን ይጨምራል። ይህም ቁጥሩ በፍጥነት እያደገ የሚገኘውን የተማረውን ወጣት የሚጠቅምና ኢኮኖሚውን የሚያሳድግ ይሆናል። በገንዘብ ወረት ላይ ብቻ ከተመሠረተና ጥቂቱ ባለሀብት ብቻ አድራጊ ፈጣሪ ከሚሆንበት የነጻ ገበያ ሥርዓት ይልቅ፣ የተማረው የሰው ኃይል የዕውቀት ካፒታሉን በመጠቀም ባለሀብቱ

በምርት ኃይሎች ባለቤትነቱ የሚያገኘውን የበላይነት ይቀናቀናል። ይህም ሲሆን ወጣቱና ከወጣቱ ጀርባ ያለው የኅብረተሰብ ክፍል ተጠቃሚ ይሆናሉ።

ይህ የሚሆነው ግን የፈጠራ ሥራዎችን ወደ ምርትና ወደ ገበያ እንዲገቡ የሚያስችል የትስስር ስልት በመንደፍ ውጤታማ ብሔራዊ የፈጠራ ሥርዓት ስንዘረጋ ነው። ይህም በሳይንስና በቴክኖሎጂ ላይ የነበረውን ትኩረታችንን በማሸጋገር ወደ ምርትና ወደ ገበያ ሥርዓት ለመግባት የሚያስችል ሙሉ ሥርዓት መዘርጋት ማለት ነው።

14.4. ዕውቀት መር ኢኮኖሚን የመገንባት ትልም

የሀገራችንን ኢኮኖሚ ሥሪት ምርታማና ተወዳዳሪ በማድረግ በተረጋጋ ማክሮ ኢኮኖሚ ዓውድ ፈጣን፣ መጠነ ሰፊ እና ተከታታይ ዕድገት ልናረጋገጥ ይገባል። ይህም መሆን ያለበት ከድህነት በፍጥነት መውጣት፣ በምግብ ራሳችንን መቻል እና ለወጣቶች አስተማማኝ የሥራ ዕድል መፍጠር የሚያስፈልግበት ወሳኝ ሀገራዊ ምዕራፍ ላይ ስለምንገኝ ነው። ከረጅም ጊዜ አኳያ ይኸንን ዓላማ ለማሳካት ሀገራችን በስቂ የቴክኖሎጂ ዕቅም ላይ የተመሠረተ ዕውቀት መር ኢኮኖሚን የመገንባት ትልም ልትይዝ ይገባል። የዕውቀት መር ኢኮኖሚ ልማትን ለማምጣት በዘላቂነት በውጭ ሀገር ቁጠባ፣ ብድርና ርዳታ ላይ ያልተመረከዘ፣ ራስ ገዝና ከራሱ እየተማረ፣ ራሱን እያረመ የሚያበቃ የኢኮኖሚ ሥርዓት መገንባት መሆን ይኖርበታል።

በዚህ ራእይ ሥር የሀገራችንን ሕዝብ አሰልፈን አስፈላጊውን የልማት ፋይናንስና ሀብት ለማሰባሰብ የግዴታ የርእዮተ ዓለም እስረኛ መሆን አይጠበቅብንም።

ለሀገራችን የሚያስፈልጋት መፍትሔ ግልጽ፣ ሊተገበር የሚችልና ከሀገራችን ተጨባጭ ችግሮችና ሁኔታዎች የሚመነጭ መሆን አለበት።

አጠቃላይ ማሕቀፉ ዕውቀት መር ኢኮኖሚን ለመገንባት የሚያስችሉ ገበያን መሠረት ያደረጉ የማክሮ ኢኮኖሚ ፖሊሲዎች፣ እንዲሁም የቴክኖሎጂ ክምችትን ሰማሳደግ ጥቅል ሀገራዊ የምርት ኃይሎችን ቅልጥፍና እና ምርታማነት ማጎልበት መሆን ይኖርበታል። ይህንን ሥርዓት በሂደት ለማጎልበት ጥንቃቄ የተሞላበትን የመንግሥት ንቁ ተሳታፊ የሚፈልጉ የኢንዱስትሪና የቴክኖሎጂ ፖሊሲዎችን መንደፍና መተግበር ያስፈልጋል። እንዲሁም የግሉ ዘርፍ የኢኮኖሚ ዋነኛ መዘውር እንዲሆን የማድረግ ስልት መቀየስ ይኖርበታል።

ቀጣዩ የሀገራችን የኢኮኖሚ ማሻሻያ የተረጋጋ የማክሮ ኢኮኖሚ ምሳዳር የሚፈጥር፣ ማኅበራዊ ፍትሕን የሚያረጋግጥ፣ እንዲሁም ዘላቂና አስተማማኝ የሥራ ዕድል የመፍጠር ግብ ያለው ሊሆን ይገባል። እነዚህን ዓላማዎች ሊያሳካ የሚችለው የኢኮኖሚ

ማሻሻያ ማሕቀፍ፣ ገበያንና ልማታዊ ጣልቃ ገብነትን አቀናጅቶ የኢኮኖሚ አቅርቦትን ለማስፋፋት የሚወስድ ነው።

የዚህ ማሻሻያ ማሕቀፍ ዋነኛ ትኩረት የግል ክፍለ ኢኮኖሚውን ምርታማነት እና ተወዳዳሪነት ለማሳደግ መንግሥት መር የነበረውን የኢኮኖሚ እድገት፣ በሂደት በግሉ ዘርፍ ወደሚመራ እድገት ማሸጋገር ነው። እንዲህ መደረጉ፣ በተረጋጋ ማክሮ ኢኮኖሚ ውስጥ እድገቱ ወደኋላ ሳይመለስ እንዲቀጥል ከማድረግ በዘለለ የተንሠራፋውን ሥራ አጥነት ለማቃለል እና ሌሎች በርካታ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ዕድሎችን ለመፍጠር ያስችላል።

የኢኮኖሚ ምርታማነትን፣ ቅልጥፍናን እና ተወዳዳሪነትን ለማሳደግ ትኩረታችን ስዋናነት ገበያው እና የግል ዘርፉ ላይ ቢሆንም የግል ዘርፉ በራሱ ፍትሐዊ የሆኑት ድልድልን በተናጠል ይፈጥራል የሚል ሐሳብ ግን የዋህነት ነው። የግል ዘርፉ ምርታማነት የኢኮኖሚ እድገትን በማፋጠን ሀገራዊ ሀብትን በማግዘፍ ረገድ የሚጫወተው ሚና ከፍተኛ ነው። ሆኖም ግን ያገዘፈውን ሀብት ለሁሉም ሕዝብ ፍትሐዊ በሆነ መልኩ ያከፋፍላል ማለት አይደለም።

ድህነትን ለማስወገድ ያለመ የልማት ውጥን በፍትሐዊ የሆኑት ክፍፍል መነጻጸር ሲታይ ድህነትን “ፍጹም” እና “አንጻራዊበሚል በሁለት መልኩ መመልከት ይቻላል። “ፍጹም ድህነት” ውስጥ የሚገኙ ማኅበረሰቦች ዓለም አቀፍ ተቀባይነት ባላቸው ቋሚ መስፈርቶች መሠረት በአስከፊ ድህነት ወስጥ የሚገኙ ናቸው። እነዚህን ማኅበረሰቦች ከድህነት ለማውጣት በዋነኝነት የማኅበራዊ ጥበቃ ፖሊሲዎች ጥቅም ላይ ይውላሉ። በዚህም ሥር ነቀል በሆነ መንገድ በአስከፊ ድህነት ውስጥ የሚገኘውን ዜጋ ከድህነት ወለል በላይ ለማድረግ በመሥራት ላይ ያተኩራል።

በሌላ በኩል ደግሞ የአንጻራዊ ድህነት አረዳድ አካባቢያዊ ንጽጽርን ታሳቢ በማድረግ፣ በኢኮኖሚ እድገት ፍትሐዊ ተጠቃሚ አለመሆን ነው የሚል ብያኔ ይሰጣል። የዜጎችን ፍትሐዊ ተጠቃሚነት በቋሚነት ለማረጋገጥ ምርታማነት እና አዳዲስ የሥራ ዕድሎች በመፍጠር ላይ ትኩረት ያደርጋል። ዓላማውም ለሥራ ፈጠራና ለኢንቨስትመንት ምቹ ሁኔታ በመፍጠር፣ የኢኮኖሚ እድገቱን ፍጥነት በመጨመር፣ የኢኮኖሚውን መጠን ማሳደግና አስተማማኝና ጥሩ ክፍያ የሚያስገኙ የሥራ ዕድሎችን በማስፋት ላይ ያተኩራል። ደካማና ዘገምተኛ የኢኮኖሚ እድገት በተዘዋዋሪ ኢፍትሐዊ ተጠቃሚነት ሊፈጥር ይችላል የሚል እሳቤ አለው።

በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ ሁለቱም የድህነት ዓይነቶችን የመቀነሻ ስልቶች እርስ በእርሳቸው የሚቃረኑ ሳይሆኑ በተመጋጋቢነት ሊተገበሩ የሚገባቸው ናቸው። ባለፉት ዓመታት በዋናነት አስከፊ ድህነትን ለመቀነስ በልማታዊ ሴፍቲኔት ፕሮግራምና በሌሎች

ፖሊሲዎች ትግበራ አማካኝነት በተደረገው ጥረት አበረታች ውጤት ተመዝግቧል። ሆኖም ከፊታችን የተደቀነው ተጨማሪ ችግር ውሉን ምርታማነት ባላቸው ዘርፎች ወይም በምርት ሂደት ውስጥ ጠቅልሎ ያልገሳውን ሰፊ የሰው ኃይል ወደ ልማት ለማስገባት መቻል ነው።

ለአብነት ያህል የሀገራችንን የአገልግሎት ዘርፍ ብንመለከት የሥራ ዕድልን ጨምሮ ለኢኮኖሚው የሚያበረክተው ፈርጆ ብዙ አስተዋጽዖ እየጨመረ ይገኛል። ሆኖም ግን ይህ የአገልግሎት ዘርፍ እድገት የተመረኮዘው በኢመደበኛ ንግዶችና ጥሩ ክፍያ በማያስገኙ መስኮች ላይ ነው። በእነዚህ ዘርፍ የተሰማራው ደግሞ አብዛኛው ደሀው የኅብረተሰብ ክፍል በመሆኑ መቆራረድ ለውጥ ሲታሰብ የፍትሐዊ ተጠቃሚነት ጉዳይ ከዚህ እውነታ አንጻር ዘን ይኖርበታል።

በመሆኑም ቀጣይ ዋነኛው የልማት ስልት ፍትሐዊ ተጠቃሚነትን መሠረት ያደረገ የምርታማነት እድገት መሆን ይኖርበታል። ይህ ስልት ፈጣንና ተከታታይ እድገት በማስመዘገብ አስተማማኝ የሥራ ዕድል፣ ድህነት ቅነሳና ፍትሐዊ ተጠቃሚነት የሚያረጋግጥ የቅብብሎሽ እድገት የሚያመጣ ውጥን ነው። ሆኖም ግን ተጨባጭ ውጤት እንዲመጣ የምንከተለው ስልት ፍትሐዊነትን፣ ምርታማነትን እና የዜጎች ደህንነትን የሚያረጋግጥ መሆን ይጠበቅበታል።

ፍትሐዊ ተጠቃሚነትን የሚያረጋግጥ የምርታማነት እድገት ወይም የአቅርቦት ማስፋፊያ ርምጃዎች በሚከተሉት ነገሮች ላይ ትኩረት ማድረግ አለባቸው። እነርሱም፡ - ጥብቅ የኢኮኖሚ ፍላጎት አስተዳደር፣ የመሠረተ ልማት ማስፋፋት፣ የኢኮኖሚ ስብጥርንና ዘመናዊነትን ማጎልበት፣ ፉክክርንና ትብብርን መሠረት ያደረገ የኢንዱስትሪ ፈጠራ እና የቴክኖሎጂ ልማት፣ እንዲሁም ትምህርትና ሥራ ፈጣሪነትን ማዳበር ናቸው።

ወደ ዕውቀት-በመር ኢኮኖሚ:- የዝላይ ስልት ያስፈልገን ይሆን?

በቴክኖሎጂ ልማት ላይ የማተኮር ሀገራዊ ስትራቴጂ የሚቀርብበት ተደጋጋሚና ዋነኛው ትችት፣ የቴክኖሎጂ ልማት በተፋጠነ ቁጥር ማሸኖች የሰውን ልጅ እየተኩ ስለሚመጡ የኢኮኖሚው የሥራ ዕድል ይቀንሳል የሚል ነው። እንደዚህ ዓይነት ክርክሮች በሀገራችንም በጎራ ተከፍለው የሚደረጉ ሲሆን በአንድ በኩል የሰውን ጉልበት በስፋት የሚጠቀሙ ኢንዱስትሪዎችን ብቻ ማበረታታት አለብን የሚሉ እና በሌላ በኩል አዳዲስና ዕውቀትን በስፋት የሚጠቀሙ ኢንዱስትሪዎችና ቴክኖሎጂን ማልማት ይጠቅማል የሚሉ ክርክሮች ይቀርባሉ።

ቴክኖሎጂ “የሥራ ዕድልን ይቀንሳል” የሚለው ክርክር በሀገራችን ብቻ ያለ ሳይሆን በእንግሊዝ ሀገር ከተከሰተው የኢንዱስትሪ አብዮት ጊዜ ጀምሮ የቆየ ክርክር ነው። በዚህም የተነሣ “ሉዳይት ተቃርኖ” የሚል ስያሜ ተሰጥቶታል። ሉዳይቶች የሚባሉት በወቅቱ በአንድ የእንግሊዝ የጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካ ውስጥ ይሠሩ የነበሩ ግለሰቦች ናቸው።

በወቅቱ አዲስ የመጣው የልብስ መደወሪያ ማሽን ከሥራ ሊያስወጣን ነው በሚል ፍራቻ ለተቃውሞ ወጥተው ማሽኑን ሰንዴት በመሰባበራቸው የተነሣ፣ ይህንን በሥራ ዕድልና በቴክኖሎጂ ተጠቃሚነት መካከል ያለውን መሠረታዊ ግጭት ለመግለጽ “ሉዳይት ተቃርኖ” የሚለው አገላለጽ ታዋቂ ሊሆን ችሏል።

ሆኖም ግን፣ በዘርፉ በተከናወኑ ጥናቶች የቴክኖሎጂ እድገት የሥራ ዕድልን ይቀንሳል የሚለው ክርክር ተጨባጭ እንዳልሆነ ከሞላ ጎደል ተረጋግጧል ብሎ መደምደም ይቻላል። የቴክኖሎጂ እድገት የሥራውን ዓይነትና ጸባይ ስመሠረቱ ይቀይረዋል። የቴክኖሎጂ እድገት የኢኮኖሚውን የሥራ ባሕርይና ሥሪት ጉልሰትን በስፋት ከሚጠቀሙ፣ ዕውቀትን በስፋት ወደ ሚጠቀሙ እና የተሻለ ክፍያ ወደሚያስገኙ የሥራ ዕድሎች ይቀይራል። “ቴክኖሎጂ የሥራ ዕድልን” ይቀንሳል ብለው የሚያስቡ ሰዎች ትንተናቸው የአጭር ጊዜ ሁኔታዎችን ብቻ ከግምት ውስጥ የሚያስገባ ነው። በመሆኑም ከረጅም ጊዜ ሀገራዊ ጥቅም አንጻር ኢኮኖሚው ቴክኖሎጂንና ዕውቀትን በስፋት ወደሚጠቀም ሥሪት እንዲያተኩር ማድረግ ያስፈልጋል።

ዓለም ወደ ዕውቀት መር ኢኮኖሚ በገባበት ሁኔታ ከግብርና ወደ ኢንዱስትሪ መዋቅራዊ ለውጥ ለማምጣት ሀገራችን እየታገለች ነው። ሀገራችን በዓለም አቀፍ ደረጃ ሁለት ክፍለ ዘመን ወደ ፈጀው ኢንዱስትሪያላይዜሽን እና ወደ “ካፒታሊስታዊ ሥርዓት ግንባታ መሄድ ይጠበቅባት ይሆን የሚለውን ጥያቄ ማንሣት ተገቢ ነው። ምዕራባውያን በሄዱበት ረጅም መንገድ መሄድ በዚህ ዘመን በተለይ እንደ ኢትዮጵያ ያሉ ውስብስብ የኢኮኖሚ ችግር ያለባቸው ታዳጊ ሀገራት እንደሚያዋጣቸው ማወቅ ያስፈልጋል። በረጅሙ የኢንዱስትሪ እድገት የበለጸጉ ሀገራት በኢኮኖሚና በፖለቲካ የተጠናከረ የግል ባለሀብት፣ ጠንካራ መካከለኛ ገቢ ያለው ማኅበረሰብና የነጻ ገበያ አስተሳሰብ ልዕልና በረዥም የጊዜ ሂደት በመገንባት፣ ለካፒታሊስታዊ ሥርዓት የተመቻ ማኅበራዊ መሠረቶች ፈጥረዋል።

ነገር ግን እንደ ኢትዮጵያ በማድግ ሳይ ያሉ ሀገራት ማኅበራዊ ፍትሕን የሚያረጋግጥ ካፒታሊስታዊ ሥርዓት ለመገንባት ያላቸው ማኅበራዊ መሠረት የተለየ በመሆኑ የመስፈንጠሪያ ስልት መቀየስ ያስፈልጋቸዋል። የመስፈንጠሪያ ስልት አዋጭና ቀልጣፋ

ያልሆኑ ወይም ከባቢ አየር በካይ የሆኑ የምርት ቅደም ተከተሎችን መዝለል፣ ስተሻለ ወይም በተለየ የምርት መንገድ መጓዝ ነው።

በአሁኑ ወቅት ሀገራችን ይህን የመስፈንጠሪያ ዐቅም በመፍጠር ቀጣይነት ያለው ልማት ልታመጣ የምትችልበት ስልት አለ። እርሱም ወቅቱ ይዞ የመጣውን የቴክኖሎጂ የአርፍዶ ደራሽነት ጥቅሞች አድምቶ በመጠቀም፣ ዕውቀትና አገልግሎት መር ኢኮኖሚን ከኢንዱስትሪ ልማት ትይዩ መገንባት ነው።

የዕውቀትና የአገልግሎት መር ኢኮኖሚ ዋነኛ መሣሪያ ቴክኖሎጂና የሰው ኃይል ልማት ናቸው። በመሆኑም አሁን ባለንበት ዘመን ዕውቀትና አገልግሎት መር ኢኮኖሚን ለመገንባት ረጅም ጊዜ መወሰድ ላይኖርብን ይችላል። በየተራ ከግብርና ወደ ኢንዱስትሪ ከዚያም ወደ ዕውቀትና ወደ አገልግሎት መር ኢኮኖሚ መዋቅራዊ ለውጥ ለማምጣት የምናደርገው ጥረት ብቻ ሳይሆን፣ ሁለቱንም በተጋዳኝ የመገንባት ሂደቱን ሊያፋጥኑ ወይም አቋራጭ መንገድ ሊፈጥሩ የሚችሉ ስልቶችን መቀየስ ይኖርብናል። ለዚህ ጥሩ ምሳሌ የምትሆነን ህንድ ስትሆን የቅድመ ኢንዱስትሪ እና የድኅረ ኢንዱስትሪ ሁኔታዎችን አዳብላ የምትሄድ ሙሉ ለሙሉ የኢንዱስትሪ ልማትን ያላረጋገጠች ሀገር ናት። የህንድ አካሄድ ከኢንዱስትሪ ልማት አንጻር የራሱ ውሳኔነት አለበት። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ በርካታ የሰው ኃይልን በዕውቀትና በአገልግሎት ዘርፍ በቀላል ወጪ በማስማራት፣ አምራች አድርጋ ኢኮኖሚውን ለማሳደግ የተጠቀመችበት መንገድ ተሞክሮ ሊቀሰምበት የሚገባ ነው። በሀገራችንም ከተለመዱት ዘርፎች ባሻገር የአገልግሎትና የዕውቀት ዘርፎች ብዛትና ስብጥራቸውን በማስፋት፣ የተማረ የሰው ኃይል በስፋት እንዲሰማራበት የማድረግ ስልት ኢንዱስትሪውን ከማስፋፋት ጎን ትኩረት ሊሰጠው ይገባል።

በተጨማሪም የሀገራችንን የምርታማነት ችግር ለመፍታት የተለየ ምልከታ፣ በትልቁ ማሰብና ልዩ መፍትሔ ማፍለቅን ይፈልጋል። የመስፈንጠሪያ ስልት በሀገራችን የልማት ማነቆ የሆኑትን የፋይናስ እጦት፣ የክሂሎት እጥረት፣ የአገልግሎት አሰጣጥ ድክመት፣ የኤሌክትሪክ አቅርቦት አለመኖር እና የመሳሰሉትን ማነቆዎች መሻገር ይጠይቃል። እነዚህን ማነቆዎች ለግሉ ዘርፍ ኢንቨስትመንት እንደ መልካም አጋጣሚ በመውሰድ አካታች የፋይናንስ ሥርዓት እንዲፈጠር የሚያስችሉ የሞባይልና ሌሎች የግንኙነት ቴክኖሎጂዎችን፣ ያልተማከለ ታዳሽ የኤሌክትሪክ ኃይል አቅርቦት እንዲስፋፋ የሚያስችሉ የፀሐይ፣ የነፋስና የባዮጋዝ ቴክኖሎጂዎችን፣ እንዲሁም ቀልጣፋ የአገልግሎትና የምርት አሰጣጥ ሥርዓት እንዲዘረጋ የሚያስችሉ የኢንፎርሜሽን ቴክኖሎጂዎችንና አዳዲስ ፈጠራዎችን፣ ወዘተ ወደ ታችኛው ሕዝብና ተቋማት ደረጃ እንዲደርሱ የማድረግ ስልት መከተል ይገባል።

በተጨማሪም ይህ የዝላይ ስልት ከመንግሥት ከላይ ወደታች የሚወርድ እና ከሕዝቡ ተፈጥሮን የማሸነፊያ የዕለት ተዕለት ስልቶች ተቀምጦ ወደላይ የሚወጣ ርምጃ ቅንብር መሆን ይኖርበታል። እነዚህ ርምጃዎች በማኅበራዊና በኢኮኖሚ መሠረተ ልማት ላይ የሚደረገውን ኢንቨስትመንት፣ በተለይ በሰው ኃይል ልማት ላይ የሚሠራን አመርቂ ሥራ፣ አዳዲስ የቢዝነስ ፈጣሪዎችን የሚያበረታታ የሕግና የተቋማት ምኅዳር ፈጠራን፣ እንዲሁም ለሳይንስ፣ ለቴክኖሎጂና ለምርምር ከልብ ትኩረት የሚሰጥ የአመራር ቁርጠኝነትን ያካትታል።

በመሆኑም ወቅቱ የፈጠረልንን ምቹ ኢጋጣሚ በመጠቀም፣ አቋራጭ የቴክኖሎጂ ልማት ስልትን በመቀየስ በተፈጥሮ ላይ ጥገኛ የሆኑትን የኢኮኖሚ ሴክተሮች በራሳቸው እመርታዊ ለውጥ እንዲያመጡ በማድረግ በፍጥነት የዕውቀትና የአገልግሎት መር ኢኮኖሚን በመገንባት ሂደት ውስጥ መግባት ይኖርብናል። የዓለም ወቅታዊ የኢኮኖሚ ሁኔታ፣ ዕውቀትን በስፋት የሚጠቀሙ ኢንዱስትሪዎች ተወዳዳሪነትና ቀጣይነት ያለው ልማት እንዲያስመዘግቡ ያለመ ነው። በአንጻሩ የሦስተኛው ዓለም ሀገራት ኢኮኖሚያቸው እስከ አሁን በተፈጥሮ ሀብትና በግብርና ላይ በከፍተኛ ደረጃ ጥገኛ ሆኖ የቆየበት ሁኔታ ይስተዋላል። በሌላ በኩል ዕውቀት ማለት ከምችቱ እያደገ የሚሄድ ነገር እንጂ እንደ ተፈጥሮ ሀብት በጊዜ ሂደት የሚመናመን አይደለም። ስዕውቀት ከምችት ላይ የቆመ ኢኮኖሚ ሁሌም እያደገ የሚሄድና ዘላቂነቱ አስተማማኝ ሲሆን፣ በምትኩ በተፈጥሮ ላይ የተንጠለጠለ ኢኮኖሚ ግን በአላቂ ነገር ላይ የቆመ ስለሚሆን የሀገርን ህልውናና የኅብረተሰብን ቀጣይነት የሚፈታተን ነው።

በድምሩ ሀገራችን ለብዙ ክፍለ ዘመናት በተለያዩ ሥርዓተ መንግሥታትና ርዕዮተ ዓለማት የተመራች ቢሆንም ሕዝባችን ኑሮውን ለማሸነፍ ከተፈጥሮ ጋር የሚያደረገው ትግል አሁንም አልቆመም። ይህ በመሠረታዊ ትግል የተዋጠ የሕዝባችን ኑሮ ሁለት ዋና ዋና አንድምታዎች አሉት።

የመጀመሪያው ሕዝባችን የሚያደርገው መፍጨርጨር ምንም ያህል ትጋትና ልፋት የተሞላበት ቢሆንም፣ የሚገኘው ውጤት እጅግ በጣም ውሱን ነው። የዝናብ እጥረትን በመሰሉ ሥጋቶች ምክንያት የሚያገኘው ውጤት ለሱን የማይመጥን ነው። ይህ የተፈጥሮ ጥገኞች መሆናችን ምን ያህል እንደጎዳን የሚያሳይ ነው።

በዚህ ምክንያት አብዛኛው የሀገራችን አርብቶና አርሶ አደር እንዲሁም መላው ማኅበረሰብ በድህነት ቀንበር ሥር ለመቆየት ተገዷል። ሁለተኛውና ከአንደኛው ጋር ተያያዥነት ያለው አንድምታ በድህነት እስር ቤት የሚኖር ሰው ከቀን ቀለቡ ጭንቀትና ሐሳብ አልፎ ተርፎ ሀብት አጠራቅሞ የእእምሮ ፈጠራ ላይ ለመስማራት ጊዜም ሆነ ዕረፍት አለማግኘቱ ነው።

በእነዚህ አንድምታዎች ሰብብ ከኛ ያነሰ ታሪክ ያላቸው ሀገራት እኛን አልፈውን ሄደዋል። ዘመናዊ የማኅበረሰብ ዕሴቶችን እንዲሁም የፖለቲካና የኢኮኖሚ አሠራሮችን ፈልገን። ለራሳቸውና ለሌሎች ሀገራት ሙብራት ሆነዋል። በተቃራኒው የገነነ ታሪክ ያላት ሀገራችን የቀድሞ ከብሯን እና ታሪኳን የሚመጥን ሥልጣኔ መንደፍ፣ እንደቀድሞው የዓለም የንግድና የፍልስፍና ማዕከልና መሪ መሆን ተስኗታል።

ይህን አሳዛኝ ሁኔታ በማጤን የሰው ልጅ ከተፈጥሮ ጋር የሚያደርገውን ራሱንና ልጆቹን አብልቶ የማደር ፍልሚያ ማሸነፍ ያስፈልጋል። የሰው ልጅ በምርት እንቅስቃሴ ላይ ከተፈጥሮ የሚገጥመውን ጥቃትና ሥጋት ሊወጣ የሚችለው እና ልፋቱን ቀንሶ ምርቱን እመርታ የሚያሰፋው፣ በመሠረተ ልማት ሲመረኮዝና በቴክኖሎጂ ሲጠቀም ነው። በዚህ ረገድ በሀገራችን በተደረገው ጥረት በሕዝባችን ኑሮ ላይ ተጨባጭ ለውጥ ታይቷል። አማካይ የመኖር ዕድሜ ጨምሯል፤ ድህነት ቀንሷል፤ በኑሮ መሻሻል ላይ ወሳኝ የሆኑ አገልግሎቶች አቅርቦታቸው ተስፋፍቷል። ይህ ሁሉ ታሪካዊ ድል ቢመዘገብም አንድ ወሳኝ ነገር ግን ብዙም አልተለወጠም። ሕዝባችን ከመንግሥትና ከውጭ አካላት ጥገኝነት ተላቆ፣ በአእምሮው ሐሳብ ፍሬ ተነሣሥቶ፣ ለማኅበረሰብ ዕሴት ጨምሮ፣ ለራሱና ለሌሎች ብልጽግና ፈጥሮ፣ ከባህላዊ ወደ ዘመናዊ የተደላደለ አእምሯዊ ኑሮ አልተሸጋገረም።

በመሆኑም ከወላጆቹና ከአያቶቹ የረዘመ ዕድሜ እንደሚኖር የሚያውቅ፣ የተሻለ የትምህርት፣ የጤና እና የሌሎች አቅርቦት የደረሰው ወጣት አሁንም በኢኮኖሚው እድገት ይዘት ላይ ከፍተኛ ቅራኔ እየገለጸ ይገኛል። የዚህ ቅራኔ መነሻ ምክንያት የሰው ልጅ በተፈጥሮው በልቶ ማደርና መማር ብቻ ሳይሆን በውስጡ ያለውን ኃይልና የአእምሮ ዐቅም ተጠቅሞ ዕሴት የመጨመርና ለቀጣይ ትውልድ ትውፊት የመተው ከፍተኛ ፍላጎትና ጉጉት ያለው መሆኑ ነው።

ከ 28 ዓመታት በፊት መንግሥት ለራሱ የሰነዘረው ጥያቄ እንዴት ዜጎችን ከረኃብና ከእርዛት ላድን? ሕይወታቸውን የሚያሻሽሉ አገልግሎቶች እንዴት ላቅሩብ? የሚል ነበር። አሁን ደግሞ መንግሥት ከሕዝብ የቀረበለት ጥያቄ ዜጎች ፈጠራቸውንና ጋታቸውን ወደ ብልጽግና እንዲለውጡ የሚያስችል ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ሥርዓት ይገንባልን የሚል ነው። ይህ ጥያቄ በሀገራችን የኢኮኖሚ ተዋናዮች በሥርዓት እይታ ስመደመር መርሕ እንዲሠሩ የሚጋብዝ ነው። የመጀመሪያ የኢኮኖሚ ገጽ የብልጽግና መንገድ ነው። የዜጎችን ፍላጎት ለማሟላት ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ዕድሎችን ማስፋት የግድ ይላል። ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ዕድሎች በስፋት ለመፍጠር የምርት ኃይሎች ቅንጅት ወሳኝ ዐቅም ነው። የሰው ኃይልን፣ ወረትን እና የተፈጥሮ ሀብትን ውጤታማ ስሆን መልኩ በመደመር ጠንካራ የምርት ሥርዓትን መፍጠር የእመርታዊ ለውጥ ስሌት ነው።

በሀገራዊ የኢኮኖሚ ሥርዓት ውስጥ ዋነኛ ተዋናይ የሆኑት መንግሥት፣ የግል ባለሀብት፣ ሲቪል ተቋማት እና መካናተ ትምህርት በውድድር እና ትብብር መካከል ሚዛን በመጠበቅ ላይ ካተኮሩ፣ በሥርዓቱ ውስጥ የሚፈጠረው መስተጋብር ዘላቂ እድገትንና ልማትን የሚያረጋግጥ ይሆናል። በመሆኑም ኢኮኖሚያዊ ልማት ማለት በብሔራዊ ኢኮኖሚ ሥርዓቱ ውስጥ በሂደት የሚፈጠር የተቋማት አደረጃጀትና የተዋንያን መስተጋብር ድምር ከምችት ነው። ይህ ከምችት በዕውቀት ፍላጎትና ዕውቀትን በማሥረጽ ሂደት ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ ያሳድራል። የቅብብሎቹ እድገትን እንዲያረጋግጥ በር ይከፍታል።

በአንጻሩ ድህነት ማለት በብሔራዊ የኢኮኖሚ ሥርዓት ውስጥ ያለው መደመር መላላት ጉዳይ ነው። ይህም በማኅበራዊ ወረት አለመዳበር ምክንያት በሚፈጠር ጥርጣሬ፣ ስተዋንያን የተናጠል ዐቅም አለመዳበር፣ በአመራር ብቃት ማነስ እና ስተቋማት ድቀት ምክንያት በሥርዓቱ ውስጥ መፈጠር የነበረበት ነገር ግን ሳይፈጠር የቀረ፣ የትስስርና የመስተጋብር መላላት ድምር ውዝፍ ሥራ ነው። ይህን የድህነት ውዝፍ ሥራ በማጽዳትና በማጥራት ወደ አዎንታዊ የኢኮኖሚ መስተጋብራዊ ከምችት ማምራት በመደመር ፍልስፍና ልማትንና ብልጽግናን የማረጋገጥ ጉዳይ ነው።

የሀገራችንን ዋነኛ የኢኮኖሚ ችግር ለመረዳት ከአንድ አቅጣጫ መሥመራዊ ዕይታ ወጥቶ ሁሉ አቀፍ እና ውስብስብ መሆኑን መረዳት አስፈላጊ ነው። የሀገራችን የኢኮኖሚ ችግርም በዋናነት የመንግሥትና የገበያ ጉድለትን የሚያካትት የብሔራዊ ኢኮኖሚ ሥርዓት ጉድለት ነው። የኢኮኖሚው ችግርም በራሱ ላይ ብቻ የተንጠለጠለ ሳይሆን በዋናነት ከፖለቲካና ከማኅበራዊ ጉዳዮች ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው። ሥርዓተ መንግሥታት ብዙ ጊዜ ሰማኅበራዊ፣ በኢኮኖሚያዊ እና በፖለቲካዊ ዘርፎች የሚከተሏቸው ማህቀፎችና የፖሊሲ ምርጫዎቻቸው በአቻ ቅጂ ቅኝት የተገመዱ ናቸው። በተጨማሪም ሌሎች ሥርዓቶች ከእነዚህ ሦስቱ በሚመዘዝ ሰበዝ የሚሰፉ አለያም በሦስቱ ወይም ከሦስቱ በሁለቱ መካከል በሚኖር ኅብረ ሥርዓት ላይ የሚገነቡ ናቸው።

የመደመር የኢኮኖሚ ገጽ የባለፉት ዓመታት የሀገራችንን የኢኮኖሚ ድል ጠብቆ የማስፋት ዓላማ አለው። የሀገራችን ኢኮኖሚ እድገት በዋናነት በብድር ላይ የተመሠረተና በከፍተኛ መንግሥታዊ ወጭ በተስፋፋ መሠረተ ልማት አማካኝነት የመጣ ነው። የተመዘገበውን የኢኮኖሚ እድገት በሌላ አማራጭ የኢኮኖሚ ምሰሶ ላይ እድገቱ ወደኋላ ሳይመለስ ማስቀጠል ያስፈልጋል። ይህም እድገት በተረጋጋ ማክሮ ኢኮኖሚ ድባብ ውስጥ መሆን ይኖርበታል። እድገቱ አስተማማኝ የሥራ ዕድል መፍጠር አለበት።

እነዚህን ግቦች ለማሳካት የኢኮኖሚውን ምርታማነትና ተወዳዳሪነት ማሳልበት አማራጭ የለውም። በመሆኑም ልማታዊ መንግሥትና ገበያን መሠረት ያደረጉ ሁሉንም ተዋንያን የሚያሳትፍ ማሻሻያ ማድረግ ያስፈልጋል። ይህ የኢኮኖሚ ማሻሻያ ማህቀፍ ደግሞ ድምር ሀገራዊ ፍላጎት ከማሳደግ መሳ ለመሳ አቅርቦትን በማስፋፋት ሚዛኑን የጠበቀ እድገትን፣ ልማትን እና ብልጽግናን ደረጃ በደረጃ የማረጋገጥ የመደመር ትልም ነው።

ይህ አቅጣጫ የሰው ልጅ ተፈጥሯዊ ብልህነት ሙሉጫ የሆነው የግል ዘርፍ ዋና ተዋናይነትን እንዲይዝ የተልዕኮ ሽግግር የሚሻ ነው። ይህ አካሄድ ባለፉት ዓመታት የተገኘውን ድልና ጉድለት፣ የሕዝባችንን የልብ መሻትና የሰው ልጅን ተፈጥሯዊ ማንነት ያማከለ፣ የግልና የማኅበረሰብን አእምሯዊ ብልጽግና የመገንባት ምክንያታዊ ስልት ነው።

ክፍል አራት

መደመር እና የውጭ ግንኙነት

ምዕራፍ አሥራ አምስት

የዓለም አቀፍ አዝማሚያዎችና ሀገራዊ

አንድምታቸው

የዓለም አቀፍ ግንኙነት የኃይልና የተዋረድ መዋቅር ከፍተኛ ለውጥና ነውጥ እየተሰተዋለበት ይገኛል። የጂኦ ፖለቲካ ቀጣናዎች የኃይል አሰላለፍ ተለዋዋጭና ፈጣን ሆኗል። የትስስር ግምገማች በዝተዋል። የሽብርተኝነት እንቅስቃሴ፣ የሕዝብ ፍልሰት በከፍተኛ ቁጥር መቀጠል፣ ዓለም አቀፉ መድረክ የበርካታ ተዋንያን መናኸሪያ መሆኑ፣ የአየር ንብረት መቀየር እና ሌሎችም በርካታ ለውጦች በዓለም አቀፍ ግንኙነት ውስጥ እየታዩ ካሉ ጉዳዮች ጥቂቶቹ ናቸው።

እነዚህ በተለያዩ የዓለማችን አካባቢዎች እየተከሰቱ ያሉ ለውጦች በአንድም ሆነ በሌላ መልኩ በሀገራችን ብሔራዊ ጥቅምና ህልውና ላይ ከፍተኛ የሆነ ተጽዕኖ አላቸው። ከየትኛውም ዘመን በላይ ደረጃ በተሳሰረው በዚህ ሉላዊ ዓለም፣ በአንዱ አህጉር፣ ቀጣና ወይም ክልል የሚፈጠር ክሥተት እንደ ቀደሙት ዘመናት በዚያው ሥፍራ ተወስኖ የሚቀርበት ሁኔታ ተመናምኗል። በዚህም የተነሣ በዓለማችን የፖለቲካና የኢኮኖሚ ጉዞ ውስጥ በአሁኑ ዘመን ሀገራዊ አንድምታ ያለውን ዝንባሌ ነቅሶ ማውጣት ከባድ ፈተና ሆኗል። ሆኖም ግን አዝማሚያዎች ለሀገራዊ ጥቅሞች ያላቸውን አንድምታ በመፈተሽ አስፈላጊውን አቅጣጫ መትላም ከነውስንነቶቹም ሲሆን የግድ ይላል።

በዚህ መሠረት እርስ በእርሳቸው የተሳሰሩና ሀገራዊ አንድምታ ያላቸው ሁለት ዋና ዋና ዓለም አቀፋዊ ጉዳዮችን በዚህ ምዕራፍ ለመዳሰስ ተሞክሯል። እነዚህም የኃይላን ሀገራት ፍጥጫና የዓለም አቀፍ ግንኙነት ተዋንያን ቁጥር መጨመር እንዲሁም የሕዝባችን መግነንና የብሔር ፓርቲዎች በአጭር ጊዜ ሰፊ ተቀባይነት እያገኙ መምጣት ናቸው።

15.1. የኃያላን ሀገራት ፋክክርና የዓለም አቀፍ ግንኙነት ተዋንያን ቁጥር መጨመር

በኢኮኖሚ ያደጉ፣ ስፖሊቲካ የደረጁ ሀገራት ፖሊቲካዊ ተጽዕኖን ከድንበራቸው ባለፈ ለማስፋት የሚያደርጉት ፋክክር የዓለም አቀፍ ግንኙነት አንድ ታሪክ ነው። የዚህ የቆየ ባሕርይ ተቀጽላ የሆነው በአሜሪካና በሶቪየት ኅብረት መካከል ይደረግ የነበረው የፖሊቲካና የኢኮኖሚ ፋክክርና ፍጥጫ የዓለም ሀገራትን በሁለት ርዕዮተ ዓለማዊ ጎራ ከፍሎ አፋልሟል። ሆኖም ፍልሚያው ከበርሊን ግንብና ከሶቪየት ኅብረት መፍረስ በኋላ ሰምዕራቡ ጎራ እሸናፊነት ከተጠናቀቀ ወዲህ አሜሪካ ዓለም አቀፋዊ የበላይነትን በብቸኝነት ተቆጣጥራለች። በዚህም ዓለም አቀፋዊ መረጋጋትን በአንጻራዊ መልኩ ያሰፈነ፣ ነጻ ገበያን መሠረት ያደረገ፣ የአንድ ዋልታ የዓለም ሥርዓት ማስፈን ተችሎ ነበር።

በዓለም ላይ ባለፉት ጥቂት ዓመታት መሠረታዊ የግንኙነትና የመርሕ ለውጦች ተፈጥረዋል። የአዳዲስ ቀጣናዊ፣ አህጉራዊ እና ሉላዊ ኃይሎች ትግልና ትንቅንቅ ከቀዝቃዛው ጦርነት ማብቂያ በኋላ የተስተዋለ ትልቅ ኩነት ነው። ይህ ሰከኖ የቆየውን የዓለም አቀፉን ሥርዓት በከፍተኛ ሁኔታ እየተገዳደረ ይገኛል።

እነዚህ ሀገራት ጂኦ ፖሊቲካዊ ተጽዕኖቻቸውን ለማሳደግ ከፍተኛ ጥረት ማድረግ ጀምረዋል። እንቅስቃሴው የኃያላንን ሁሉ አቀፍ እሸቅድምድምና ፍጥጫ ወልደዱል። ይህ ፋክክርና ፍጥጫ ላለፉት ዓመታት በአሜሪካ ፍጹማዊ የበላይነት ሰፍኖ የነበረው የዓለማችን ጂኦ ፖሊቲካ ከእርጋታ ወደ ውጥረት፣ ፍጥጫ እና አለመረጋጋት ያመራበት ዓለም አቀፋዊ ሁኔታን ፈጥሯል። ሀገራቱ በየፊናቸው የራሳቸውን የተጽዕኖ ክልል ለመፍጠር እያደረጉት ያለው ፋክክር ዓለም አቀፉ የኃይል አሰላለፍ ተለዋዋጭ እንዲሆን በር ከፍቷል።

የምንገኝበትን ዓለም አቀፍ የኃያላን ፍጥጫ መሠረታዊ ይዘት ለመረዳት የሚሞክሩ ትንተናዎች የቀዝቃዛውን ጦርነት ዋቢ ያደርጋሉ። ሆኖም ግን በአሁኑ ወቅት ያለው የኃያላን ፋክክርና ፍጥጫ ቢያንስ በሦስት ባሕርያቱ ከዚህ በፊቶቹ ለየት ይላል።

በቀዝቃዛው ጦርነት ወቅት የነበረው የመጀመሪያው ፍትጊያ በሁለት ኃያላን የሚመራ የሁለት ካምፖች የርዕዮተ ዓለም ውድድር ነበር። በአሁኑ ወቅት ያለው ፋክክር ከሁለት በላይ ተዋንያንን የሚያሳትፍ ባለብዙ ጎን ፍትጊያ ሆኗል። ከዚህ በፊት ወደ መፋጠጥ ደርሰው የማያውቁ እና በፖሊቲካ አሰላለፋቸው በአንድ ጎራ ይመደሱ የነበሩ ሀገራት ወደ ሽኩቻ ያመሩበት ሁኔታ በስፋት ተስተውሏል።

ሁለተኛው የኃያላን ፉክክር ለየት የሚያደርገው ጉዳይ ፍክክሩ ከፖለቲካዊና ከወታደራዊ ይልቅ ኢኮኖሚያዊ መልክ እየያዘ መምጣቱ ነው። ከዚህ በፊት ኃያላን የሚያደርጉት ፉክክር ማጠንጠኛው ፖለቲካ ነበር። በአሁኑ ወቅት በመደረግ ላይ ያሉ የጂኦ -ፖለቲካ ውድድሮች ላይ ርእዮተ ዓለም ያለው ሥፍራ ተመናምኖ ኢኮኖሚያዊ የበላይነት ማግኘት ወሳኝ የሆነበት ዓለም አቀፋዊ ሁኔታ ተፈጥሯል። ለርእዮተ ዓለም ልዕልና የሚደረግው ትግል ወደ ጎን ተትቶ የኢኮኖሚ ብልጽግናን መጠበቅ እና ማስቀጠል ወሳኝ ስትራቴጂካዊ ግብ ሆኗል። ዘላቂ የኢኮኖሚ የሰላይነትን ለማረጋገጥ የሚያስችሉ የንግድ ስምምነቶችን ማድረግ፣ ለዓለም አቀፍ ንግድ ቁልፍ የሆኑ የባሕር ላይ ኮሪዶሮችን መቆጣጠርና ደገንነታቸውን ማስጠበቅ፣ አማራጭ የየብስ መስመሮችን መዘርጋት እንዲሁም ብድርና ስጦታን ሰማቅረብ የሀገራትን የኢኮኖሚ ነጻነት መቆጣጠር እና የጥሬ እቃ አቅርቦትን አስተማማኝ ማድረግ የጂኦ ትራቴጂክ ወሳኝ ግቦች እየሆኑ መጥተዋል።

ሦስተኛው ወቅታዊው የኃያላን ፉክክር ልዩ ባሕርይ መንግሥታዊ ያልሆኑ ተዋንያን መበራከትና የተሻለ ዐቅም ማግኘት ነው። በምንገኝበት ዓለም አቀፍ ሁኔታ ውስጥ የሉላዊነት የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ እና የቴክኖሎጂ እድገትን ተንተርሶ መንግሥታዊ ያልሆኑ አካላት የፖለቲካ ዕቅዳቸው አድጓል። ከመንግሥታት በተጨማሪ መንግሥታዊ ያልሆኑ የበይነ መንግሥታት ድርጅቶች፣ የመብት አቀንቃኞች፣ ግዙፍ ኩባንያዎች እና ሌሎችም ተደራሽነታቸውና ተጽዕኖቸው በሁሉም ሀገራት ላይ ያለገደብ የሚደርስ መሆኑ እየጎላ መጥቷል።

እነዚህ ተዋንያን መንግሥትን በሁለንተናዊ መልኩ የሚገዳደሩበት አንዳንዴም የመንግሥታትን የመወሰን ዐቅም እጅጉን የሚሸረሸሩበት ሁኔታ ተፈጥሯል። ለአብነት ያህል የቴክኖሎጂ ተቋማት ተጽዕኖን መመልከት ይቻላል። የቴክኖሎጂ እድገት በአንድ በኩል በየትኛውም የዓለም ጠርዝ ያለ ሰው ለመረጃ ተደራሽ እንዲሆን በማድረግ የሚወስደውን ጊዜ በእጅጉ በማሳጠር መልካም አጋጣሚ ፈጥሯል። በሌላ በኩል ደግሞ የተሻለ ደረጃ ላይ ያሉ ሀገራትና ግለሰቦች በቴክኖሎጂ ዐቅም ይበልጥ እየተጠናከሩ ልዩነታቸውን እንዲያሰፉ በማድረግ የቴክኖሎጂ ክፍፍል በመፍጠሩ ኋላቀር ሀገራት ይበልጥ በኋላ ቀርነት የሚማቅቁ እንዲሆኑ ሊያደርግ ይችላል።

ለዚህም በማሳበራዊ ሚዲያዎች ከሚሰራጩ ሐሰተኛ መረጃዎች ጋር ተያይዞ የሚነሣውን ክፍተት እንደ ማሳያ ማንሣት ይቻላል። አሜሪካ ሐሰተኛ መረጃዎች በምርጫዋ ላይ ተጽዕኖ አሳድረዋል በሚል የፌስቡክ፣ የትዊተር እና የጉግል ሐላፊዎችን በተደጋጋሚ በኮንግረስ ገትራ ማፋጠጥ ስትችል፤ ሌሎች ሀገራት ግን ሀገራዊ ደገንነታቸውን የሚፈታተን ችግር ሲያስከትልባቸው እንኳ የመድረኩን እቅራቢ ድርጅቶች ተጠያቂ የሚያደርጉበት ዐቅም ውሱን ነው።

ሌላው ዋነኛ ዓለም አቀፍ አዝማሚያ የተለመዱና የቆዩ ምዕራባዊ ኃይሎች ተጽዕኖ የማሳደር ዕቅድ እየተዳከመ መሆኑ ነው። እነዚህ ሀገራት ቅድሚያ የሚሰጡት ጉዳይ እየተቀየረ ነው። ሀገራቱ አዲስ እየደረጁና እየጠነከሩ ካሉ ክፍለ አህጉራዊና ቀጣናዊ ኃይሎች ጋር ዘርፈው ብዙ ፍክክር እየጠማቸው ነው። በዚህም ለዘመናት ይዘውት የነበረው ዲፕሎማሲያዊና ወታደራዊ የበላይነት እየተነቀነቀ ይገኛል። ከቀዝቃዛው ጦርነት ማብቂያ በኋላ ለተወሰኑ ዓመታት ብቸኛ ዓለም አቀፍ ልዕላኛ ኃይል የነበረችው አሜሪካ በቻይና መነሣት እና በሩሲያ ማንሰራራት እንዲሁም በሌሎች ሀገራት መጠናከር ምክንያት ኃይሏ ሲሸረሸር ቆይቷል። በተለይ ካለፉት ሁለት ዓመታት ጀምሮ አሜሪካ በምታራምደው ቤት ተኮር ዓለም አቀፍ ግንኙነት መርሐ የተነሣ የተፈጠረው ክሥተት ዓለም አቀፍን የኃይል ተዋረድና ግንኙነት ወደ አዲስ ሥርዓትና ዘመን እየወሰደው ይገኛል።

ነባሩ የዓለም አቀፍ ግንኙነት ሥርዓትና ተዋረድ ቢዳከምም አዲሱ የኃይል ግንኙነትና መዋቅር ገና ቅርጽ አልያዘም። ይህ ከድሮው ወደ አዲሱ ሥርዓት የሚደረገው ሽግግር በተለያዩ የዓለማችን ማዕዘናት የፍክክር፣ የውጥረት፣ የትንቅንቅ እና የግጭት መንገዶች እየሆነ ነው። በምሥራቅ አውሮፓ የሚታየው ግጭትና ውጥረት፣ በሩሲያና በአውሮፓ መካከል ያለው አለመግባባት እንዲሁም የምሥራቅ እስያ ተጽዕኖ ፈጣሪ ኃይል ለመሆን የሚደረገው ፍጫና ፍክክር ለዚህ ጥሩ ማሳያ ናቸው።

ከላይ ከተጠቀሱት ኩነቶች ጎራ የሚሰለፈው በፋርስ ባሕር ሰላጤ እንዲሁም በመካከለኛው ምሥራቅ ለመሪነትና ለተጽዕኖ የሚካሄደው ሽኩቻ እና ትግል ለኢትዮጵያ ከፍተኛ ቅርበትና ተጽዕኖ አለው። ይህ ብዙ ኃይሎችን ያቀፈው ጂኦ - ፖለቲካዊ፣ ርእዮተ ዓለማዊ፣ ኢኮኖሚያዊ እንዲሁም ፖለቲካዊ ፍክክር የቀይ ባሕርንና የአፍሪካ ቀንድን ሰላምና ጸጥታ፣ ፖለቲካዊ መረጋጋት፣ ቀጣናዊ ውሕደት፣ እንዲሁም ሀገርና መንግሥት ግንባታ ሂደቶችን በከፍተኛ ደረጃ እየነካ ይገኛል።

ውስብስብ የሆነ የኃይል አሰላለፍ የሚስተዋልበት የፍክክር ዓውድማ ብዙ አባዳኞችን ይዟል። በቅርብ ዓመታት የጠዘው የኢራን-ሳውዲ ተቃርኖ፣ ግብጽን፣ ባህሬንንና የተባበሩት ዐረብ ኤምሬቶችን በአባልነት የያዘው ሳውዲ መራሹ የኳታር ላይ ማዕቀብ፣ በግብጽና በቱርክ መካከል ያለው የፖለቲካ ርእዮተ ዓለም ልዩነት፣ የየመን ጦርነትና በዓባይ ተፋሰስ ዙሪያ ያለው ውጥረትና አለመግባባት፣ ኢትዮጵያ የምትገኝበትን የአፍሪካ ቀንድና የቀይ ባሕር ቀጣና የተዘዋዋሪ ፍክክር ዓውድማ አድርገውታል።

ጠንካራ የፖለቲካ መሠረት ያለውና ዓለም አቀፍ ሕጎችንና መርሆችን ወደ ጎን የተወ የውጭ ጉዳይ ፖሊሲ የሚያራምዱ መካከለኛ ክፍለ ዓለማዊና ቀጣናዊ ኃይሎች

እየተበራከቱ መጥተዋል። የእነርሱ መበራከትና መጠናከር በአፍሪካ ቀንድና በቀይ ሳሕር አካባቢ ያሉ ግጭቶችና ፖለቲካዊ አለመግባባቶችን እያባባሱ ይገኛሉ። የየመን ጦርነትና ያስከተለው ከፍተኛ ሰብአዊ ቀውስ እንዲሁም የሶማሊያ መንግሥትን ዐቅም ለማጠናከር የሚደረጉ ጥረቶች እያጋጠማቸው ያለው ዕንቅፋት ለዚህ ትልቅ ማሳያ ይሆናል።

የአፍሪካ ቀንድ በተለይም ቀይ ባሕርና የህንድ ውቅያኖስን ተከትለው የሚገኙ ወደቦች በአጭር ዓመታት ውስጥ ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው ተቀናቃኝ የሆኑ የጦር መንደሮችና ካምፖች መናገሻ እየሆኑ ነው። ቀጣናው ከአሜሪካ፣ ፈረንሳይ፣ ቻይናና በተጨማሪ የተባበሩት ዓረብ ኤምሬትስ፣ የቱርክ፣ የሳውዲ ዐረቢያ የጦር መንደሮችን ያስተናግዳል። በቻይናና በአሜሪካ መካከል ካለው ዓለም አቀፋዊና ቀጣናዊ መፋጠጥ በዘለለ በአዳዲስ ኃይሎች መካከል ያለው ወዳጅና ደጋፊ ለማፍራት የሚደረግ ሩጫ ተበራክቷል። ይህ አዝማሚያ በክፍለ አህጉሩ የሚገኙ ሀገራትን የውጪ ጉዳይ ፖሊሲ ስለ፣ አጭር ርቀትና ወደ ዉጭ ተመልካች እንዲሁም በከፍተኛ መልኩ ተለዋዋጭ እያደረገው ነው። ከዚህም በተጨማሪ ፉክክሩ በቀጣናው ግጭትን ለማስቆም፣ ዘላቂ ሰላምን ለማምጣትና ውሕደትን ለማረጋገጥ የሚሠሩ የበይነ መንግሥታዊ ተቋማትንና የሌሎችን እንቅስቃሴዎች ስኬት አደጋ ላይ ጥሏል። ቀጣናውንም ከፍተኛ የጦር እና የደኅንነት ተቋማት ክምችት ከሚገኝባቸው የዓለማችን ክፍሎች አንዱ አድርጎታል።

ይህ ዓለም አቀፋዊ ነባራዊ ሁኔታ በሚቀጥሉት ዓመታት ከዚህም በባለ ሁኔታ የሚወሳሰብበት፣ በልዕላኝ ሀገራት መካከል እንዲሁም በመካከለኛ ክፍለ ዓለማዊና ቀጠናዊ ኃይሎች መካከል ያለው ፍጥጫና ፉክክር ወደ ግጭት የሚያመራበት ሁኔታ ሊፈጠር ይችላል። አሁን ያለውን የብዙዎቻችን በይነ መንግሥታዊ መዋቅር በከፍተኛ ደረጃ ወደ መጉዳት የሚሸጋገርበት ዕድል ከፍተኛ ነው።

የወቅቱ ዓለም አቀፍ ግንኙነት ነባራዊ ሁኔታዎች፣ የኃይል አሰላለፎች እና የተዋረድ ለውጥ በከፍተኛ ደረጃ ከተገለጠባቸው ክፍለ ዓለሞች መካከል ኢትዮጵያ የምትገኝበት የአፍሪካ ቀንድና የቀይ ባሕር ቀጣና በቀዳሚነት ይሰለፋል።

በመሆኑም በሀገራችን ተጠያቂ፣ ወካይ እና ውጤታማ የሆነ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ሥርዓት ለመገንባት ከሚደረገው እንቅስቃሴ እኩል፣ ይኼንን ተለዋዋጭ ዓለም አቀፍና ቀጣናዊ ሁኔታ ከግንዛቤ ውስጥ ያስገባ ስልት መንደፍ ያስፈልጋል። ይህ ስልትም ወጥ፣ መደበኛ እና ሁለንተናዊ የሆነ የውጭ ግንኙነት ማሕቀፍ መሆን ይኖርበታል።

15.2. የሕዝቦችነትና ብሔርተኝነት መግነን

እ.አ.አ በ2008 ዓ.ም የተከሰተው ዓለም አቀፉ የፋይንስ ዘርፍ ቀውስ የኢኮኖሚ መፋዘዝን አስከትሎ ነበር። እርሱን ተከትለው የተፈጠሩ ማኅበራዊ ቀውሶች ለሕዝቦችነት እና ለብሔርተኝነት ዳግም መግነን መታጠፊያ ነጥብ ሆነዋል። ከዚህ ወቅት ጀምሮ ነባራዊውን ሉላዊ ሥርዓት ለፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ሕጻኖች ተጠያቂ የሚያደርጉና ሥርዓቱን ከመሠረቱ የመቀየር ፍላጎት ያላቸው የፖለቲካ ድርጅቶች በተለያዩ ሀገራት ማብብ ጀምረዋል። ርእዮተ ዓለም፣ ሕግ እና መርሕ ሀገራዊ ፖለቲካንና ዓለም አቀፍ ግንኙነትን በመወሰን ላይ ያላቸው ሚና እየቀነሰ፣ የማንነት ፖለቲካ፣ ሕዝቦችነት እና ሀገር ብሔር ተኮር ጥቅሞችና አስተሳሰቦች ገዢ ሐሳብ እየሆኑ በመምጣት ላይ ይገኛሉ።

ዓለምና ዓለም አቀፍ ግንኙነት በሕዝቦችና በብሔርተኛ እንቅስቃሴዎች፣ ፖለቲከኞች እና መንግሥታት ጫና ውስጥ እየወደቁ ነው። በተለያዩ የዓለማችን ክፍሎች የሕዝቦችነት፣ የብሔርተኝነት እና የፀረ ሉላዊነት ፖለቲካዊና ማኅበራዊ እንቅስቃሴዎች ተለምዷቸውን የፖለቲካ መደብና መዋቅር እየተፈታተኑት ነው። ይህ አመለካከት በዲሞክራሲያዊ ምርጫ አማካኝነት የፖለቲካ ሥልጣንንና ሀገራዊ አመራርን መውሰድ ጀምሯል።

በአንድ በኩል የግለሰብ ነጻነትን እያቀነቀነ በውስጡ ግን አክራሪ ቀኝ ጽንፈኞችና ወግ አጥባቂዎችን የሚይዘው የሕዝቦች ፖለቲካ፣ በብዙ ሀገራት በምርጫ የተሻለ ውጤት እያመጣ በአንዳንዶቹም ምርጫውን ለማሸነፍ እየቻለ ነው። ሰብዓዊ፣ ሰላማዊ፣ ሰፊንላንድ፣ ሰዴንማርክ፣ በጣልያን፣ በቤልጅየም፣ በኖርዌይ እና በሌሎችም ሀገራት ይህ ውጤቱ ታይቷል። ስሜክሲኮና በአሜሪካ ፕሬዚዳንታዊ ምርጫዎች ተመሳሳይ አቋም ያላቸው ዕጩዎች አሸናፊ ሆነዋል።

በፈረንሳይና በኔዘርላንድ፣ በፓኪስታን እንዲሁም በዚምባብዌ የተደረጉ ምርጫዎች ላይ የነበሩ ፖለቲከኞች እና ቅስቀሳዎች ሀገራቱን ከዚህ ዝርዝር ውስጥ እንዲካተቱ የሚያደርጉ ናቸው። ይህም ሁኔታ መጤ ጠልና የብዝሃነት ተጻራሪ የሆኑ ሐሳቦች በዓለም አቀፍ ደረጃ ነው እንዲንጸባረቁ እያደረገ ይገኛል።

በአንዳንድ ሀገራትም ሕዝቦች ድርጅቶቹ ከፍተኛውን የፖለቲካ ሥልጣን በመያዝ ለሉላዊነት መቆየትና መዝለቅ መሠረት የሆኑ ዓለም አቀፋዊ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ እና ወታደራዊ ፖሊሲዎችን እንዲሁም ተቋማትን ለመለወጥ እንቅስቃሴ በማድረግ ላይ ይገኛሉ። በአሜሪካ ሕዝቦች ቅስቀሳ እየፈጠረ ያለው የብሔርተኝነት ስሜት በኢኮኖሚ መስክ የንግድ ጦርነት በመክፈት በዓለም ኢኮኖሚ ላይ ከባድ ዳፋ ሊያስከትሉ የሚችሉ

ርምጃዎችን እንዲወሰዱ አድርጓል። ሌሎች ሀገራትም (የአውሮፓ ኅብረት፣ ቻይና፣ ናሲያ፣ ካናዳ፣ ሜክሲኮ...) አጻፋውን እየመለሱ ይገኛሉ። ይህም ከኅብረትና ከኢኮኖሚያዊ ትስስር ፍላጎት ይልቅ ብሔራዊ ስሜቶችና ሀገራዊ ኢኮኖሚን የመነጠል አዘማጫዎች እየተጠናከሩ ሊሄዱ እንደሚችሉ ማሳያ ነው።

ከዚህ በተጨማሪም ፓርላሜንታዊ የመንግሥት ሥርዓት በሚከተሉት አብዛኛዎቹ የአውሮፓ ሀገራት፣ የፖለቲካ ርዕዮተ ዓለም ጽንፍ በየትኛውም ክንፍ (የቀኝ ጽንፍ፣ የቀኝ አማካይ፣ አክራሪ አማካይ፣ የግራ አማካይ እና የግራ ጽንፍ) ሊቀመጡ የሚችሉ ፓርቲዎች በሙሉ በምርጫ ላይ ውክልና እያገኙ መጥተዋል። የማኅበረሰቡ የሐሳብ ብዝሃነት እየጨመረ በመምጣቱ የተነሣ አብዛኛውን ሕዝብ አሳምኖ አብላጫ ድምፅ የሚያገኝ ፓርቲ የመኖር ዕድሉ እያነሰ ይገኛል። በዚህም ምክንያት የሚፈጠሩት ጥምር መንግሥታት ለተለያዩ አተካሮ እንዲጋለጡ እና ዘላቂ እንዳይሆኑ በማድረግ ተደጋጋሚ የመንግሥት መለዋወጦች እንዲፈጠሩ አድርጓል። ይህ የመንግሥት አለመርጋት፣ ለኢኮኖሚ አለመረጋጋት እና ለሌሎች ማኅበራዊ ችግሮች እየዳረገ በየቦታው የዐመፅና የሁከት ክሥተቶችን እያሰከተለ ይገኛል።

ይህ አዝማሚያ ላለፉት ሰባ ዓመታት ዓለም አቀፍ ግንኙነትን ከሞላ ጎደል በስኬትም፣ ሰውድቀትም ሲመራ ከነበረው አካሄድ ያፈነገጠ ነው። የብዙዎቹ ግንኙነት፣ የበይነ መንግሥታት ድርጅቶች እንዲሁም ዓለም አቀፍ ሕግና መርሆች መሸርሸር ጀምረዋል።

ይህ ሂደት የጋራ ደኅንነትን መሠረት ካደረገው ታሪካዊ ዳራ የማፈግፈግ ወይም የመውጣት አዝማሚያ እንዳለ ያሳያል። የሀገራት ፖለቲካዊና ማኅበራዊ እንቅስቃሴዎች እንዲሁም የፖለቲካ መሪዎች የዓለም አቀፍ ግንኙነትን በዋናነት በብሔራዊ ጥቅም፣ በሀገራት ሉዓላዊነት፣ ሰውድድርና በፉክክር መነጻጸር ማየት ጀምረዋል። ይህ አመለካከት የዓለም አቀፍ ድርጅቶችን ሥልጣን፣ ሰላምና ጸጥታን፣ ዓለም አቀፍ ንግድን እንዲሁም የአካባቢ ጥበቃ እንቅስቃሴዎችንና ስምምነቶችን ዘላቂነትና ተፈጻሚነት እየሸረሸረ ይገኛል።

የአሜሪካ ከፓሪሱ የአካባቢ ጥበቃ ስምምነት እና ከኢራን የኒውክሌር ወል መውጣት፣ የብራዚል አዲስ መንግሥት በዚህ ጉዳይ ላይ የአሜሪካን ምሳሌ ለመከተል መወሰን፣ የፖላንድና የሃንጋሪ መንግሥታት የአውሮፓ ኅብረት መርሆችን ስምምነቶችን መጣስ፣ በአሜሪካና በቻይና እንዲሁም በተወሰነ መልኩ በአሜሪካና በአውሮፓ ኅብረት መካከል እየተካሄደ ያለው የንግድ ጦርነት በድምሩ ትብብርንና ኅብረትን መሠረት ያደረገ የዓለም አቀፍ ግንኙነት መርሆች እየተሸረሸሩ ምትካቸው ፉክክርና ክልከላ እያየለ መምጣቱን ያመለክታል። ሀገራዊና ግላዊ ጥቅምን የዓለም አቀፍ ግንኙነት

መሠረት የሚያደርግና ብዙዎቻችን ግንኙነትን የሚፈታተን አዝማሚያ ሥር እየሰደደ መምጣቱን የሚያሳይ ነው።

በቅርብ ዓመታት ውስጥ ብቻ አሜሪካ በተናጠል ውሳኔ ከትራንስ ፓሲፊክ ፓርትነርሺፕ፣ ከተባበሩት መንግሥታት የሰብአዊ መብት ጉባኤ እንዲሁም ከተባበሩት መንግሥታት የኢኮኖሚ ማኅበራዊና ባህል ተቋም (ዩኔስኮ) አባልነቷን ለቃለች። በተጨማሪም ከዓለም የንግድ ድርጅት እንዲሁም ከዓለም አቀፍ የፖሊቲካ ኅብረት ለመውጣት ዳር ዳር እያለች ነው። የአሜሪካ ወቅታዊ አስተዳደር ለብዙዎቻችን ግንኙነት ያለውን ተቃውሞ በተደጋጋሚ ሲገልጽ ይሰማል። የውጭ ግንኙነት ፖሊሲው በዋነኝነት በሀገራት የሁለተኛው ስምምነት ላይ የተመሠረተ እንዲሆን ጽኑ ፍላጎት አለው።

በጥቅሉ ዓለም አቀፋዊ የብሔርተኝነት መግነንና የብሔር ፓርቲዎች በአጭር ጊዜ ሰፊ ተቀባይነት እያገኙ መምጣት ለሀገራችን ያለው አንድምታ ከፍተኛ ነው። የሕዝብን ጥያቄ መሠረታዊ በሆነ መልኩ የሚመልሱ አጀንዳዎችን ከሚቀርጹ ይልቅ ብሶትን የሚቀሰቅሱ እና መጤ ጠል የሆኑ የፖለቲካ ኃይሎች መበራከትና የሚያገኙት ድምፅ እያደገ መምጣት ብዝሃነት ተጨባጭ ሁኔታ ለሆነባት ሀገራችን ታላቅ ተግዳሮት ነው።

ምዕራፍ አሥራ ስድስት

መደመር እና የውጭ ግንኙነት

ሀገራችን ውዝፍ ሥራ ሳይሆን የዐቅም ክምችት ከፈጠረችባቸው መስኮች አንዱና ትልቁ የውጭ ግንኙነትና የዲፕሎማሲ መስክ ነው። ቀደም ባሉት መሪዎች እየተሠራ የመጣው መልካም የውጭ ግንኙነት ሥራ አሁን ለምንከተለው የውጭ ግንኙነት አካሄድ ትልቅ ወረት ሊሆንን የሚችል ነው። በአጠቃላይ በተከታታይ መንግሥታት ሲሠራ በነበረው መልካም የውጭ ግንኙነት ሥራ ምክንያት ኢትዮጵያ በዓለም አቀፉ ማኅበረሰብ ዘንድ መልካም ስም አላት።

ኢትዮጵያ ምንም እንኳን ህልውናዋን ለማስጠበቅ ሰፊ ተጋድሎ ስታደርግ የኖረች ሀገር ብትሆንም ህልውናዋን በማስጠበቅ ሂደት ግን በፍርሃት ተነሣሥታ ሌሎችን ተንኩሳ አታውቅም። በሀገራት መካከል ለሚደረጉ ጦርነቶች በመንግሥት በጉልህ የሚጠቀሱት ስግብግብነት፣ ፍርሃት እና ኩብር ሲሆኑ ኢትዮጵያ በስግብግብነትም ይሁን በፍርሃት የምትታማ ሀገር አይደለችም።

አንዳንድ ሀገራት ጥቃት ሊደርስብን ነው ብለው ፈርተው ወደ ጦርነት ይገባሉ። አንዳንዶቹ ደግሞ በመስገብብ አጉል ጥቅም ፍለጋ በሌሎች ላይ ጥቃት ስለሚሰነዝሩ ወደ ጦርነት ይገባሉ። ኢትዮጵያ ወደ ጦርነት ለመግባት የምትገደደው በፍርሃትም ይሁን በስግብግብነት ምክንያት ሳይሆን ኩብሯን ሲነኩባት ብቻ ነው። ይህ ደግሞ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ባሕርይና የፖለቲካ ሥነ ልቦና የሚመነጭ ነው።

ለዚያም ነው በመንግሥታት መቀያየር ውስጥ ኩብሯን ካልነኩ በስተቀር ለትብብርና ለመግባባት ዝግጁ ሆና የቆየችው። ይህ የመርሕ ወጥነት መንግሥታት መቀያየር ውስጥ ነባሩን ይዞታ በማስቀጠል እና በአዲስ ጅምር መካከል ሚዛናዊነት የነበረው የውጭ ግንኙነት ልምድ እንዲኖረን አድርጓል። በዚህም ምክንያት የውጭ ግንኙነታችን ሰርክ አዲስ የሆነ የብክነት ታሪክ ሳይሆን መደመር የታየበት የክምችት ውርስ ይዞ ቀጥሏል።

የኢትዮጵያ የውጭ ግንኙነት ከትናንት እስከዛሬ በዋናነት በመነጋገርና በመተባበር ፍላጎት ላይ የተመሠረተ ነው። ኢትዮጵያ እንደ ዘመናዊ ሀገር መንግሥት ከተመሠረተች በኋላ እንኳን ያላትን የውጭ ግንኙነት ባሕርይ ስንመለከት ጥቃትን ለመከላከል ተገድዳ ወደ ጦርነት ትገባለች እንጂ በፍርሃትም ሆነ ስስግብግብነት ግጭት የመፍጠር ልማድ የላትም።

የዓድዋ ጦርነት የትብብር ፍላጎታችንን በብልጣብልጥነት ሊጠቀሙበት አስበው ከብራችንን የነኩትን የመከትንበት የመከላከል ታሪክ ነው። በዚህም አላግባብ በቅኝ ግዛት ሥር የወደቁ ሀገራትን ሁሉ ወኔ የሰጠና ቅኝ ግዛትን እንዲታገሉ ያነሣሣ የድል ታሪክ አስመዝግበናል። ይህ የድል ታሪክ የኢትዮጵያ የውጭ ግንኙነት ፍልስፍና ለደካሞች ስመቆምና ርትዕን በማስቀደም ላይ የተመሠረተ እንዲሆን አድርጎታል።

ኢትዮጵያ የረጅም ጊዜ ታሪክ ያላትና የገናና ሥልጣኔ ባለቤት ነበረች። ቅኝ ግዛትን የመከተችና በድል የመለሰች የዓድዋ ድል ባለቤት የሆነች ሀገርም ናት። ይህ ታሪካም በመግባባት ላይ የተመሠረተ ግንኙነት ለመፍጠር ያላትን ተሰሚነት ከፍ እንዲል አስችሏል። የዓለም ማኅበር (ሊግ ኦፍ ኔሽንስ) ብቸኛ የአፍሪካ አባል መሆኗ፣ በፓን አፍሪካ እንቅስቃሴም ቀዳሚ በመሆን የአፍሪካ አንድነት አነሣሽ፣ መሥራች እና መቀመጫ ሀገር እንዲሁም የተባበሩት መንግሥታትና የገለልተኛ ሀገሮች ንቅናቄ መሥራች አባል መሆኗ የዲፕሎማሲ ጉልበቷን የሚጨምርላት፣ ተሰሚነቷንም የሚያሳድግላት ትልቅ ክምችት ነው።

በዓለም አቀፍ መድረክ ቅኝ ግዛትና አፓርታይድን የመሳሰሉ ኢፍትሐዊነቶችን በመቃወምና በመዋጋት ግንባር ቀደም ነበርን። ለአህጉራዊና ዓለም አቀፍ የጋራ ደኅንነት ግንባር ቀደም አቀንቃኝና ተሰላፊ ነን። ኢትዮጵያ በዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመን መንግሥት ርትዕን በማስቀደም መርኃ መሠረት የፋሽስት ጣሊያንን ወረራ በተመለከተ ለዓለም መንግሥታት ብትጮህም ስኬታማ ሳትሆን መቅረቷ በዓለም አቀፍ ተቋማት ላይ ሙሉ እምነትን አሳድሮ የውጭ ግንኙነትን መቅረጽ ይቻላል የሚለው ሐሳባዊ ዕይታ ብዙ ርቀት እንደማያስገዝን የተማርንበት ነው። ሆኖም ይህ አጋጣሚ ሰተቋማዊ እሳቤ ላይ ተሰፋ እንድንቆርጥም ሆነ የትብብርን መንገድ እንድንተው እላደረገንም። ኢትዮጵያ በርትዕና በትብብር ላይ የተመሠረተ ግንኙነትን በማስቀደምና በጉልበት ላይ የተመሠረተ ግንኙነትን በመታገል የኖረች ሀገር ነች።

በአፍሪካ ቀንድ ቀጣናና በአጠቃላይ በአፍሪካ ሰላምና ጸጥታ ዙሪያ እያበረከተችው ያለችው አስተዋጽኦ ለዚህ ዘላቂ ቁርጠኝነቷ አንዱ ማሳያ ነው። በነረቤት ሀገራት በሰማልያና በሱዳን እንዲሁም በሩዋንዳ፣ በብሩንዲ እና በሳይቤሪያ የሠራው የሰላም ማስከበር ሥራ ከፍተኛ የሚባል ነው። የጦር ኃይላችን በተሠማራበት የሰላም ማስከበር ተልእኮዎች ሁሉ ግዳጁን በአግባቡ የሚፈጽምና ዲሲፕሊን ያለው ሠራዊት ነው። ሀገራትን በማሸማገልም ሀገራችን እየተጫወተችው ያለችው ሚና በቀላሉ የሚታይ አይደለም። በአፍሪካ ቀንድ ውስጥ ጥቅም ያላቸውም ሆነ ጉዳዩን ከሩቁ የሚመለከቱ ሀገራት ኢትዮጵያ በቀጣናው እየተጫወተችው ያለችውን ሚና በግልጽ እየተመለከቱት ነው። በዚህም ምክንያት የሀገራችን አንዱ የተሰሚነት ዐቅም ምንጭ በቀጣናው ውስጥ ካላት የሰላም ማስከበር ሚና ጋር የተያያዘ ነው።

በአሁኑ ወቅት ደግሞ ሀገራችን በኢኮኖሚ ዕድገቷ እያንሠራራች ያለች ናት። ባለፉት ተከታታይ ዓመታት በኢትዮጵያ የተመዘገቡት ኢኮኖሚያዊ ድሎች ኢትዮጵያ በዓለም ማኅበረሰብ ዘንድ የምትጠራበትን የርጎብ ምሳሌነት ቀይረው በፈጣን ኢኮኖሚያዊ እድገቷ የምትጠቀስ ሀገር አድርገዋታል። ይህም የሀገራችንን ሰጎ ስል ለዓለም በማስተዋወቅ ኢኮኖሚያዊ ዲፕሎማሲዋን ውጤታማ ሊያደርግ የሚችል ምቹ አጋጣሚ ነው።

16.1. የመደመር የውጭ ግንኙነት ፍልስፍና

የውጭ ግንኙነት የሰው ልጅን ተፈጥሮ ሰፋክክር ወይም በትብብር ከመበየን ጋር በጥብቅ የተቆራኘ ነው። ሀገራትም ሆኑ መንግሥታት የግለሰቦች ስብስብ በመሆናቸው እነዚህ ሁለት የግንኙነት አማራጮች ይመለከቷቸዋል። ፉክክርን ወይም ትብብርን በሀገራትና በመንግሥታት ደረጃ የሚኖሩ ግንኙነቶች የሚገዙባቸው አማራጮች ናቸው።

በመሆኑም ስሀገራት የውጭ ግንኙነት ምንነት፣ በመነሻ ምክንያቶች፣ በውጭ ግንኙነት አስፈላጊነት እና በመሠረታዊ ባሕርያት ላይ የሚደረጉ ፅንሰ ሐሳባዊ ክርክሮች በዋነኝነት በሁለት ብያኔዎች ላይ ያተኮሩ ሆነው ቆይተዋል። እነዚህ ኃልዮታዊ ክርክሮች በዋናነት በእውናዊነትና እውናዊነትን በሚተቹ ሌሎች ኃልዮቶች መካከል የሚደረጉ ናቸው።

እውናዊነት ሀገረ መንግሥታትን የግል ጥቅማቸውን ለማስከበር የሚሮጡ “ጥቅመኞች” እንደሆኑ ታሳቢ ሲያደርግ፣ ዓለም አቀፍ ግንኙነት ይህን ጥቅም ለማስጠበቅ የሚደረግ ሩጫ ውጤት ነው ብሎ ያምናል። ስለዚህም በዚህ ኃልዮት መሠረት በዚህ የጉልበት ዓለም ውስጥ የኃይል ሚዛንን ማስጠበቅ ምርጫ የሌለው ጉዳይ ነው። የኃይል ዋና ምንጭም ኢኮኖሚያዊና ወታደራዊ ዐቅም ነው ብሎ ታሳቢ ያደርጋል። ስለዚህም በዓለም ሥርዓት ውስጥ ጉልበተኛ ሰመሆን ወይም ጉልበት ካላቸው በመጠጋት የኃይል ሚዛንን ማስጠበቅ በሌሎች ከመደፍጠጥና ጥቅምን ከማስነጠቅ ያድናል ብሎ ያምናል።

ፉክክርን መሠረት ያደረገው የእውናዊነት ዕይታ ዋነኛ መከራከሪያ በአንድ ሀገር ውስጥ በግለሰቦች መካከል የሚነሳን የጥቅም ግጭት መዳኘት የሚቻል ቢሆንም፣ በዓለም አቀፍ ደረጃ በሁለት ሀገራት መካከል የሚከሰትን የጥቅም ግጭት ግን ሊዳኝና ፍትሕን ሊያሰፍን የሚችል ልዕላ መንግሥት የሆነ አካል የለም የሚል ነው። ዓለማችን ለሁሉ የሚሆን ፍትሐዊ መሪ የሌለባት፣ ጉልበተኛ የሆነ ሀገር የፈለገውን የሚያደርግባት ናት ብሎ ታሳቢ ያደርጋል።

ሀገራት ህልውናቸውን ለማስጠበቅ በራሳቸው ቁጥጥር ሥር የሚገኝ ጥቅማቸውን ማስከበሪያ ጠንካራ ዐቅም ሰማንልበት ሰሌዎች እንዳይጨፈሉቁና ህልውናቸውን እንዳያጡ ማድረግ ይገባቸዋል ብሎ ያምናል። ፈጽሞ ኢተገማችና አደገኛ በሆነ ዓለም ውስጥ አለኝታና መተማመኛ ሊሆን የሚችለው ራስን የመከላከል ዐቅም ብቻ ነው። በፋክክርና በመቀናቀን ላይ በተመሠረተው የሀገራት ግንኙነት ላይ ሞራላዊና ፍትሐዊ ለመሆን መጣር ኢሞራላዊና ኢፍትሐዊ በሆነ መንገድ ጥቅማቸውን ለማስጠበቅ በሚሄዱ ጉልበተኞችና ብልጣብልጥ ሀገራት ራስን ማስደፍጠጥ ነው የሚል መከራከሪያ ያቀርባል።

በመሆኑም በዚህ ዕይታ መሠረት ሀገራት ጥቅማቸውን የሚያስከብር የተረጋጋ የሁለተኛው ግንኙነት እንዲፈጠር ሁሌም በባላንጣነት የሚፈርጁትን ሀገር ወታደራዊና ኢኮኖሚያዊ ዕቅም እየተከታተሉ ሚዛን በማስጠበቅ ዓለም አቀፋዊ መረጋጋት ይመጣል ተብሎ ይታሰባል።

ሁለተኛው የውጭ ግንኙነት አስተሳሰብ በዋናነት “ሐሳባዊ” ደርዘን የሚይዝ ነው። በሀገራት መካከል የሚኖር ግንኙነት በመቀናቀንና በመጠላለፍ ላይ የተመሠረተ የዜሮ ድምር የኃይል አሰላለፍ ሊሆን አይገባም፤ በጋራ በመሥራት የሚያተርፉት ይበልጣል ብሎ ያምናል። ይህ አተያይ ከሀገረ መንግሥት ባሻገር ያለውን የሰው ልጆችን ደኅንነት ትኩረት ያደረገ የውጭ ግንኙነት ያስፈልጋል ብሎ ያምናል።

ሀገራት እርስ በርሳቸው በመደጋገፍ የቆሙ በመሆናቸው የአንዳቸው ፍላጎት መሟላት በሌላኛው በጎ ፈቃድ ላይ የተመሠረተ ነው። ዓለም አቀፍ ተቋማት የሀገራትን ግንኙነት መሰን ይችላሉ። ስለዚህም በሀገራት መካከል መተማመን፣ መተባበርን እና ለጋራ ብልጽግና በጋራ የመሥሪያ ዓለም አቀፋዊና ተቋማዊ አደረጃጀቶችን መትከል አስፈላጊ ነው ብሎ ይመክራል።

ይህንን ታሳቢ በማድረግ የመደመር የውጭ ግንኙነት እሳቤ ፋክክርና ትብብርን አስታርቆ የሚጓዝ ይሆናል። የመደመር የውጭ ግንኙነት እሳቤ በታሪካችን እስከዛሬ በተጓዥነባቸው መንገዶች በገነባነው ስም ላይ ተጨማሪ ስኬቶችን በመጨመርና ክምችታችንን በማሳደግ ላይ የሚመሠረት ነው። በዚህ እሳቤ መሠረት የሀገራችንን መሠረታዊ የውጭ ግንኙነት መርሕ ማስቀጠልና ማጠናከር በመግባባት አማራጭ በኩል ሰፊ ክምችት ስለሚሰጠን በቂ የውጭ ግንኙነት ወረት እንዲኖረን ያደርጋል። የነበረውን ማጠናከርና ድክመቶቹን መሙላት እንጂ ነገሮችን ከአዲስ መጀመር ከአነስተኛ የፖለቲካ ወረት እንድንነሣ ስለሚያደርገን ወደ ግባችን በቀላሉ ለመድረስ አንችልም። ስለዚህም በመግባባትና በርትዕ ላይ የቆመውን የውጭ ግንኙነታችንን ማስቀጠልና ጉድለቱን መሙላት የውጭ ግንኙነታችን መሠረታዊ እሳቤ ነው።

የውጭ ግንኙነት እሳቤያችን ጥቅምን ሳይሆን ግንኙነትን ያስቀደመና ችግሮችን ለመፍታት ቀዳሚው ነገር ግንኙነትን ማደስ ነው ብሎ የሚያምን ነው። ብሔራዊ ጥቅም አንድ፣ ወጥ እና የማይለወጥ ወይም በአንድ መልኩ ብቻ ብያይ የሚሰጠው አለመሆኑን ተገንዝቦ ብሔራዊ ጥቅምን በትብብር የመበየን ዘዴ መለመድ ይገባዋል። ብሔራዊ ጥቅምን አስቀድሞ በተገነባ ትርጓሜው ብቻ ሳይሆን በእሱ ላይ ተጨማሪ ትርጓሜዎች ለማከልና ጉድለቱን ለመሙላት በትብብር የሚበዮን ትርጓሜ ያስፈልገዋል። ብሔራዊ ጥቅም ቋሚ ምንነት ያለውና ተበይኖ ያለቀ ነገር ሳይሆን ዕሴቶቻችንን ተከትለን በምክንያታዊ ንግግር ልንበይነው የምንችል ነገር መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል። በተለይም አዳጊ ሀገራት በዓለም አቀፍ ፖለቲካው የጋራ ጨዋታ ውስጥ አንዱን ስልፍ ለመቀላቀል ከሚያደርጉት ጥረት በፊት “ብሔራዊ ጥቅማችን ምንድነው?” ብለው ለመበየን ከፍተኛ ጥረት ማድረግ አለባቸው።

በአዳጊ ሀገራት ዘንድ የሀገረ መንግሥታቱ አለመጠንከር እና የጋራ ዕሴቶችን አለመፍጠር ይታያል። በዚህም ምክንያት አጣዳፊ ህልውናን ለማስጠበቅ የሚደረግ ጥረት የብሔራዊ ጥቅምን ብያይ እየገነቡ እና እያሻሻሉ ለመሄድ ፋታ የሚነሳቸው ነገር ሆኗል። የውስጣዊ ፖለቲካው ከዓለም አቀፍ ፖለቲካ ብዙ በማይለያይ መልኩ በሥርዓት አልበነት ስለሚወጠር ሀገረ መንግሥታት አንድ ግልጽ ማንነት እንዳላቸው ሥራዎች ጥቅሞቻቸውን በግልጽ ያውቃሉ ለማለት ያስቸግራል።

ጥቅሞቻቸውን በግልጽ የሚያስከብሩ እና ውስጣዊ መናበብ ያላቸውን ተቋማት ስላልገነቡ እንደ አደጉት ሀገራት በፖለቲካ ሥርዓታቸው ውስጥ በግልጽ የሚታወቅ እና የሚገነባ ብሔራዊ ጥቅም አላቸው ለማለት አዳጋች ነው። ብሔራዊ ጥቅምን በመሰየን ረገድ ከሀገራዊ ብሔርተኝነት ስሜት በራቀ መልኩ ጥቅማችንን የሚያስከብር መንገድ መከተል ይኖርብናል። ለዚህም ከአንጻራዊ ጥቅም ይልቅ ፍጹማዊ ጥቅምን ማስቀደም እጅግ አስፈላጊ ነው። አንጻራዊ ጥቅም ራስን ከተቀናቃኝ ሀገር ጋር በማወዳደር የበለጠ ድርሻ ለመውሰድ የሚደረግ ጥረት ነው። ይህ ጥረት በመቀናቀን ላይ የተመሠረተ ቢሆንም፣ ከጥቅም ይልቅ ጉዳትን ሲያስከትልም፣ ሀገራት ጥቅማቸውን እያስከበሩ እንደሆነ እንዲሰማቸው ያደርጋቸዋል።

ፍጹማዊ ጥቅም በአንጻር ከእልህና ከመቀናቀን የሚመጣን ጉዳት ብሔራዊ ጥቅም ብሎ ከመጥራት ይልቅ ብሔራዊ ጥቅምን በትክክል የሚያስከብርና የዜጎችን ሕይወት የሚቀይር መንገድ መከተል ነው። ጥቅሙ የሚመዘነው ከተቀናቃኞችን የበለጠ ድርሻ በማግኘት ሳይሆን ከሚያስፈልገን ላይ ምን ያህሉን አግኝተናል? በሚል ይሆናል። አዳጊ ሀገራት በተለይም እርስ በርስ በሚኖራቸው የጉርብትና ግንኙነት ውስጥ ይህን ፍጹማዊ ጥቅም ለመሰየንና እሱን ለማሳካት መትጋት ይጠበቅባቸዋል።

አዳጊ ሀገራት ነቅተን ልናስወግደው የሚገባ አንዱ ችግር ሊቃውንት “የሆብስ ወጥመድ” የሚሉትን ሁኔታ ነው። የሆብስ ወጥመድ ማለት አንዱ አንዱን እየፈራና ቂም ቂምን እየወለደ ያለበቁ ምክንያት ለግጭትና ለደም መፋሰስ አዙሪት መዳረግ ማለት ነው። ይህን አዙሪት ለመበጠስ ደግሞ ፍጹማዊ ጥቅምን ማስላትና ለግንኙነት ቅድሚያ መስጠት አስፈላጊ ነው። ለግጭቶቹ መነሻ የሆነው ነገር ተረስቶ፣ ግጭቶቹን የሚያስቀጥላቸው የጥቅም ሁኔታ ሳይሆን የግንኙነት ብልሽቱ ከሆነ ስለጥቅም ማውራትን ጋብ አድርጎ ግንኙነትን ማደስ ያስፈልጋል። ይህም ከፍተኛ ተነሣሽነትን በሚፈልገው የመደመር ዕሴት ላይ የሚመሠረት ይሆናል። ግንኙነትን ለመቀየር፣ አንዱ ወገን ሐላፊነቱን ወስዶ በተነሣሽነት ካልተራመደ በስተቀር የሆብስ ወጥመድ ውስጥ እንደተሰነቀሩ መቅረት የማይቀር ዕዳ ይሆናል።

ብሔራዊ ጥቅማችንን የምናስከብረው መጀመሪያ በብደኔው ላይ እየተግባባን ስንመጣ ነው ሲባል አስቀድመው የተበየኑ ብሔራዊ ጥቅሞቻችን የሉም ማለት ግን አይደለም። ብሔራዊ ጥቅሞቻችን በእኛ መግባባት ብቻ የሚበየኑ ሳይሆኑ ከሌሎች ሀገራት ጋር በምናደርገው ንግግር ውስጥም ቅርጽና ትርጓሜ እየያዙ የሚመጡ ናቸው ማለታችን ነው። ይህም ብሔራዊ ጥቅም ለንግግር መሰናክል የሚሆንበትንና ለኃይል ፖለቲካ መንገድ የሚከፍተውን የግትርነት ተፈጥሮውን መቀየር አለበት ከሚል ሐሳብ የሚነሣ ነው።

የእውናዊነት አቀንቃኞቹ “ቋሚ ወዳጅና ቋሚ ጠላት የለም” ስሚሉት አባባል ውስጥ ቋሚ ፍረጃን ማስወገድ የሚለውን ሐሳብ የምንቀበለው ቢሆንም ሐሳቡ በአንድ በኩል “ወዳጅና ጠላት” የሚል ደልዳይ አስተሳሰብ የተጠናወተው፣ በሌላ በኩል ደግሞ ወላዋይነትንና ከሀደትን የውጭ ግንኙነት ፍልስፍና አድርጎ የሚመለከት በመሆኑ ከመደመር ጋር የሚጣረስ ነው። ወዳጅና ጠላት የሚለው ፍረጃ ከጅምሩ ግንኙነትን በፍረጃ ላይ የሚመሠርትና በመሠረቱም ከእውነታ ጋር የተጣላ አስተሳሰብ ነው። ከማንኛውም ሀገር ጋር የምናደርገውን ግንኙነት በጥቅሉ የወዳጅና የጠላት ብሎ መፈረጅ ለንግግርና ግንኙነትን እያስተካከሉ ለመሄድ በር የሚዘጋ አመለካከት ነው። ስለዚህም በውጭ ግንኙነታችን ውስጥ “ቋሚ ወዳጅና ቋሚ ጠላት የለም” ከሚለው መርሕ ይልቅ “ወዳጅና ጠላት ብሎ ነገር የለም” የሚል መርሕ የምንከተል ይሆናል። በመደመር አጠቃላይ የውጭ ግንኙነት መርሆች ላይ በመመሥረት ኢትዮጵያ በቀጣይ ጊዜያት ሰውጭ ግንኙነቷ ላይ የነበረውን ከማስቀጠል በተጨማሪ ጉድለት የታየባቸውና ልታተኩርባቸው የሚገቧት ጉዳዮች አሉ። በዚህም መሠረት የውጭ ግንኙነታችን ሊያተኩርባቸው የሚገቡ ዋና ዋና ጉዳዮች ጎረቤት ሀገራትን ማስቀደምና ብሔራዊ ክብርን ከፍ ማድረግ ናቸው።

ለጎረቤት ሀገራት ትኩረት የሚሰጥ የውጭ ግንኙነት

በውጭ ግንኙነታችን ውስጥ የመጀመሪያው ትኩረታችን ከጎረቤት ሀገራት ጋር በመተባበር ላይ የተመሠረተ ግንኙነትን መመሥረትና ማጠናከር ይሆናል። ጎረቤት ሀገራትን በተመለከተ “ከአጋም የተጠጋ ቁልቁል ሲያለቅስ ይኖራል” ወይም “ምንጭን የተጠጋ ዋርካ፣ ሁልጊዜ እንደፈካ” የሚለውን ነባር መርሕ መከተል ያስፈልገናል። ሰላማቸው ካልተረጋገጠና ውስጣዊ መረጋጋት ከሌላቸው ሀገራት ጋር ጎረቤት የሆነ ሀገር፣ ሙሉ ዋስትና ያለው ሰላምና መረጋጋትን ሊያረጋግጥ አይችልም። በሀገራችን ሕዝቦች መካከል እንዲሁም በሀገራችን ሕዝቦችና በቀጣናችን ባሉ ሀገራት ሕዝቦች መካከል ያለው ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ መስተጋብር ከዘመናዊ የሀገረ መንግሥት መፈጠር የቀደመ መሆኑ ይታወቃል። የውጭ ግንኙነት ስትራቴጂያችን እነዚህን የግንኙነት መስመሮች ለማጠናከር፣ ዲፕሎማሲያችን ይህን ነባር የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ግንኙነት ወደ ላቀ ደረጃ ለማሸጋገር የተቀናጀና የተደራጀ ቅርጽ ሊሰጠው ይገባል።

ከጎረቤት ሀገራት ጋር በሚኖረን ግንኙነት ብሔራዊ ጥቅም በአብዛኛው በፍጹማዊ የጋራ ጥቅም ላይ ተመሥርቶ የሚበየን መሆን ይኖርበታል። ዕጣ ፈንታችን የተሰበረ ስለሆነ የጋራ ጥቅምቻችንን መሠረት ያደረገ ትብብርና መተጋገዝ ያስፈልገናል። በማንግባሳባቸው ጉዳዮች ላይ ከምናጠፋው ጊዜ ይልቅ በማንግባባቸው ጉዳዮች ላይ ብዙ ጊዜ ማጥፋት የበለጠ ትኩረት ሊሰጠው ይገባል። ያለንን መልካም ነገር እየደመርን ስንመጣ በጊዜ ሂደት ቀጣዮቹን ችግሮች በጋራ ለመፍታት የሚያስችል በቂ የግንኙነት ክምችት ይኖረናል። ይህን የግንኙነት ክምችት እንደወረትነት ተጠቅመን ቀጣይ ችግሮችን በሂደት መፍታት እንችላለን።

ሆኖም ግን በዓለም አቀፍ ፖለቲካ በሀገራትና በሕዝቦች መካከል ማንኛውም ዓይነት የውጭ ግንኙነት ጉዳይ እንዲኖር ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ሀገራትን የሚያስተሳስር አንድ የጋራ ፍላጎት ሊኖር የግድ ነው። ይህ አንዳች ፋይዳና ትርጉም የሚኖረውን አስተሳሰብ ጉዳይ ማዕከል በማድረግ ሀገራት ተቀራራቢና የማይጋጭ ፍላጎት ሲኖራቸው በሀገራቱ መካከል ሰላማዊና የጠነከረ ግንኙነትና መተሳሰር ይመጣል። በሌላ በኩል በጋራ ጉዳዮቹ ዙሪያ የሀገራቱ ምርጫ የተራራቀና የሚቃረን ሲሆን ወደ ግጭትና ውጥረት የሚያመራ ግንኙነት ሊፈጠር ይችላል። በመሆኑም ምንም ዓይነት የሚያስተሳስር የጋራ ፍላጎት በሌለበት ሁኔታ ሰላማዊም ይሁን የግጭት ግንኙነት በሀገራትና በሕዝቦች መካከል ሊኖር አይችልም። በሀገራችንና በሌሎች መካከል ግንኙነት ሊኖር የሚችለው የሀገራችን ሕዝቦች አንዳች ፍላጎት ከሌሎች ጋር መተሳሰር ስሚፈልግበት ሁኔታ ውስጥ ነው።

በምሥራቅ እፍሪካ የኢኮኖሚ ትስስር መፍጠር አስፈላጊ ነው። የደቡብ ምሥራቅ እስያ ሀገሮችን ፈጣን እድገት በተመለከተ ከሚቀመጡ ምክንያቶች የኢኮኖሚ ትስስር አንደኛው ነው።

የኢኮኖሚ ትስስሩ በዓለም ገበያ ውስጥ ተወዳዳሪና ባለ ሙሉ ዐቅም እንዲሆኑ አስችሏቸዋል። በአፍሪካ የታሰቡ የኢኮኖሚ ትስስር ጥረቶች ብዙም ያልተገፋባቸውና ተገቢውን ውጤት ያላመጡ በመሆናቸው ከሙከራዎቹ ትምህርት ወስዶና ያልተሳኩበትን ምክንያት መርምሮ በግልጽነት የሚመራ የኢኮኖሚ ትስስር መፍጠር ያስፈልጋል። የኢኮኖሚ ትስስር በተገቢው የሕግ ማሕቀፍ ውስጥ ከተከናወነ፣ ከዓለም አቀፍ የንግድ ሕጎች ጋር የማይጋጭ እና የቀጣናውን ሀገራት ዐቅም የሚያሳብት በመሆኑ፣ ከጎረቤቶቻችን ጋር ያለን የኢኮኖሚ ዲፕሎማሲ በዚህ ላይ ሊያተኩር ይገባዋል።

ከጎረቤቶቻችን ጋር ያለን ግንኙነት ከሁሉም ግንኙነቶቻችን ቅድሚያ ትኩረት ማግኘት የሚገባው ነው። ከጎረቤቶቻችን ጋር በሰላምና በጸጥታ ጉዳዮች ላይ ያለን ግንኙነት ብዙ ክፍተቶች የታዩበትና በእንጥልጥል የቀሩ ብዙ ጉዳዮች ያሉበት በመሆኑ በሰፊው ልንሠራበት የሚገባን ነው።

ከጎረቤቶቻችን ጋር ያለን ግንኙነት በሁለት አቅጣጫ መጠንከር ይኖርበታል። አንደኛው ኢጋድን በማጠናከርና ሀገራቱ ክፍተኛ ትኩረት እንዲሰጡት በማድረግ ግንኙነታችንን ሰላጋድ ማሕቀፍ ውስጥ ማጠናከር እንችላለን። ሌላው ደግሞ ሀገራችን ከሀገራቱ ጋር በተናጠል የራሷን ሰፊ ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት መፍጠርም አለባት።

በተለይም ሕዝባዊ ዲፕሎማሲው ተጠናክሮ መከናወን አለበት። በዚህም የሕዝቦችን ግንኙነት በማጠናከር ለቀጣናው ትስስር በጎ አስተዋጽዖ ማድረግ ይቻላል። ከጎረቤቶቻችን ጋር ያለን ግንኙነት ብዙ ጊዜ የሚገጥመው ችግር በሥጋት ላይ የተመሠረተና በጠላት የመከብብ ስሜት የሚፈጥረው መጥፎ አዝማሚያ ነው። በጠላት የመከብብ ስሜትና ጎረቤቶቻችንን በሥጋት የመመልከት አዝማሚያ ህልውናችንን ለማስጠበቅ ሥነ ልቦናዊ ሚና አለው። ሆኖም ግን ግንኙነታችንን ከሄራ ትንተናና ከአሉባልታ ባሻገር በመነጋገር ላይ የተመሠረተ ብናደርገው፣ ተባብረን ለማደግ የሚያስችሉንን መደላድሎች መፍጠር ብቻ ሳይሆን፣ እርስ በእርስ በሥጋት ምንጭነት እየተያየን የምናባከነውን ጊዜና ሁኔታ በመደመር ችግሮቻችንን በቀላሉ ለመፍታት እንችላለን።

በደኅንነት ሥጋት ላይ ከተመሠረተ ግንኙነት ወጥቶ በኢኮኖሚያዊ ትብብር፣ በኅብረት እና በውሕደት ላይ ያተኮረ ቅርርብ መፍጠር ያስፈልጋል። ከጎረቤት ሀገራት ጋር ታጣቂ ቡድኖችን «አስጠለልክ! አሠለጠንክ! አስታጠቅ!» ከሚሉ ንትርኮች

በመውጣት ክፍለ አህጉራዊ ሰላምን ማረጋገጥ ያስፈልጋል። በተመሳሳይ በቀጣናው ያለንን ሚና ከማሳደግ ጎን ለጎን የዐረብ ሀገራትን እንደ ችግርና ታሪካዊ ጠላት ሳይሆን እንደ ዘላቂ ጎረቤትና አጋር ማየት ይገባል። የውጭ ግንኙነታችን በተለያዩና ተጻራሪ ጥቅሞችና ኃይሎች መካከል ገለልተኝነትን ጠብቆ ወዳጅነትን ያጎለበተ መሆን ይኖርበታል።

ብሔራዊ ክብርን የሚያረጋግጥ የውጭ ግንኙነት

ሀገራዊ ክብር ማለት ሀገራችን ታፍራና ተከብራ፣ ሉዓላዊነቷን አረጋግጣ እንዲሁም የዜጎቿን ደኅንነትና ክብር አስጠብቃ እንድትኖር የሚያስችላትን ዓለም አቀፍ ይዘታ መፍጠር ማለት ነው። የሕዝቦቿ በራሳቸውም ሆነ በሌሎች ዘንድ ዋጋ የማግኘትና የመከበር ዕሴት ነው። ሰዎች ሁልጊዜም ወደ ግብ መቅረቢያ መንገድ ሳይሆኑ ራሳቸው ግቦች እንደሆኑ የማመን ውጤት ነው። የሰዎች ክብር በሀገር፣ በቡድን እና በግለሰብ ደረጃ ሊታይ ይችላል።

የሀገር ክብር የግለሰቦች የወል ክብር መገለጫ ነው። ሁለቱም እርስ በርስ የተሳሰሩ ጥምር እሳቤዎች ናቸው። የግለሰብ ክብር የማኅበረሰብ ክብርን ይወልዳል፤ የማኅበረሰብ ክብር የሀገር ክብርን ይፈጥራል፤ የሀገር ክብር ደግሞ በተራው የግለሰብ ክብርን ያረጋግጣል። የሀገር ጥቅምንና ክብርን ማስጠበቅ የዜጎቻችንን ጥቅምና ሰብአዊ ክብር ማስጠበቅ የሚሆነው በዚህ መሠረታዊ ምክንያት ነው። ሌሎች ማንኛውም የሀገራችን ዓላማዎችና ዕሴቶች የዜጎቻችንንና የሀገራችንን ክብር የሚያረጋግጡ መሆን አለባቸው።

ሀገራዊ ክብራችንን የሚፈታተነውና ዜጎቻችን ለከፍተኛ ጉስቆልናና ውርደት እንዲዳረጉ የሚያደርገው አንዱና ዋናው ፈተና ስደት ነው። ስደት ዜጎቻችን በባሕር ላይ እንዲያልቁ፣ በወንበዴዎችና በአሸባሪዎች እንዲገደሉ፣ በሰው ሀገር በተዋረደ አያያዝ ውስጥ እንዲኖሩ፣ እንዲሁም ሀገር እንደሌላቸው አለኝታ የሚሆናቸው አጥተው እንዲዋትቱ ያደረገ ችግር ነው። ስለዚህም ሀገራዊ ክብራችንን የማስጠበቅ ቀዳሚው ትኩረታችን ዜጎቻችን በስደት ውስጥ የሚገቡበትን መከራ ማስቆምና የዜጎችን ክብር ማረጋገጥ መሆን አለበት።

ሀገራዊ ክብር በዜጎች የአርበኝነት ስሜት ላይ የሚቆም ሲሆን አርበኝነት ከሀገራዊ ብሔርተኝነት የሚለየውም በባሕርይው ራስን በመከላከል ላይ ያተኮረ በመሆኑ ነው። ብሔርተኝነት ያብሔር ደረጃም ይሁን በሀገር ደረጃ ከሌሎች ጋር የማጭካከር ባሕርይ ሲኖረው አርበኝነት ግን የጋራ ራእይን ሰንቆ ራስን ስመገንባትና ራስን በመከላከል ላይ ያተኮረ የሀገር ወዳጅነት ባሕርይ ነው። ባለፉት ዓመታት የጋራ ሀገራዊ ራእይ

ለመፍጠርና ለሀገርና ለወገን ተቆርቋሪ ትውልድን በብቃት ለማፍራት አልቻልንም። ሀገራቸውን ትተው በገፍ የሚሰደዱ ዜጎች፣ የገዛ ሀገራቸውን ተደራጅተው የሚዘርፉ ቡድኖች፣ የሀገሪቱን ቁልቁለት ተቀምጠው የሚመለከቱ፣ ይባሉ ብለውም ቁልቁለቱን ለማባባስ የሚደልቱ ልሂቃን የአርበኝነትና የብሔራዊ ኩራት መላላት ማሳያዎች ናቸው። ከዚህ አስከፊ ማኅበራዊ ሁኔታ ወጥተን የበለፀገች፣ ዲሞክራሲያዊት እና ጠንካራ ሀገር እንድትኖረን በጋራ ራእዮቻችን ዙሪያ የሀገር ፍቅር ስሜት በሕዝባችን ዘንድ እንዲያብብ በማድረግ፣ በሀገራቸው ሁለንተናዊ እድገትና ህልውና ላይ የማይደራደሩ አርበኛ ዜጎችን መፍጠር ያስፈልጋል።

የሀገራዊ ክብራችን መገለጫ የሆነው የዜጎቻችን ክብር የውጭ ግንኙነትና የዲፕሎማሲ ተግባራችን መሠረት ሊሆን ይገባል። በውጭ ለሚኖሩ ወገኖቻችን ክብር፣ ጥበቃ እና ደኅንነት የሚቆረቆርና የሚታገል የዲፕሎማሲ ዐቅም መኖር አለበት። የዲፕሎማሲ ሥራዎቻችን የኢትዮጵያውያንንና የትውልደ ኢትዮጵያውያንን ክብር በማስጠበቅ በኩል ሰፊ ክፍተት የሚስተዋልባቸው ናቸው። ብሔራዊ ክብራችንን ማስጠበቅ የዲፕሎማሲ ሥራችን ዋና መርሕ መሆን አለበት። በሌሎች የኢኮኖሚና የደኅንነት ዲፕሎማሲ ሥራዎቻችንም ሆነ የዜጎቻችንን መብት ለማስከበር የምንሠራው ሥራ ብሔራዊ ክብራችንን የሚያስጠብቅ መሆን አለበት።

በሌላ በኩል ብሔራዊ ክብር የሀገራዊ ኃይል ነፀብራቅ መሆኑን መረዳት አስፈላጊ ነው። የሀገራዊ ኃይል መገለጫ የሆኑት የመከላከያና የኢኮኖሚ ዐቅም እንዲሁም የልል ኃይል ይዘታችን በሀገራዊ ቁመናችን ላይ የሚኖራቸው ተጽዕኖ የጎላ ነው። የዲፕሎማሲ ተጽዕኖ ዐቅማችንን ከሚወስኑት ነገሮች አንዱ የመከላከያ ኃይላችን ነው።

በኢኮኖሚውም በተመሳሳይ ጠንካራ የገበያ ትስስር ያለው ብርቱ ኢኮኖሚያዊ ዐቅም፣ በዓለም አቀፍ ደረጃ ተደማጭነታችንን ይወስነዋል። ጦርነት በኛ ፍላጎት ብቻ የሚቀር ባለመሆኑ ሀገራዊ ጥቅማችንን የሚያሳጣ ጦርነት ሲያጋጥመን ሰአጭር ጊዜና በአነስተኛ ወጪ ጦርነትን መዋጋትና ማሸነፍ የሚችል የመከላከል ዐቅምን መገንባት ያስፈልገናል። ይህንን የሚያግዝ የተማከለና የተቀናጀ የውጭ ጉዳይ፣ የደኅንነት እና የመከላከያ ዐቅምን መፍጠር ስይደር የማይታለፍ ነው።

የተማከለ ዕቅም ተገንብቷል ሊባል የሚችለው በአራቱም የጦርነት ክልሎች (በየብስ፣ በውኃ፣ ሰአየር እና በሳይበር) የሀገራችንን ብሔራዊ ፍላጎትና ጥቅም ለማስከበር ሲቻል ነው። በመሆኑም የሀገራችን የጸጥታና የደኅንነት መዋቅር ዋነኛ ግብና የትኩረት አቅጣጫ በአራቱም የጦርነት ክልሎችና ዐውዶች ዐቅምን በመፍጠር ላይ መሆን አለበት። ውኃ ላይ ያለንን ጥቅም ከማስከበር ጋር የተያያዘው አንዱ ጉዳይ ሀገራችን በቀይ ባሕር ላይ ያላት ኢኮኖሚያዊና ብሔራዊ ደኅንነት ነው።

በተለይም የመከላከያ ዐቅማችን የውጊያ ውጤታማነቱን ካስመሰከረባቸው ውሱን የጦርነት ዐውዶች መሻገር አለበት። በሌሎች በሀገራዊ ቁመናችን ላይ ፈጣን ለውጥ ለማምጣት የሚችሉ አዳዲስ የጦርነት ዐውዶች ላይ ኃይል ማደራጀትና ሰአጭር ጊዜ አፕሬሽንና ማድረግ ይገባዋል። በዚህም ሀገራዊ ፍላጎታችንን በተሻለ ለመመለስ እንዲቻል ብሎም ሀገራዊ ክብራችን ፈጣን መሻሻል እንዲያሳይ ማድረግ ይቻላል።

የባሕር ኃይል ግንባታ በሀገራዊ ጥቅማችን ላይ ብቻ ሳይሆን በዓለም አቀፍ ተደማጭነታችን ላይ ፈጣን ለውጥ ማምጣት የሚችል በመሆኑ ቅድሚያ ሊሰጠው የሚገባ ነው። በተለይም ደግሞ ሀገራችን ለባብ ኤል መንደብ የባሕር ላይ መተላለፊያ ኮሪዶር ያላት የመልካዓ ምድር ቀረቤታ በቀይ ባሕር ቀጣና ሰቀላሉ ተጽዕኖ መፍጠር እንድትችል የሚያደርግ ስትራቴጂካዊ ዕቅድ ነው። ይህንን ተፈጥሯዊ ዕድል የሚጠቀምና ሰባብ ኤል መንደብ ብሎም ስቀይ ባሕርና በኤደን ባሕር ስላጤ ተንቀሳቅሶ ጂኦ ስትራቴጂካዊ ፍላጎታችንን ማሳካት የሚችል የባሕር ኃይል መገንባት ዓለም አቀፋዊ ተደማጭነታችንን ወደ ላቀ ደረጃ ከፍተኛ የሚያደርግ ብቻ ሳይሆን ብሔራዊ የኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ጥቅማችንን ለማረጋገጥ የሚችል ብሔራዊ ቁመና እንዲኖረን የሚያስችል ነው።

ኢትዮጵያ የውስጥ ጉዳዮቿን ትኩረት ሰጥታ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ችግሮቿን መፍታት ቀደም ብላ ትኩረት የሰጠችበት የውጭ ጉዳይ አካሄድ ቢሆንም፣ በሂደቱ የዜጎችንና የሀገራችንን ክብር ለማስጠበቅ የሄድንበት ርቀት ግን ችግር ነበረበት። በውጭ ግንኙነታችን ውስጥ ድህነታችንን ብቻ መሠረት አድርገን እንንቀሳቀስ የሚለው መርሕ የሀገራችንን ታሪካዊና ነባራዊ ሁኔታ ያገናዘበ ነው ለማለት አይቻልም። ኢኮኖሚያዊ ዲፕሎማሲን መጠቀምና ሀገራችን በዚህ ረገድ የምትፈልገውን ጥቅም ለማግኘት መሥራት እንደተጠበቀ ሆኖ፣ የሀገራችን ሉዓላዊነት በሙሉ ገጹ መከበር እንዳለበት ግን ሊዘነጋ አይገባም። በርእዮተ ዓለም፣ በድንበር ወይም በሌላ ሰማንኛውም ጉዳይ ላይ የሚኖረን ግንኙነት ሉዓላዊነታችንን የሚነካ እንዲሆን መፍቀድ የለብንም።

የሀገራት የውጭ ግንኙነት በታይታ ወይም በአለንጋ ዐቅም ላይ ብቻ የተመሠረተ ከሆነ የጠብ ጫሪነት ገጽታን ስለሚያላብስና በሌሎች ዘንድ የመጠቃት ስጋት ስለሚፈጥር ጦርነት የመቀስቀስ ዕድሉ ሰፊ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ሀገራት በማባሰል ወይም ሰርዶ ሰመስጠት ላይ ብቻ የተመሠረተና እሽታ የሰዘበት የውጭ ግንኙነት ዘዴን ከተከተሉ በሌሎች ሀገራት ዘንድ ያላቸው ክብር ይሸረሸርና የሚተነኩሳቸውና የሚያጠቃቸው ይበዛል። በእነዚህ ሁለት የውጭ ግንኙነት እዝማሚያዎች መካከል ሚዛን መጠበቅ ወሳኝ ነገር ነው። የውስጥ ጉዳዮቻችንን ለመፍታት ብለን ብሔራዊ ክብራችንን ማስደፈር የለብንም። ስለዚህም የውስጥ ጉዳዮቻችንንና የብሔራዊ ክብራችንን ሚዛን አስጠብቆ መጓዝ አስፈላጊ መሆኑ ሊሠመርበት ይገባል። ምንም

እንኳን ድህነትን ማስወገድ የብሔራዊ ክብራችን ማረጋገጫ አንዱ መንገድ ቢሆንም ብቸኛው ግን አይደለም። ለዚያም ነው ሀገራችን በውጭ ግንኙነቷ አለንጋና ሰርዶን በአግባቡ መጠቀም የሚኖርባት።

የገር ሀይልና የተሰሚነት ምንጭን ማስፋት

ኢትዮጵያ በዓለም ላይ ያላትን ተሰሚነት ለማሳደግና የውጭ ግንኙነቷን በትብብርና ለግፉአን በመቆም መርኃ ለማስቀጠል የተሰሚነት ምንጩን ማሳደግ ይኖርባታል። የተሰሚነት ምንጭ በደምሳሳው የብሔራዊ ኃይል ማሳያ ተደርገው የሚቀርሱትን የጠጣር ኃይል አማራጮችን ስማንልበት ብቻ የሚገኝ አይደለም።

ጠጣር ብሔራዊ ኃይል የተለያዩ ሀብቶችና ጸጋዎች በሀገር ውስጥ መኖር፣ ሀብቱ ስለመኖሩ ማወቅ፣ ሀብቱን ለመጠቀም ማቀድ እና በመጨረሻም ሀብት በማወቅና በመጠቀም ሂደት የተጻራሪ ኃይሎችን ፍላጎትና ሚና ማወቅና መግታትን የሚያጠቃልል ነው። በመሆኑም ሀገራዊ ዕቅድምን በሀብት፣ በስትራቴጂ እና በውጤት ደረጃ ከፋፍሎ መመልከት ይቻላል። ይህን ኃይል እንደ ሀብትና ጸጋ ስንመለከተው የሚዳሰሱና የማይዳሰሱ ሀብቶችን ማለትም የሕዝብ ቁጥርን፣ የተፈጥሮ ሀብትን፣ ባህልን እና ዕሴቶችን ያጠቃልላል። እንደ ስትራቴጂ ስንመለከተው ደግሞ ሀብቶችን ለመጠቀም የሚደረግ ጥረትና ሂደት፣ የግንኙነት ሁኔታ እና በአጠቃላይ ሀብት ጥቅም ላይ የሚውልበትን ዐውድ የሚያመለክት ነው። በሌላ በኩል እንደ ውጤት ስንመለከተው ደግሞ አንድ ሀገር ሀብትና ጸጋዋን እንዲሁም የሀብት አጠቃቀም ስትራቴጂ ተጠቅማ ብሔራዊ ፍላጎትና ጥቅሞቿን ለማሳካት ያስቀመጠቻቸውን ግብና ዓላማዎች ማሳካቷን የሚመለከት ነው።

የብሔራዊ ኃይልና ዐቅም ምርኩዝ ወይም መገለጫ የሆኑ የተለያዩ ክፍሎች ያሉት ሲሆን ምሁራን ተፈጥሯዊ (ሕዝብ፣ መልካም ምድር፣ የተፈጥሮ ሀብት) እና ማኅበራዊ ኩነቶች (ኢኮኖሚ ልማት፣ የፖለቲካ መዋቅርና ብሔራዊ ሞራል) በሚል ይከፍሏቸዋል። በሌላ መልኩ እነዚህ የብሔራዊ ዐቅም መገለጫዎች ቁሳዊና ኢ ቁሳዊ ገጾች በማለት ለመለየት ይቻላል። ቁሳዊ የሀገራዊ ዐቅም ገጾች ሊለኩና ሊዳሰሱ የሚችሉ እንደ መልካም ምድር፣ ሕዝብ፣ ቴክኖሎጂ፣ የተፈጥሮ ሀብት፣ ጥሬ እቃ እና ማዕድን የመሳሰሉ ሀብቶች ሲሆኑ፣ ኢቁሳዊ የሀገራዊ ዐቅም መገለጫዎች የማይዳሰሱ ሀብቶች የሆኑት የሕዝብ ሞራልና ዕሴት፣ የአመራር ብቃት፣ ተቋማዊ ውጤታማነት እና የመሳሰሉት ናቸው።

በሀገራችን የጠጣር ኃይል አማራጮቻችንን ማጠናከር እንደተጠበቀ ሆኖ የገር ኃይል አማራጮችን ትኩረት ሰጥቶ መሥራት ከወቅታዊው የዓለም ሁኔታ አንጻር አዋጭና

ለምንፈልገው የትብብር ግንኙነትም ምቹ ነው። የገር ኃይል አማራጭን ሳቢ የሚያደርገው አንደኛው ጉዳይ በገር ኃይል ዘርፍ ከፍተኛ የተጽዕኖ ፈጣሪነት ደረጃን ለማግኘት የግዙፍ ኢኮኖሚያዊና ወታደራዊ ዐቅም ባለቤት መሆን አለማስፈለጉ ነው።

አነስተኛ ኢኮኖሚና ወታደራዊ ዕቅድ ያላቸው የዓለማችን ሀገራት የገር ኃይል ዐቅማቸውን በአግባቡ በመገንባት ከባለ ግዙፍ ኃያላን ጋር የሚስተካከል መልኩ ተሰሚነታቸውን ለማሳደግ ችለዋል። በዓለም አቀፍ ደረጃ ሰፊ ተደራሽነት ያለው የዜና አውታር መገንባት የቻሉት የባሕሪ ሰላጤዎ ኳታር ከሚሊዮን የሚያንሰው የሕዝብ ቁጥሯ፣ ኢኮኖሚያዊ ደረጃዎ እና ደቃቅ መጠኗ በጠጣር የኃይል ሚዛን ብትለካ ሊኖራት ከሚችለው በብዙ እጥፍ የበለጠ ተሰሚነትና ተጽዕኖ ፈጣሪነት እንዲኖራት አስችሏታል።

የገር ኃይል አላባዎች ከስፖርታዊ ውድድሮችና ውጤቶች፣ ከትምህርታዊ ተቋማትና ከትምህርታዊ ጉድጃቶች፣ ከመገናኛ ብዙኃን (ሚዲያ)ና ከመረጃ ስርጭት፣ ከኪነ ጥሰብና ከባህል ትውውቅ፣ ከሕግ የበላይነትና ከሰላም መስፈን፣ ወዘተ ጋር የተያያዘ ነው። እነዚህ ጉዳዮች በዋናነት ሀገራት ያላቸውን ዓለም አቀፍ ተአማኒነት፣ ትስስር እና ገጽታ የሚወስኑ የገር ኃይል አማራጮች ናቸው።

እነዚህን የገር ኃይል ዐቅሞች ለማጎልበት ከቦታና ከዐቅም አስቻይነት አንጻር የደያስፖራው ሚና ትኩረት ሊሰጠው ይገባል። በአሁኑ ጊዜ በዲፕሎማቶች ላይ ብቻ የተንጠለጠለ ዲፕሎማሲ ብዙ ርቀት የሚያስጉዝን አይደለም። ከተደራሽነት አኳያ ውሰንነት ስላለሰትና በምንፈልገው ደረጃ የዲፕሎማሲያችንን ዐቅም ስለማያሳድግልን ብቻ ሳይሆን ከፍተኛ ወጭ የሚያስወጣ ዘርፍ በመሆኑም በዲፕሎማቶች ላይ የተንጠለጠለውን የዲፕሎማሲያችንን አካሄድ አንድ ደረጃ ልናሻሽለው ይገባል። ከሦስት ሚሊዮን በላይ የሚገመቱ ኢትዮጵያውያንና ትውልደ ኢትዮጵያዊያን በመላው ዓለም ተበትነው ይኖራሉ።

እነዚህን ዜጎች ባሉበት ሀገር መብታቸው እንዲከበር ትኩረት ሰጥቶ መሥራት ያስፈልጋል። ይህን ዜጋ ተኮር ዲፕሎማሲ በስኬታማነት ለማከናወን ከተቻለ ሁሉንም ዜጋ ለሀገሩ ዲፕሎማት ማድረግ ይቻላል። ስለሀገሩ በቂ መረጃ ያለው፣ ባገኘው አጋጣሚ ሁሉ ወደ ሀገሩ ኢንቨስትመንትና ቱሪስት ለመላክ የሚሻ ደያስፖራ ለማፍራት ከተቻለ የሚፈጥረው ውጤት ከፍተኛ ነው። ዜጎች የሀገራት ምስል ነጸብራቅ ናቸው። በዜጎች ባሕርይና የኑሮ ዘይቤ ውስጥ የሀገራት መልክ ይታያል። በመሆኑም ደያስፖራዎች በንግግርና በምግባራቸው ሁሉ ሀገራቸውን የሚወክሉ እንደሆኑ ዐውቀው የሚንቀሳቀሱትን ሁኔታ መፍጠር ይገባል።

ይህንን አማራጭ ከመደበኛው ዲፕሎማሲ ሥራ ጋር በመደመር ገር ኃይልን ማከማቸት ይቻላል። በውጭ ሀገር የሚኖሩ ኢትዮጵያውያንና ትውልደ ኢትዮጵያውያን ሀገራት ጉዳይ ላይ የሚያደርጉት ተሳትፎ በቀላሉ የሚታይ አይደለም። ሆኖም ግን እስካሁን ያለው ልምዳችን ደያስፖራውን በጠላትነት ፈርጆ የሚንቀሳቀስ ነበር። በዚህ ሁኔታ ውስጥ በአመዛኙ ደያስፖራውና መንግሥት በተካረረ ስሜት ውስጥ ሆነው ሀገራችን ከደያስፖራው ልታገኝ የምትችለዋለን ጥቅም በአግባቡ ሳትጠቀም ቀርታለች። በቀደሙት ዓመታት ከመንግሥት ጋር በነበራቸው ቅራኔና ስሌሎች የመከፋፈል ዝንባሌዎች ምክንያት በዲፕሎማሲው መስክ የነበራቸው ተሳትፎ ዝቅተኛ ነበር። ይህን ሁኔታ ቀይሮ ስሀገራቸው ጉዳይ ላይ በጋራ እንዲቆሙና የዜጋ ዲፕሎማት እንዲሆኑ መሥራት ያስፈልጋል። ኢትዮጵያውያንና ትውልደ ኢትዮጵያውያን በየዲዛብት ቦታ ሁሉ የሀገራቸውን መልካም ስም የሚያስጠብቅና ሀገራቸውን የሚያስተዋወቅ ሥራ መሥራት ይኖርባቸዋል። ራሳቸውን የሀገሪቱ ወኪል አድርገው በመመልከት የሀገራቸው ዋስትና ጠበቃ መሆን ይገባቸዋል። መንግሥትም ባሉበት ቦታ ሁሉ መብታቸውና ክብራቸው ተጠብቆ እንዲኖሩ ቅድሚያ ሰጥቶ መሥራት ይኖርበታል።

በየሀገሪቱ ተበትነው ያሉ ኢትዮጵያውያን የሀገራችንን ታሪክ፣ ወግ፣ ዕሴት፣ ባህል፣ ቋንቋ፣ ሥርዓተ ምግብ፣ ዘፈንና ቁሳቁስ ለሚኖሩበት ማህበረሰብ በማስተዋወቅ በመንግሥት ያልተሾሙ አምባሳደር ሆነው የሀገራችንን ዓለም አቀፍ ተአማኒነት፣ ትስስር እና ገጽታ ማገልበት ይችላሉ። በተጨማሪም ደያስፖራው ለሀገራችን ምርቶች ገበያ በማፈላለግ፣ ቀጥተኛ የውጭ ኢንቨስትመንትን በማምጣት፣ ቱሪስቶችን ወደ ሀገራችን በመሳብ እና የቴክኒካልና የፋይናንስ ድጋፍ በማምጣት ሊጫወት የሚችለው ሚና ገና ብዙ ያልተነካ ነው።

እነዚህን ግቦቻችንን በሚፈለገው ደረጃ ለማሳካት ካስፈለገ ዲፕሎማሲያችንን ከደያስፖራው ጋር ማስተሳሰር ትልቅ ትኩረት የሚፈልግ ጉዳይ ነው። በተቃራኒው ከሀገሩ መንግሥት ጋር በጎ ቁርኝት የሌለው ደያስፖራ ሀገሩንና ሥርዓቱን ለመደገፍ የሚያደርገው እንቅስቃሴ የተገደበ መሆኑ አይቀርም። ከዲፕሎማቶቻችንና ከደያስፖራው ባሻገር የሲቪል ተቋማት፣ ታዋቂ ግለሰቦች፣ የቀድሞ ባለሥልጣናት እና ሌሎች የዲፕሎማሲ ተጽዕኖ ለመፍጠር የሚችሉ ግለሰቦች ሰፊ የዲፕሎማሲ ሥራ መሥራት ይችላሉ።

ከዚህ አኳያ ኢትዮጵያ እንደ ሀገር በርካታ የዲፕሎማሲ ሥራ የሠሩ፣ እስረኞችን ያስፈቱ፣ ገንዘብ አሰባስበው ኢትዮጵያውያንን የሚደግፉ ግለሰቦችና የሲቪል ተቋማት እንዳሏት ይታወቃል። በተጨማሪም በመላው ዓለም ኢትዮጵያውያን በየሀገሩ በመገኘታቸው ይህንን አጋጣሚ ወደ መልካም ዕድል ለመቀየር የሚያስችሉ ስትራቴጂዎችን ነድፎ መንቀሳቀስ ተገቢነቱ አያጠያይቅም።

በዲፕሎማቶች ላይ በተመሠረተ ግንኙነት ላይ በማተኮራችን ምክንያት በቂ ትኩረት ያልሰጠነው ሌላው የዲፕሎማሲ አማራጭ በከፍተኛ መሪዎች ደረጃ የሚደረግ የዲፕሎማሲ ሥራ ነው። በተለይም ከጎረቤቶቻችን ጋር ባለን ግንኙነት ጥቅማችንን በጋራ ለመበየን የሚያስችለን ከቀዳሚዎቹ ውሳኔ ሰጭዎች ጋር እየተገናኙ መነጋገር ነው። ግንኙነታችንን ለማስፋት ሰፊ የዲፕሎማሲ ግንኙነት ልንመሠርትባቸው ከምንፈልግባቸው ሀገራት ጋር ሁሉ በተቻለ መጠን የከፍተኛ መሪዎች የዲፕሎማሲ አማራጭ ትኩረት ልንሰጠው የሚገባን ጉዳይ ነው።

መውጫ

በሀገራችን የፖለቲካ ሰማይ ሥር ኢትዮጵያውያን በተለያዩ የታሪክ አጋጣሚዎች አዲስ ምዕራፍ የመጀመር ወርቃማ ዕድሎችን ማግኘታችን ይታወሳል። ሆኖም ግን በውጥ ሳንጠቀምባቸው ቀርተን በሚያሳዝን ሁኔታ በተደጋጋሚ ባክነው ቀርተዋል። አሁን ደግሞ ሌላ ታሪካዊ ዕድል ከፊታችን ቀርቦልናል። ይህንንም ልዩ ዕድል እንደ ሌላው ጊዜ በከንቱ እናባክነዋለን ወይስ ካለፈው ተምረን ሀገርንና ትውልድን በመደመር ከፍ ወዳለ ደረጃ እናሸጋግርበታለን? ምርጫው ግልጽና የማያሻማ ነው። ይህ ዕድል ሁልጊዜ የሚገኝና ተመላልሶ የሚመጣ ሳይሆን ምናልባትም የመጨረሻችን ሊሆን ይችላል ብለን ማሰብ አለብን። በዚህ ውድ ሀገራዊ የዕድል መዝገብ ላይ ልዩና አንጸባራቂ ታሪካዊ ገድል ጽፈን ለማለፍ ሁላችንም ቆርጠን መነሣት ይኖርብናል።

ኢትዮጵያ የሕዝቦቿ ሁሉ የዘመናት የመሥዋዕትነት ውጤት እንጂ የአንድ ትውልድ ርእዮትና ፕሮግራም ውጤት አይደለችም። በእያንዳንዳችን እምነትና አመለካከት ስተገነባ ዓለም ውስጥ መኖር ባንችልም በአመዛኙ በምንሰማማባት ዓለም ውስጥ መኖር ተስማሚ ብቻ ሳይሆን ሰላምንም የሚፈጥር፣ እድገትን የሚያፋጥን ወሳኝ ሂደት ነው። ሁሌም ትናንት መኖሪያ ሳይሆን መነሻ ስንቅ፣ ዛሬ ተጨባጭ እውነት፣ ነገ ደግሞ ተስፋ አድርገን የምንይዘው መጭ ሀሰት ሊሆን ይገባል። ለዚህ ደግሞ በአሮጌው ተደስተንና ረከተን በምችት መኖራችንን በማቆም፣ በእያንዳንዱ ዕለት የላቀውንና ከፍ ያለውን ዓለም በመመኘት፣ ለእርሱም እውን መሆን መታገል ያስፈልጋል። ወደላቀው የከፍታ ሥፍራ መውጫው መንገድ ከትናንት የመላቀቅ ፍላጎትና የእኛ ፈቃድ እንጂ ሌላ አይደለም።

የመደመር እሳቤ በብዙ ጉዳዮቻችን ላይ ያለንን ዐቅም አሟጠንና ብክነትን ቀንሰን በመጠቀም የጋራ ግቦቻችንን እውን የምናደርግበትና የሀገራችንን ህልውና የምናረጋግጥበት የንቃት መንገድ ነው። የንቃት መንገድ ነው ስንል የኑሮ ጣጣን ሁሉ ለርእዮተ ዓለም ሰጥቶ ያንን እየመነዘሩ ከመኖር ይልቅ መርሕንና ነባራዊ ሁኔታን እያስታረቁ ለመሄድ የሚያስችል የሁልጊዜ ዝግጁነትን የሚፈልግ በመሆኑ ነው። ይህን መንገድ ስንከተል የሕዝብን ፍላጎት ከሀገሪቱ አጣዳፊ ህልውና ጋር አዳብለን ለመመለስና በመጨረሻም ለሀገራችን ህልውና አስተማማኝ የሚሆነውን የሥልጣኔና የብልጽግና ንዳና ለመቀላቀል ያስችለናል።

ኢትዮጵያ ህልውናዋ ተጠብቆ ዜጎቿ በኩራትና በምችት እንዲኖሩባት ለማድረግ ምኞትና የዕቅድ ብዛት ብቻ በቂ አይደለም። የሌሎች ሀገራትን ብልጽግና እያዩ፣ እንደነርሱ ለመሆን በመመኘት የሚመጣ ፋይዳ አይኖርም። ይልቁንስ ለውጡን

ለማምጣት ያለን ሁለንተናዊ ዕቅም ደካማ መሆኑን ማጤን ያስፈልገናል። የኢኮኖሚ፣ የባህል፣ የዕውቀት፣ የተቋማት፣ ወዘተ ዐቅማችን ሁሉ የምንናፍቃትን ሀገር ለመገንባት በቂ አይደለም። ስለዚህም ዐቅማችንን ለማሳደግ ከተናጠልና አፍሰሶ ከመልቀም አዙሪት ወጥተን መደመር አለብን። ስንደመር ችግሮቻችንን ለማቃለልና ወደ ከፍታው ለመውጣት የሚያስችለንን ዐቅም እናገኛለን። ሰው የሚሠራው በዕቅድ ልክ ነውና ከትናንሽ የተነጣጠሉ ዐቅሞች ከምንነሣ ይልቅ ዐቅሞቻችንን ደምረን ትልቅ ወረት መፍጠር ያስፈልጋል። ትልቅ ወረት ትልቅ ትርፍ ያስገኛልና። በተናጠል ከመውተርተር ይልቅ የተከማቸውን ውዝፍ ሥራ በተከማቸ ዐቅም ማቃለል ይቻላል።

የሀገራችን ህልውናና የሕዝቦች ደኅንነት አስተማማኝ እየሆነ የሚመጣውም በዚህ መንገድ ስንጓዝ ነው። ለዚህም የመጀመር እሳሴ በሁሉም ኢትዮጵያዊ ልብ ውስጥ ገብቶ ሁላችንም ተደምረን ሀገራችንን መለወጥና ህልውናችንን ማረጋገጥ እንችል ዘንድ መሠረታዊ ሐሳቦችን በየደረጃው በተለያዩ መንገድ ማዳረስ ያስፈልጋል።

እነዚህን ቁልፍ ጉዳዮች እንደ አንድ ሀገር፣ እንደ አንድ ሕዝብ ተባብረን ከፈጸምናቸው በእርግጠኝነት በኢትዮጵያ ሰማይ ሥር ነገ ከዛሬ የተሻለ ይሆናል። ይኼንን መሻል የምንፈጥረው ደግሞ እኛው ነን፤ እኛ እና እኛ ብቻ። ሁላችንም ያለሁላችን ምንም ነን። ስለዚህም እኛ ውስጥ እነርሱ የሚባል ሐሳብ ዘበት የሚሆንበትን ቀን በጥረታችን መፍጠር አለብን። ወደ ታላቅነታችን የሚወስደው መንገድ ትግል የሚጠይቅ ቢሆንም ጊዜው ቅርብ ነው። የመደመርን ጉዞ በጀመርንበት ጥቂት ጊዜያት ውስጥ ያየነውን የአብሮነት፣ የአጋርነት እና የቀናነት መንፈስ ከራሳችን አልፎ የምሥራቅ አፍሪካ ሀገራትን አዳርሷል። የተጀመረውን ለማስቀጠል መለያ መርሆችንን ከልብ መረዳትና በቁርጠኝነት ተግባራዊ ማድረግ ያስፈልጋል። ሁሉንም ዕቅዶቻችንን ደምረን፣ ያለፉትን ጥፋቶችን እያረምን በይቅርታ በማለፍ፣ የወደፊቷን ኢትዮጵያ ለመገንባት በፍቅርና በአንድነት እንነሣ።

ማስታወሻ፦ በዚህም መጽሐፍ የተካተቱ ሐሳቦችን ጨምሮ ለአንባቢ ለመረዳት ቀለል ባለ መልኩ የመደመርን መሠረታዊ ሐሳቦችና ሌሎች ጉዳዮችን ያካተተ ቀጣይ መጽሐፍ በቅርብ ጊዜ ለአንባቢ አቀርባለሁ።

ኢትዮጵያ በልጆቿ ጥረት ታፍራና ተከብራ ለዘላለም ትኑር

ፈጣሪ ኢትዮጵያንና ልጆቿን ይባርክ!

ሙዳየ ቃላት

ሀገረ መንግሥት - የታወቀ ዳር ድንበርና ሉዐላዊ ግዛት ያለው፤ መንግሥታዊ አስተዳደርና ሥርዓት ያለበት፤ ከጥንታዊና አካባቢያዊ ግዛቶች የተሻገረ ሥርዓት ወይም ሀገር

ብሔረ መንግሥት - አንድ ብሔር ወይም አንድ ሕዝብ ያለበት ሀገር፤ በአንድ ሕዝብ ማንነት ላይ ተመሥርቶ የተገነባ ሀገር

መካናተ ትምህርት - ዩኒቨርሲቲና የሙያ ማሰልጠኛዎችን ጨምሮ ትምህርትና ሥልጠና የሚሰጡባቸው የተለያዩ ተቋማት

ማኅበራዊ ሥሪት - በኢኮኖሚ፣ በፖለቲካ ወይም በሌላ እንቅስቃሴዎችና ግብግቦች ውስጥ እየተፈጠሩ የሚመጡ ማኅበራዊ አደረጃጀቶች

ማኅበረሰባዊ ብሔርተኝነት - ብሔር፣ ጎሳን ወይም ነገድን ማዕከል ያደረገ የእኛነት ስሜት

ሲቪክ ብሔርተኝነት -- ዜግነትን ወይም አገርን ማዕከል ያደረገ የእኛነት ስሜት ማኅበራዊ ወትዎች ማኅበራዊ ለውጥ እንዲመጣ ግፊት የሚያደርጉ፣ የሚወተውቱ እና የሚቀሰቅሱ ግለሰቦች

ማኅበራዊ ፍትሕ - ቡድንን መሥረት ያደረገ ፍትሕን ወይም በቡድኖች መካከል በዘርፈ ብዙ ጉዳዮች ሊኖር የሚገባውን እኩል ተጠቃሚነት ያመለክታል

ሥነ ሕዝብ - የሕዝብ ቁጥር ምንነትና ስሌትን የሚመለከት መረጃ ወይም ጥናት ሰብአዊ ቀውስ - በነጠላ ወይም ተከታታይነት ባለው አደጋ ምክንያት በሰዎች ደኅንነት፣ ጤናና ምችት ላይ የሚፈጠር ጉዳት

ስልተ ምርት - የማምረት ሂደትን ወይም የምርት ሥርዓትን ያመለክታል

ቁስ ተሻጋሪ ዕሴት - ከቁሳዊ ጥቅም ለዘለሉ ጉዳዮች የሚሰጥ ግምት ወይም ዋጋ

ቅይጥ ኢኮኖሚ - ነጻ ገበያን ከመንግሥት ጣልቃ ገብነት ጋር አዛንቆ የያዘ የኢኮኖሚ ሥርዓት

ቅድመ ካፒታሊስት ስልተ ምርት - በጥቅል ትርጓሜው ስታሪካዊ ሂደታቸው ወደ ካፒታሊዝም ያልገቡ/ያልደረሱ የምርት ሥርዓቶችን የሚመለከት ሲሆን፣ በዚህ አውድ ደግሞ የአርሶ አደርና አርብቶ አደር የምርት ሂደትን ይመለከታል

ባይተዋርነት - የመነጠል፣ የመገለል፣ ለኅብረተሰቡ ሁለንተናዊ ሥርዓት ባዕድ የመሆን ስሜት

ኃልዮት - የዕውነታን የተለያዩ ክፍሎች ሥርዓት ባለውና በተጠቃለለ ሁኔታ የሚገልጽ እውቀት

ኅዳጣን - ቁጥራቸው ዝቅተኛ ሕዝቦች

አብርሆት - ዕውቀትን ማስፋት፣ የሰዎችን አእምሮ ማብራት፣ በአውሮጳ የተደረገውን የልሂቃንና የምክንያታዊነት መነቃቃት ተከትሎ የተሰጠ ስያሜ

አዳጊ ሚች - ከተወሰነ ሂደት በኋላ የማይቀጥል ዕድገት፣ በዘላቂነት ከመጨመር ይልቅ በተወሰነ ጊዜ ውስጥ የሚገታ

አድማስ ጠባብ - በጎሳ፣ በነገድ፣ በብሔር፣ በጎጥ፣ ወዘተርፈ የተወሰኑ አካባቢያዊ አስተሳሰቦች ወይም ፍላጎቶች፣ የሲቪክ ማንነት ላይ ያልደረሱ አካባቢያዊ እንቅስቃሴዎች

እመርታ- ነባራዊ ሁኔታን በፍጥነትና ሁሉ-አቀፍ በሆነ መንገድ የመለወጥ አካሄድ፣ ከእንደ ነባራዊ ሁኔታ ወደ ሌላ ነባራዊ ሁኔታ የመሸጋገር ጉዞን ያመለክታል

እውቀት መር ኢኮኖሚ - ዋናው ግብዓቱና መተማመኛው እውቀት የሆነበት ኢኮኖሚ

ወረት - ለንግድ መነሻ የሚሆን ገንዘብ፣ ምንም ነገር ለመሥራት መነሻ የሚሆን ዐቅም

የመስፈንጠር ስለት/የዝላይ ስልት - ተፈጥሯዊ የኢኮኖሚ ሂደቶችን ሳይከተል፣ በሂደቱ የሚጠበቁ ደረጃዎችን ዘልለን ከግባችን እንድንደርስ የሚያደርግ አቋራጭ ዘዴ

የምርት ኃይሎች - የምርት መገልገያዎች (መሬት፣ ማሽን፣ መሰረተ ልማት፣ ወዘተ) እና እነዚህን የሚያንቀሳቅሰው የሰው ኃይል ጥቅል መጠሪያ

የሸርኮች ካፒታሊስታዊ ሥርዓት - የተወሰኑ ሰዎች በጥቅም ተቧድነው ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴዎችን በብቸኝነት የሚቆጣጠሩበት ሥርዓት ነው።

የሸቅብ ለውጥ - የቁጥር ወይም የመጠን ዕድገትን ያመለክታል፤ የዓይነትና የጥራት ለውጥን የማያካትት ዕድገት

የቅብብሎሽ ዕድገት - ተከታታይ የሆኑ መልካም ለውጦች ሌላ ጠቃሚና አስፈላጊ የሆነ ለውጥን አስከትለው ማምጣታቸውን ይገልጻል

የአርፍዶ ደራሽነት ምንዳ - በልማት ወደኋላ የቀሩ ህገራት በአዳጊነታቸው ምክንያት ወይም ዘግይተው ወደ ልማት ስለገቡ በዚህ ወቅት የሚያገኙት መልካም አጋጣሚ

የየት መጣን ትርክት - አንድ ኅብረተሰብ አፈጣጠሩን ወይም የኋላ አመጣጡን የሚተርክበት አፈ ታሪክ ወይም ትረካ

የዳረጎት መንግሥት - ማኅበራዊ ደኅንነትን ለማስጠበቅ ቅድሚያ ሰጥቶ ሀብትን መልሶ በማከፋፈል ዘዴ ዜጎችን የሚደጉም መንግሥታዊ ሥርዓት

የፖለቲካ ተዋሰኝ - በፖለቲካዊ ጉዳዮች ላይ የሚደረጉ ምልልሶች፣ እሰጥ አገባዎች፣ ክርክሮች

ነቢር ነብነት - ከነባራዊ ሁኔታ የሚነሳ፣ እውነታውን እያዩና እያገናዘበ የሚሄድ አስተሳሰብ ወይም ፍልስፍና

ገር ኃይል - ከወታደራዊና ኢኮኖሚያዊ ኃይል ውጭ ያለ፣ ቀጥተ ያልሆነ የተፅዕኖ አቅም

ጠጣር ኃይል - በወታደራዊና ኢኮኖሚያዊ ይዘታ ላይ የተመሰረተ የተፅዕኖ አቅም

ጉድለት - ድርጊቶችን ወይም ሁኔታዎችን ተከትሎ የሚመጣ ጣጣ፣ ጦስ፣ ችግር፣ ውድቀት። ለምሳሌ፡- “የብቸኝነት ጉድለት” (ብቸኝነት የሚፈጥረው ጣጣ) ፣ “የገበያ ጉድለት” (ገበያው የሚፈጥረው ጣጣ)

ጎራ የለሽ - ነገሮችን በጎራ ከመክፈል ይልቅ በልኬት የሚመዘን አተያይ፣ ሰነገሮች መካከል ያለው ዋና ልዩነት የመጠን ነው የሚል አስተሳሰብ

ዋቤ መጻሕፍት

ኢሕአዴግ (2000) ። ኢሕአዴግ ከምሥረታ እስከ 2002። አዲስ አበባ። (1978) ። የማርክሲዝም ሌኒኒዝም መዝገበ ቃላት። አዲስ አበባ። ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት።

ኢሕአዴግ (2003) ። የተሐድሶው መስመርና የኢትዮጵያ ሕዳሴ። አዲስ አበባ።

መስፍን ወልደ ማርያም (2002) ። የክህደት ቁልቁለት። አዲስ አበባ።

ነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ (2002) ። የነጋድራስ ገብረ ሕይወት ሥራዎች።

አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ (ነባር ምርጥ መጻሕፍት ኅትመት ፕሮግራም) ።

የኢትዮጵያ ቋንቋና ጥናትና ምርምር ማዕከል (1993) ። የአማርኛ መዝገበ ቃላት።

አዲስ አበባ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ።

ኪዳነ ወልድ ክፍሌ (አለቃ፣) መጽሐፈ ሰዋሰው ወግሥ ወመዝገበ ቃላት

ሐዲስ (1948) ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ

Acemoglu, D. (2012). Why nations fail. Random House.

Almond, G. A., & Verba, S. (2015). The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Anderson, B. R. (2016). Imagined communities: Reflections on the

origin and spread of nationalism. Mandaluyong City: Anvil Publishing

Balsvik, R. R. (2007). The quest for expression: The state and the university in Ethiopia under three regimes, 1952-2005.

Addis Ababa: Addis Ababa University Press.

Bekele, G. (1993). The Emperor's Clothes: A Personal Viewpoint of

Politics and Administration in the Imperial Ethiopian

Government, 1941-1974. Michigan State University Press.

Bonger, T. (2018). Some aspects of the socio-economic/institutional bases of rising Africa: Studies from Ethiopia, Uganda,

Zambia and Zimbabwe. Addis Ababa Publisher not identified.

Deguefé, T. (2010). Minutes of an Ethiopian century. Addis Ababa,

Ethiopia: Shama Books.

Demeksa, B. (2013). My life: My vision for the Oromo and other

peoples of Ethiopia. Trenton, NJ: The Red Sea Press.

Endeshaw, A. (2002). Ethiopia: Perspectives for change and renewal. Singapore: Lee.

Fukuyama, F. (2004). State-building: Governance and world order

in the 21st century. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Fukuyama, F. (2012). The end of history and the last man. London:

Penguin.

Galtung, J., & Fischer, D. (2013). Cultural Violence. Johan Galtung

Springer Briefs on Pioncers in Science and Practice, 41-58. doi:10.1007/978-3-642-32481-94

Hamilton, A., Madison, J., Jay, J., Rossiter, C. L., & Kesler, C. R.

(1999). The Federalist papers. New York: A Mentor Book.

Harbeson, J. W. (1988). The Ethiopian transformation:

The quest for the post-imperial state. Boulder: Colo.

James, W. (2002). Remapping Ethiopia socialism and after. Oxford:

James Currey.

Kebede, M. (1999). Survival and modernization: Ethiopias enigmatic present: A philosophical discourse.

Lawrenceville, NJ: Red Sea.

-
- Kymlicka, W. (2017). Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights. Vancouver, B.C.: Langara College.
- Lenin, V. I. (2012). What is to be done? Burning questions of our movement. London: Union Books.
- Lijphart, A. (2017). Consociationalism After Half a Century. Consociationalism and Power-Sharing in Europe, 1-9. doi:10.1007/978-3-319-67098-0_1
- Markakis, J. (1974). Ethiopia: Anatomy of a traditional polity. Oxford: Clarendon Press.
- Markakis, J. (2013). Ethiopia: The last two frontiers. Oxford: James Currey.
- Marx, K., & Engels, F.(1967). The Communist Manifesto. Harmondsworth: Penguin Books.
- Mekonnen, W. (1969). On the question of Nationalities in Ethiopia. Struggle 5(2)(USUAA).
- Mills, C. W. (2016). The power elite. Beijing Shi: Zhongguo chuan mei da xue chu ban she.
-

Molvaer, R. K. (1995). Socialization and social control in Ethiopia.

Wiesbaden: Harrassowitz,

Orwell, G. (2018). Notes on nationalism: Penguin books.

Prunier, G., & ficquet, E. (2015). Understanding contemporary

Ethiopia: Monarchy, revolution and the legacy of Meles Zenawi. London: Hurst.

Rawls, J. (2013). A theory of justice. New Delhi: Universal Law

Publishing Co.

Schumpeter, J. A. (2018). Capitalism, Socialism, and Democracy.

New York: Harper.

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure?

and contents of human values? S.1.: S.n.

Schwartz, S. H., & Sagie, G. (2000). Value Consensus and Importance. Journal of Cross-Cultural Psychology, 31(4),

465-497. doi:10.1177/0022022100031004003

Sen, A. (2000). Development as freedom. New Delhi: Oxford Univ.

Press.

-
- Stalin, J. (1942). Joseph Stalin: Marxism and the national question, selected writings and speeches. New York: International.
- Tareke, G. (1996). Ethiopia: Power & protest: Peasant revolts in the twentieth century. Lawrenceville: Red Sea Press.
- Tareke, G. (2009). The Ethiopian revolution: War in the Horn of Africa. New Haven: Yale University Press.
- Tegenu, T. (2007). The Evolution of Ethiopian Absolutism: The genesis and the making of the fiscal military state, 1696-1913 Hollywood CA: Tsehai and Distributors.
- Tegenu, T. (2016). Youth Bulge, Policy Choice, Ideological Trap and Domestic Political Unrest in Ethiopia.
- Tibebu, T. (1995). The making of modern Ethiopia: 1896-1974. Lawrenceville, NJ: Red Sea Press.
- Weber, M. (2018). Protestant ethic and the spirit of capitalism. Place of publication not identified: Wilder Publications.
- Zewde, B. (2017). The quest for socialist utopia: The Ethiopian
-

student movement, c. 1960-1974. Woodbridge,
Suffolk: James Currey.

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY
